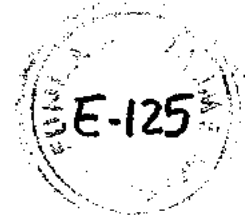

Enric VICEDO i RIUS

PRODUCCIÓ, PROPIETAT I RENDA
A LES TERRES DE LLEIDA (SEGLE XVIII)

Tesi Doctoral dirigida pel Dr. Josep FONTANA i LÁZARO

Ponent, Dr. Borja DE RIQUER

Departament d'Història Moderna i Contemporània
Facultat de Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona

Bellaterra, 1987

Volum 1

A la Carme

Als meus pares,
Enric († 1982) i Alfredina

AGRAÏMENTS

L'autor té un deute especial amb els professors Dr. Josep Fontana i Dr. Ramon Garrabou, pels suggeriments i l'estímul que en tot moment ha rebut. Aquests suggeriments han servit per millorar el present treball, els defectes del qual són responsabilitat exclusiva de l'autor. També vol reconèixer l'amabilitat del Dr. Borja de Riquer en acceptar ser ponent del present treball.

Així mateix agraeix públicament l'interès dels amics de l'Estudi General de Lleida pels treballs que aquest autor ha anat realitzant, i molt especialment al Dr. Manuel Lladonosa: el seguiment que ha fet del desenvolupament del treball ha estat en tot moment un notable estímul.

A la Fundació Jaume Bofill pel suport econòmic rebut, sense el qual la realització del treball hagués estat més difícil.

A Josep Rey per l'ajut prestat en matèria informàtica i a Pere Rovira per la cura tinguda en la tasca ingrata de passar a màquina bona part del treball.

Seria injust no reconèixer l'amabilitat dels arxiviers que han atès les peticions de l'autor.

Finalment, agrair a les persones més properes a l'autor l'ajut i l'estímul rebuts al llarg dels darrers anys. A elles va dedicada aquesta memòria.

ABREVIACIONS UTILITZADES

1) ARXIUS:

A.C.A.	Arxiu de la Corona d'Aragó
A.C.LL.	Arxiu Capitolar de Lleida
A.H.LL.	Arxiu Històric de Lleida
A.H.T.	Arxiu Històric de Tarragona
A.J.C.	Arxiu de la Junta de Comerç
A.J.S.LL.	Arxiu de la Junta de Sequiatge de Lleida
A.M.B.	Arxiu Municipal de Balaguer
A.M.BA.	Arxiu Municipal de Barcelona
A.M.BE.	Arxiu Municipal de Bellpuig
A.M.T.	Arxiu Municipal de Tarragona
A.M.V.	Arxiu Municipal de Verdú
A.P.A.	Arxiu Parroquial d'Anglesola
A.P.B.	Arxiu Parroquial de Belianes
A.P.LL.	Arxiu de la Paeria de Lleida
A.P.S.J.LL.	Arxiu Parroquial de Sant Joan de Lleida
A.P.V.	Arxiu Parroquial de Verdú
B.C.	Biblioteca de Catalunya
S.J.J.	Sant Joan de Jerusalem

2) GENERALS:

A	Armari
b	Bis
C (Cs)	Caixa (Caixes)
E.G.LL.	Estudi General de Lleida
f (fs)	Foli (Folis)
G.E.C.	Gran Enciclopèdia Catalana
L	Llibre
ll	Lligall
n	Número
p (ps)	Pàgina (Pàgines)
R (Rs)	Registre (Registres)
r	Revers
S	Secció
s.n.	Sense numerar
ss	Següents

t	Ter
U.B.	Universitat de Barcelona
U.A.B.	Universitat Autònoma de Barcelona
v (vs)	Volum (volums)

Alguns llicalls de la secció Sant Joan de Jerusalem i alguna altra font s'identifiquen amb números i lletres alhora. Aquestes lletres no s'han d'interpretar en funció de les abreviacions esmentades.

Les referències a la secció "Fons comercials" de l'Arxiu Històric de Tarragona - C i Ca - tampoc expressen el significat indicat a les abreviacions.

1. INTRODUCCIÓ	p. 11
1.1. <u>OBJECTIUS DEL TREBALL</u>	p. 12
1.2. <u>LES TERRES DE LLEIDA</u>	p. 14
1.3. <u>LES FONTS</u>	p. 22
1.4. <u>BIBLIOGRAFIA</u>	p. 25
2. LA POBLACIÓ	p. 45
2.1. <u>EL CREIXEMENT DEMOGRÀFIC A LES TERRES DE LLEIDA</u>	p. 46
ELS "VECINDARIOS" FISCALS	p. 46
LES ETAPES D'ACUMULACIÓ DEMOGRÀFICA	p. 55
NATALITAT I MORTALITAT	p. 64
SIGNIFICAT DEMOGRÀFIC DEL SEGLE XVIII	
A LA CIUTAT DE LLEIDA	p. 96
DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DEL CREIXEMENT DEMOGRÀFIC AL	
CORREGIMENT DE LLEIDA	p. 101
2.2. <u>LES TRANSFORMACIONS DE LA POBLACIÓ ACTIVA</u>	p. 107
EL DESENVOLUPAMENT ARTESANAL I COMERCIAL	
A TRAVÉS DEL CADASTRE INDUSTRIAL	p. 116
2.3. <u>CONCLUSIONS</u>	p. 123
2.4. <u>NOTES</u>	p. 125
2.5. <u>APÈNDIX</u>	p. 148
3. LA PRODUCCIÓ AGRÀRIA	p. 175
3.1. <u>LA TERRA CULTIVADA: EXTENSIÓ I FRAGMENTACIÓ</u>	p. 178
EL PROCES D'EXPANSIÓ AGRÀRIA	p. 178
PARCEL·LACIÓ DE LA TERRA	p. 194
LA PARCEL·LACIÓ I EL PROCÉS DE COLONITZACIÓ	p. 202
3.2. <u>EL GRAU D'INTENSITAT DE L'AGRICULTURA</u>	p. 208
LES SÈQUIES DE PINYANA I FONTANET	p. 215
EL REC NOU DE TÉRMENS (LA NOGUERA)	p. 230
EL REC NOU DE TORRES DE SEGRE (EL SEGRIÀ)	p. 234
ELS RECS A VERDÚ (L'URGELL)	p. 236
LA INTENSIFICACIÓ DE L'AGRICULTURA A LES TERRES	
DE LLEIDA	p. 238
3.3. <u>DISTRIBUCIÓ DE CULTIUS I ESPECIALITZACIÓ AGRÀRIA</u>	p. 244
3.4. <u>EL MOVIMENT DE LA PRODUCCIÓ</u>	p. 267

PROBLEMES CONJUNCTURALS A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE	p. 273
EL MOVIMENT DE LA PRODUCCIÓ AL TERME DE LLEIDA I ALS TERMES DESPOBLATS DEL CAPÍTOL DE LLEIDA	p. 277
3.5. <u>LA RAMADERIA EN EL MARC DEL PROCÉS D'EXPANSIÓ AGRÀRIA</u>	p. 281
3.6. <u>CONCLUSIONS</u>	p. 290
3.7. <u>NOTES</u>	p. 292
3.8. <u>APÈNDIX</u>	p. 327
 4. RÈGIM SENYORIAL, FORMES D'ACCÉS A LA TERRA I DISTRIBUCIÓ DELS INGRESSOS	 p. 355
4.1. <u>EL RÈGIM SENYORIAL A LES TERRES DE LLEIDA</u>	p. 357
EL RÈGIM SENYORIAL COM A FACTOR BÀSIC EN L'EXTRACCIÓ DE L'EXCEDENT	p. 357
L'estructuració del règim senyorial a les terres de Lleida	p. 357
Les càrregues proporcionals a la producció agrària	p. 367
Les càrregues fixes, en diner o espècie, sobre la terra	p. 377
Les prestacions personals	p. 380
Els monopolis senyorials	p. 381
Altres drets	p. 383
Les modalitats de recaptació de les rendes senyorials	p. 384
L'EVOLUCIÓ DE LES RENDES SENYORIALS A LES TERRES DE LLEIDA	p. 388
Els arrendaments de drets del Capítol de Lleida: tendències globals	p. 388
Els arrendaments de drets del Capítol: tendències comarcals	p. 395
Les Garrigues	p. 395
El Segrià	p. 405
Les rendes senyorials al darrer terç del set-cents	p. 406
EL DESENVOLUPAMENT D'UNA BURGESIA COMERCIAL	p. 412
LA RESISTÈNCIA PAGESA AL RÈGIM SENYORIAL	p. 422
El plet del delme de Lleida	p. 422

El plet sobre el mode de delmar de les Borges Blanques	p. 425
El plet antisenyorial de Bellví	p. 428
A mode de conclusió	p. 429
4.2. <u>LA PROPIETAT DE LA TERRA A LA PRIMERA MEITAT</u>	
<u>DEL SEGLE XVIII</u>	p. 433
L'ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT DE LA TERRA EL 1716	p. 435
L'ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT DE LA TERRA EL 1740 I LES POSSIBILITATS DEL SEU DESENVOLUPAMENT EN EL MARC DEL PROCÉS DE CREIXEMENT AGRARI	p. 444
4.3. <u>LES ALTERNATIVES D'ACCÉS - TEMPORAL O PERPETU - DE</u> <u>LA PAGESIA A LA TERRA A LA SEGONA MEITAT DEL</u> <u>SEGLE XVIII</u>	p. 461
LES ALTERNATIVES I EL SEU FONAMENT	p. 461
Els establiments i la política de repoblació: Vallfogona i Almacelles	p. 468
LES LLICÈNCIES TEMPORALS O CONTRACTES DE PARCERIA	p. 477
Les llicències del Capítol de Lleida i del Gran Priorat de Catalunya	p. 477
El cas dels parcera de Malpartit	p. 481
El cas dels parcera d'Adar, Carratalà, Gebut i Utxesa	p. 483
ELS ARRENDAMENTS DE TERRES	p. 485
Anàlisi dels arrendaments de la notaria d'Ignasi Soldevila	p. 485
El moviment dels preus dels arrendaments de la terra	p. 493
ELS ESTABLIMENTS I ELS CANVIS EN L'ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT	p. 499
Característiques bàsiques dels establiments del segle XVIII	p. 499
Els establiments del Gran Priorat, del Príncep de Belmonte i de Jaume Guàrdia	p. 501
Els establiments municipals al terme de Lleida	p. 508
Burgesia i propietat de la terra al darrer terç del XVIII	p. 511
LES ALTERNATIVES D'ACCÉS A LA TERRA I LES SEVES CONSEQUÈNCIES	p. 513
4.4. <u>ELS SALARIS</u>	p. 516

4.5.	<u>L'ENDEUTAMENT COL·LECTIU PAGÈS</u>	p. 532
	LES IMPOSICIONS DE PARTS DE FRUITS EL 1716	p. 533
	PARTS DE FRUITS I ENDEUTAMENT COL·LECTIU	
	DURANT EL SEGLE XVIII	p. 539
	ELS CENSALS I L'ENDEUTAMENT COL·LECTIU	p. 545
4.6.	<u>CONCLUSIONS</u>	p. 558
4.7.	<u>NOTES</u>	p. 561
4.8.	<u>APÈNDIX</u>	p. 610
5.	ELS INTERCANVIS COMERCIALS	p. 650
5.1.	<u>EL MOVIMENT DELS PREUS AGRARIS</u>	p. 652
	Els preus dels cereals	p. 653
	El moviment de llarga durada	p. 653
	El moviment cíclic dels preus de la xeixa	p. 660
	Els preus de la carn de moltó	p. 667
	Els preus dels ous	p. 671
	Els preus del vi	p. 676
5.2.	<u>ELS INTERCANVIS COMERCIALS</u>	p. 681
	LES TERRES DE LLEIDA I EL COMERÇ CATALÀ	p. 685
	El comerç blader a partir dels registres de	
	la Companyia de Cortadelles	p. 700
	El Comerç ramader a les terres de Lleida	p. 707
5.3.	<u>CONCLUSIONS</u>	p. 719
5.4.	<u>NOTES</u>	p. 720
5.5.	<u>APÈNDIX</u>	p. 731
6.	LES TERRES DE LLEIDA I EL DESENVOLUPAMENT	
	CATALÀ DEL SET-CENTS	p. 739

PRESENTACIÓ DE LA TESI

La present tesi es divideix en sis parts, numerades de l'u al 6. Cada capítol té assignat el número de la part, més un altre número que l'identifica dins la part a la qual pertany.

Per tal de facilitar la consulta de quadres, gràfics, mapes i apèndix, s'inclouen a la part a la qual corresponen. Cadascun d'aquests conjunts d'elements té una numeració pròpia, en la qual es fa referència a la part a què pertany. El quadre 4.3. seria el tercer quadre que apareix a la part quatre. Semblantment succeeix amb l'apèndix 4.3., per exemple.

Els quadres, gràfics i mapes se situen al llarg del text, intentant d'agrupar-los per facilitar la consulta. Els apèndixs figuren al final de cada part.

Les notes crítiques se situen al final de cada part, abans dels apèndixs. La numeració de les notes és per parts - començant per la nota número 1 -. En ocasions hi ha notes amb el mateix número, però diferenciades per l'abreviació b (bis), etc. També succeeix, en molt pocs casos, que no existeix una nota - per exemple, la nota 45 -. Aquest fet obeeix a la supressió d'alguna nota per tal d'evitar repeticions.

S'ha intentat citar només una vegada una mateixa font. Per exemple, si les "Respostes" (1716) d'un poble es troben a la caixa 15, de la secció cadastre, de l'Arxiu Històric de Lleida, aquesta referència només es donarà un cop. Si cal fer una nova cita d'aquesta font, s'esmentarà "Respostes" (1716). Nom del poble.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. OBJECTIUS DEL TREBALL

El segle XVIII català ha estat un dels períodes que més han interessat els historiadors, car la industrialització catalana contemporània hi trobava bona part de les seves arrels. Vilar atribuï al desenvolupament agrari un paper fonamental en l'explicació del creixement econòmic de la Catalunya del set-cents. La comercialització dels excedents agraris - de vi o de cereals -, alhora que possibilitava la remuneració de la pagesia, permeté l'acumulació de capitals per part dels comerciants - sovint arrendataris de drets senyoriais - que posaven en venda aquests productes lluny de les zones productores. Part d'aquests capitals agraris contribuïren a l'inici de la indústria tèxtil cotonera. Garrabou mostrà, a través de l'anàlisi comparada dels preus de Tàrrrega i Barcelona, l'existència d'un nivell important d'intercanvis entre l'interior i la perifèria de Catalunya, intercanvis que es desenvoluparen encara més durant el set-cents. Aquesta integració del mercat català és una condició necessària perquè es produís el desenvolupament econòmic mostrat per Vilar.

El "Diccionario", dirigit per Madoz i publicat el 1847, mostra el paper del mercat de Lleida dins el conjunt de Catalunya:

"Su mercado de granos es de tiempo antiquísimo el emporio de Cataluña y Aragón. Los cosecheros de la vecina provincia de Huesca importan increíbles cantidades de cereales, que unidos a los que produce el país, nutren los mercados de Montblanch, Valls, Reus, Igualada y Cervera, desde donde se derraman por todo el interior y litoral de Cataluña".

L'objectiu del present treball es concreta en l'anàlisi de les transformacions tant de l'estructura productiva com de l'estructura social que es produïren a les terres de Lleida durant el segle XVIII i que permeteren que aquestes terres juguessin un paper fonamental en l'abastament de cereals de les terres del litoral català. En altres paraules, es tracta de comprendre com va ser possible que les terres de Lleida s'integrassin en el procés de desenvolupament capitalista que Catalunya experimentà durant el set-cents, desenvolupament que

topava amb obstacles, el principal dels quals fou la vigència del règim senyorial.

L'autor és conscient que la tasca és massa àmplia per ser resolta en aquest treball de forma completa. Però indubtablement, aquesta tesi pot contribuir a una primera aproximació.

Per començar, s'analitzaran les transformacions de les forces productives en una zona - les terres de Lleida - buida a començament de segle i que durant aquest experimenta un ampli procés de colonització agrària. L'anàlisi del règim senyorial de les terres de Lleida esdevé una qüestió clau, car explica diverses modalitats d'extracció de l'excedent generat al procés esmentat, i mostra la importància que en aquesta zona tenia la propietat feudal. A continuació es podran esbrinar els canvis en l'estructura de la propietat, així com les diverses formes d'accés a la terra per part de la pagesia. Aquesta anàlisi permetrà de conèixer de quina manera el procés de colonització agrària beneficià la pagesia - als diversos sectors d'aquesta, més concretament -, i com aquest desenvolupament agrari interessà cada cop més la burgesia catalana. I finalment, s'analitzarà el dinamisme creixent del mercat català, configurant-se les terres de Lleida com la zona proveïdora de cereals per excel·lència.

1.2. LES TERRES DE LLEIDA

En un primer moment, aquest treball havia d'incloure, com a zona objecte d'estudi, el conjunt de comarques de la regió de Lleida. Finalment, el treball es refereix a una zona més reduïda: el Segrià, les Garrigues, l'Urgell i la part baixa de la Noguera.

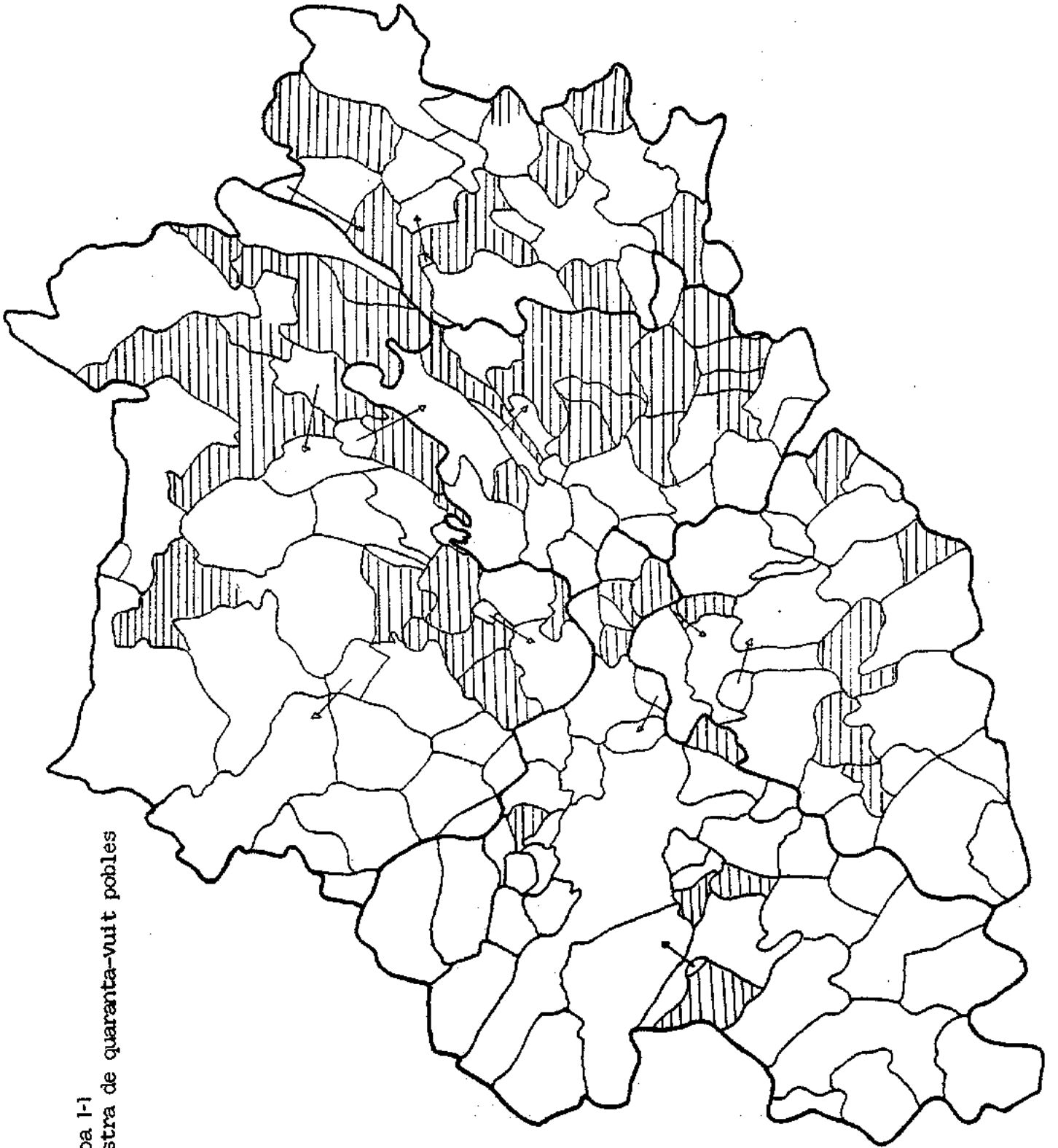
La reducció de l'àrea d'estudi obeeix a diverses raons: la part alta de la Noguera, en tractar-se d'una zona de muntanya, tindria probablement una dinàmica diferent de la de la resta de la zona esmentada. La Segarra ja era objecte d'una tesi doctoral. Per tant, la zona finalment estudiada exclouïa de la regió de Lleida la Segarra i la muntanya de la Noguera. Les comarques estudiades havien d'experimentar un desenvolupament agrari durant el segle XVIII, almenys en bona part de llur territori.

Ens referirem a la zona estudiada amb el terme "terres de Lleida". Aquestes inclouen, per tant, el Segrià, l'Urgell, les Garrigues i la part baixa de la Noguera. Donat que ja s'havien obtingudes informacions sobre pobles de la Segarra i de la part alta de la Noguera, s'ha pensat que convenia mantenir-les en la redacció final, car permetrien de contrastar la situació d'aquestes zones amb la de les terres de Lleida.

Malgrat que aquest treball pretén abastar les terres de Lleida, en ocasions l'anàlisi es fa des d'una perspectiva segriana, donades les fonts consultades.

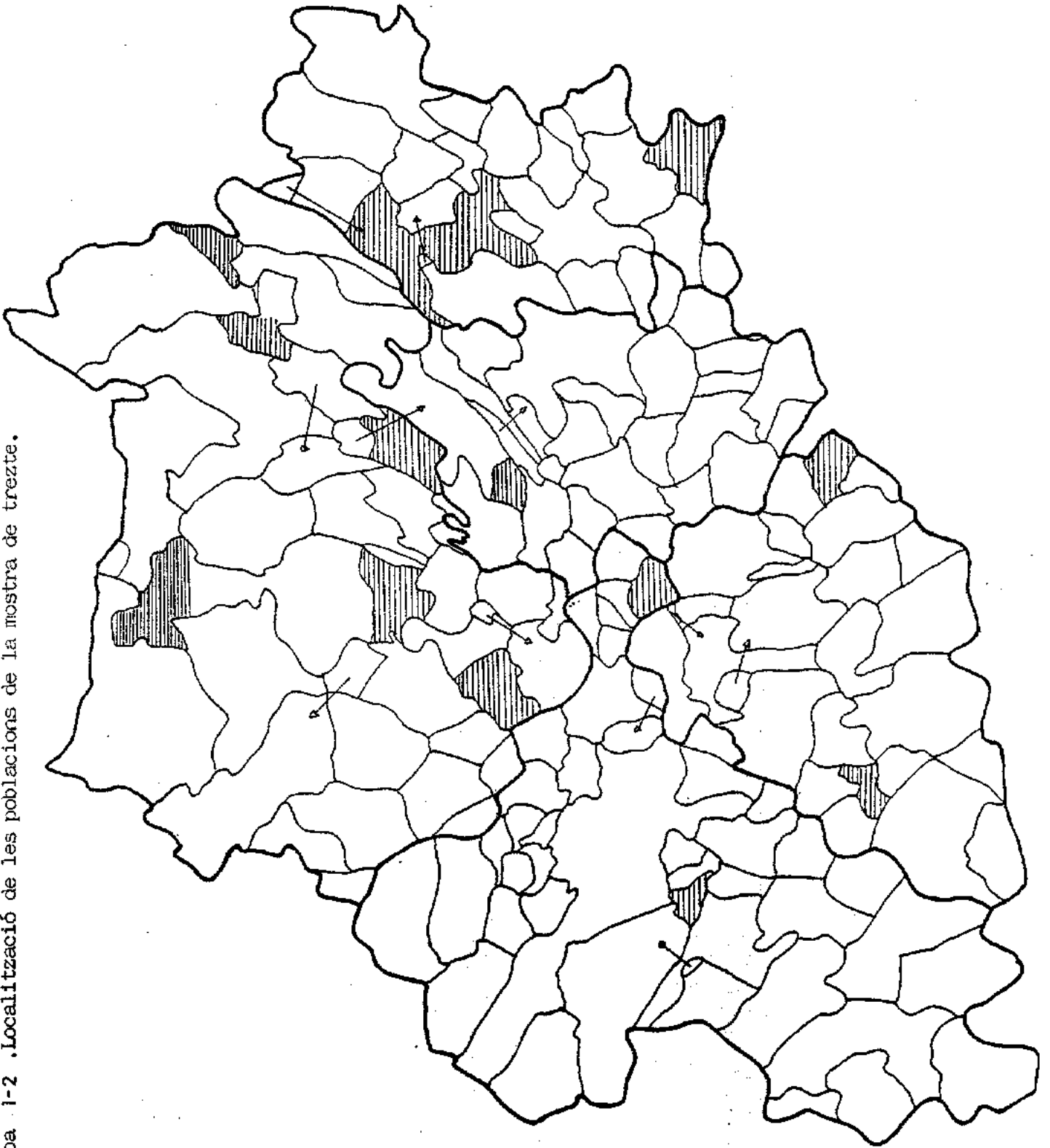
Es presenten tot seguit tres mapes que fan referència a zones o pobles freqüentment citats en aquesta tesi. El mapa 1.1. localitza els pobles que constitueixen la "mostra de quaranta-vuit pobles". Aquesta mostra fou triada a l'atzar, i tenia per objectiu seleccionar els pobles de la regió de Lleida dels quals s'havien d'estudiar les "Respostes" de 1716. El nombre de pobles per comarca és proporcional a la població mitjana de cada comarca al segle XVIII - mitjana de la població de les "Descripcions" i del Cens de Floridablanca (1718 i 1787, respectivament), segons les dades de Vilar - i a la seva superfície segons la "Divisió Territorial de Catalunya".

El mapa 1.2. presenta la mostra de tretze pobles utilitzada per seleccionar els pobles de la regió de Lleida dels quals

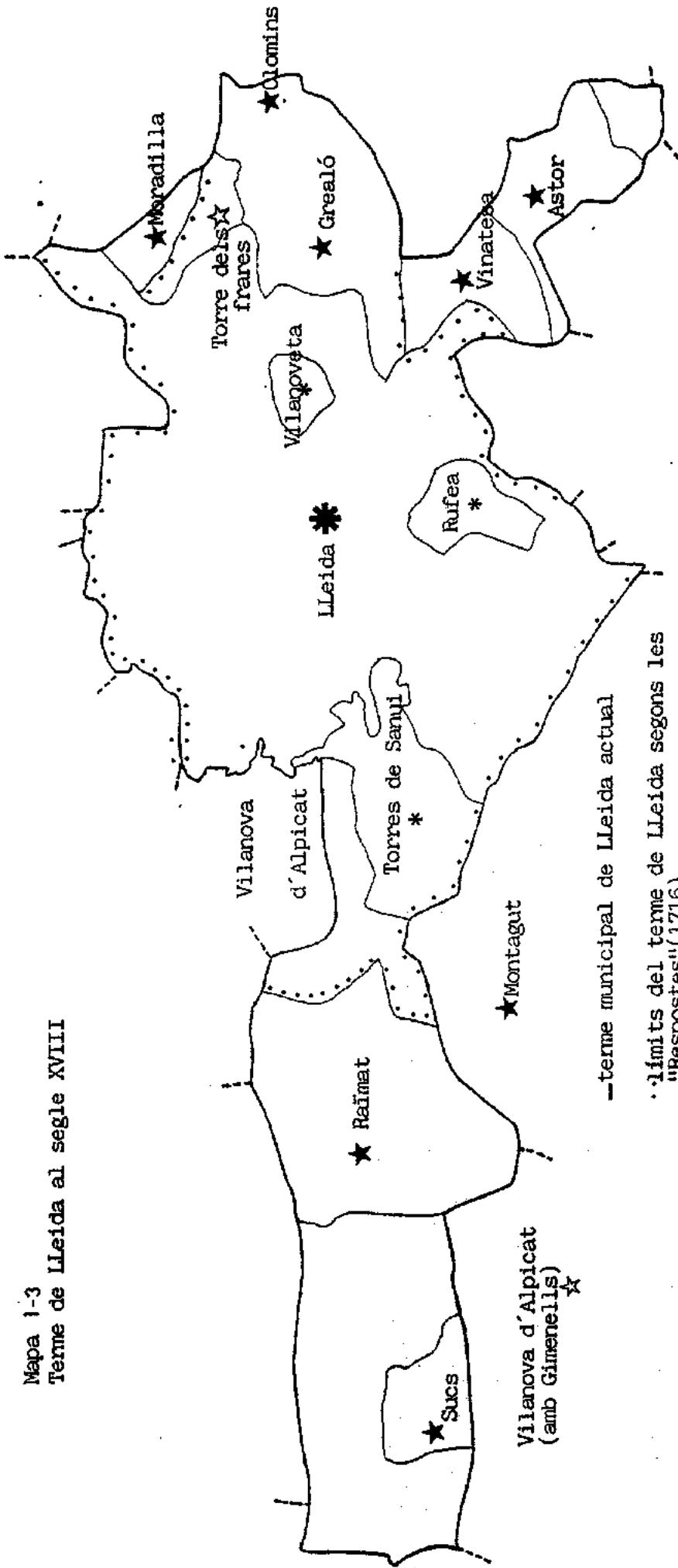
Mapa 1-1
Mostra de quaranta-vuit pobles

Mapa 1-2 .Localització de les poblacions de la mostra de trezete.

Mapa 1-3
Terme de Lleida al segle XVIII

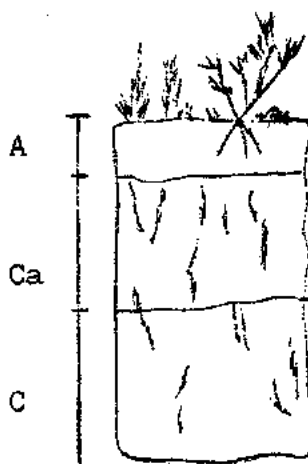
s'havia d'estudiar l'estructura de la parcel·lació i de la propietat cap a 1740.

El mapa 1.3. localitza el terme de Lleida i diversos termes propers a aquest.

Un cop fetes aquestes observacions, voldríem destacar alguns aspectes geogràfics de les terres de Lleida. Aquests aspectes poden contribuir a comprendre les dificultats que la pagesia trobava a l'hora de desenvolupar l'agricultura de les terres de Lleida.

Al Segrià i les zones veïnes, la tendència de maduració dels sòls s'aturaria al nivell dels sòls grisos estèpics (serozem o tipus afins). Com es veu al gràfic 1.1., el serozem es caracteritza per un horitzó A, amb poc humus, un horitzó Ca, molt ric en carbonat càlcic, i finalment la roca mare argilo-llimosa (C).

Gràfic 1. 1.

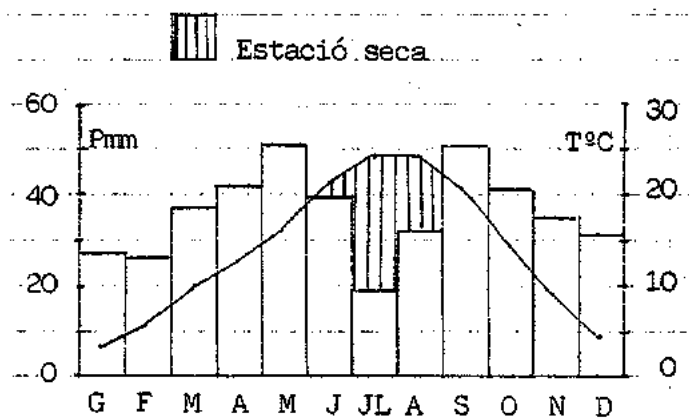

Per tant, es tracta d'aridisòls, fet que s'explica per la presència de sals o de guixos. La presència d'aridisòls al Segrià i les Garrigues, amb una reduïda presència d'humus, ens adverteix ja d'alguns dels problemes de l'agricultura de les terres de Lleida. L'obtenció d'adobs i el regatge seran elements imprescindibles per tal d'orientar l'agricultura cap a un progrés sostingut a llarg termini.

Les terres de Lleida estan situades a la Catalunya seca. El clima que les caracteritza és un clima mediterrani de tendència continental. El gràfic 1.2. permet de concretar les seves característiques.

La precipitació total anual de Tàrraga és de 435 mm, exis-

Gràfic 1. 2.
Diagrama ombrotèrmic de Tàrrrega

tint una estació seca a l'estiu de tres mesos de durada. El cas de Lleida és encara pitjor: a unes precipitacions anuals de 385 mm, s'afegeix una estació seca de quatre mesos de durada.

Un altre factor a considerar és el de l'evapotranspiració potencial. Aquesta mesura la màxima pèrdua d'aigua que es pot donar en funció de la cobertura vegetal i del clima existents, en el cas que es pogués subministrar tota l'aigua que les plantes i el sòl poden admetre.

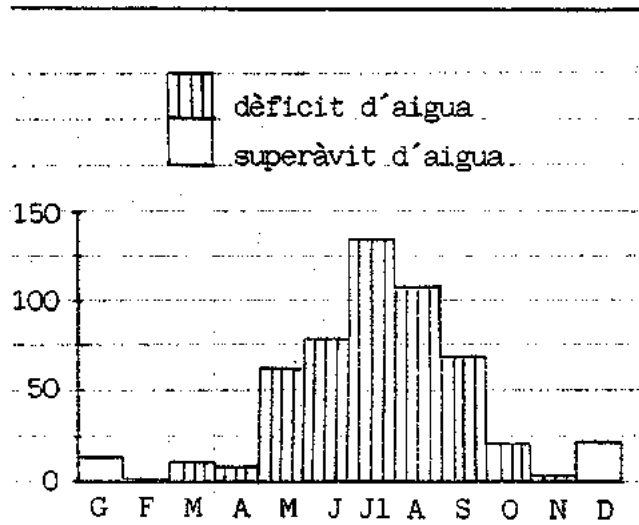
Quadre 1. 1.
Índex d'humitat i mínimes absolutes. Terres de Lleida

Poble	Índex d'humitat	Mínima absoluta
Alfarràs	0.50	-7.2
Els Arcs	0.56	-9.4
Balaguer	0.52	-7.4
Les Borges Blanques	0.53	-8.2
Lleida	0.46	-6.9
Mollerussa	0.56	-10.1
Santa Maria de Gimenells	0.46	-6.0
Seròs	0.49	-6.1
Soses	0.39	-4.7
Suquets	0.41	-4.8
Tàrrrega	0.56	-8.0

La relació entre la precipitació anual i l'evapotranspiració potencial es coneix com a índex d'humitat. El quadre 1.1. presenta els índexs d'humitat d'un grup de pobles de les terres de Lleida. Els valors oscil·len entorn del 0.40 i 0.50, la qual

cosa revela que la precipitació tot just arriba a la meitat de l'evapotranspiració potencial. El dèficit d'aigua és evident.

Gràfic 1. 3.
Balanç hídric de Lleida

Quadre 1. 2.
Balanç hídric mensual

Població	G	F	M	A	M	J	Jl	A	S	O	N	D
Alfarràs	16	6	5	-19	-35	-93	-129	-100	-49	-24	8	26
Els Arcs	16	19	3	-12	-44	-86	-130	-85	-50	-1	20	22
Lleida	13	2	-11	-8	-63	-80	-134	-109	-65	-22	-1	19
Soses	10	-4	-7	-32	-62	-96	-145	-131	-64	-14	-8	17

El quadre 1.2. presenta el balanç hídric mensual - precipitacions menys evapotranspiració potencial - de quatre pobles de les terres de Lleida. El gràfic 1.3. representa aquest balanç pel que fa a Lleida. Els dèficits d'aigua es produeixen pràcticament durant tot l'any, i en bona part de l'any són d'una magnitud important.

Si el medi de les terres de Lleida es presenta força hostil a l'agricultura, l'existència de sèquies per al rec contribueix a un canvi substancial de les condicions de la producció agrícola en algunes zones.

Un altre dels elements fonamentals que configuren la problemàtica que el medi presenta a l'agricultura és la temperatu-

ra. Les terres de Lleida, com es veu al gràfic 1.2., tenen una oscil·lació tèrmica molt gran: temperatures altes a l'estació seca i temperatures baixes a l'hivern. Una gelada pot perjudicar greument la producció agrícola. El quadre 1.1. inclou les mínimes absolutes de diversos pobles de les terres de Lleida, concretament la mitjana de les mínimes absolutes anuals durant un ampli període d'anys del segle XX. Les xifres són prou eloqüents. El tema de les gelades, però, ha de considerar-se també en funció del moment en què es produeixen.

BIBLIOGRAFIA

ELIAS, F i RUIZ, L "Agroclimatología de España". Madrid.

RIBA, O i altres "Geografía Física dels Països Catalans".
Barcelona, 1979.

SERRAT, D i PORTA, J (Coordinadors) "Recursos geològics i
sòl". Volum 3 de "Història Natural dels Països Catalans". Bar-
celona, 1985.

SOLÉ I SABARÍS, LL (Director) "Geografía de Catalunya".
Volum 1. Barcelona, 1958.

STRAHLER, A. N "Geografía Física". Barcelona, 1974.

1.3. LES FONTS

Les terres de Lleida gaudeixen d'un ampli ventall de fonts documentals corresponents al segle XVIII. Per a la realització de la present tesi s'ha consultat una part d'aquest fons documental. En alguna ocasió no ha estat possible de consultar algun tipus concret de documentació, ja que algun arxiu no era suficientment ordenat. De fet, darrerament s'observa una millor atenció - encara que insuficient - a l'ordenació dels arxius, i unes major facilitats als historiadors que desitgen de consultar-los.

Volem, ara, esmentar aquelles fonts documentals més importants que s'han utilitzat per a la realització d'aquest treball. Aquestes i les de menor entitat - la qual cosa no és sinònim de fonts amb poc interès - seran citades a peu de plana al llarg de la tesi.

1. Fons parroquials: Les fonts parroquials consultades fan referència als registres de bateigs, defuncions i matrimonis. En alguns arxius, com per exemple en el de Verdú o Belianes, es disposa de documentació diversa: testaments, ...

De la ciutat de Lleida s'han consultat els registres de la Parròquia de Sant Joan. No es conserven les fonts de les altres parròquies existents al segle XVIII. Però a l'Arxiu Capitolar de Lleida es conserven els llibres de bateigs realitzats a la Capella de Sant Pere de la Seu, que han estat consultats.

2. Cadastrre: A l'Arxiu Històric de Lleida es conserva documentació abundant d'un ampli conjunt de pobles de les terres de Lleida. La documentació conservada es refereix, principalment, a la primera meitat del segle. S'han consultat, per a diverses mostres de pobles, les "Respostes Generals" de 1716, i tota una sèrie de censos ("Vecindarios") que arriben com a màxim a 1721. Així mateix, s'han elaborat les dades de diversos cadastres que, com a molt, arriben a 1763.

En aquestes mateixes caixes es troben, en ocasions, informacions sobre l'endeutament, concretament sobre els canvis en la situació de l'endeutament, ja que qualsevol modificació repercutia en el pagament del cadastre i es feia un expedient.

Les fonts cadastrals de l'Arxiu Històric de Lleida inclo-

uen molta informació sobre el cadastre de la ciutat de Lleida i sobre les xifres de contribució al cadastre dels pobles del Corregiment de Lleida. Com es comprovarà, aquest treball es basa en bona part d'aquesta documentació.

3. Fonts municipals: S'han utilitzat preferentment les fonts de l'Arxiu de la Paeria de Lleida. Aquesta documentació, en ocasions, ha servit per documentar transformacions produïdes a les terres de Lleida, ja que alguns informes es referien a una àrea força àmplia.

És innecessari de relacionar l'ampli ventall de fonts consultades. Però potser cal indicar que l'Arxiu de la Paeria disposa de documentació tan interessant com la de la Pia Almoïna. Aquesta font ens ha permès de completar l'estudi dels preus, ja que inclou els registres de les compres fetes per l'Hospital General de Nostra Senyora dels Àngels. També en aquesta font s'han trobat informacions sobre salaris agraris - concretament els del Convent de Sant Antoni Abat - i sobre colonització agrària - ja que, per exemple, Raïmat era un terme la senyoria del qual corresponia a la Pia Almoïna -.

4. Fonts senyoriales: Bàsicament hem utilitzat tota una sèrie de fonts de l'Arxiu Capitolar de Lleida i de la secció Sant Joan de Jerusalem de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

De l'Arxiu Capitolar de lleida s'han utilitzat els "Llibres d'Exàmens", els "Borradors de Grans" i els "Borradors de Corders". Aquesta documentació ha permès de conèixer la renda senyorial rebuda ja en espècie, ja en metàl·lic - per arrendament - pel Capítol de Lleida. Ha estat una font molt important per tal de conèixer el procés d'expansió agrària.

De fet, s'han utilitzat també moltes altres fonts. Els llibres de bateigs de la Capella de Sant Pere, els llibres de l'Administració de Bellvís - poble que era de senyoria del Capítol de lleida -, els llibres d'Aniversaris Majors - on es registrava el conjunt de censals comprats pel Capítol -, etc.

La secció de plets de l'Arxiu Capitolar ens ha servit per a l'estudi de determinats conflictes entre la pagesia i els senyors. Però la documentació conservada pot donar encara molt.

Donat que els interessos del Capítol abastaven pobles de diverses comarques de les terres de Lleida - sobretot del Se-

grià i les Garrigues -, aquest arxiu ha estat molt útil per a la realització del nostre treball.

La secció Sant Joan de Jerusalem de l'Arxiu de la Corona d'Aragó ha permès, a través de la documentació de les diverses comandes, un bon coneixement del règim senyorial i del procés de colonització de les terres de Lleida.

5. Fonts notarials: Les fonts notarials consultades es troben a l'Arxiu Històric de Lleida. Concretament s'ha fet un buidatge de tots els arrendaments de terres registrats a la notaria d'Ignasi Soldevila - els registres corresponen a la segona meitat del segle -. Així mateix, diversos protocols ens han permès d'estudiar processos de colonització - com el d'Almaceilles, Vimpeli,...-, alguns arrendaments de drets senyorials...

La secció d'Hisenda de l'Arxiu Històric de Lleida ha permès d'obtenir determinades informacions sobre l'endeutament, ja que es conserva una reduïda, però interessant, massa documental.

6. Arxiu de la Junta de Sequiatge: Sobre el regadiu s'han utilitzat tant informacions conservades a l'Arxiu de la Paeria de Lleida - ja que fins mitjan segle XVIII no es creà la Junta de Sequiatge - com en l'Arxiu de la Junta de Sequiatge. Aquest arxiu, per cert, ens ha decebut pel que fa al segle XVIII, encara que la informació del segle XIX - no utilitzada en aquest treball - sembla més prometedora.

1.4. BIBLIOGRAFIA.

ABEL, W.

"Crises agraires en Europe". Paris. 1973.

AMOROS I GONELL, F.

"Les Penelles 1084-1984". Lleida. 1984.

ANDREU I SUGRANYES, J.

"Propietat i relacions socials a l'agricultura de Reus: segles XVIII i XIX", a "Manuscrits", n. 2, ps. 67-113. U. A. B. 1985.

ANES, G.

"Las crisis agrarias en la España Moderna". Madrid. 1974.

ARRANZ, E.

"Epidèmies i crisis agràries a la Catalunya Nova en els dècennis de 1720: l'actitud de les autoritats borbòniques", a "Aplec de treballs núm. 7 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà", ps. 193-216. Montblanc. 1985.

AYMARD, M.

"Autoconsommation et marchés: Chayanov, Labrousse ou Le Roy Ladurie?", a "Annales", novembre-deseembre, 1983, ps. 1392-1410. Paris.

BACH, A.

"Bellpuig d'Urgell i la seva antiga baronia al Pla d'Urgell". Barcelona. 1972.

BADOSA, E.

"Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el Monestir de Sant Benet de Bages (1711-1835)". I Col·loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 411-424. València. 1983.

BADOSA, E.

"El desenvolupament de tres explotacions agrícoles en el

segle XVIII", a "Estudis d'Història Agrària", n. 1, ps. 179-207. Barcelona. 1978.

BARBANCHO, A. G.

"Estadística elemental moderna". Barcelona. 1978.

BENITEZ SANCHEZ-BLANCO, R.

"Producción y consumo en la Huerta de Valencia en la primera mitad del siglo XVIII. El caso del monasterio de El Puig". I Col.loqui sobre el País Valencià a l'època moderna. Actes, ps. 257-271. Pau. 1980.

BERGA I LOPEZ, A.

"La Baronía de Su, Senyoria territorial d'en Francesc i Josep Cortadellas de Calaf". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 155-164. Barcelona. 1984.

BERNAL, A. M.

"La propiedad de la tierra: problemas que enmarcan su estudio y evolución", a "La economía agraria en la historia de España", ps. 93-111. Madrid. 1979.

BLOCH, M.

"La historia rural francesa". Barcelona. 1978.

BOSERUP, E.

"Las condiciones del desarrollo de la agricultura". Madrid. 1967.

BRENNER, R.

"Estructura agraria de clases y desarrollo económico en la Europa preindustrial", a "Debats", n. 5, ps. 69-92. València.

BRINGUE, J. M.

"Moviment dels preus del blat al 'Pallars Mitjà' o Ribera de Sort al segle XVIII". I Col.loqui d'Història Agrària. Actes,

ps. 307-325. Barcelona. 1983.

BUSTELO, F.

"La población de Cataluña en el siglo XVIII", a "Hacienda Pública Española", n. 38, ps. 81-91. Madrid. 1976.

CAMINAL, M. I ALTRES AUTORS

"Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)", a "Recerques", n. 8, ps. 51-72. Barcelona. 1978.

CANALES, E.

"Decadencia y abolición de los diezmos en España". Tesi doctoral inèdita. 2 volums. U. A. B. 1980.

CANALES, E.

"Diezmos y revolución burguesa en España", a GARCIA SANZ, A. i GARRABOU, R. (eds) "Historia agraria de la España Contemporánea. 1- Cambio social y nuevas formas de propiedad (1800-1850)", ps. 245-274. Barcelona. 1985.

CANALES, E.

"Sobre producció a la comarca de la Selva: les torres de Cartellà, 1616-1859", a "Estudis d'Història Agrària", n. 1, ps. 154-178. Barcelona. 1978.

CARBONELL, M.

"Piets i lluita antisenyorial. El ducat de Cardona a les acaballes de l'Antic Rèim", a "Pedralbes", n. 3, ps. 265-278. Barcelona. 1983.

CARDOSO, C. F. S. I PEREZ BRIGNOLI, H.

"Los métodos de la historia". Barcelona. 1976.

CARESMAR, J.

"Discurso sobre la agricultura, comercio e industria con inclusión de la consistencia y estado en que se halla cada partido

o vegueria de este Principado". Barcelona. 1780. A. J. C., B. C.

CARRERA I PUJAL, J.

"Historia política y económica de Catalunya". 3 volums. Barcelona. 1946.

CARRERAS I CANDI, F.

"La institución del castl  en Cataluña", a "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", n. 1, ps. 4-24. Barcelona. 1901.

CARRERAS I CANDI, F.

"Notas sobre los origenes de la enfiteusis en lo territori de Barcelona", a "Revista Jurídica de Cataluña", n. 16. Barcelona. 1910.

CASASSAS I SIMO, LL.

"Barcelona i l'espai català". Barcelona. 1977.

CIPOLLA, C. M.

"Historia econ mica de la población mundial". Barcelona. 1979.

CLARA, J.

"Les fàbriques gironines del segle XVIII". I Congr s d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 343-352. Barcelona. 1984.

CONGOST, R.

"Reflexions sobre la renda de la terra a la Regió de Girona en l'etapa final de l'Antic Règim. 1770-1840", a "Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans", ps. 247-277. Barcelona. 1985.

COTS I CASANE, A.

"Institucions senyoriales i opinió pública a Catalunya entre 1751 i 1808: Una aproximació a partir de l'estudi d'alguns conflictes senyoriales". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 292-303. Barcelona. 1984.

COTS I CASANE, A.

"Conflictes senyoriales a Catalunya (1751-1808)", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, ps. 241-268. Barcelona. 1986.

CROXTON I COWDEN

"Estadística General Aplicada". México. 1962.

DEL MORAL RUIZ, J.

"La agricultura española a mediados del s. XIX. 1850-70. Resultados de una encuesta agraria de la época". Madrid. 1979.

DESAIVE, J. P.

"Comptes rendus des séances et débats", a "Prestations paysannes, dimes, rente foncière et mouvement de la production agricole à l'époque préindustrielle", v. 2, ps. 781-795. Paris. 1982.

DURAN, M.

"Renda i producció agrària a Catalunya (segles XVI-XVIII): l'Alt Urgell, el Baix Empordà, la Conca de Barberà i el Tarragonès". Tesi doctoral inèdita. 3 volums. U. A. B. 1984.

DURAN, M.

"L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799), a "Recerques", n. 17, ps. 7-42. Barcelona. 1985.

ELIAS, F. I RUIZ, L.

"Agroclimatología de España". Madrid.

FELIU, G.

"El cens de població de 1717. Exemples d'ocultacions a les

terres de Lleida", a "Pedralbes", n. 3, ps. 217-226. Barcelona. 1983.

FELIU, G.

"L'estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola". I Col·loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 213-228. València. 1983.

FELIU, G.

"Els plets del Baró de Maldà". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 185-192. Barcelona. 1984.

FELIU, G.

"Posibilidades de producción y necesidades de reproducción de la familia campesina en el Antiguo Régimen. (Un ejemplo local)". II Col·loqui d'Història Econòmica d'Espanya. Segovia. 1985.

FERNANDEZ DE PINEDO, E.

"Crecimiento económico y transformaciones sociales del País Vasco. 1100-1850". Madrid. 1974.

FERNANDEZ, R. (ED.)

"España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar". Barcelona. 1985.

FERRER, LL.

"Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)", a "Estudis d'Història Agrària", n. 4, ps. 101-128. Barcelona. 1983.

FERRER, LL.

"Aproximació a l'estructura agrària de la comarca del Bages en el segle XVIII i primera meitat del segle XIX". Tesi doctoral inèdita. 3 volums. U. B. 1985.

FERRER, LL. "L'estructura de la propietat i de l'explotació en un vinyar de la Catalunya central: el Bages als segles XVIII i XIX", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, ps. 101-130. Barcelona. 1983

FLOUD, R.

"Métodos cuantitativos para historiadores". Madrid. 1975.

FONT I RIUS, J

"Cartas de población y franquicia de Cataluña". Madrid-Barcelona. 1969.

FONTANA, J.

"Comercio colonial e industrialització: una reflexió sobre los orígenes de la industria moderna en Cataluña". I Col·loqui d'Història Econòmica d'Espanya. Actes, ps. 358-365. Barcelona. 1974.

FRADERA, J. M.

"Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835". I Col·loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 247-269. Barcelona. 1983.

FRADERA, J. M.

"El comercio de cereales y la prohibición de 1820 (el caso del mercado catalán)", a "Agricultura y sociedad", n. 30, ps. 137-177. Madrid. 1984.

GARCIA FERNANDEZ, J.

"Formas de explotación", a "La economía agraria en la historia de España. Propiedad, explotación, comercialización, rentas", ps. 189-210. Madrid. 1979.

GARCIA SANZ, A.

"Desarrollo y crisis del Antiguo Régimen en Castilla la

Vieja. Economía y sociedad en tierras de Segovia. 1500-1814".
Madrid. 1977.

GARRABOU, R.

"Cultius, collites i rendiments a la Segarra i Alt Anoia: els comptes d'unes finques de Guissona, Sant Martí i Castellfolliit de Riubregós (1847-1869)", a "Estudis d'Història Agrària", n. 1, ps. 241-280. Barcelona. 1978.

GARRABOU, R.

"El conreu del blat", a "L'Avenç", n. 29, ps. 52-59. Barcelona. 1980.

GARRABOU, R.

"Sobre la formació del mercat català en el segle XVIII. Una primera aproximació a base dels preus dels grans a Tàrrrega (1732-1811)", a "Recerques", n. 1, ps. 83-121. Barcelona. 1970.

GARRABOU, R.

"La evolución de la estructura agraria de la Segarra desde el siglo XVIII hasta nuestros días". Tesi de llicenciatura inèdita. U. B. 1962.

GARRABOU, R.

"Salariis i cost de reproducció de la força de treball".

GIRALT, E.

"Familia, afers i patrimoni de Jaume Cortada, mercader de Barcelona, baró de Maldà", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, ps. 271-318. Barcelona. 1986.

GIRALT, E.

"La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII", a "Estudios de Historia Moderna", n. 2, ps. 157-176. Barcelona. 1952.

GIRALT, E.

"Técnicas, cultivos y producción", a "La economía agraria en la historia de España. Propiedad, explotación, comercialización, rentas", ps.19-26. Madrid. 1979.

GOUBERT, P.

"El Antiguo Régimen. 1. La sociedad". Madrid. 1980.

GRAN ENCICLOPEDIA CATALANA.

GRAS I ESTEVA, R.

"La Pajería de Lérida". Lleida. 1911.

GUINOT, E.

"La resistència camperola en el marc del senyoriu valencià: el cas d'Onda al s. XV". II Col.loqui d'Història Agrària. Olot. 1986.

HUGUET, R.

"Els artesans de Lleida (1680-1808)". Tesi de llicenciatura inèdita. 2 volums. E. G. LL. 1986.

IGLESIES, J.

"Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII". 3 volums. Barcelona. 1974.

IGLESIES, J.

"El cens del comte de Floridablanca. 1787. Part de Catalunya". 2 volums. Barcelona. 1969.

IGLESIES, J.

"Els conflictes del canal d'Urgell". Barcelona. 1975.

KULA, W.

"Teoría económica del sistema feudal". México. 1979.

LABROUSSE, E.

"Fluctuaciones económicas e historia social". Madrid. 1973.

LLADONOSA, J.

"Història de Lleida". 2 volums. Tàrrrega. 1975.

LLADONOSA, J.

"El Barón de Mayals y la ciudad de Lérida". Lleida. 1971.

LLADONOSA, M.

"Un conflicte agrari: el Canal d'Urgell i el pagament del novè", a "Recerques", n. 7, ps. 117-124. Barcelona. 1978.

LLUCH, E.

"El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)". Barcelona. 1973.

LORCIN, M. T.

"La fraude des décimables: mouvement court ou mouvement long?", a "Prestations paysannes, dimes, rente foncière et mouvement de la production agricole à l'époque préindustrielle", v. 2, ps. 599-606. Paris. 1982.

MADOZ, P. (DIR)

"Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar". Volum 10. Madrid. 1847.

MATEU, J.

"La pagesia urgellenca abans del Canal". Barcelona. 1982.

MERCADER, J.

"La ordenación de Cataluña por Felipe V: la Nueva Planta", a "Hispania", n. 43, ps. 257-366. Madrid. 1951.

MORA, G. I PASCUAL, M. R.

"El proveïment de carn a la Barcelona del set-cents: comerç i sanitat", a "Manuscrits", n. 2, ps. 115-128. U. A. B. 1985.

MOXO, S.

"Los señoríos. En torno a una problemática para el estudio del régimen señorial", a "Hispania", n. 94, ps. 185-236. Madrid. 1964.

NADAL I FARRERAS, J.

"Una font important per a la història econòmica de Catalunya: el Reial Cadastre (1715-1845)", a "Homenatge al Dr. D. Joan Reglà i Campistol", v. 2, ps. 209-222. València. 1975.

NADAL I FARRERAS, J.

"La introducción del catastro en Gerona". Barcelona. 1971.

NADAL, J.

"La población española (siglos XVI a XX)". Barcelona. 1973.

NADAL, J.

"Demografía y economía en el origen de la Cataluña Moderna. Un ejemplo local: Palamós (1705-1839)", a "Estudios de Historia Moderna", n. 6, ps. 281-309. Barcelona. 1986-89.

NADAL, J. I GIRALT, E.

"Barcelona en 1717-1718. Un modelo de sociedad pre-industrial",
a "Homenaje a Don Ramón Carande", v. 2, ps. 277-305. Madrid.
1963.

NAVARRO, L.

"Tarragona en 1716-1718. Posibilidades para una evolución
económica". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes,
v. 1, ps. 699-710. Barcelona. 1984.

PALAU I PALAU, J. M.

"Golmés: recull històric". Golmés. 1983.

PALOP, J. M.

"Hambre y lucha antifeudal. Las crisis de subsistencias en
Valencia (siglo XVIII)". Madrid. 1977.

PALOP, J. M. I BENITEZ, R.

"Evolución de la renta feudal valenciana en el siglo XVIII",
a "Prestations paysannes, dimes, rente foncière et mouvement
de la production agricole à l'époque préindustrielle", v. 1, ps.
417-431. Paris. 1982.

PARAIN, CH.

"Caracteres generales del feudalismo", a "El feudalismo",
ps. 25-30. Madrid. 1976.

PASSOLA, T.

"Una oligarquía municipal: La Paheria de Lleida en el
s. XVII", a "Manuscrits", n. 3, ps. 151-173. U. A. B. 1986.

PEIRO, A.

"El mercado de cereales y aceite aragoneses (siglos XVII-
XX)".

PEREZ MOREDA, V.

"Las crisis de mortalidad en la España interior. Siglos

XVI-XIX". Madrid. 1980.

PESET, M. I ALTRES

"Plets, senyories i propietat a la València del segle XVIII", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, ps. 203-239.

Barcelona. 1986.

PINYOL I BORI, D.

"El Baró de Maldà", a "Maldà. Recull de treballs històrics", ps. 125-131. Maldà. 1982.

PIQUER I JOVER, J. J.

"La Baronia de Vallbona (notes d'estudi)". Lleida. 1981.

PLA I TOLDRA, LL.

"L'estructura socioprofessional de Lleida (1793-1815)".

Tesi de llicenciatura inèdita. E. G. LL. 1986.

PLANES I CLOSA, J. M.

"Metodologia i demografia històrica: Tàrrrega, s. XVII-XVIII".

Tesi de llicenciatura inèdita. U. B. 1982.

PORTELLA, J. I SANZ, A. LL.

"Reacció senyorial i resistència pagesa al domini de la catedral de Girona (segle XVIII). Notes per a una recerca", a "Recerques", n. 17, ps. 141-151. Barcelona. 1985.

REY, P. P.

"Las alianzas de clases". México. 1976.

RIBA, O. I ALTRES

"Geografia Física dels Països Catalans". Barcelona. 1979.

SALES, N

"Ramblers, traginers i mules (s. XVIII-XIX)", a "Recerques", n. 13, ps. 65-81. Barcelona. 1983.

SANC I CAPDEVILA

"El castell de Maldà", a "Maldà. Recull de treballs històrics", ps. 65-116. Maldà. 1982.

SANS, J. M. I PAU, A.

"Arbeca: Història i record". Arbeca. 1983.

SANTIVERI, M.

"Clases sociales y niveles de vida materia en la LLeida del siglo XVII (1644-1700)", a "Manuscrits", n. 3, ps. 129-149. U. A. B. 1986.

SEGURA, A.

"El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental", a "Estudis d'Història Agrària", n. 4, ps. 129-143. Barcelona. 1983.

SERRA, E.

"El règim senyorial: recomposició del sistema feudal", a "L'Avenç", n. 26, ps. 34-41. Barcelona. 1980.

SERRA, E.

"El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe", a "Recerques", n. 10, ps. 17-32. Barcelona. 1980.

SERRANO FLO, M. A.

"Estructura socioprofesional de la ciudad de Lérida después de la Guerra de Sucesión (1716-1758)". Tesi de llicenciatura inèdita. E. G. LL. 1982.

SERRAT, D. I PORTA, J.

"Recursos geològics i sòl". Volum 3 de la "Història Natural dels Països Catalans". Barcelona. 1985.

SOBREGUES I CALLICO, J.

"L'onze de setembre i Catalunya". Barcelona. 1976.

SOL, R. I TORRES, M.

"Historia de un canal". Lleida. 1974.

SOLE I SABARIS, LL. (DIR)

"Geografia de Catalunya". Volum 1. Barcelona. 1958.

STRAHLER, A. N.

"Geografia Física". Barcelona. 1974.

SUDRIA, C.

"L'ingrès agrícola a la plana de Vic al segle XVIII. Les rendes d'origen agrari", a "Recerques", n. 9, ps. 77-101.

Barcelona. 1979.

TARRAGO, J. A.

"Una encuesta de interés geográfico en el siglo XVIII. Visión de Lérida en el año 1747", a "Ilerda", n. 29, ps. 287-296. Lleida.

TELLO, E.

"Propietat agrària i percepció de rendes. El paper de l'endeutament en la distribució social de les terres (Cervera, 1744-45)", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, ps. 57-99. Barcelona. 1986.

TELLO, E.

"En els orígens de la Catalunya pobra: règim agrari i comercialització rural a la Segarra d'Antic Règim", a "Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans", ps. 302-320. Barcelona. 1985.

TORRAS I RIBE, J. M.

"Els municipis catalans de l'antic règim. 1453-1808". Barcelona. 1983.

TORRAS, J.

"Lluita de classes i desenvolupament del capitalisme (Nota sobre 'Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe' de Robert Brenner)". I Col.loqui d'Història Agrària. Actes, ps.155-164. València. 1983.

TORRAS, J.

"Aguardiente y crisis rural (Sobre la coyuntura vitícola, 1793-1832)", a "Investigaciones económicas", n. 1, ps. 45-67. Madrid. 1976.

TORRAS, J.

"Sobre la renta señorial en Cataluña a fines del siglo XVIII", a "La economía agraria en la historia de España. Propiedad, explotación, comercialización, rentas", ps. 323-327. Madrid. 1979.

TOS, J.

"Tratado de la cabrevación según el derecho y el estilo del Principado de Cataluña". Barcelona. 1784.

VAN BATH, B. H. S.

"Les problèmes fondamentaux de la société pré-industrielle en Europe Occidentale", a "A. A. G. Bijdragen", n. 12, ps. 3-46. Wageningen. 1965.

VAN BATH, B. H. S.

"Yield ratios. 810-1820", a "A. A. G. Bijdragen", n. 10, ps. 12-70. Wageningen. 1963.

VAN BATH, B. H. S.

"Historia agraria de Europa Occidental. 500-1850". Barcelona. 1974.

VICEDO I RIUS, E.

"Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a la Lleida del segle XVIII", a "Recerques", n. 12, ps. 57-90. Barcelona. 1982.

VICEDO I RIUS, E.

"Les transformacions socials i econòmiques a la Lleida del segle XVIII". Tesi de llicenciatura inèdita. U. A. B. 1979.

VICEDO I RIUS, E.

"La qüestió ramadera a l'Urgell i al Segrià durant el segle XVIII". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 351-359. Barcelona. 1984.

VICEDO I RIUS, E.

"El preu dels cereals durant el segle XVIII en un mercat de l'interior: l'Almodí de Lleida". I Col·loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 327-345. València. 1983.

VICEDO I RIUS, E.

"Propietat i renda senyorial a les terres de Lleida en el marc del procés de creixement agrari (segle XVIII)", a "Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans", ps. 278-301. Barcelona. 1986.

VICEDO I RIUS, E.

"Pagesos i senyors a les terres de Lleida (segle XVIII). La resistència pagesa al règim senyorial". II Col·loqui d'Història Agrària. Olot. 1986.

VICEDO I RIUS, E.

"Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX", a "Recerques", n. 14, ps. 167-176. Barcelona. 1983.

VILA I VALENTI, J.

"La ramaderia catalana", a "Geografia de Catalunya", v. 1, ps. 445-466. Barcelona. 1958.

VILA, P.

"Aspectes geogràfics de Catalunya". 2 volums. Barcelona.. 1978.

VILALTA, M. J.

"Balaguer en la Catalunya Moderna. Creixement econòmic i estabilitat social (segles XVII i XVIII)". Tesi de llicenciatura inèdita. E. G. LL. 1986.

VILAR, P.

"Catalunya dins l'Espanya Moderna". 4 volums. Barcelona. 1975.

VILAR, P.

"La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí", a "Recerques", n. 3, ps. 7-22. Barcelona. 1974.

VILAR, P.

"L'explotació d'una propietat a l'horta de Tàrraga", a "Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII", ps. 11-42. Barcelona. 1973.

VILAR, P.

"La fi dels elements feudals i senyoriais a Catalunya al segle XVIII i XIX", a "L'Avenc", n. 1, ps. 74-80. Barcelona. 1977.

VILAR, P.

"Transformaciones económicas, impulso urbano y movimiento de los salarios: la Barcelona del siglo XVIII", a "Crecimiento

y desarrollo", ps. 194-233. Barcelona. 1983.

WRIGLEY, E. A.

"Historia y población". Madrid. 1969.

WYCZANSKI, A. I TOPOLSKI, J.

"L'economia camperola abans i en la primera etapa de la industrialització. Informe General", a "Estudis d'Història Agrària", n. 4, ps. 7-35. Barcelona. 1983.

ZAMORA, F.

"Diario de los viajes hechos en Cataluña". Edició a cura de Ramon Boixareu. Barcelona. 1973.

2. LA POBLACIÓ

2.1. EL CREIXEMENT DEMOGRÀFIC A LES TERRES DE LLEIDA

El segle XVIII inicia a tot Europa el cicle demogràfic modern. La reducció dràstica de la mortalitat catastròfica - concretament, la derivada de la pesta - i el manteniment d'una natalitat elevada, permeten l'acumulació d'uns excedents humans, els quals seran una de les forces productives bàsiques que impulsaran el creixement econòmic del set-cents. Aquest creixement s'accelerà a la segona meitat del segle!

L'estudi de l'evolució de la població catalana en aquest segle ha estat objecte d'alguns estudis força importants. Des de l'obra de Vilar,² el creixement de la població catalana ha esdevingut una realitat ben palesa, malgrat la discussió posterior sobre la magnitud d'aquest creixement. Per Vilar, la població catalana es duplicà en menys de setanta anys. Aquesta conclusió ha estat objecte de crítiques per diversos autors. Però resta fora de dubte l'existència d'un notable creixement, que afectà també les terres de Lleida.

Aquest treball vol contribuir a la coneixença d'aquest creixement demogràfic,³ intentant avaluar la importància que tingué pel que fa a les terres de Lleida i analitzar les dificultats amb què aquest creixement xocava. Són poques les sèries demogràfiques lleidatanes analitzades fins al present, fet que justifica la nostra tasca, malgrat que seria convenient un buidatge més ampli que el que es presenta aquí.

No és pretensió de l'autor d'entrar en la polèmica sobre l'avaluació exacta del creixement demogràfic, donades les dificultats que el tema planteja. Però no seran supèrflues algunes consideracions sobre el seguit de censos ("Vecindarios") realitzats a partir de 1716. La utilització d'aquestes fonts presenta problemes que cal considerar.

ELS "VECINDARIOS" FISCALS

Les "Respostes Generals"⁴, realitzades pels municipis catalans el 1716 a requeriment de la nova administració borbònica, són un instrument molt útil per tal de conèixer la realitat socio-econòmica catalana després de la desfeta de 1714. La seva acurada redacció - almenys aparentment - i els aclariments posteriors a les "Res-

postes"⁵, sol·licitats per les autoritats borbòniques, semblen indicar un notable esforç dels responsables locals i de la Intendència.

Les "Respostes" inclouen, a l'apartat vint-i-cinquè, el primer cens de població de la nova època fiscal. Es conserven les "Respostes" de moltes poblacions de les terres de Lleida, així com els censos de 1717, 1718, 1720 - que considera els canvis demogràfics entre 1718 i 1720 - i, sovint, es troben els de 1721 i 1722.⁶ Els censos de 1720 a 1722 tenen, en general, un caràcter estrictament fiscal, ja que tendeixen freqüentment a no registrar la població femenina.

Les "Descripcions", utilitzades per Vilar per avaluar la població catalana de la postguerra, i datades per aquest autor el 1718⁷, haurien de correspondre al cens de 1718 esmentat. Bustelo⁸, analitzant diverses magnituds demogràfiques com el creixement natural i la immigració possibles, afirma que el cens de Campoflorido (1717) presenta una xifra de població per Catalunya subvalorada. Les xifres reals oscil·larien entorn d'aquests dos límits: l'inferior, 525.000, i el superior, 605.000. Les omissions del cens de 1717 variarien des del 6 al 41 % en funció de dues variables considerades - el coeficient de conversió família/habitants i la taxa de creixement natural anual -. L'anàlisi de Bustelo recollia la crítica que Nadal havia fet al cens de 1718 de Palamós⁹ i manifestava l'autocrítica de Vilar a les dades reproduïdes a la seva obra.

Pel que fa a les terres de Lleida, Feliu ha dedicat un article al cens de 1717¹⁰. L'estudi s'ha centrat en un reduït conjunt de pobles de l'Urgell i del Segrià, amb la finalitat de comprovar amb dades locals les conclusions de Bustelo. El resultat revela una ocultació del 40 %; 30 % per ocultació de cases i 10 % per ocultació de persones. Feliu troba una manca de dones d'edat, una divergència entre el cens i els capbreus que ha estudiat - pertanyents a Sant Joan de Jerusalem - i afirma que la guerra havia provocat un desplaçament de la població. Aquesta era donada de baixa als pobles on havia residit - per aconseguir la reducció del cadastre - i no era registrada als llocs d'immigració - car es devien considerar veïns temporals -.

Els anys a què es refereixen tots aquests censos havien de ser d'una notable migració interior, com ho demostren alguns dels censos consultats.¹¹ La implantació del cadastre, que coincidí amb una crisi

agrària força important, potencià els corrents migratoris interiors. Aquests podrien explicar, per les raons esmentades per Feliu, una part important dels dèficits poblacionals dels censos.

El quadre 2-1 ofereix la població d'un grup de pobles de la regió de Lleida segons diverses fonts: el cens inclòs a les "Respostes" de 1716, les dades de 1716 ofertes per Iglésies, els censos de 1717 i 1718, i la població segons les "Descripcions", dades el 1718 segons Vilar i el 1719 segons Iglésies¹².

L'observació de les dades permet realitzar algunes observacions:

1. Les dades de les "Descripcions" no es corresponen en molts casos amb les del cens de 1718. A més, algunes vegades coincideixen o tendeixen a coincidir amb les de 1717, i en altres ocasions no coincideixen amb cap dels dos censos.

2. Les dades que Iglésies dona per 1716 són bastant diferents en general de les de les "Respostes" i del cens de 1717, però tenen força punts de contacte amb el cens de 1718 i amb les dades de les "Descripcions".

3. Les dades de les "Respostes", pel que fa als pobles del quadre 2-1, són superiors a la resta de les dades - excepció feta de la població que les "Descripcions" donen per Fontllonga i el Soleràs.

A partir de la primera observació, es podria pensar que les "Descripcions" es fonamentarien en una anàlisi crítica per part de l'administració borbònica dels diversos censos realitzats pels municipis¹³. Aquesta explicació ajudaria a entendre perquè les dades de les "Descripcions" no són una còpia exacta de cap dels censos locals trobats a l'Arxiu Històric de Lleida i perquè hi ha punts de contacte amb diversos censos. Una explicació semblant escauria en referir-nos a les dades de 1716 aportades per Iglésies, sempre que es datessin més tard de 1716. A partir de la tercera observació, es podria concloure que la implantació del cadastre es traduí en un abandó dels seus domicilis d'una part dels veïns. Per això les xifres dels censos de 1717 i 1718 serien menors. L'anàlisi del cens de les "Respostes" d'un grup major de pobles en relació a les dades de les "Descripcions" podria, tal vegada, permetre d'avaluar les omissions de veïns a causa de les migracions.

El quadre 2-2 presenta, pel que fa a la mostra de quaranta-vuit poblacions, quatre sèries que, respectivament, són: població segons les "Descripcions", població segons el cens de les "Respostes"¹⁴ -informació no disponible per a quinze poblacions de la mostra -, diferència entre les dues informacions i percentatge que aquesta diferència significa sobre les dades de les "Descripcions"¹⁵.

Les diferències entre les dues relacions són notables, i en ocasions molt importants. En alguns casos, la divergència és tan gran que hom pensa en errors de transcripció com a possible explicació. Per exemple, el Poal té, segons les "Descripcions", 913 habitants, mentre que les "Respostes" n'assenyalen 30. El Portell té, respectivament, 244 i 67 habitants. El quadre 2-3 resumeix les dades percentuals del quadre 2-2. Les diferències són agrupades en vuit intervals, tot indicant el nombre de poblacions situades a cada interval i el percentatge que aquests números signifiquen sobre el total de pobles estudiats. Un 42.42 % d'aquests presenten una diferència superior al 30 % entre els dos censos.

Com demostra el quadre 2-2, no és cert que les dades de les "Respostes" siguin, com a norma, superiors a les de les "Descripcions". A més, la població total dels trenta-tres pobles analitzats és, segons les "Descripcions", de 6710 persones, mentre que segons l'altra font és de 6062. Aquesta superioritat de la primera font es pot reduir si es considera com a error de transcripció la xifra que les "Descripcions" donen per Poal. Feta aquesta correcció, les xifres d'ambdues fonts totalitzen uns valors semblants, lleugerament superior en el cas de les "Respostes".

No sembla que la comparació entre les dues fonts anteriors aportï aclariments sobre el grau d'omissions que es produïren a conseqüència de les migracions.

Per acabar, cal insistir en les dificultats que es presenten quan es vol quantificar el grau d'omissions. Feliu situa, pel que fa a les terres de Lleida, un 40 % d'ocultacions pel que fa al moment en qüestió. Aquest percentatge coincideix amb els màxims que Bustelo aplica per tot Catalunya.

Feliu considera, com ja s'ha dit, una ocultació de persones del 10 % i una ocultació de cases del 30 %. L'ocultació de persones la calcula, bàsicament, a partir dels dèficits de velles que observa. El 69.84 % de les persones de 54 i més anys, considerant el

total dels vuit pobles que analitza són homes, i només el 30.16 % són dones.

El quadre 2-4 agrupa, per edats, la població que, segons el cens de 1718, tenien els pobles que s'han utilitzats en el quadre 2-1 - observem que dos pobles no conserven el cens esmentat, i en un altre cas les informacions que dona exclouen, sovint, l'edat -. La població amb més de cinquanta anys, en el conjunt dels pobles, es distribuïa de la manera següent: un 56.73 % d'homes i un 43.26 % de dones. La proporció de dones és menor que la d'homes, però no existeix en aquesta mostra la diferència trobada per Feliu. En aquest sentit, cal observar que és molt difícil a partir de mostres petites extrapolar uns resultats sobre ocultació de veïns. Aquesta advertència és important. Cal recordar que l'anàlisi d'una mostra més gran (quadre 2-2) ens ha fet veure que no era vàlida la conclusió obtinguda d'una mostra més petita (quadre 2-1) de què el cens de les "Respostes" donaria valors superiors al de les "Descripcions".

Pel que fa a l'ocultació de cases, Feliu compara alguns capbreus amb els censos de població, detectant en aquests darrers força omissions¹⁶. Un treball d'aquesta mena, que afectés moltes poblacions, podria aclarir la magnitud de les ocultacions. Però caldria discutir si els capbreus reflecteixen la població real¹⁷ en uns moments de migració notable.

Com a conclusió de la nostra discussió sobre els censos de població de les terres de Lleida en els moments d'implantació del cadastre, es poden plantejar algunes conclusions:

1. La utilització d'aquesta mena de fonts s'ha de fer amb moltes precaucions, degut al problema que plantegen les omissions. Aquestes es produïren sovint, però no sembla que fossin, com a norma, el fruit d'una actuació municipal dirigida a distorsionar la realitat¹⁸. A les poblacions majors, i degut a la manca d'un sistema estadístic modern, les omissions són pràcticament inevitables. La immigració que absorbeixen és, també, un element més difícil de tractar. A les poblacions petites és on les omissions degueren ser més reduïdes. Un increment de la mortalitat d'albats, juntament amb una emigració, poden fer variar notablement les xifres en un espai reduït de temps¹⁹. Per tant, sembla raonable acceptar que les xifres de població de molts dels pobles de les terres de Lleida

Quadre 2-1
La població d'una mostra de pobles, segons diversos censos (1716-1718)

Població	Censos		1717***		1718***		Censos****		Descripcions	
	1716*	1716**	1717***	1718***	1717	1718	1717	1718	1718	****
Fontllonga	67	30	57	41	-	43	-	52	90	(216)
Fuliola, la	195	172	161	172	-	197	-	-	172	(203)
Miralcamp	100	91	90	-	98	-	-	-	91	
Soleràs, el	51	37	39	35	-	35	-	-	57	
Sonadell	156	77	123	85	131	107	128	-	130	(329)
Talavera	-	102	114	97	117	93	-	-	102	
Térmens	216	70	67	69	-	69	67	-	102	
Turana	-	158	150	139	-	-	-	-	158	(221)
Torrefeta	-	44	71	-	-	-	70	-	44	(340)
Baronia del Tossal	-	102	107	101	-	-	-	-	102	
Tudela	166	58	71	56	-	-	-	-	76	(218)

*Cens de les "Respostes Generals" | **Cens reproduït per Iglésies ("Cathaluña numerada en sos termes, en sas casa y personas") | ***Dades dels "Vecindarios" de 1717 i 1718, segons recompte de l'autor d'aquest treball | ****Resums dels "Vecindarios", realitzats pels autors d'aquests | *****Resums dels "Vecindarios" fets pel comissari de l'administració cadastral | *****Població segons les "Descripcions", datades el 1718 per Vi-lar i el 1719 per Iglésies. Entre parèntesi s'inclou els habitants de la població i dels seus anexes, si n'hi ha | Les referències d'arxiu i bibliogràfiques se citen en el text.

Quadre 2-2 Comparació entre la població registrada a les "Descripcions" (1718) i a les "Respostes" (1716). Mostra de quaranta-i-vuit poblacions *

Població.	Habitants		Diferències	
	Descripcions a	Respostes b	Absoluta a-b	Relativa(%) $\frac{100 \times (a-b)}{a}$
5.Tudela de Segre	218	166	52	23.85
6.Baronia d'Oliola	166	159	7	4.22
7.Cabanabona	73	48	25	34.25
8.Biosca	396	327	69	17.42
9.La Sentiu de Sió	50	47	3	6.00
10.Preixens	165	104	61	36.96
11.Puigverd d'Agramunt	86	116	-30	-34.88
14.Bellcaire d'Ur- gell	70	55	15	21.43
15.Penelles, les	70	65	5	7.14
17.Portell, el	244	67	177	72.54
19.Térmens	102	216	-114	-111.76
20.Fuliola, la	203	195	8	3.94
22.Poal, el	913	30	883	96.71
25.Tàrrega	1028	1119	-91	-8.85
26.Talladell, el	116	148	-32	-27.59
27.Granyanella	208	79	129	62.02
29.Sidamon	30	42	-12	-40.00
30.Mollerussa	132	115	17	12.88
31.Preixana	175	182	-7	-4.00
32.Verdú	603	870	-267	-44.27
33.Montoliu de Segarra	249	98	151	60.64
34.Miralcamp	91	100	-9	-9.89
35.Sonadell	130	156	-26	-20.00
36.Puigverd de Lleida	76	57	19	25.00
37.Puiggròs	64	45	19	29.69
39.Nalec	58	161	-103	-177.58
41.Guimerà	444	647	-203	-45.72
42.Soses	89	145	-56	-62.92
43.Sunyer	63	91	-28	-44.44
45.Fulleda, la	155	142	13	8.39
46.Soleràs, el	57	51	6	10.53
47.Cervià de les Garrigues	56	72	-16	-28.57
48.Vilosell, el	130	147	-17	-13.08
TOTALS	6710	6062	648	9.65

*No es conserven les "Respostes Generals" extenses de quinze poblacions d'aquesta mostra. Donat que els censos de 1716 es conserven en aquesta versió de les "Respostes", no s'inclouen aquestes poblacions en el present quadre. El nom dels pobles d'aquest quadre va acompanyat del número d'ordre que s'utilitza per identificar-los dins la mostra de quaranta-i-vuit poblacions.

Quadre 2-3
Diferències (en %) de la població registrada en el cens de les "Respos-
tes (1716) respecte a la població de les "Descripcions" (1718)

Diferències (%)	Nombre de pobles	% sobre el total de pobles
0 - 10	8	24.24
10 - 20	5	15.15
20 - 30	6	18.18
30 - 40	4	12.12
40 - 50	3	9.09
50 - 75	4	12.12
75 - 100	1	3.03
+ de 100	2	6.06
Total	33	100.00

Quadre 2-4
Distribució per edats i sexes de la població d'una mostra de pobles. 1718

Població	0-25 anys		26-50 anys		+ de 50 anys	
	H	%	H	%	H	%
Tiurana	29	49.15	30	50.84	32	53.33
Sonadell	18	50.00	18	50.00	14	40.00
B* Tossal	14	35.00	26	65.00	20	51.28
Térmens	17	60.71	11	39.28	16	44.44
Tudela	6	42.85	8	57.14	9	40.90
Fontllonga	13	52.00	12	48.00	5	50.00
Soleràs, el	5	33.33	10	66.66	11	68.75
Fuliola, la	46	46.46	53	53.53	24	51.06
TOTALS	148	46.83	168	53.16	131	49.43
TOTALS GLOBALS	H 338	49.34	D 347	50.65	59	56.73

*Els percentatges es refereixen a la població total de cada grup d'edats. Aquest total no figura en el quadre.

no estaven distorsionades. Els nuclis majors són probablement els que més contribueixen a la distorsió de les xifres globals.²⁰ Les taxes de natalitat, referides al 1716, de Tàrrega, Anglesola i Verdú - poblacions grans, que tenien respectivament 1119, 550 i 870 habitants (dades de 1716, menys pel que fa a Anglesola, que és de 1718) - són, pel mateix ordre, 72.02 ‰, 63.63 ‰ i 50.11 ‰.²¹ Les dues primeres taxes s'han de considerar impossibles. Tàrrega i Anglesola haurien d'augmentar, respectivament, un 44.05 % i un 36.00 % la població del cens perquè tinguessin una taxa més raonable - encara que alta - del 50 ‰.

2. L'única interpretació raonable sobre les "Descripcions" es pot concretar de la següent manera:

a) Les dades en les quals es basen són anteriors a 1719, donat que aquest any no es féu cap cens. A més, a partir de 1720 els censos no inclouen freqüentment la població total. Aquest fet no exclou que fossin redactades el 1719 i per això, com diu Iglésies, es distribueixen els pobles per corregiments.

b) Donada la disparitat que es dona sovint entre les dades de les "Descripcions" i la dels censos de 1718 de diversos pobles de les terres de Lleida i la similitud entre aquelles i les dels censos de 1717 d'altres pobles, així com la no coincidència en alguns casos entre les "Descripcions" i els censos de 1717 i 1718, sembla raonable pensar que les "Descripcions" foren el resultat d'una anàlisi per part de l'administració borbònica de tots els censos fets entre 1716 i 1718. No sabem en base a quins criteris es fixaren les dades definitives. El fet que després de 1718 els censos no recullin tota la població i que les "Descripcions" utilitzin la divisió per corregiments - divisió de la nova època política - semblen mostrar que haurien de ser la imatge final d'un procés de recerca d'informació, que es pot datar clarament el 1718, ja que les darreres informacions de població total foren obtingudes en el cens o "vecindario" d'aquest any. Sembla raonable pensar que el document final fos fet el 1719 però amb dades anteriors.

3. Els censos del període 1716-22 es poden utilitzar per tal d'avaluar qualitativament el grau de creixement demogràfic de les diverses zones de la regió de Lleida durant el XVIII, prenent com a població final la del cens de Floridablanca. En aquest sentit, el fort creixement demogràfic de la zona regada pròxima a Lleida,

que es confirma a través de l'anàlisi feta per Vilar de les "Descripcions" i del cens de Floridablanca, demostra que aquesta zona fou una de les de més impuls demogràfic de la Catalunya del set-cents. En aquest sentit, l'obra de Vilar té plena vigència. Més endavant s'utilitzarà un cens inèdit del Corregiment de Lleida per tal d'analitzar espacialment la distribució dels guanys demogràfics del segle XVIII.

LES ETAPES D'ACUMULACIÓ DEMOGRÀFICA

Vilar elaborà una cronologia del moviment demogràfic del set-cents, relacionant les etapes demogràfiques amb les situacions econòmiques²². Utilitzà tres sèries demogràfiques: dues rurals - Arenys de Mar i Sant Andreu de Llavaneres - i una urbana - Barcelona a partir de 1760 -. El període 1708/14-1741/44 és, per les dues parròquies del Maresme, un període d'acumulació massiva. Per Catalunya, el moment triomfal de la demografia catalana caldria situar-lo en els anys 1714-38. Els salaris baixos barcelonins fins 1760 resultarien de l'alta oferta de força de treball, a causa de la pressió demogràfica i de la immigració. Si, a partir de 1760, no s'haguessin impulsat noves activitats urbanes - com la indústria - la superpoblació hagués pogut colpejar negativament Catalunya. La cosa no fou així: capital i treball encetaren el procés de creació de la indústria tèxtil cotonera, de caire capitalista²³. La Catalunya dels vuitanta sentirà la necessitat de disposar de més mà d'obra. Aquest problema és diferent al de Castella on, al contrari, els excedents demogràfics eren abundants, i sovint mal ocupats - vagabunds, ... -.

La situació a les terres de Lleida coincideix amb aquesta visió general aportada per Vilar? O bé caldrà matisar-la en funció d'una dinàmica demogràfica específica?

S'han treballat els registres parroquials de Lleida - concretament, els de la Parròquia de Sant Joan i els llibres de bateigs de la Capella de Sant Pere de la Seu de Lleida -, d'Anglesola, de Verdú i de Belianes; i s'han utilitzat les dades de Tàrrrega recollides per Planes i Closa²⁴. Excepció feta de Lleida, que pertany al Segrià, la resta són poblacions de l'Urgell.

Les cinc poblacions esmentades són representatives de la rea-

litat sòcio-econòmica de la zona. Lleida, cap de corregiment, mercat blader fonamental de la Catalunya agrària, zona amb grans possibilitats de desenvolupament agrícola - ja que disposa de terres i aigües canalitzades - i primera població de la regió de Lleida; Tàrrrega, cap comarcal amb una població notable, mercat blader bàsic de la Catalunya interior, disposa de terres però no gaudeix d'aigües abundants; Verdú, població agrària, amb una població de mida mitjana, disposa d'un sector artesanal relativament important - dedicat a la fabricació de cànirs - i amb una fira ramadera de notable importància dins Catalunya; Anglesola i Belianes, poblacions agràries típiques, exemple de totes aquelles poblacions que viuen exclusivament - o quasi exclusivament - de l'agricultura.

Per tant, es tracta de tres parròquies urbanes i tres de rurals. A més, només dues - les de Lleida - pertanyen a una zona de regadiu. La major abundància de pobles sense - o amb poc - regadiu a les terres de Lleida es segueix en la mostra analitzada.

L'anàlisi del moviment del creixement natural permetrà detectar les conjuncures d'acumulació de població, així com aquelles més negatives. Els gràfics 2-1 a 2-5 representen aquest creixement natural. La primera impressió que s'obté és l'existència de dues situacions límit: Lleida, amb pocs anys de creixement natural negatiu, i Tàrrrega, amb un gran nombre d'anys en què la mortalitat fou superior a la natalitat. Anglesola i Verdú es trobarien en una situació intermèdia, mentre que Belianes, a la segona meitat del segle, es trobaria en una situació semblant a la de Lleida.

Una segona impressió que causa la visualització dels gràfics és que el creixement natural no és especialment intens en el període 1714-38 - o fins i tot en el període més ampli 1714-60 -. L'acumulació de l'excedent humà es realitzà durant tot el segle, però no de forma continuada, car sovintegen els anys de creixement natural negatiu.

El quadre 2-5 explicita l'acumulació de població en diferents períodes del segle XVIII. Deixant de banda el cas de Belianes, donat que no es disposa d'informació per la primera meitat del segle, s'observa que de 1700 a 1713 l'acumulació - excepció feta de Tàrrrega - és molt feble. El període 1714-38 és, efectivament, un període de notable participació en la creació del creixement natural total del segle. Excepció feta de Lleida, els valors d'aquest

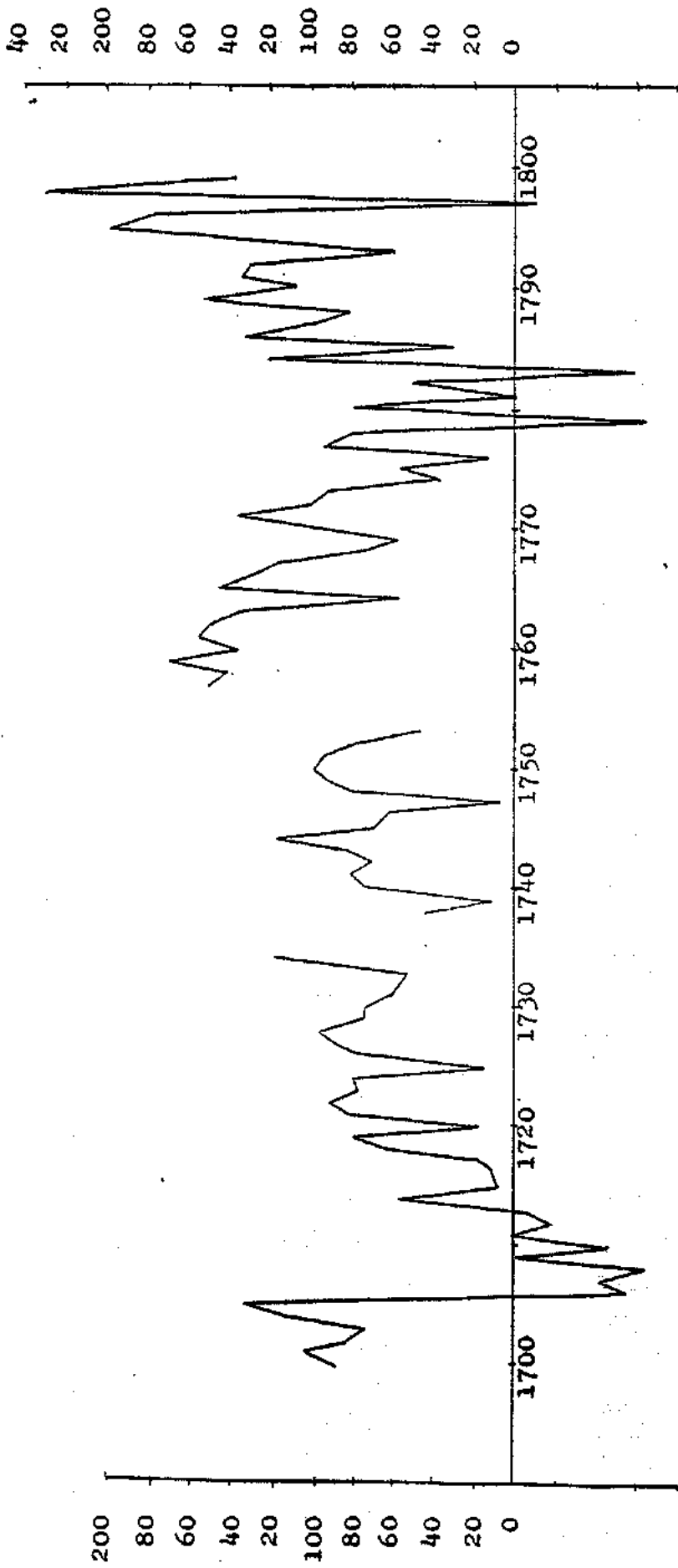
Quadre 2-5
Distribució del creixement natural durant el segle XVIII

Població	1700-13		1714-38		1739-60		1761-80		1781-1800		1761-1800		1700-1800	
	CN	%*	CN	%	CN	%	CN	%	CN	%	CN	%	CN	%
Lleida**	370	5.17	1348	18.86	1618	22.63	1738	24.31	2073	29.00	3811	53.32	7147	100.00
Anglesola***	19	2.30	238	28.88	124	15.04	224	27.18	219	26.57	443	53.76	824	100.00
Verdú	-49	-4.85	280	27.72	155	15.34	390	38.61	234	23.14	624	61.18	1010	100.00
Bellianes***	-	-	-	-	40	9.04	144	32.57	258	58.37	402	90.95	442	100.00
Tàrrrega	601	25.02	679	28.26	27	1.12	611	25.43	484	20.14	1095	45.58	2402	100.00

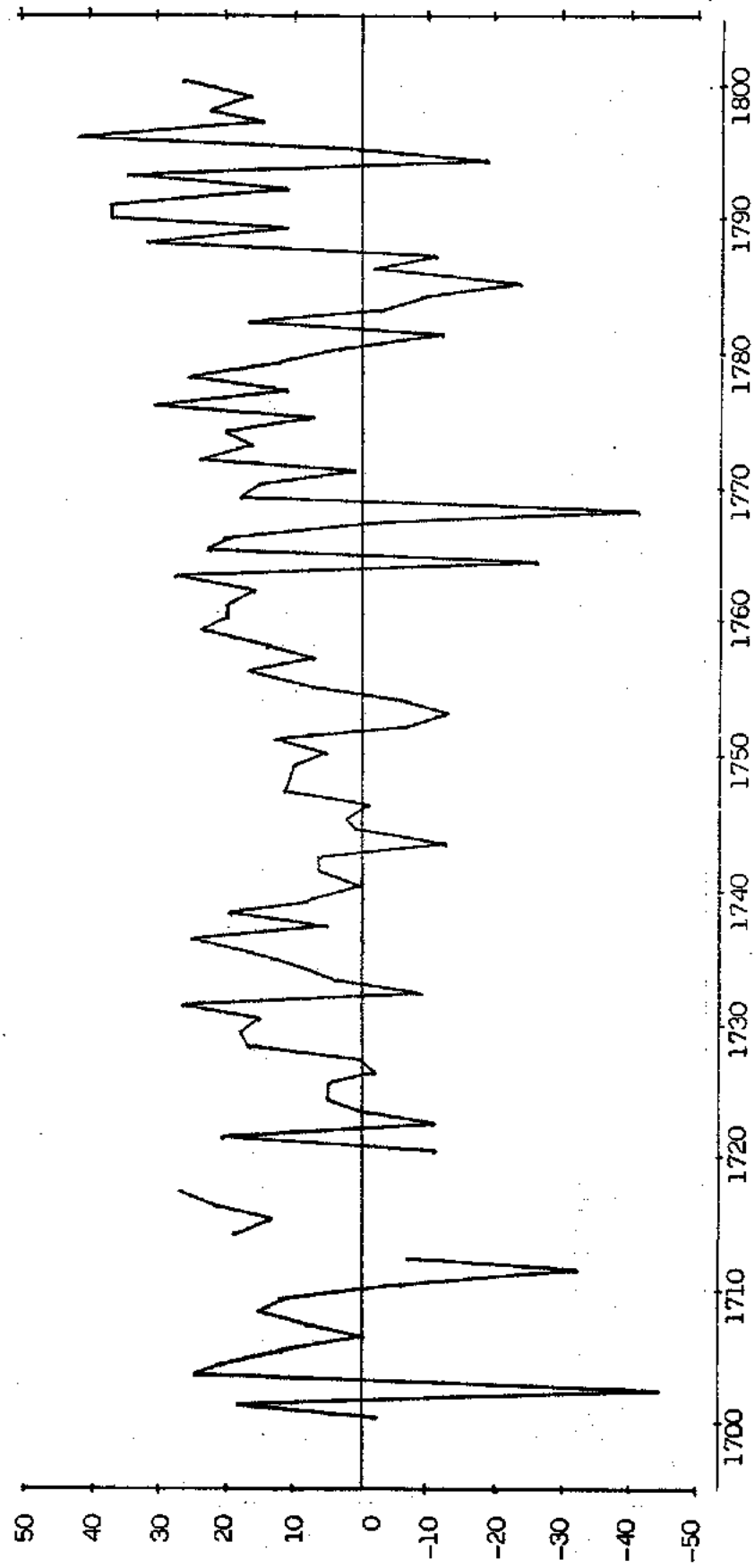
*Els percentatges es refereixen al creixement total acumulat durant el segle -darrera columna-.

**Parròquia de Sant Joan de Lleida. Manquen les dades de 1735-37 i 1754-56. ***Manquen les dades de 1713 i de 1718-19. ****Comença la sèrie de creixement natural l'any 1753.

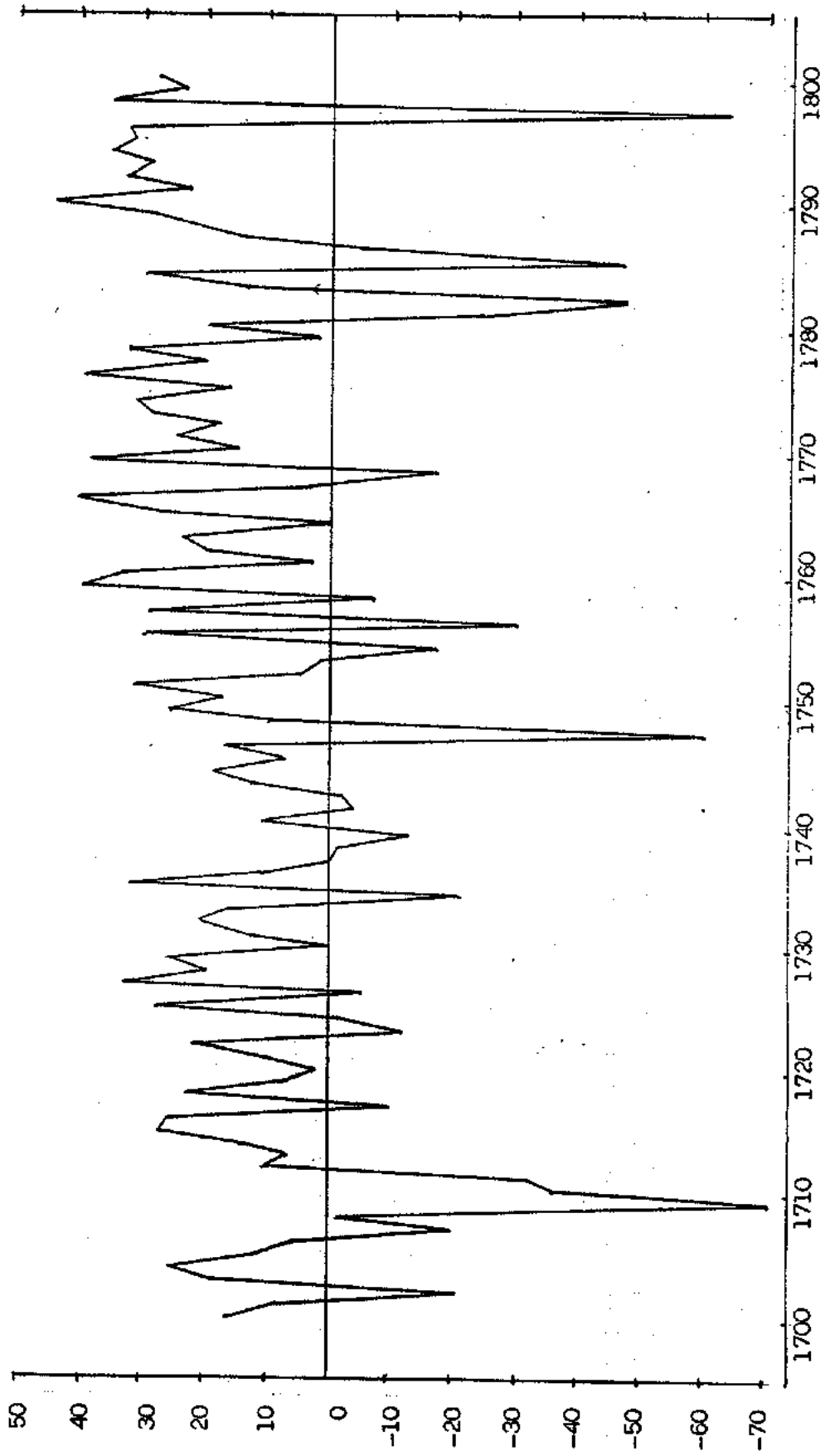
Gràfic 2.1 .Moviment del creixement natural.Sant Joan de Lleida.

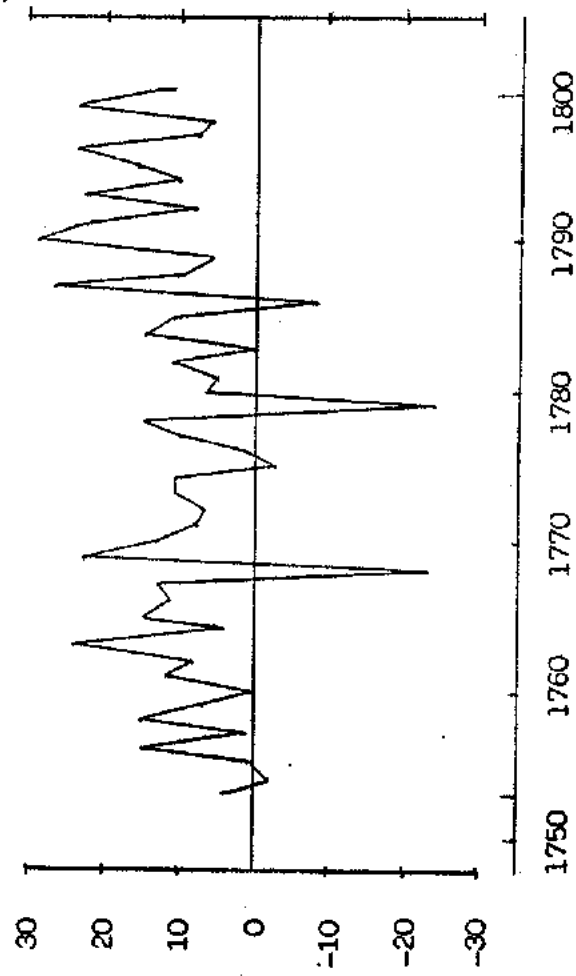
Gràfic 2-2 .Moviment del creixement natural, Anglesola.

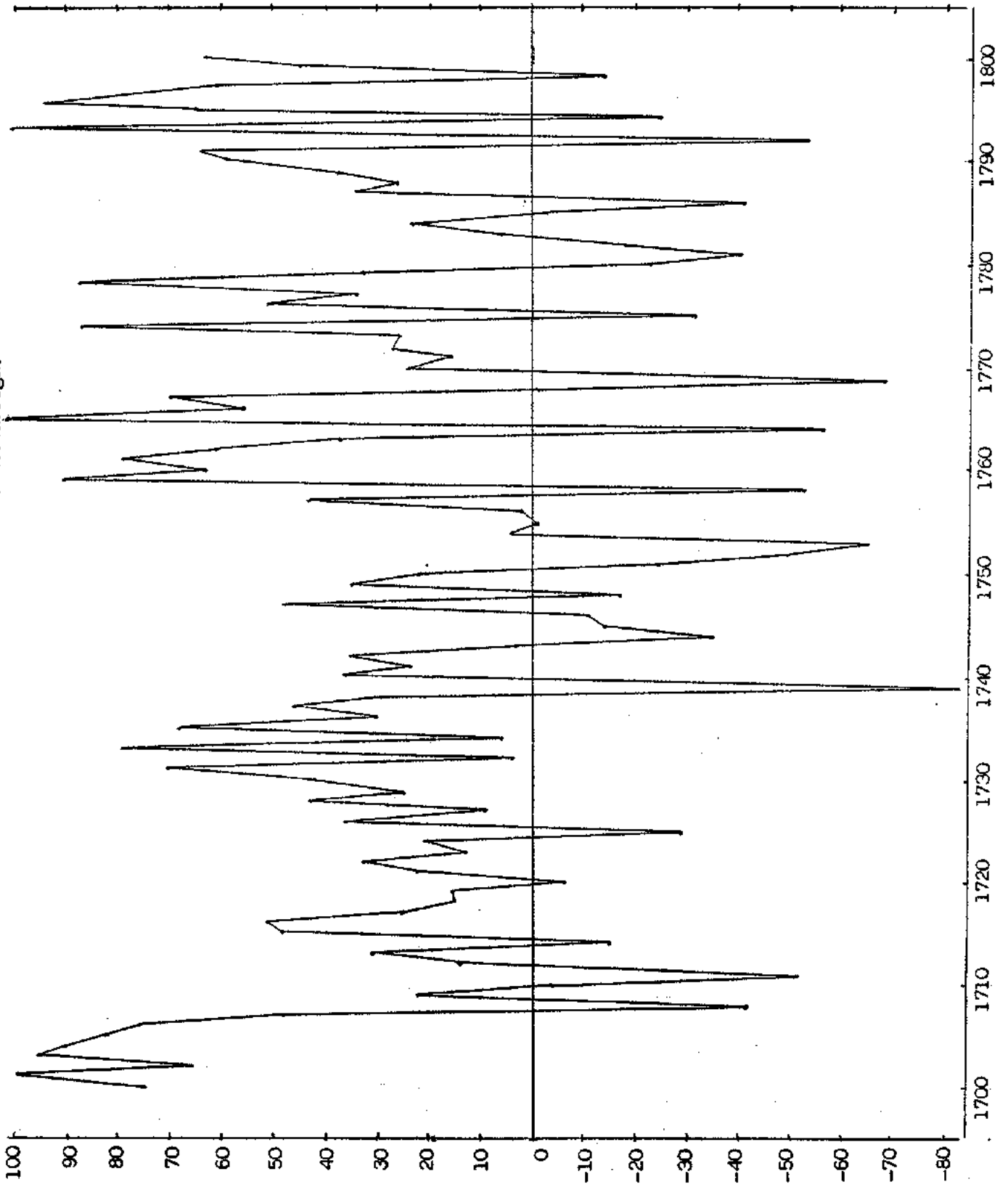
Gràfic 2-3 .Moviment del creixement natural .Verdú.

Gràfic 2-4 .Moviment del creixement natural
Belianes

Gràfic 2-5 .Moviment del creixement natural.Tàrrrega.

període són superiors als del període següent 1739-60, però són d'un ordre de magnitud semblant al dels dos períodes que tanquen el segle - 1761-80 i 1781-1800 -. En els quaranta darrers anys del segle - 1761-1800 -, Lleida acumulà el 53,32 % del creixement natural total del segle, Tàrrrega el 45.58, Anglesola el 53.76 i Verdú el 61.18.

La conclusió és clara: l'acumulació d'excedents demogràfics a les terres de Lleida es produí, fonamentalment, en els períodes 1714-38 i 1761-1800. La constatació d'un creixement natural important en aquest segon període - i així mateix, en el subperíode 1781-1800 - sorprèn, donat que es tracta d'una etapa que no destaca pel fort creixement natural a les esmentades parròquies del Maresme. Un estudi més detallat - que es farà més endavant - de la natalitat i la mortalitat pot precisar-ne les causes.

No sorprendrà que el "Discurso"²⁵ manifesti que, a la ciutat de Lleida, una part de la població prefereixi recollir i vendre caragols abans que anar a treballar a jornal. Els salaris baixos detecten una oferta gens negligible de mà d'obra. Aquests excedents demogràfics, generats a la segona meitat del XVIII, seran un dels factors que contribuiran a una acceleració del procés de colonització agrària? En un proper capítol es tindrà ocasió d'analitzar-ho.

Les dades demogràfiques que s'ofereixen en aquest treball possibiliten la realització d'anàlisis complexes amb l'ajut de tècniques estadístiques adequades. Però l'objectiu d'aquest capítol és més modest. Fins ara s'ha posat de manifest la dificultat que es presenta a l'hora d'utilitzar les informacions dels censos realitzats durant els primers anys de la nova època fiscal i s'ha mostrat com, a les terres de Lleida, l'acumulació d'efectius humans a base del moviment natural de la població és un fenomen que es dona a la primera meitat del XVIII - concretament entorn de 1714-38 - i sobretot a partir de la dècada dels seixanta. Tanmateix s'ha vist que, des d'un punt de vista qualitatiu, les conclusions de Vilar sobre el creixement secular de la població a les terres de Lleida són correctes: aquestes terres destaquen pel seu creixement dins el conjunt de Catalunya.

Abans d'analitzar la distribució espacial dels guanys poblacionals de les terres de Lleida entre 1718 i 1787, convindria

realitzar algunes precisions sobre el moviment de la natalitat, fecunditat i mortalitat. Aquestes precisions són importants, ja que permeten d'observar que aquest creixement de la població no fou un procés, exent d'importants dificultats, que malgrat tot es van anar superant en major o menor grau. En conseqüència, més que una anàlisi detallada del moviment de les diverses variables, les pàgines següents pretenen mostrar aquells aspectes que poden contribuir a la comprensió de la realitat que s'amagava sota la façana d'un creixement demogràfic força important.

NATALITAT I MORTALITAT

L'anàlisi de l'evolució de la natalitat - en base als bateigs - pot contribuir a explicar els ritmes del moviment del creixement natural i a obtenir, també, algunes conclusions sobre el creixement de la població local.

El moviment dels bateigs a les sis parròquies considerades té un caràcter clarament creixent. Si s'analitza el moviment de llarga durada, i en concret el creixement durant el període que va des de 1716-20 a 1785-89, moments que tenen com a any central, respectivament, 1718 - data de les "Descripcions" - i 1787 - any del cens de Floridablanca²⁶ -, s'observa un creixement general dels bateigs, creixement que es vol comparar al donat per Vilar.

El moviment de llarga durada dels bateigs - quadre 2-6 - revela un fort augment dels nascuts a Belianes i Lleida, i un creixement menor a Verdú, Anglesola i Tàrraga. Aquests dos graus de dinàmica de creixement coincideixen amb els que es desprenen de les dades que Vilar proposa per aquestes poblacions. En altres paraules, el moviment de llarga durada dels bateigs confirma la validesa, a nivell qualitatiu, de les dinàmiques establertes per Vilar.

Si s'analitza detalladament el moviment de la natalitat - gràfics 2-6 a 2-8 -, s'observa, pel que fa a Lleida, que les dues sèries revelen dues etapes: un primer període de gran estabilitat en el número de naixements - si s'exceptua el subperíode de la guerra de Successió -, que en el cas de la parròquia de Sant Joan acabaria el 1746 i pel que fa a la Capella de Sant Pere ho faria un quinquenni abans, el 1741. Un segon període començaria en aquests darrers anys i comprendria la segona meitat del segle, i es carac-

Quadre 2-6
Creixement (en %) dels bateigs i de la població*

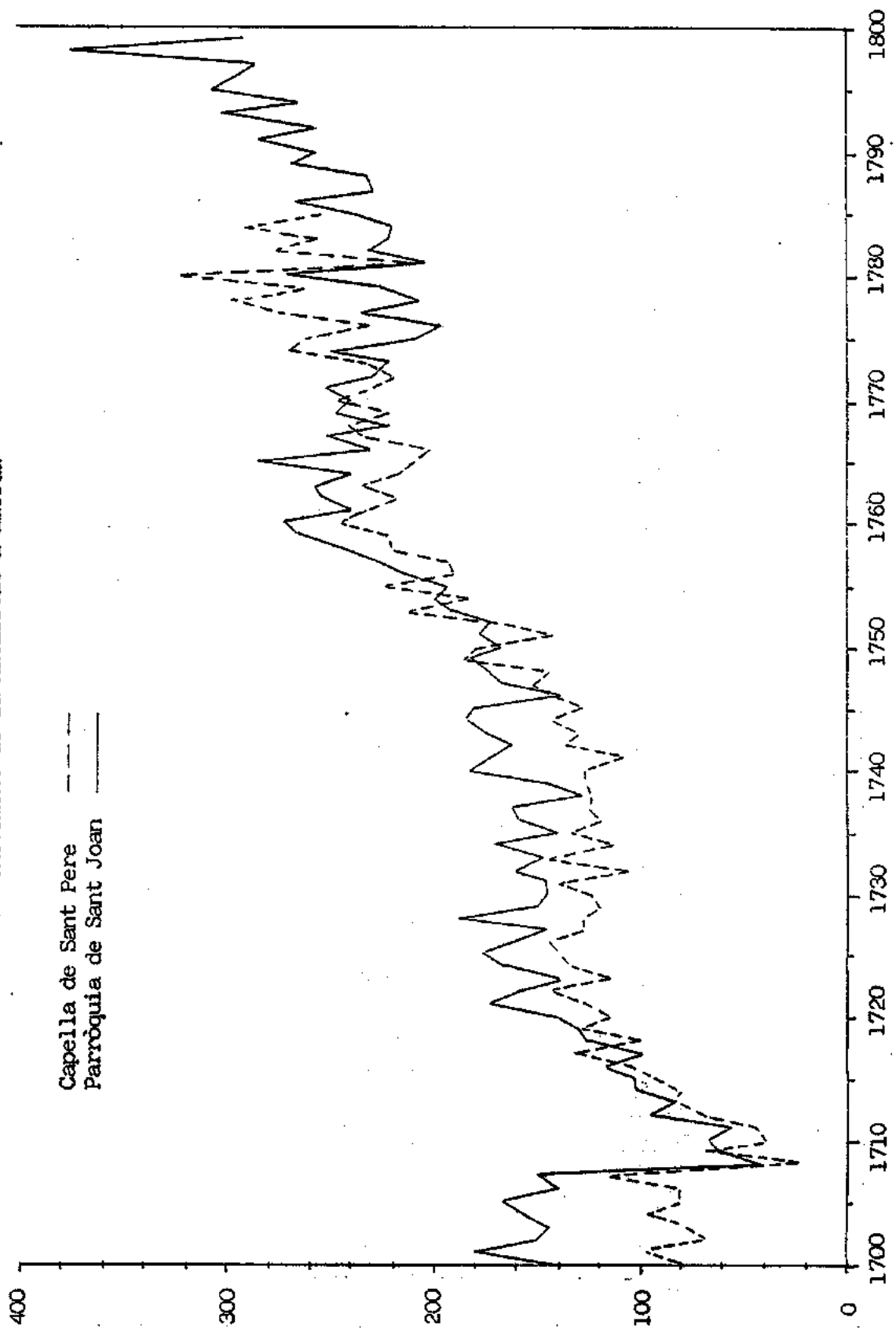
Població	Bateigs		Població	
	1716-20	1785-89	1718	1787
Lleida	-	-	2353	10714
Sant Joan	122.6	247.6	101.95	-
Sant Pere	115.2	258.2	124.13	-
Anglesola	35.0	52.4	49.71	632
Verdú	45.0	60.0	33.33	1300
Belianes	9.6	29.8	210.41	172
Tàrrrega	84.6	124.6	47.28	1028
			2905	182.58

*Les dades dels bateigs són mitjanes quinquennals. La població de 1718 prové de les "Descripcions" i la de 1787 del Cens de Floridablanca.

Quadre 2-7
Impacte de la guerra de Successió sobre la natalitat. Mitjanes quinquennals dels bateigs i index (1701-05 = 100)

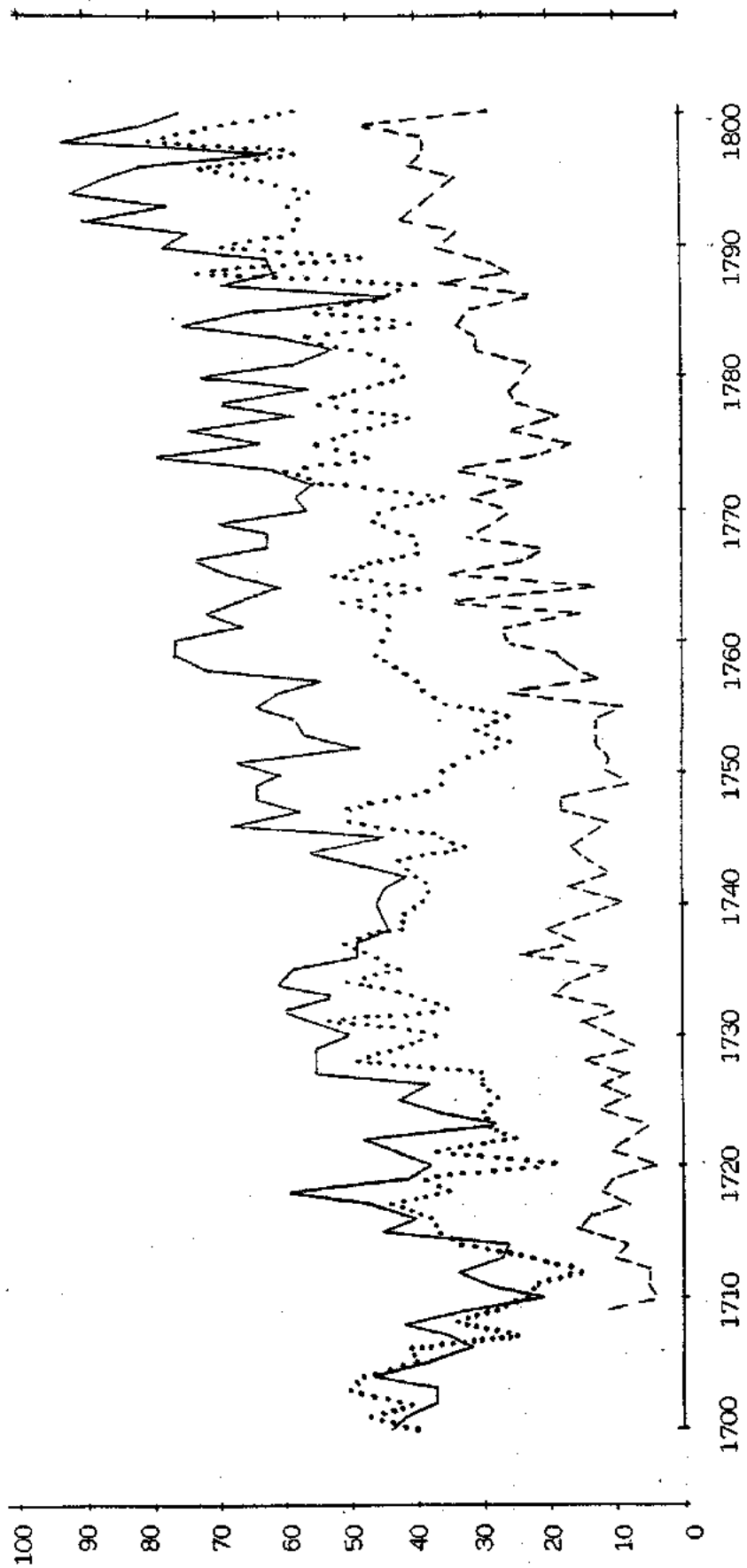
Període	Lleida (Sant Joan)		Lleida (Sant Pere)		Anglesola		Verdú		Tàrrrega	
	Bateigs	Index	Bateigs	Index	Bateigs	Index	Bateigs	Index	Bateigs	Index
1701-05	159.8	100.00	84.6	100.00	45.2	100.00	40.4	100.00	86.2	100.00
1706-10	92.0	57.57	64.8	76.59	30.2	66.81	32.6	80.69	55.8	64.73
1711-15	88.2	55.19	73.4	86.76	26.0	57.52	32.4	80.19	59.8	69.37
1716-20	122.6	76.72	115.2	136.17	35.0	77.43	45.0	111.38	84.6	98.14
1721-25	162.2	101.50	130.6	154.37	29.8	65.92	39.8	98.51	74.0	85.84

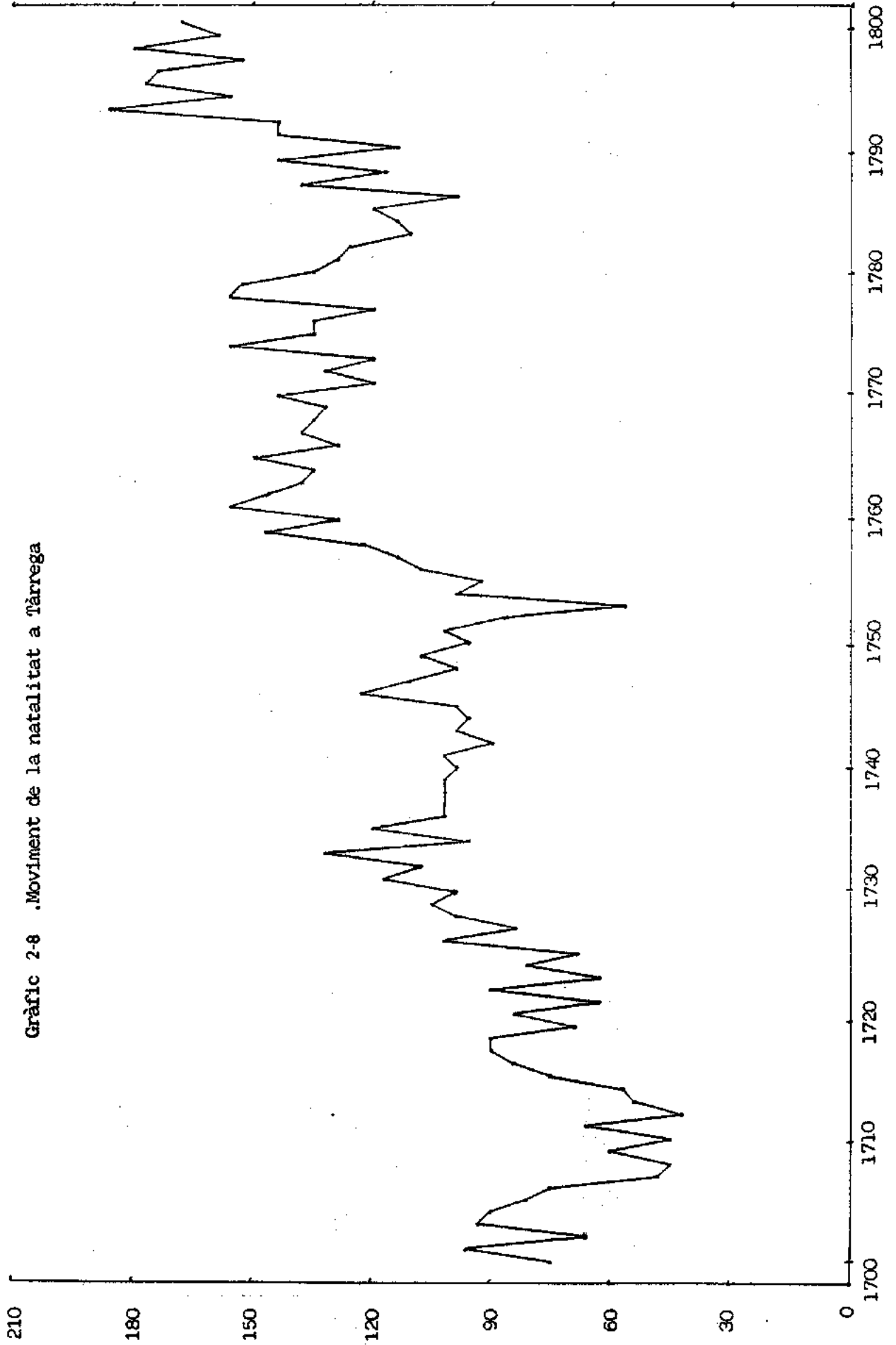
Gràfic 2-6 .Moviment de la natalitat a Lleida

Gràfic 2-7. Moviment de la natalitat a Verdú, Belianes i Anglesola

Santa Maria de Verdú ———
Sant Jaume de Belianes - - - -
Sant Pau Narbonenc d'Anglesola ·····

Gràfic 2-8 .Moviment de la natalitat a Târrrega

teritzaria per un creixement - amb algunes conjunctures d'estabilitat o, fins i tot, de retrocés relatiu, però superades -. El creixement menor de la mortalitat en una etapa d'alça dels naixements dóna com a resultat un creixement natural força important. En aquesta segona etapa es produí el gran avanç demogràfic de la Lleida del set-cents.

Pel que fa a Tàrrrega, un primer període finalitzaria el 1753, període força estable - si s'exclou la guerra de Successió i un relatiu augment en el primer quinquenni de la dècada dels trenta. Una segona etapa s'iniciaria el 1753: ascens fins començament de la dècada dels seixanta. Aquesta i la següent dècada són de relativa estabilitat - amb moderades variacions anuals -. Uns mínims relatius als anys centrals de la dècada dels vuitanta, seran l'antesala d'una recuperació durant la dècada final del segle, arribant als màxims seculars.

Pel que fa a Anglesola i Belianes, la línia divisòria se situaria respectivament als anys 1754 i 1755. A Verdú, a partir de 1723, els naixements van creixent - amb moments de retrocés relatiu - i no es palesa cap divisòria com les esmentades per altres poblacions - o en tot cas la línia de separació se situaria al 1742 -.

Algunes conjunctures - bèl·liques o de crisi agrària - afectaren seriosament el moviment dels bateigs. Tal és el cas de la guerra de Successió, de la crisi agrària de 1717-24 i de l'època crítica situada a les dècades dels setanta i vuitanta.²⁷

L'impacte de la guerra de Successió es palesa amb claredat en tots els gràfics. La guerra enfonsà, temporalment, la natalitat, i retardà durant un temps la realització de molts matrimonis .

L'impacte - vegeu quadre 2-7 - és molt gran a Lleida, fet que tradueix la informació de la parròquia de Sant Joan. Aquest s'explica perquè Lleida fou una de les places més importants de la Catalunya agrària i la lluita en aquest indret fou molt dura. L'impacte de la guerra, a través de les dades de la capella de Sant Pere - situada dins la Seu Vella - és menor, la qual cosa podria explicar-se perquè alguns veïns - tal i com ho confirmen les fitxes de bateigs - es refugiaren a la Seu en moments crítics i, en conseqüència, hi hagué més nadons que es batejaren en aquesta capella. A més, després de la victòria, el 1707, de les tropes borbòniques, el Capítol de la Seu i la capella de Sant Pere es

traslladaren a l'Església de Sant Llorenç, car la Seu esdevingué caserna, la qual cosa probablement facilità que es bategessin més nens de les parròquies de Lleida, o de la mateixa parròquia de Sant Llorenç, a la capella, ja que de sempre s'acceptava nens de totes les parròquies lleidatanes. Això explicaria, també, la seva ràpida recuperació.

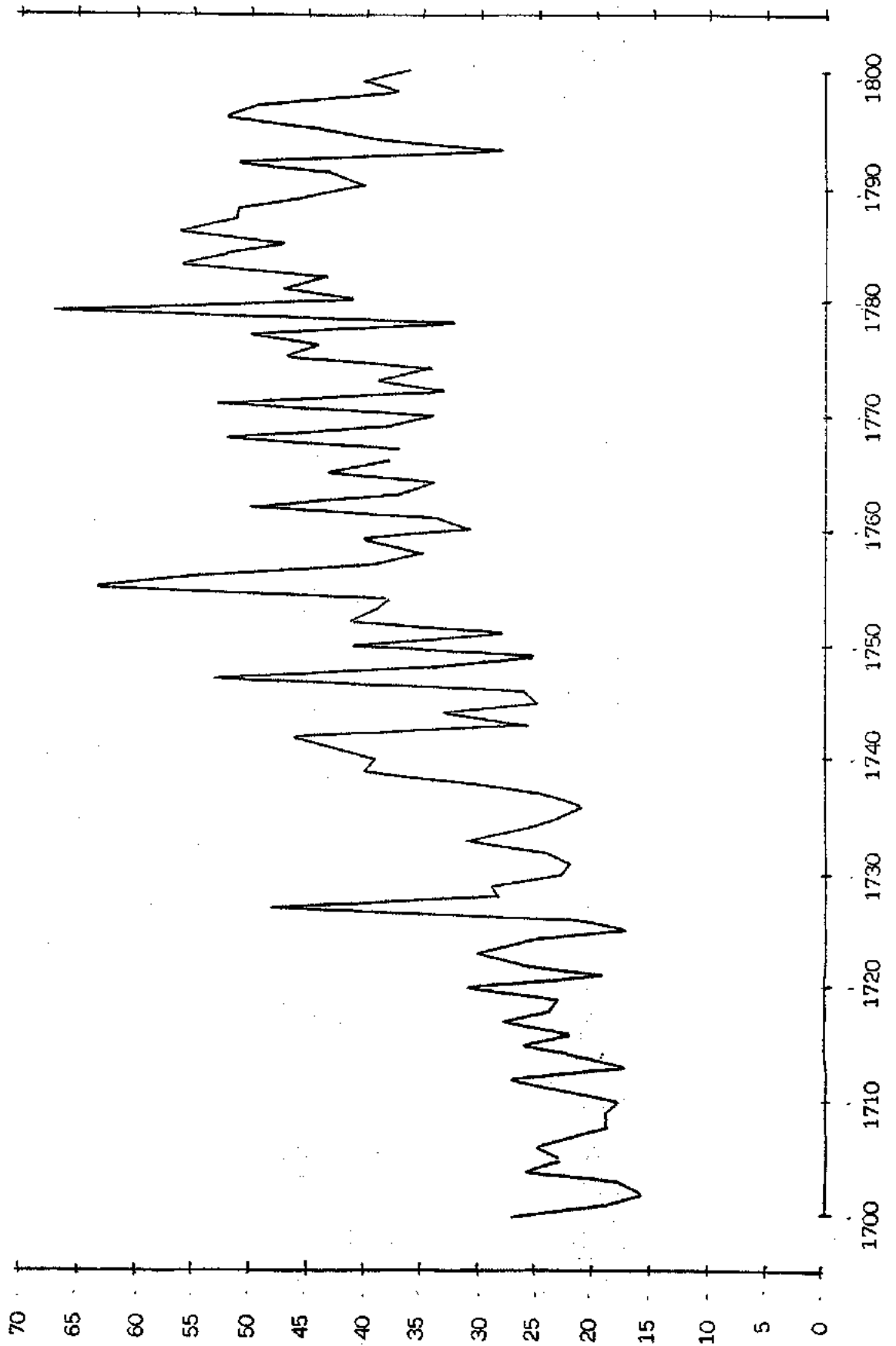
La guerra afectà notablement Tàrrega i Anglesola, mentre que Verdú experimentà una reducció feble de la natalitat.

Aquest increment dels bateigs després de la guerra no significà normalització fins 1716-20 o 1721-25 segons les poblacions - Anglesola tardarà encara més temps a recuperar-se plenament - i es correspongué amb un creixement previ dels matrimonis - vegeu gràfics 2-9 a 2-11 - des de 1710 a Sant Joan de Lleida i a Verdú, des de 1715 a Tàrrega, mentre que Anglesola presenta més dificultats en el creixement dels matrimonis: només dos anys - 1715 i 1716 - de recuperació important, per enfonsar-se tot seguit. Anglesola, com ja s'ha vist, tardarà més a recuperar la natalitat.

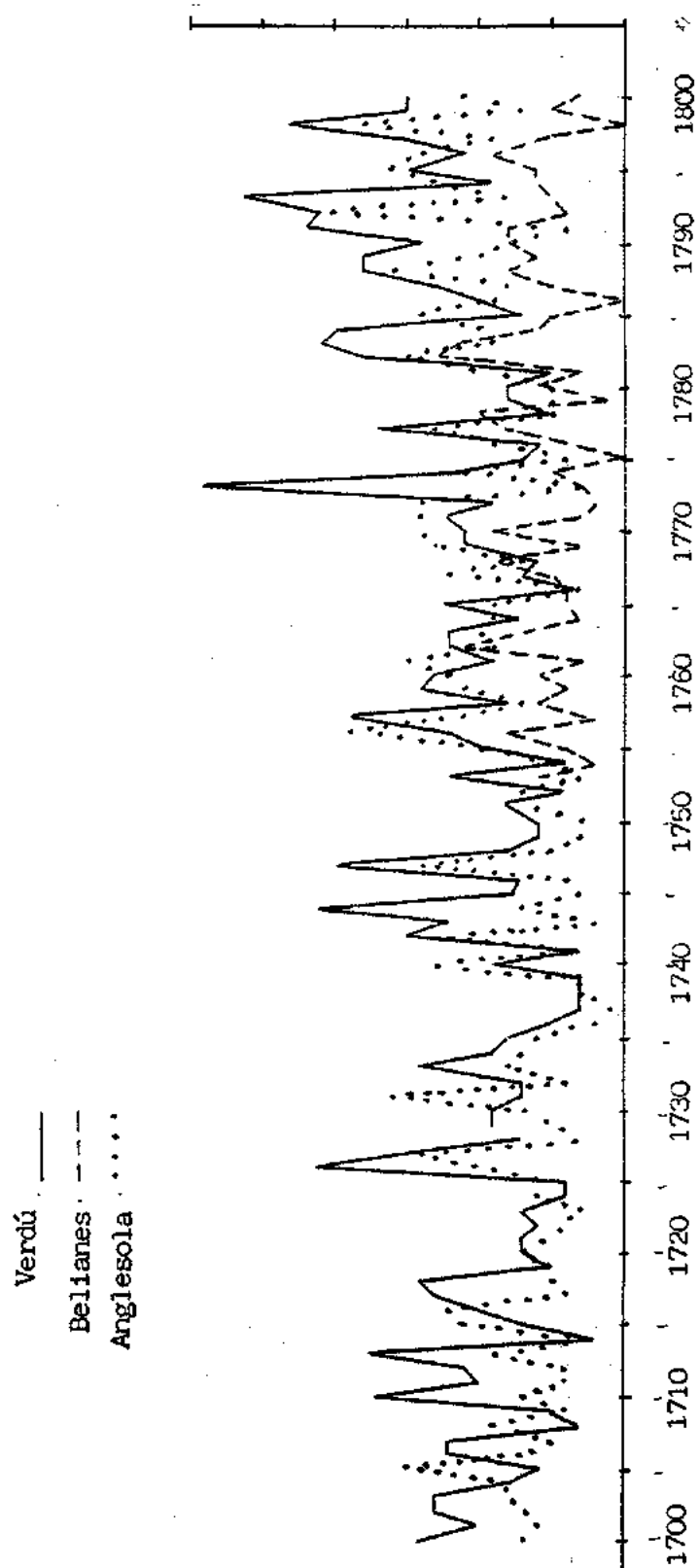
Els efectes demogràfics de la crisi agrària que es desenvolupà a partir de la fi dels anys deu i durà fins als primers anys de la dècada dels vint²⁸ són notables sobre matrimonis i natalitat. Aquesta crisi es tradueix en una reducció dels matrimonis a Verdú i Anglesola i dels naixements a les esmentades parròquies i a la de Belianes. Tàrrega tingué un moviment dels matrimonis molt variable i la seva natalitat - amb oscil·lacions anuals - es mantingué més estable. La ciutat de Lleida no reflecteix en el nivell dels matrimonis cap retrocés - ni tampoc en el de bateigs -, però finalitzada la crisi, ja a mitjan de la dècada dels vint, es produí un creixement notable dels matrimonis a Lleida - i també a Tàrrega, Anglesola i Verdú -, la qual cosa significà un espectacular creixement dels naixements en els anys següents a Anglesola, Verdú i Belianes, parròquies més afectades per la crisi. Aquest mateix efecte és observat en els gràfics de Tàrrega, la qual cosa confirma que la crisi li afectà de manera important, malgrat que durant la crisi no s'arribà a reduccions dels matrimonis i de la natalitat dràstiques.

Es lògic que la crisi afecti menys Lleida, car degut a l'existència d'una bona xarxa de regatge, la manca de pluges no havia de colpejar tant la producció, i en conseqüència no hi hagué massa

Gràfic 2-9 . Moviment dels matrimonis a Sant Joan de Lleida

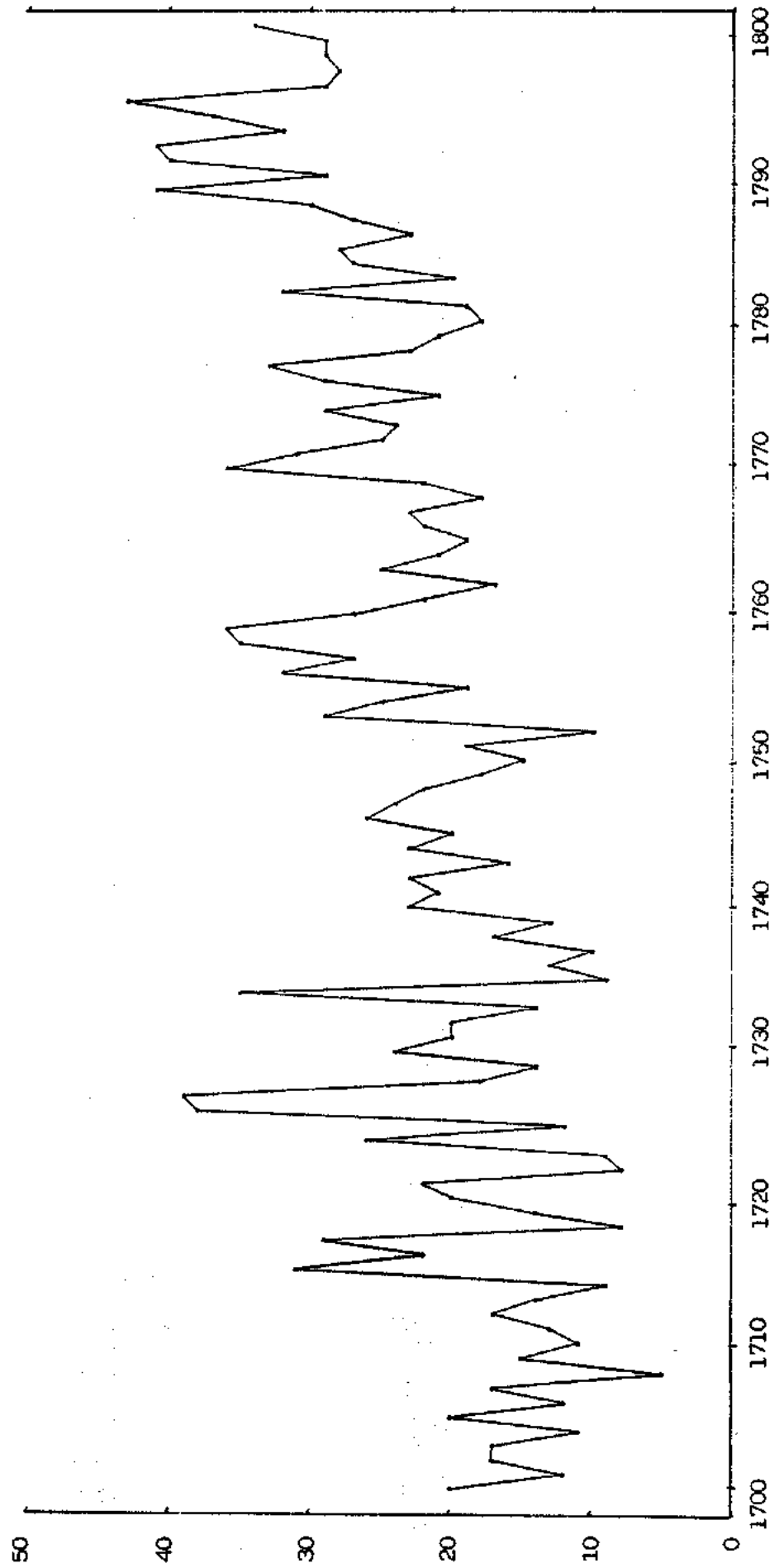

Gràfic 2-10 . Moviment dels matrimonis a Verdú, Bellianes i Anglesola

Gràfic 2-11 .Moviment dels matrimonis a Tàrrrega

entrebancs que afectessin la mortalitat i la natalitat. Generalment, aquesta raó explica que la primera meitat del segle, a nivell de bateigs, és molt estable a Lleida, i no ho és a la majoria de les poblacions agràries, que tenien molta terra de secà i on el regatge es reduïa, sovint, a l'aprofitament de l'aigua de petits rius o rieres quan no baixaven mancats d'aigües.

La interrelació de les crisis agràries, el nivell de matrimonis i el nombre de bateigs es repetirà en diversos moments del segle, com per exemple en les conjuncures crítiques que es donaran a les dècades dels setanta i vuitanta .

Les corbes de bateigs de totes les parròquies estudiades - excepció feta de la de la Capella de Sant Pere de Lleida degut a les seves peculiaritats - presenten un parèntesi en la seva evolució ascendent des de començament o mitjan de la dècada dels seixanta fins a la fi de la dels vuitanta. Aquest parèntesi combina l'estancament amb el retrocés. Només Anglesola no segueix aquesta trajectòria: la reducció dels bateigs s'ha produït abans, en el període 1749-71.

Aquest estancament i/o reducció del nombre de bateigs, que coincideix en alguns anys amb alta mortalitat - 1779-83 a Lleida, 1781-85 a Verdú, diversos anys a Tàrrega i pràcticament cap any a Belianes - permeten d'entendre els moments de creixement natural negatiu o baix. En tot cas, els moments crítics signifiquen unes reduccions de la població molt menors que els increments que es donen en la resta d'anys bons o normals. Fins i tot a Tàrrega, on les variacions del creixement natural són extraordinàries en anys pròxims, l'acumulació del creixement natural és molt important en conjunt. Les diferències globals entre natalitat i mortalitat són força notables en totes les poblacions.

La fecunditat en les poblacions estudiades hagué d'arribar a taxes molt elevades per tal de permetre generar uns excedents humans importants? I si fou així, els recursos de les terres de Lleida permeteren d'absorbir els nous efectius humans? O bé les poblacions foren capaces de cercar un cert equilibri entre la població i els recursos?

D'antuvi, i tal com succeí en el conjunt de Catalunya²⁹ , a les terres de Lleida no es produí cap catàstrofe de caire malthusià. La recuperació agrària primerament i la colonització de noves

terres més tard foren una de les dues bases sòlides - sòlides en el sentit en què es pot entendre en una zona amb predomini del secà - que possibilitaren l'existència dels nous efectius, sense oblidar que les importacions de blat jugaren un paper important per a l'alimentació de la població catalana.

L'estudi de l'evolució de la fecunditat en els pobles considerats pot ajudar a entendre com en l'ecosistema humà de les terres de Lleida s'efectuaren correccions en les seves tendències o es forjaren alternatives que permeteren que a la fi del segle la situació fos molt millor.

Es possible d'elaborar una taxa bruta de fecunditat - expressada com la relació entre bateigs i matrimonis -. S'han realitzat els càlculs per decennis per tal d'eliminar els alts i baixos conjunturals - quadre 2·8 -.

L'evolució de la fecunditat a Lleida es caracteritza pel manteniment d'uns nivells relativament estables que oscil·len, en general, entorn de les ratios 5 o 6, amb uns mínims en el període 1711-20 (4.19) i en 1781-90 (4.87). Aquestes dades demostren com Lleida, en no produir-se creixements exagerats de la fecunditat durant el segle, pot assolir a la dècada 1791-1800 una fecunditat alta. De ben segur que el moviment suau de la fecunditat i un desenvolupament paral·lel de l'economia possibilità de poder assumir una fecunditat major a la fi de segle. Tàrrega, que manté una fecunditat estable durant tot el període, és exemple d'equilibri en el següent sentit: degut a no disposar dels recursos econòmics que tenia la ciutat de Lleida, Tàrrega manté una moderació de la fecunditat, la qual cosa li ha de significar una absència de problemes de superpoblació - vegeu com el creixement dels baptismes és molt inferior a Tàrrega que a Lleida, quadre 2·6 -. Si es compara la fecunditat de Lleida amb la de Barcelona - en els períodes 1761-74 i 1787-97 era, en aquesta darrera ciutat, de 4.46 i 4.84, respectivament³⁰ - s'observa que la de Lleida és superior, per la qual cosa no ha de sorprendre que el creixement de la població a Lleida sigui superior al de la població de la capital.³¹ El cas de Bellianes, a la segona meitat del set-cens, és molt semblant al de Lleida: nivells moderats en un primer període - 1751-90 - per arribar a un màxim al darrer decenni.

Aquestes estratègies d'equilibri contrasten amb la situació

Quadre 2-8

Taxes brutes de fecunditat per decennis. 1701-1800

Període	Lleida(Sant Joan)	Anglesola	Verdú	Belianes*	Tàrrrega
1701-10	6.14	4.96	3.65	-	5.18
1711-20	4.19	4.84	3.98	-	4.07
1721-30	5.96	5.36	5.07	-	4.11
1731-40	5.49	7.03	7.66	-	6.27
1741-50	4.83	7.19	5.17	-	4.95
1751-60	5.28	3.94	6.08	3.55	4.12
1761-70	6.22	4.42	7.17	4.39	6.27
1771-80	5.23	5.85	5.70	5.97	5.38
1781-90	4.87	4.82	4.33	4.69	4.42
1791-1800	7.09	5.28	4.73	7.49	4.81

*El primer període comença el 1753. Els anys 1775, 1786 i 1798 no es celebraren matrimonis.

d'Anglesola i Verdú. Aquestes poblacions, que havien experimentat en diversos moments del segle fecunditats altes, han de reduir la seva fecunditat per tal d'evitar una superpoblació difícilment mantenible. Finalment l'equilibri també s'aconseguí.

Finalment, caldrà analitzar la mortalitat, i especialment la mortalitat infantil, que fou el factor que més colpejà els efectius humans durant el set-cents, quan ja l'epidèmia de l'antic règim demogràfic per excel·lència - la pesta - havia desaparegut de les principals preocupacions contemporànies.

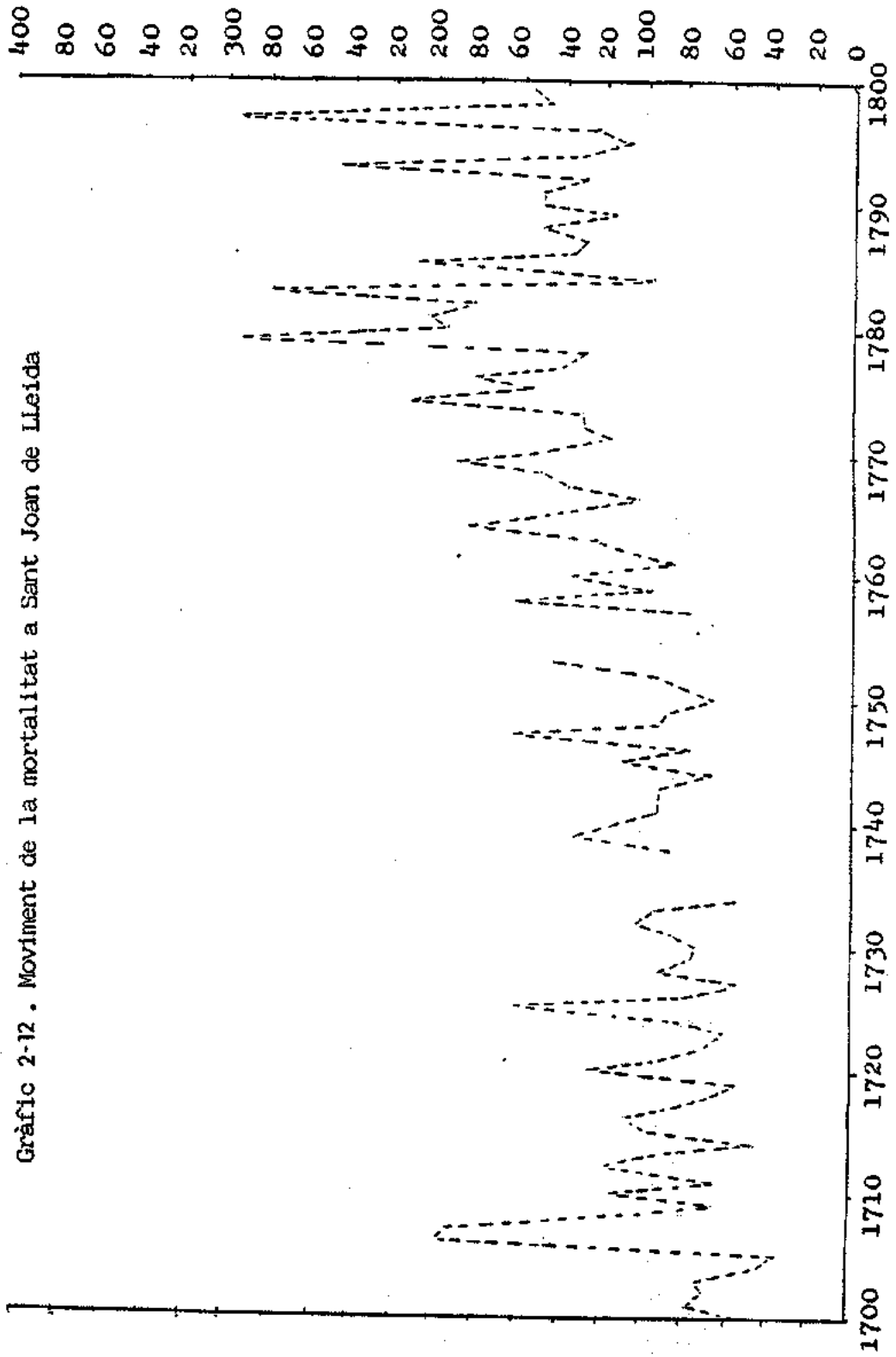
La mortalitat experimenta - gràfics 2-12 a 2-14 - un creixement a un ritme molt més baix que el dels naixements, la qual cosa permet l'acumulació poblacional. Els gràfics d'òbits presenten unes agulles molt accentuades amb molta freqüència, mortalitat deguda sobretot a la mort de menors - registrats com a albats -. Excepció feta de l'època de la guerra de Successió, en què la mortalitat ocasionada per la guerra afectà especialment a persones grans - vegeu el cas de Lleida, 102 albats i 94 cossos el 1706, 67 albats i 124 cossos el 1707 i 2 albats i 103 cossos el 1708 -, els moments d'altres mortalitats en les parròquies estudiades responen, bàsicament, a malalties, algunes de les quals s'han constatat en diversos documents.

L'epidèmia de "viruelas" indicada pel rector de Sant Joan l'any 1797, que matà 197 menors des del mes d'agost fins a la fi de l'any³², es correspon amb la gran agulla que es troba als gràfics de Sant Joan i Verdú en aquest mateix any i l'any següent al gràfic de Tàrraga. Les febres que afecten Barbens els anys 1783 i 1785³³ i l'aturada en el cobrament del cadastre en molts pobles del corregiment de Lleida el 1783 degut a les epidèmies³⁴, coincideixen amb les agulles de mortalitat que en aquest any s'observen a Lleida, Verdú i Anglesola, i en anys pròxims a Tàrraga - 1780 a 1782 i 1786 -.

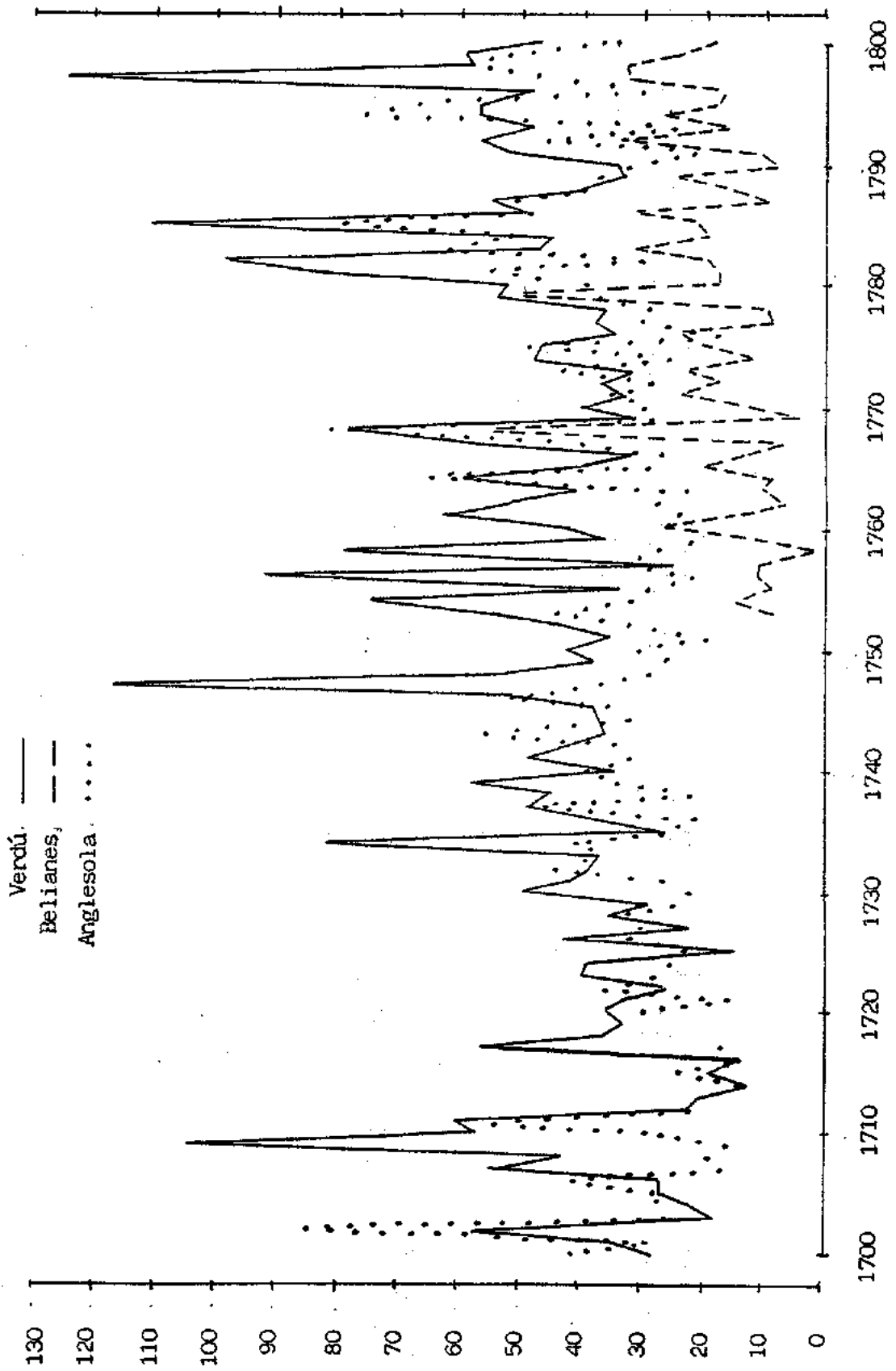
L'any 1769 s'ordenava per part de la Intendència retirar la carta de pagament del darrer terç del cadastre de Balaguer - corresponent a 1768 - en consideració de les malalties dels seus veïns³⁵. Lleida i Tàrraga el 1769 i Verdú, Anglesola i Bellianes el 1768 experimenten una gran mortalitat.

No s'ha de passar per alt l'actitud de les autoritats durant aquests moments crítics. L'any 1722 un Reial Edicte de Sanitat

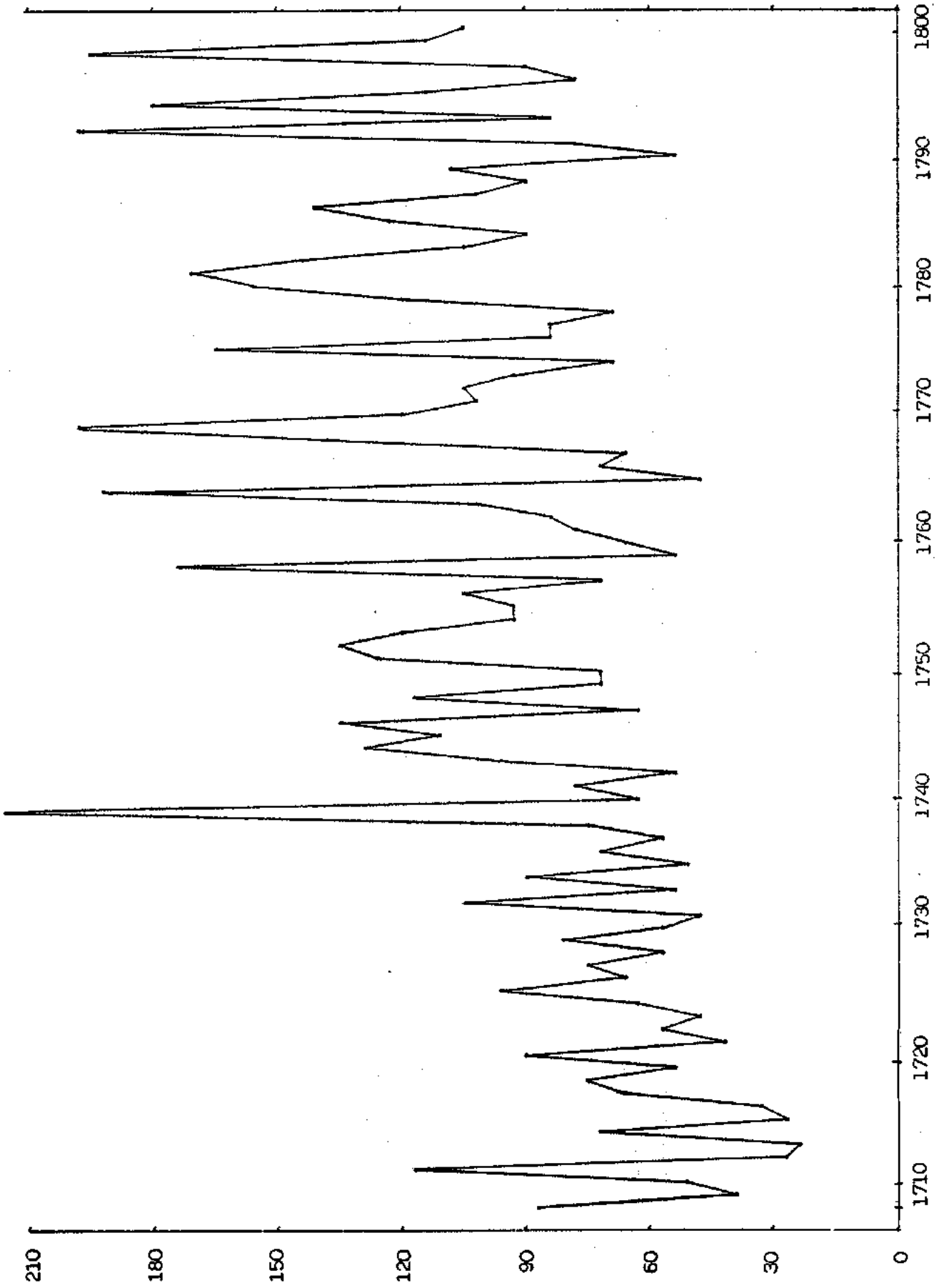
Gràfic 2-12 . Moviment de la mortalitat a Sant Joan de Lleida

Gràfic 2-13 . Moviment de la mortalitat a Verdú, Belianes i Anglesola

Gràfic 2-14 . Moviment de la mortalitat a Tàrrrega

prohibí el pas de vaixells pel riu Segre³⁶. Els gràfics constaten que l'epidèmia no es generalitzà.

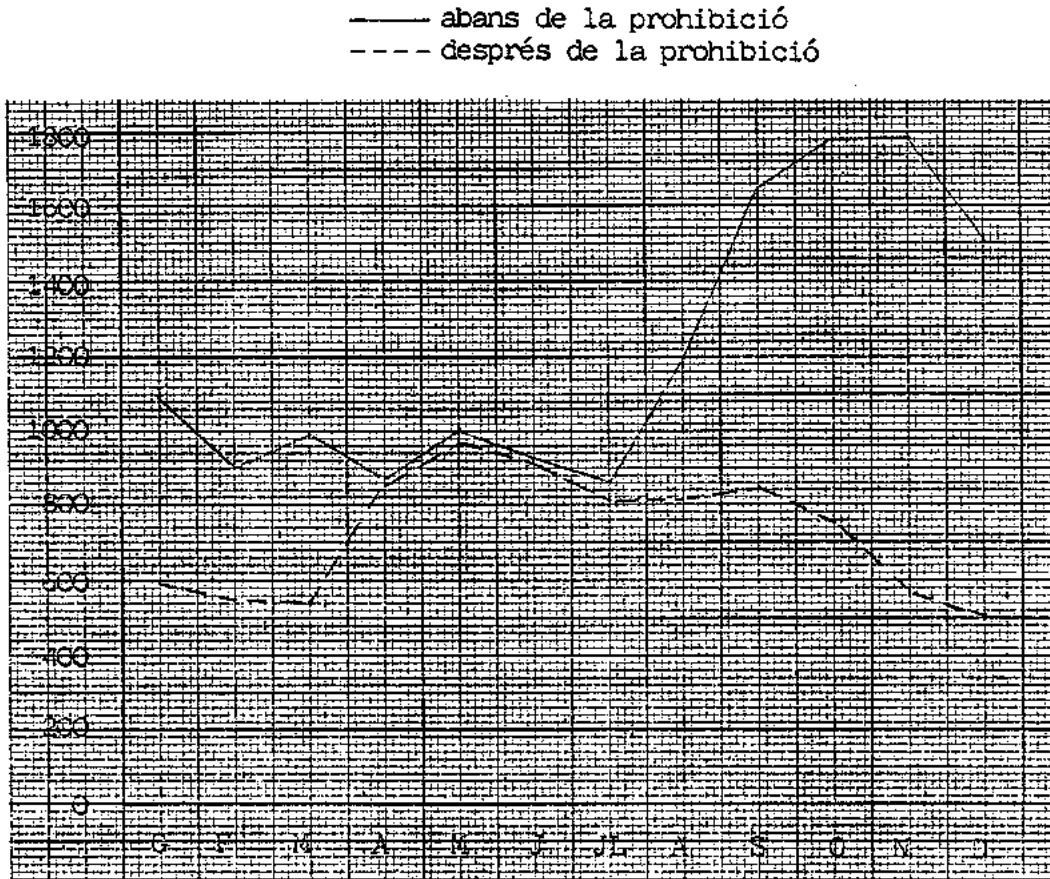
M. Arranz³⁷ ha estudiat amb molt detall aquesta conjuntura crítica. Les malalties afectaren durant l'estiu de 1722 a dotze pobles: set del Segrià (Torrefarrera, Corbins, Rosselló, Vilanova d'Alpicat, Benavent de Lleida, Vilanova del Segrià i Alguaire), tres de la Noguera (Térmens, Menarguens i la Portella) i dos de les Garrigues (Castelldans i el Cogull). Les autoritats efectuaren un esforç notable per tal d'evitar l'extensió del problema i per a alimentar i atendre sanitàriament els afectats, sempre sota el temor que pogués tractar-se de pesta, que ja havia atacat la ciutat de Marsella. Però, a les terres de Lleida, l'"epidèmia" consistia en diversos tipus de febres - palúdiques o tifoïdes -, sovint possibilitades per l'existència del cultiu de l'arròs i d'una alimentació deficient.

A les darreries de 1722, i davant la penúria de cereals per a l'alimentació i per a la sementera, molts pobles de l'Urgell es mobilitzaren per a sol·licitar ajuts oficials semblants als que s'havien donat als pobles afectats per les "epidèmies" esmentades anteriorment. L'ajut, en aquest darrer cas, fou aportat per la corona a través de la intendència i pels senyors.

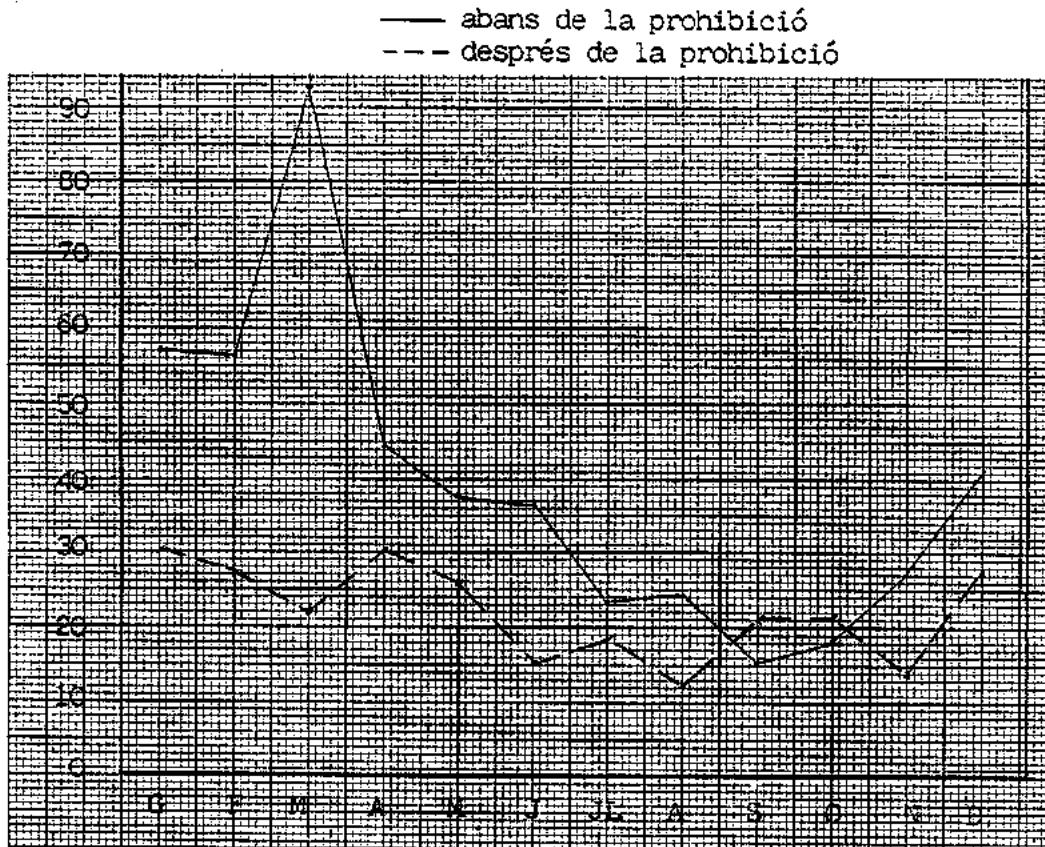
Es disposa de documentació sobre una de les accions de sanitat pública que es realitzaren a la primera meitat del segle: la prohibició del cultiu de l'arròs al Segrià (1733), a petició del corregidor de Lleida. L'Ajuntament de Lleida considerà convenient l'esmentada prohibició, mentre paral·lelament considerava que el cultiu del cànem i l'existència de basses per amarrar-lo no eren perjudicials a la salut pública, si es controlaven adequadament³⁸. La prohibició afectà el Segrià i tingué, com es veurà, uns efectes enormement positius. Els registres de l'Hospital Reial de Militars Malalts de Lleida demostren l'acció benèfica de la prohibició³⁹ - gràfics 2-15 i 2-16 -.

El gràfic 2-15 expressa el nombre de soldats ingressats a l'Hospital durant els quatre anys anteriors a la prohibició i durant l'any de la prohibició i els tres següents. La tardor és l'època de màxim ingrés de malalts abans de la prohibició, com a conseqüència d'una malaltia epidèmica adquirida durant l'estiu i que necessita un temps d'incubació. El canvi de la tendència és radical, un

Gràfic 2-15 .Distribució mensual dels soldats ingressats a l'Hospital Reial de Militars Malalts de Lleida.1729-36

Gràfic 2-16 .Distribució mensual dels traspassats respecte als malalts ingressats a l'Hospital Reial de Militars Malalts de Lleida.1729-36.(%)

cop ha estat prohibit el cultiu d'arròs. El gràfic 2-16 representa el nombre de soldats morts sobre el total d'ingressats en tant per mil. Les elevades taxes de mortalitat que es donaven al final de l'hivern i començament de la primavera abans de la prohibició, són radicalment eliminades després de 1733.

Malgrat determinades millores, la sanitat pública a les terres de Lleida era molt precària durant el XVIII. En aquest sentit, cal destacar les grans mortalitats d'albats que es produïren en diverses conjuncures del set-cents.

Pérez Moreda ha demostrat que, a l'Espanya interior, les crisis demogràfiques del segle XVIII tenen un fonament epidèmic, clarament dissociat de raons de conjuntura agrària⁴⁰. Aquesta realitat és vàlida també per les terres de Lleida, com es pot veure a través d'una anàlisi de la mortalitat mensual a Anglesola i Lleida durant diverses crisis demogràfiques - quadre 2-9 -. Es palesa la no coincidència entre els mesos de major mortalitat amb els mesos finals de l'any agrícola - quan les reserves d'aliments han estat esgotades - o quasi esgotades -.

Donada la importància de la mortalitat infantil en la mortalitat total i en el valor del creixement natural, és convenient analitzar si experimentà canvis durant el set-cents, i si així fou de quin tipus foren. Aquesta anàlisi serà possible a partir de la consideració de dues variables: participació dels albats en el conjunt de la mortalitat i relació entre els albats i els baptismes, expressades en percentatge. Per facilitar l'estudi, es treballarà amb les mitjanes mòbils de set anys - l'any observat i els sis anteriors -. Vegi's gràfics 2-17a 2-26 .

La major part dels anys es caracteritzen - en tots els pobles - per una presència d'albats sobre els òbits totals superior al 50 %. L'època de la guerra de Successió es caracteritza per una reducció força important dels percentatges d'albats, donada la major presència de mortalitat d'adults. Convé distingir, pel que fa referència als darrers decennis del segle, dues situacions en què es poden agrupar els diversos pobles. Tàrrega, Verdú i Belianes redueixen els percentatges d'albats. Verdú és el cas més significatiu. A partir de començaments de la dècada dels setanta, els

Quadre 2-9
Mortalitat en diverses conjunctures demogràfiques crítiques.
Distribució mensual

A) Sant Joan de Lleida

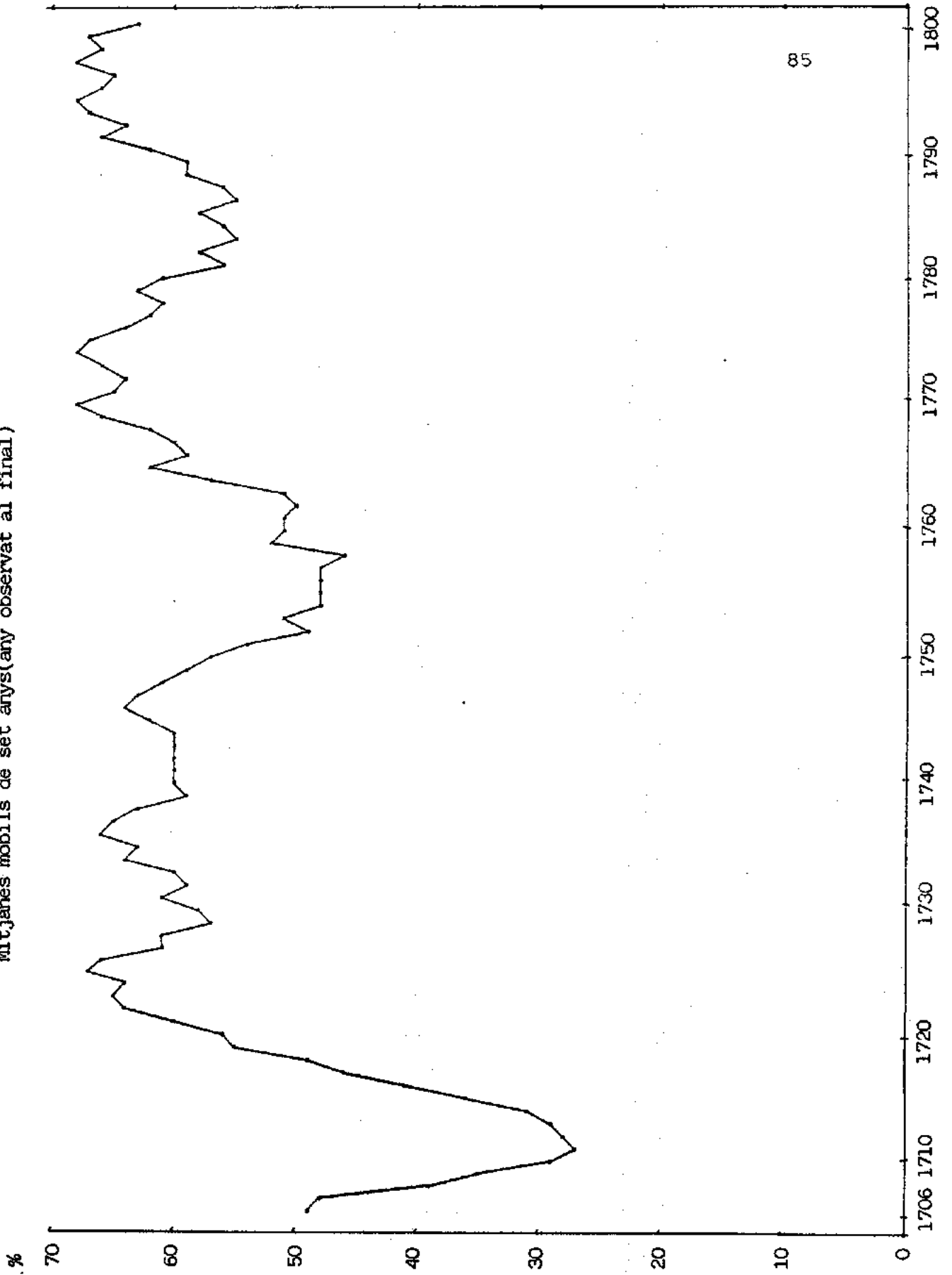
Any	G	F	M	A	M	J	Jl	A	S	O	N	D
1724	5	1	8	7	5	4	10	9	11	10	10	8
1725*	10	9	6	6	6	10	27	48	16	6	11	5
1726	4	3	5	3	4	1	11	14	12	10	10	4
1763	10	5	7	9	10	15	15	15	10	13	8	7
1764*	8	5	4	13	18	29	48	31	9	8	9	3
1765	1	4	5	7	7	12	18	21	18	25	16	7
1782	8	9	9	15	12	13	19	20	15	28	18	16
1783*	18	18	31	28	36	30	38	23	21	12	9	10
1784	7	5	7	7	5	6	14	10	6	9	10	12

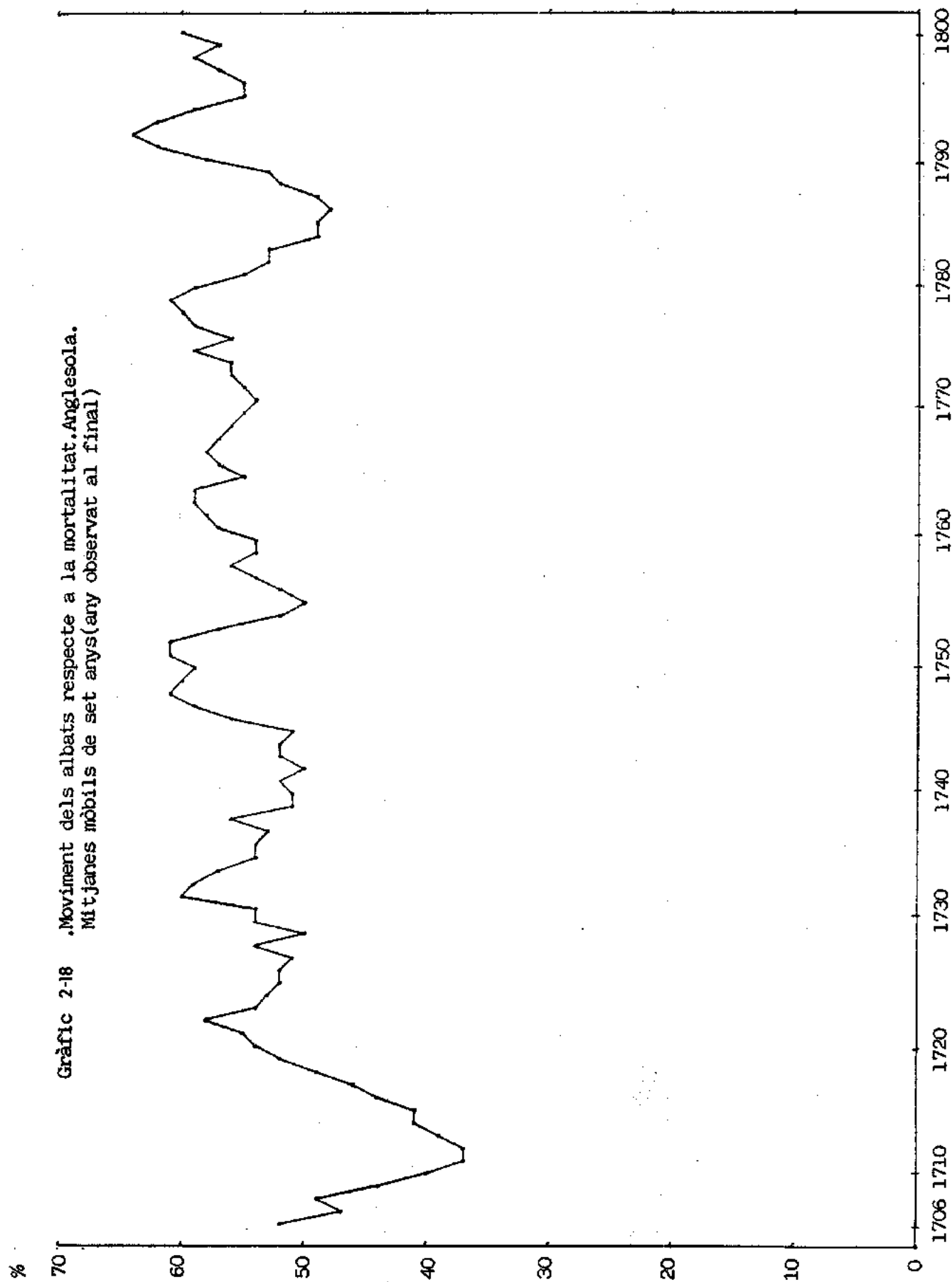
B) Anglesola

Any	G	F	M	A	M	J	Jl	A	S	O	N	D
1721	2	1	1	2	2	0	1	3	1	2	0	1
1722*	2	2	2	1	0	0	6	4	5	10	3	1
1723	3	2	1	1	0	1	2	4	2	5	3	4
1763	1	1	0	3	7	2	2	3	2	0	3	0
1764*	1	0	2	5	2	2	6	6	8	8	19	6
1765	1	0	1	1	3	3	6	5	2	4	3	1
1767	6	4	1	2	5	3	4	2	2	5	2	3
1768*	1	2	4	4	5	10	11	13	15	8	6	2
1769	4	0	3	4	1	2	2	3	2	3	4	1
1782	2	1	3	3	2	1	1	6	3	1	4	4
1783*	5	6	3	4	1	5	10	12	4	4	5	3
1784	6	4	5	5	5	3	4	2	2	6	4	4
1785*	2	5	3	2	0	2	0	7	12	17	20	9
1786	8	6	3	0	0	1	9	4	8	4	0	5
1793	2	1	2	2	1	1	2	1	4	3	3	3
1794*	4	5	5	5	6	3	12	8	6	7	5	9
1795	6	14	8	3	5	4	2	8	3	6	3	3

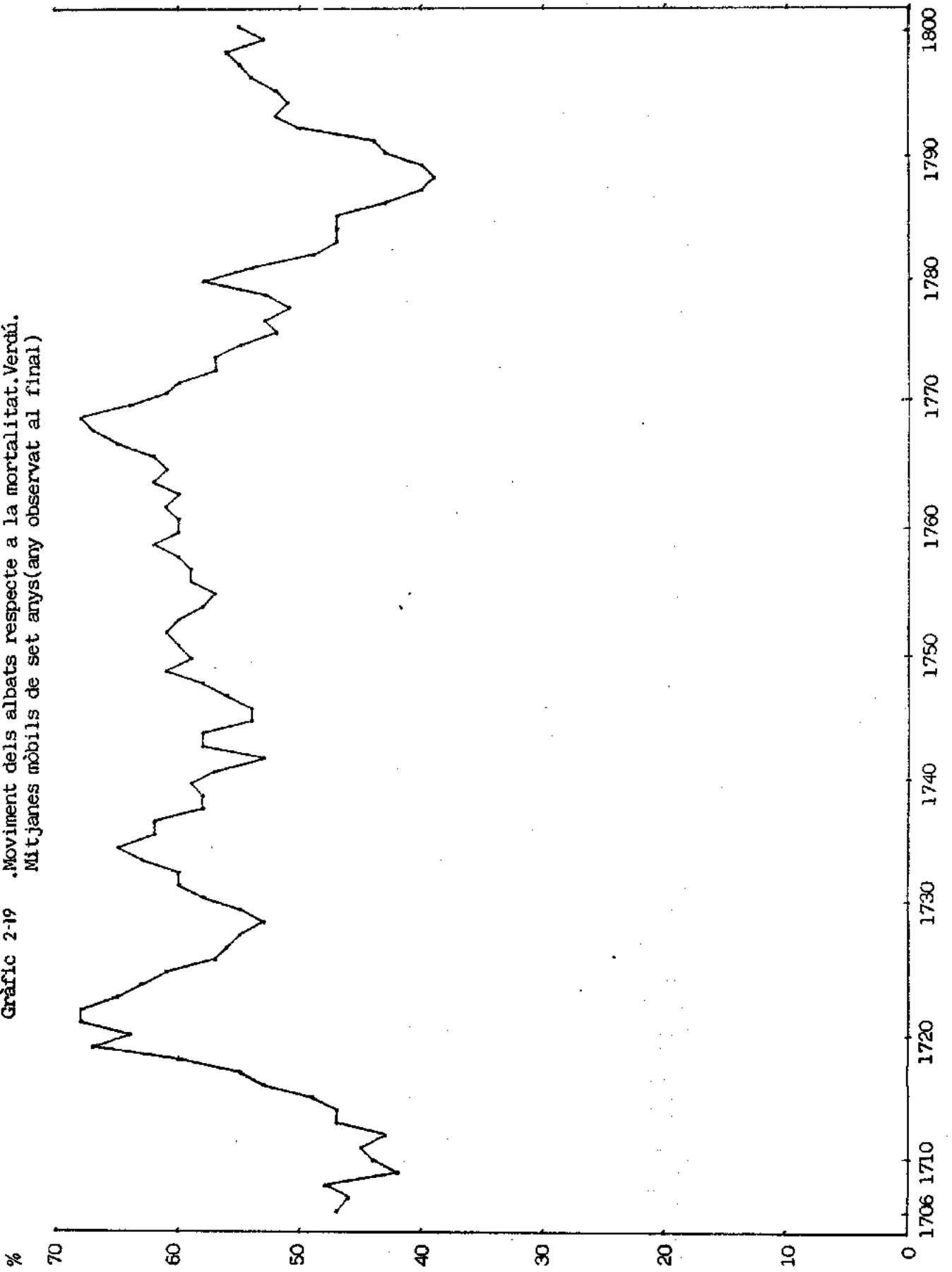
*anys crítics

Gràfic 2-17 .Moviment dels albats respecte a la mortalitat total.Sant Joan de Lleida
Mitjanes mòbils de set anys(any observat al final)

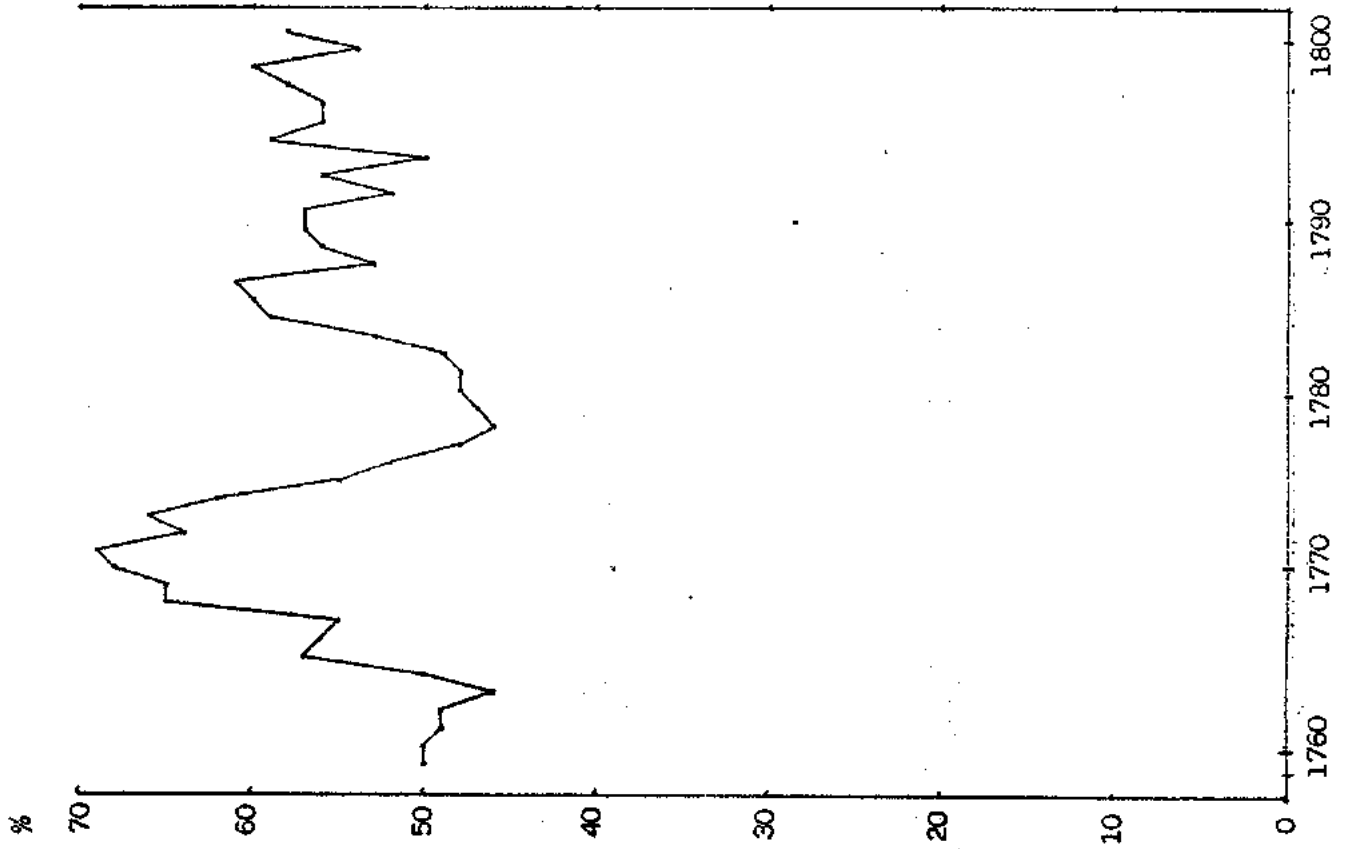

Gràfic 2-19 .Moviment dels albats respecte a la mortalitat. Verdú.
Mitjanes mòbils de set anys (any observat al final)

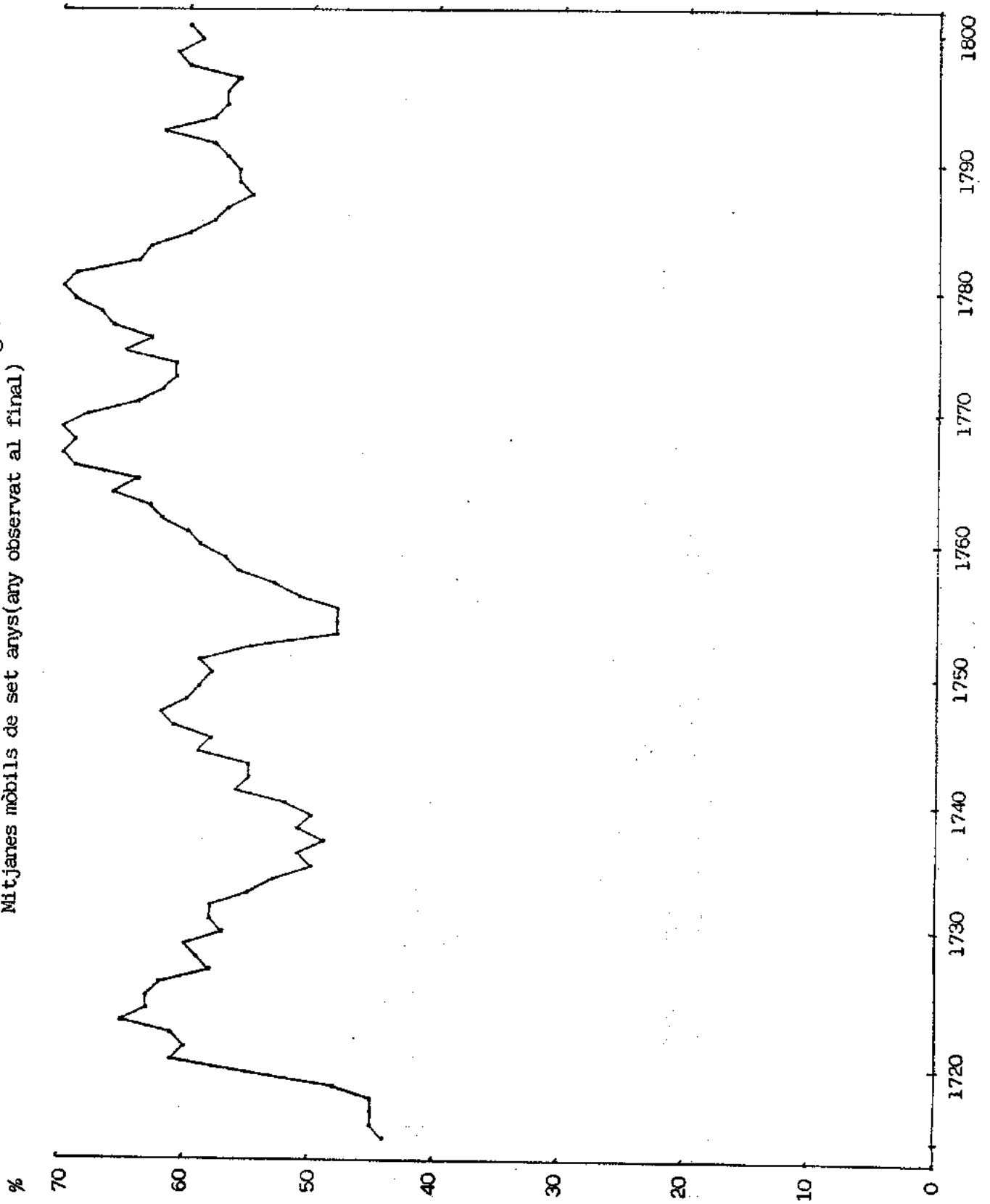

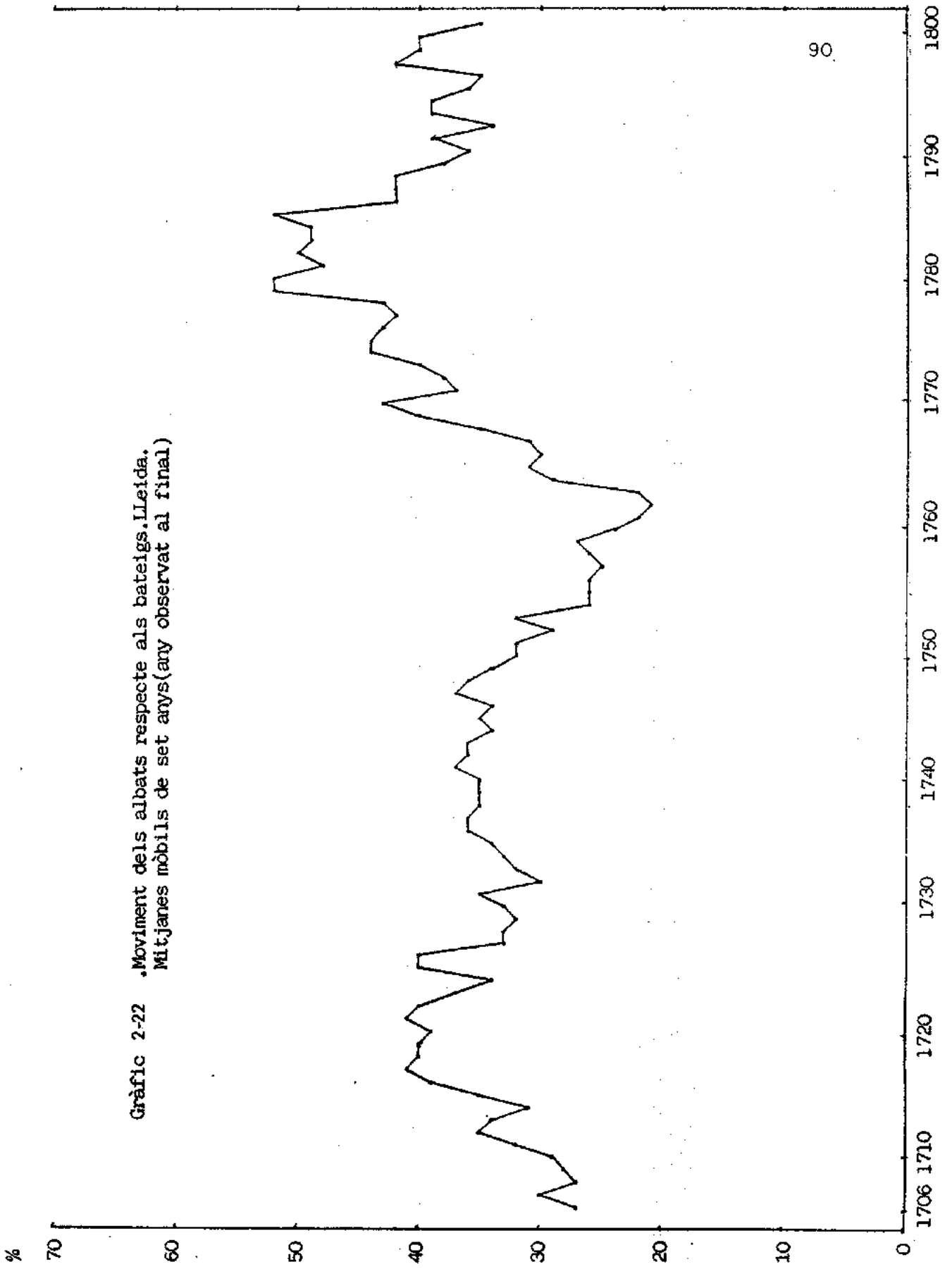
Gràfic 2-20 .Moviment dels albatz respecte a la mortalitat.Bellanes.
Mitjanes mòbils de set anys(any observat al final)

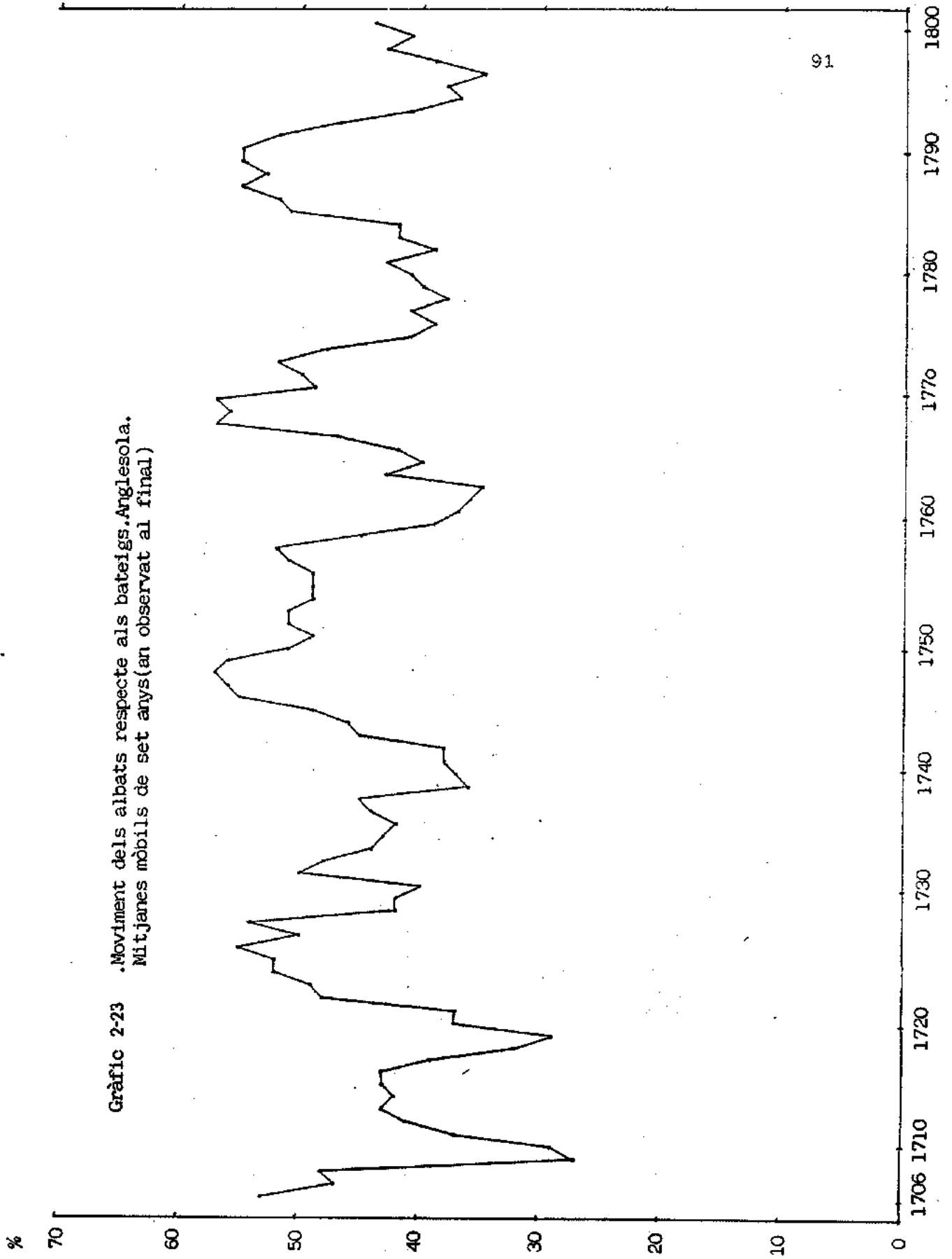

Gràfic 2-21 .Moviment dels albatz respecte a la mortalitat.Tàrrrega.
Mitjanes mòbils de set anys(any observat al final)

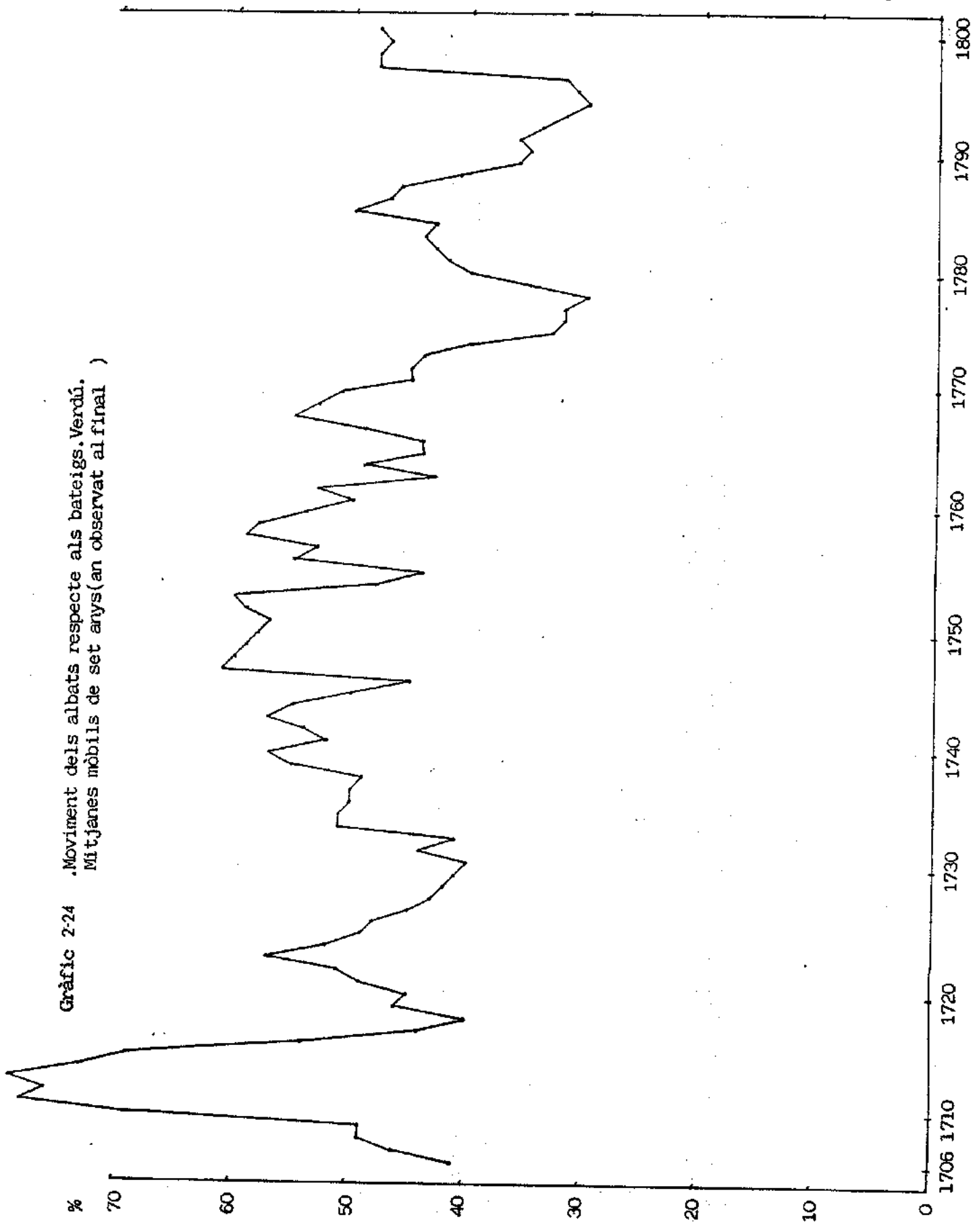

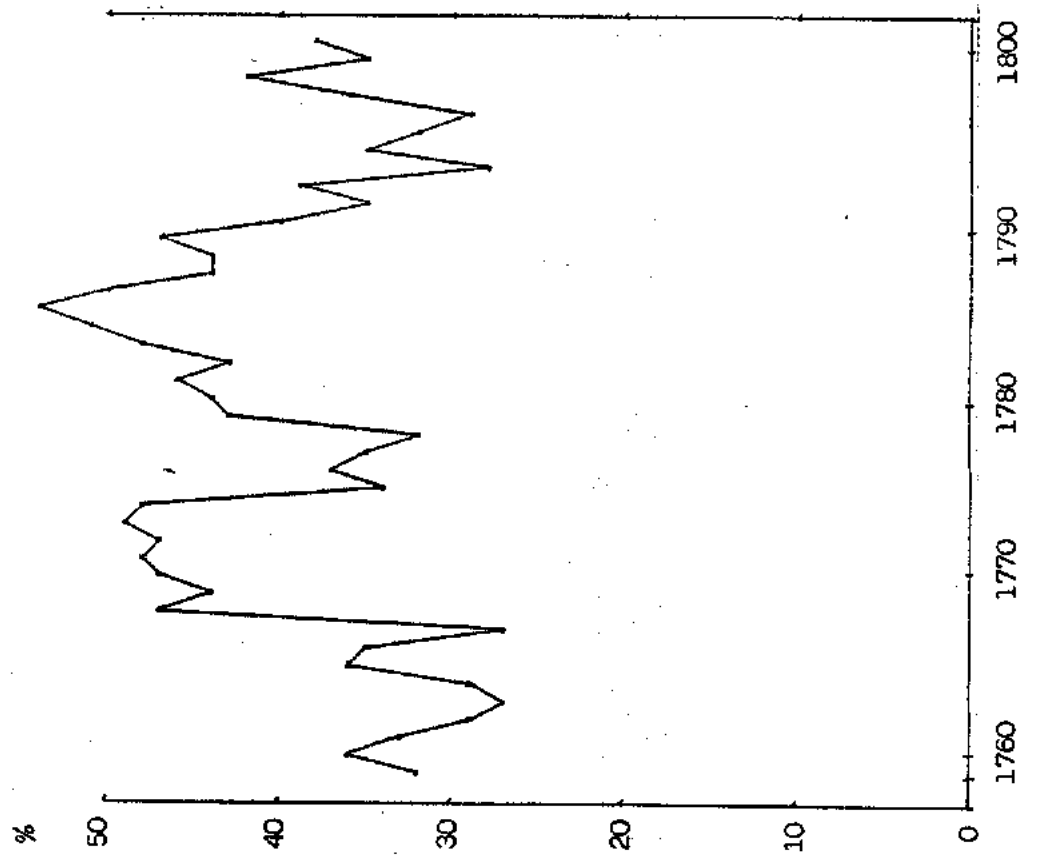
Gràfic 2-22 .Moviment dels albatx respecte als bateigs.Lleida.
Mitjanes mòbils de set anys(any observat al final)

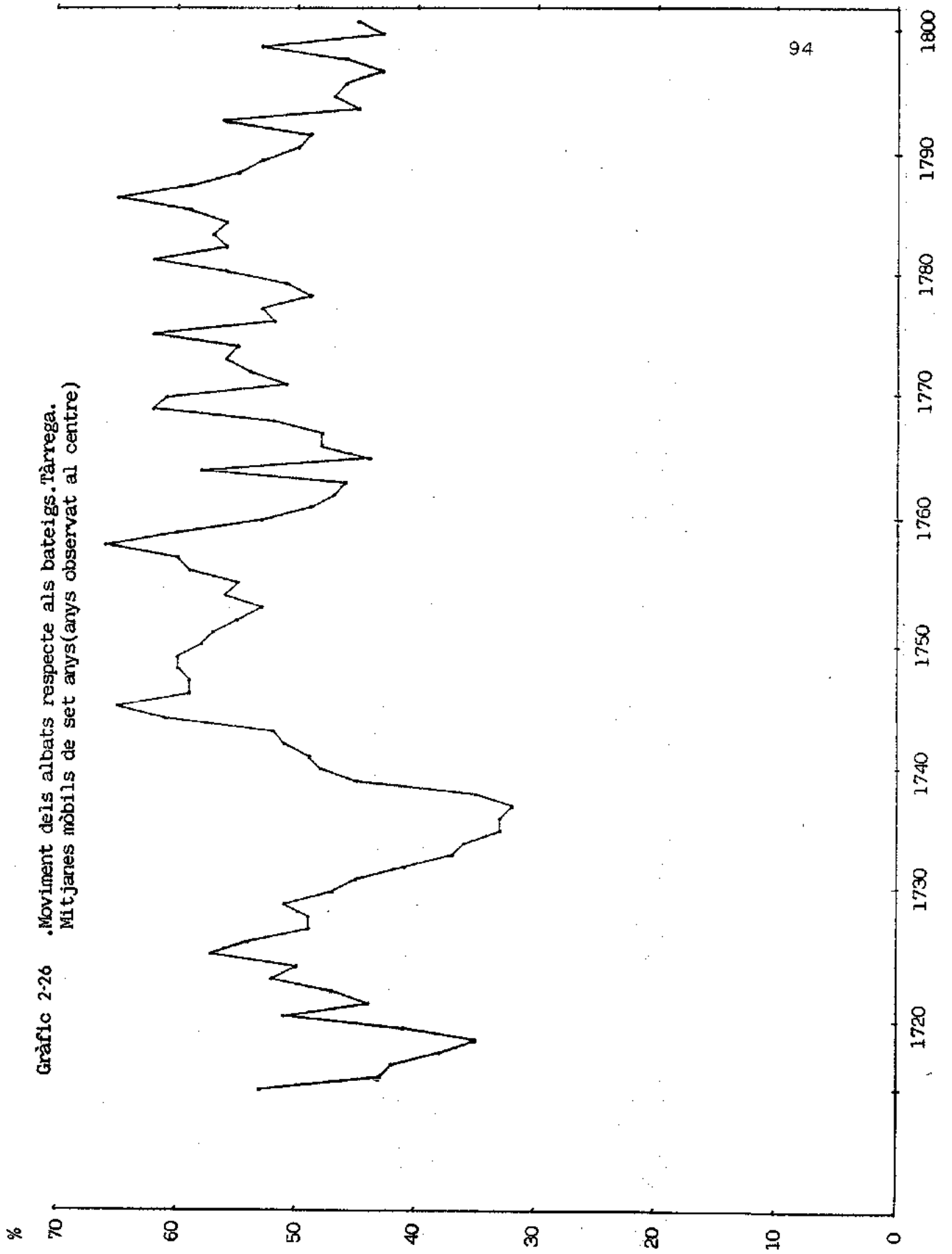

Gràfic 2-24 .Moviment dels albatz respecte als bateigs. Verdú.
Mitjanes mòbils de set anys (an observat al final)

Gràfic 2-25 .Moviment dels albatz respecte als bateigs Bellianes.
Mitjanes mòbils de set anys (any observat al final)

Gràfic 2-26 .Moviment dels albatx respecte als bateigs.Tàrrrega.
Mitjanes mòbils de set anys (anys observat al centre)

percentatges es redueixen progressivament fins arribar al mínim secular l'any 1788, inferior al 40 %. Els darrers anys del segle experimenten un creixement però sense superar els valors normals de la major part del segle. Belianes experimenta un procés semblant - sense arribar a un mínim tan baix -, però les referències a tot el segle són impossibles, donada la manca de dades per a la primera meitat. Tàrrrega reduirà els percentatges d'albats a partir de començaments dels vuitanta. Els valors, pel darrer decenni, seran inferiors al 60 %, la qual cosa representa una millora respecte de la major part del segle. El segon grup de pobles, Lleida i Anglesola, experimenten una reducció en períodes similars, però finalitzen el segle tornant a assolir valors normals del segle - superiors a 60 % pel que fa a Lleida i entre 55 i 65 % a Anglesola.

Els gràfics d'albats sobre bateigs presenten una coincidència general al darrer decenni del segle XVIII, concretament una reducció dels percentatges. Tàrrrega i Anglesola tenen, durant tot el segle, uns valors que oscil·len entre el 40 i el 60 % - excloent Tàrrrega a finals dels anys trenta, que té uns mínims seculars -. Aquesta tònica dominant - de valors superiors als de la resta dels pobles - explica perquè ambdues poblacions assoliren un creixement dels bateigs - i de la població - entre 1718 i 1787 menors que a Lleida.

La ciutat de Lleida, que durant els dos primers terços del segle tingué una percentatges que no superaren el 40 %, experimentà a partir del darrer terç un creixement notable dels albats en relació als bateigs, per finalitzar el segle amb una reducció que retroba valors menors al 40 %. Lleida pogué realitzar una important acumulació d'efectius humans durant la major part del segle - recordi's l'evolució del creixement natural. El creixement esmentat de la relació albats / bateigs - que abasta des de mitjans de la dècada dels setanta fins passat l'any central de la dècada dels vuitanta - pràcticament no superà el 50 %. Per tant, malgrat l'augment, pogué haver-hi encara acumulació notable. Lleida, en aquests anys crítics, patí els problemes de les ciutats de l'època: la major densitat poblacional és un factor multiplicador en la transmissió de les epidèmies. Però, com s'estudià en analitzar el creixement natural, les repercussions no foren massa negatives.

Verdú, amb uns percentatges d'albats sobre bateigs, als dos primers terços del XVIII, superiors als de Lleida, i equiparables als d'Anglesola i Tàrraga, experimenta, al darrer terç del XVIII, una notable reducció dels percentatges. Si s'hagués pogut calcular el creixement de la població prenent com a xifra final 1800, de ben segur s'hagués constatat un creixement superior al de Tàrraga i Anglesola.

Com a conclusió, observi's que es poden detectar indicis de què la mortalitat infantil, al darrer terç del set-cents, perdé part de la seva virulència, tot i continuar essent notable. Es confirma d'aquesta manera la conclusió de Nadal sobre la reducció, a partir de 1770-80, de la mortalitat infantil⁴¹. Aquesta reducció, a les terres de Lleida, fou en general un retrobament de nivells anteriors, quan les crisis demogràfiques no eren tan agudes.

La tendència alcista dels naixements a les terres de Lleida durant la segona meitat del segle - malgrat els períodes d'estanca-ment o de retrocés relatiu -, acompanyada per una alça relativa menor en la mortalitat, en la configuració de la qual hi influí clarament la reducció del nombre dels albats respecte dels naixements al final del període i també en diversos períodes segons les poblacions, ajuden a entendre la forta acumulació de creixement natural durant la segona meitat del segle.

SIGNIFICAT DEMOGRÀFIC DEL SEGLE XVIII A LA CIUTAT DE LLEIDA

Lleida esdevé, durant el set-cents, un centre econòmic de primer ordre a Catalunya. El creixement demogràfic és prou evident: els bateigs es dupliquen, entre 1716-20 i 1785-89, a la parròquia de Sant Joan i superen aquest augment a la capella de Sant Pere. Les dades de creixement natural revelen un procés de creixement durant quasi tot el segle.

Els contemporanis tingueren consciència d'aquest augment. L'Ajuntament de Lleida parla, en carta dirigida a Blondel el 1792, de què a la comarca de Lleida la "población se ha triplicado, o tal vez quadriplicado..."⁴². Aquesta valoració del creixement de la població comarcal coincidí amb les estadístiques del set-cents - per exemple, els 2716 i 2262 habitants, respectivament, registrats als censos de 1717 i 1718⁴³, havien esdevingut 10714 segons el cens de Floridablanca -. A més, el creixement dels pobles si-

tuats a les proximitats de Lleida i que gaudien del regatge - com Benavent i Torre-serona, per exemple - es manifestava espectacular als ulls dels contemporanis.

El 22 d'agost de 1777, abans, per tant, del cens de Florida-blanca, l'Ajuntament manifestava que Lleida tenia més de vint mil ànimes⁴⁴. Pels mateixos anys, el rector de Sant Joan xifrava la població de la seva parròquia en 5500, 5600 i 6000 parroquians, respectivament, per 1774, 1775 i 1776⁴⁵. Aquestes sobreestimacions de la població lleidatana revelen tant el fort creixement demogràfic de la ciutat com el desconeixement per part de les autoritats locals de la població lleidatana, a la segona meitat del segle i abans de 1787.

El creixement demogràfic de Lleida no s'explica exclusivament pel creixement natural: la immigració és un factor bàsic. El cens de 1718 indica que "dels que no se explique ahont habiten, és per no haverse pogut ficsament averiguar son domicili, o, més contínua habitació; lo que no és de estranyar, per ser esta una ciutat frontera de Aragó, de ahont, en lo temps ques guanya jornal en esta ciutat, acostuma a vindrer a treballar, y passat lo temps de les fenyes se ausenten"⁴⁶.

L'Ajuntament de Lleida presenta una queixa a la Intendència perquè considera el cadastre de 1756 massa elevat a causa de la immigració conjuntural: "cuya considerable diferencia, mayormente por lo respectivo al Real impuesto personal, se persuade, que de necesidad ha de provenir de hallarse en la ciudad en el tiempo de la nueva operación muchas gentes forasteras, que se habían recogido en ella a causa de la continuada seca en todo el vezindado, por la qual debieron abandonar sus casas, transfiriendo su habitación en la referida ciudad con sus ganados, lo que también fue motivo de ser mayor el impuesto por estos, que el que corresponde al estado presente como se demuestra con la copia del vezindario"⁴⁷.

El gener de 1797, el Bisbe, Capítol, Clericat menor i Ajuntament de Lleida, envien una carta al rei sobre l'educació de la joventut: "La necesidad, Señor, de concurrir a tan grave daño se hace de cada día más urgente en una ciudad numerosa como ésta, cuio vecindario toma continuamente incremento por la afluencia de gentes, que vienen de todas partes a domiciliarse en ella atraídas de la fertilidad, y abundancia de su campo"⁴⁸. Recordi's que en

el període 1781-1800 s'acumulà el 29 % del creixement natural total del segle, i l'arribada d'immigrats hi degué contribuir notablement en aquest i en altres períodes del segle.

El creixement de la població exigí la construcció de cases. L'Ajuntament de Lleida establí patis per a construir cases al Pla dels Gramàtics de Lleida. Segons Lladonosa, el 1787 ja s'havien edificat 145 cases⁴⁹.

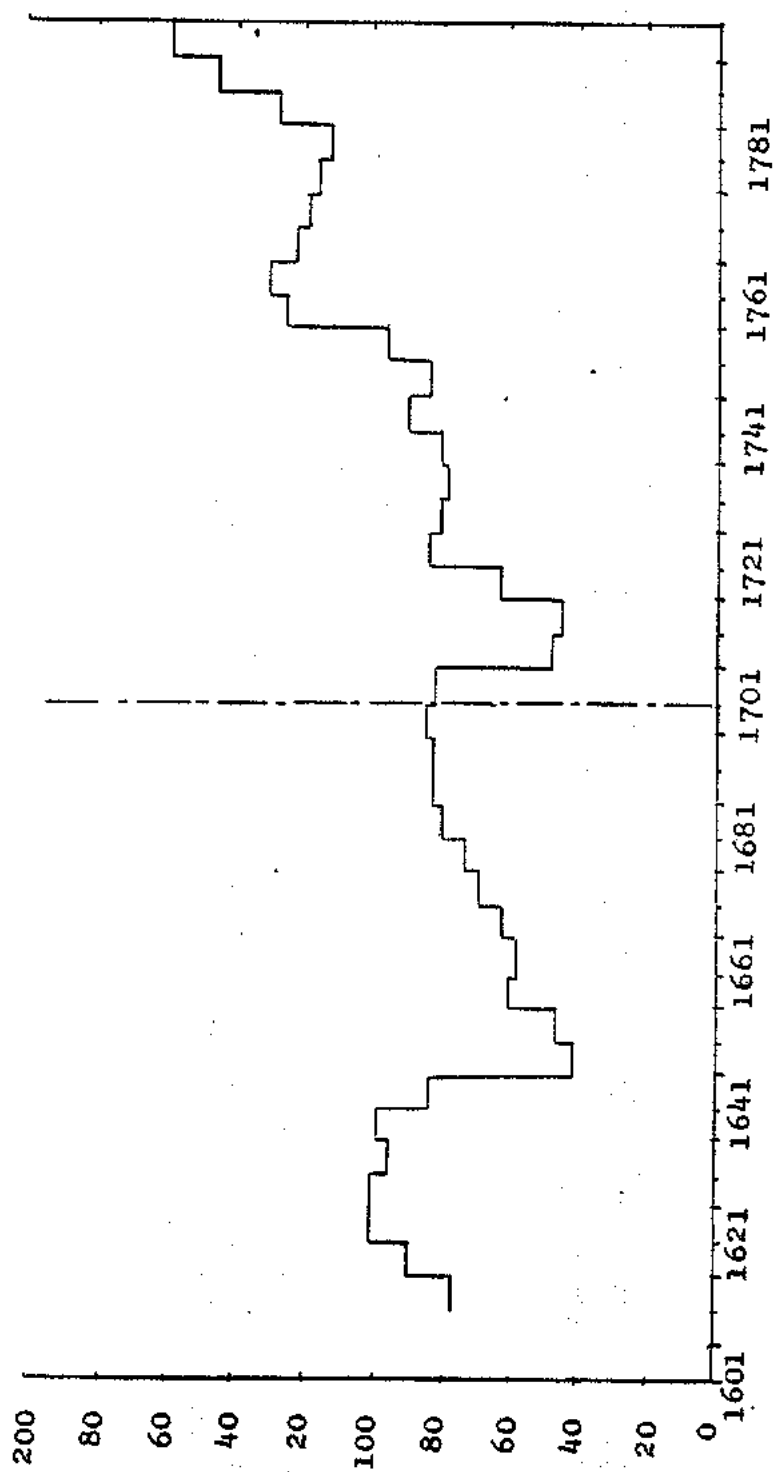
La construcció de cases es fa, a la segona meitat del segle XVIII, a un ritme ràpid - quadre 2-10 -, la qual cosa confirma el creixement de la població⁵⁰. En ocasions, com succeí a Barcelona, s'hagueren de construir barraques, ja que molts jornalers no devien poder pagar uns lloguers, en uns moments en què degueren augmentar els preus d'aquests, donada la demanda creixent.

El significat demogràfic del segle XVIII lleidatà es pot analitzar a través del gràfic 2-27, que expressa el nombre de batejats a Sant Joan de Lleida durant els segles XVII i XVIII⁵¹.

Els nivells de bateigs de la primera meitat del sis-cents es perderen amb la guerra dels Segadors, iniciada al 1640. La recuperació fou evident en els decennis posteriors a l'acabament de la guerra però lenta i sense arribar als nivells de la primera meitat del segle. La crisi demogràfica a conseqüència de la guerra de Successió significà una reducció dràstica dels bateigs - semblant a la de la guerra dels Segadors -, però ben aviat es recupera i s'estabilitza durant la resta de la primera meitat del set-cents, per experimentar un creixement a la segona meitat, arribant a nivells molt superiors als de la primera meitat del segle anterior. Lleida es configura com una de les principals ciutats catalanes, arribant a tenir un impuls demogràfic que no s'havia vist en els darrers dos-cents anys.

Si es considera el creixement natural, els fenòmens immigratoris i el ritme de construcció de cases, sembla fora de dubte que el creixement de la població de Lleida fou sensiblement superior al 100 %. Lleida és una població que amplia i consolida el seu paper de centre econòmic i experimenta una evolució demogràfica superior a la mitjana del conjunt de Catalunya.

Gràfic 2-27 .Significat demogràfic del segle XVIII lleidatà
 Bateigs de la Parròquia de Sant Joan de Lleida
 segles XVII-XVIII
 base:mitjana quinquennial 1621-25

Quadre 2-10

Cases existents a Lleida durant el segle XVIII

<u>Any</u>	<u>Cases</u>
1714	654
1716	457
1750	830*
1754	1334
1766	1477**
1795	2261

*"barragues, torres, granges, cases"

**"comprendiéndose muchas barracas que existen"

DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DEL CREIXEMENT DEMOGRÀFIC AL CORREGIMENT DE LLEIDA

Es disposa d'un cens - sense datar - del Corregiment de Lleida⁵², on, poble per poble, es quantifica els homes majors d'edat i el bestiar - apèndix 2-7 -. Com es pot veure, la classificació del bestiar es correspon exactament amb la classificació de la "Relación General" de 1718⁵³, reproduïda per Vilar i estructurada a nivell de vegueries. La classificació de la població és diferent: es limita als homes i no inclou els menors d'edat. Es tracta d'un document estrictament fiscal, ja que s'interessa pel contribuent que paga personal i pel bestiar.

Existeixen diferències quantitatives entre aquest cens i la "Relación General". Aquesta totalitza 5839 homes que paguen personal, mentre que el cens dóna una xifra de 4798, un 19.69 % inferior.

El cens dóna un 10.10 % menys que la "Relación" en el total de "caballos, yeguas, machos y mulas", un 34.33 % en "bueyes, bacas, y terneros", un 7.87 % en "jumentos y jumentas" i un 26.55 % en "cochinos y cochinas". El cens és superior a la "Relación" en "machos de cabrío y cabras" i en "carneros y ovejás", amb percentatges de 23.85 % i 41.57 %, respectivament, per damunt de les dades de la "Relación".

Aquestes diferències palesen clarament que l'esmentat cens no es pot datar el 1718. Per tal de datar-lo s'han contrastat les dades amb els censos de 1717, 1718, 1721 i 1722 per un conjunt de pobles⁵⁴. Les dades dels censos locals de 1722 i les del cens són molt semblants o iguals pel que fa referència als homes que paguen personal. Els valors del cens ramader que s'inclouen al cens de 1722 són pràcticament idèntics. Però la coincidència és perfecta si es compara el cens amb els censos locals de 1721. A més, en alguns censos locals d'aquest any es conserva una petita fitxa de paper no lligada al document amb el resum del cens de població fiscal i de bestiar, coincidint exactament amb les dades del cens del corregiment de Lleida. Per tant, sense cap mena de dubte, el cens del Corregiment correspon a 1721.

Quina pot ésser la utilitat d'aquest cens de 1721? La informació bàsica que dóna, pel que fa a la població, es pot trobar en les dues primeres columnes, principalment: "Hombres y manzevos" i "Jor-

naleros, manzevos y criados". Es tracta d'una classificació que defineix dos sectors socials bàsics: els "homes y manzevos" serien, bàsicament, en els nuclis de població petits, pagesos i fills de pagesos - i també algun artesà i els seus fills -, mentre que l'altra columna representaria, bàsicament, el sector assalariat: jornalers, fills de jornalers i criats. Aquest cens permet de conèixer la distribució espacial d'aquests dos grups, així com - indirectament - conèixer la distribució espacial de la població. A través de la seva anàlisi podrem copsar les zones més poblades i les zones on el repoblament és possiblement fàcilment assolible, per la manca de població existent el 1721. Hem eliminat de la nostra representació gràfica els cavallers, estudiants i pobres de solemnitat, per tal de donar-li un sentit de població econòmicament activa. Tinguem present que els "manzevos" inclouen només els fills que paguen personal. Compararem, finalment, aquest cens amb el de Floridablanca, considerant d'aquest només la població activa. La població activa és un bon índex - des d'un punt de vista qualitatiu - de la població total (mapa 2-1).

La primera observació que es pot fer a partir del mapa 2-1 és el caràcter fonamental de localització dels rius, i sobretot del riu Segre, generant un eix amb concentracions relatives de població elevades. L'eix Camarasa-Granja d'Escarp, densament poblat, respon a l'atracció demogràfica generada per poblacions amb rec, que es fa amb les aigües del Segre o, en el cas de la zona de Lleida, també del Noguera, mitjançant la sèquia de Pinyana. Hem dit densament poblat, però sempre en relació al conjunt del Corregiment, car - com es palesa - fins i tot aquests pobles més grans tenen uns nivells de població molt per sota de les seves possibilitats: la terra erma és abundant i l'esforç en l'ampliació de l'àrea regada pot ésser beneficiat per unes produccions superiors a les actuals. La cruïlla dels rius d'Ondara i Cercavins és també una zona molt poblada, amb alguns pobles que destaquen - Tàrrega, Verdú i Vilagrassa -.

Un altre tret característic de la zona considerada és la descentralització dels nuclis més poblats. Efectivament, Vilanova de Meià, Castelló de Farfanya, el triangle Arbeca, Borges i Juneda, el triangle Tàrrega, Verdú, Vilagrassa, la ciutat de Balaguer i les poblacions de la part baixa del Segre exerceixen aquest paper de centres comarcals o rodals. En altres paraules, Lleida - malgrat ser la població més important - no és el centre que aglutina les expectati-

ves econòmiques del Corregiment.

Finalment, cal remarcar els immensos espais despoblats o amb una població molt minsa.

Les planes del Segrià, la Noguera, l'Urgell i les Garrigues són les zones més atractives per als corrents migratoris, però per tal que aquests es produeixin caldrà la conjunció de dos processos: el de creixement de la població i el de colonització agrària. El primer forçarà el segon. Aquest - a diferència del primer - dependrà molt de l'empenta que la pagesia i les institucions feudals - propietàries de la major part d'aquest territori - li donin. La situació crítica de la postguerra no feia previsible per als contemporanis una empenta com la que es produí.

Quin fou el resultat d'aquest desenvolupament pel que fa a la distribució de la població? Haurem d'analitzar les transformacions a partir de la comparació amb el cens de Floridablanca de 1787.

El mapa 2-2, realitzat a partir de la població activa registrada al cens de Floridablanca⁵⁵ i en el qual cada punt petit representa 10 actius - és a dir, el doble del mapa 2-1 de 1721 -, palesa amb claredat el creixement de la població activa, duplicant-se com a mínim en la gran majoria de les poblacions i en algunes d'elles ultrapassant aquest creixement. Interpretem, ara, els canvis produïts entre 1721 i 1787.

1. La ciutat de Lleida i els pobles de la rodalia - dins els quals cal destacar el fort creixement de zones abans pràcticament buides com Benavent, Albesa, Torrefarrera... - creixen de manera extraordinària, constituint-se en la zona més poblada del Corregiment de Lleida. De tota manera, no s'ha de pensar en un despoblament de la resta de pobles. El mapa de 1787 presenta una situació de gran descentralització: és compatible la major densitat de la zona de Lleida amb altres concentracions a diverses zones (Tàrrrega i pobles de la rodalia - Talladell, Vilagrassa, Verdú... -, Borges i rodalia - Arbeca, Juneda... -.)

2. Els marges del riu Segre esdevenen un eix de gran densitat demogràfica: han crescut els pobles que ja tenien una certa entitat el 1721 i encara han crescut més tota una sèrie de poblacions que el 1721 tenien una importància demogràfica molt notable: Cubells, Camarasa, Menarguens, Corbins, Vilanova de la Barca, Alcarràs. En menor grau, però de manera remarcable, el fenomen es produeix en els

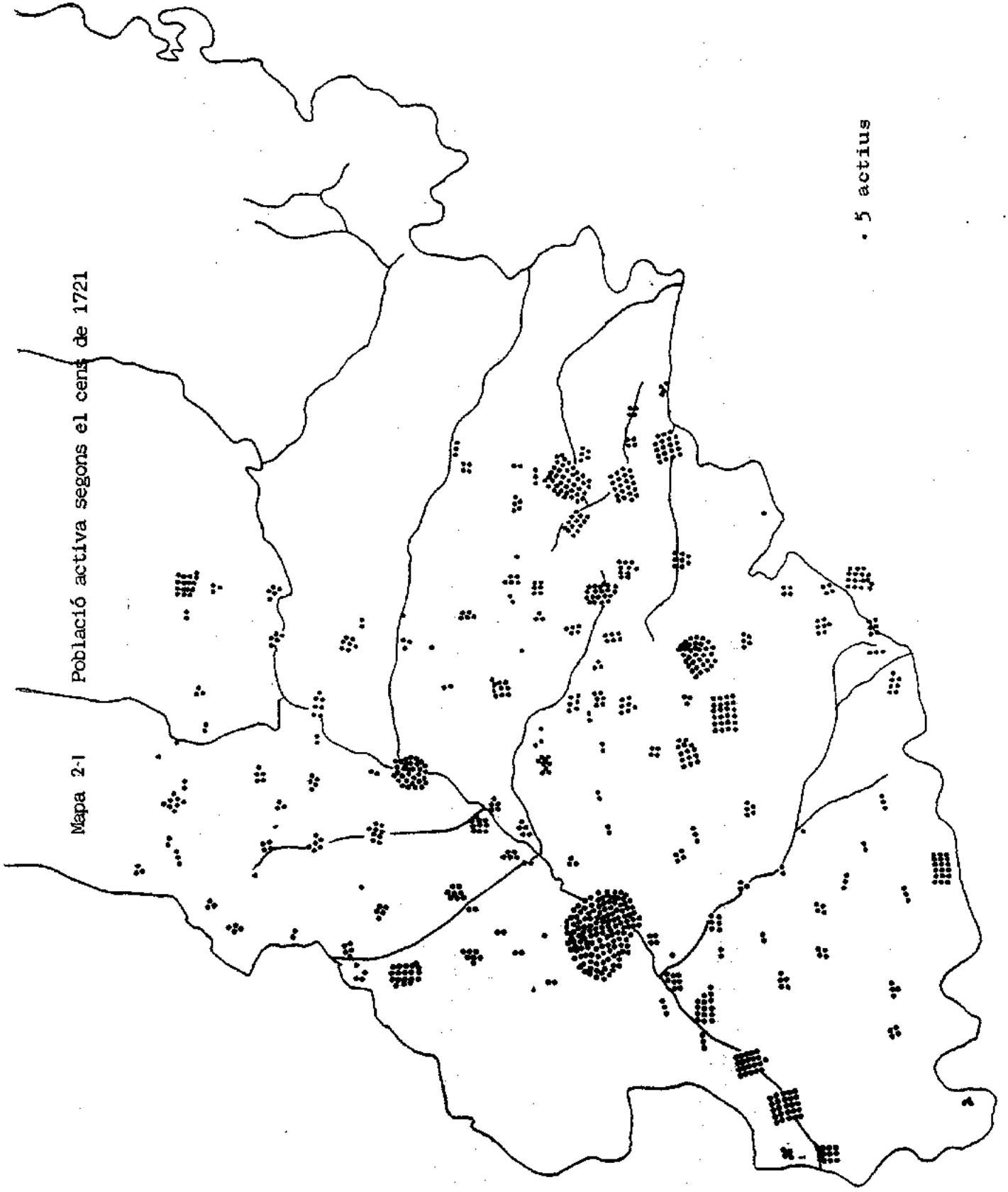
marges dels altres rius - Noguera Ribagorçana, Cercavins, Ondara, Sió, Corb i Set.

3. En termes generals, pertot arreu apareixen nuclis amb una població important, que contrasta amb la situació de 1721 en què estan molt poc poblats: Castelldasens, Artesa, Torrebesses, Castellserà, Alfarràs i Algerri en són exemples.

Aquesta anàlisi coincideix amb les conclusions de Vilar sobre les zones de fort creixement demogràfic i les de creixement més feble⁵⁶. No oblidem, en tot cas, com diu Vilar, que el darrer quart de segle encara són abundants les zones amb buits de població, malgrat el creixement de la població.

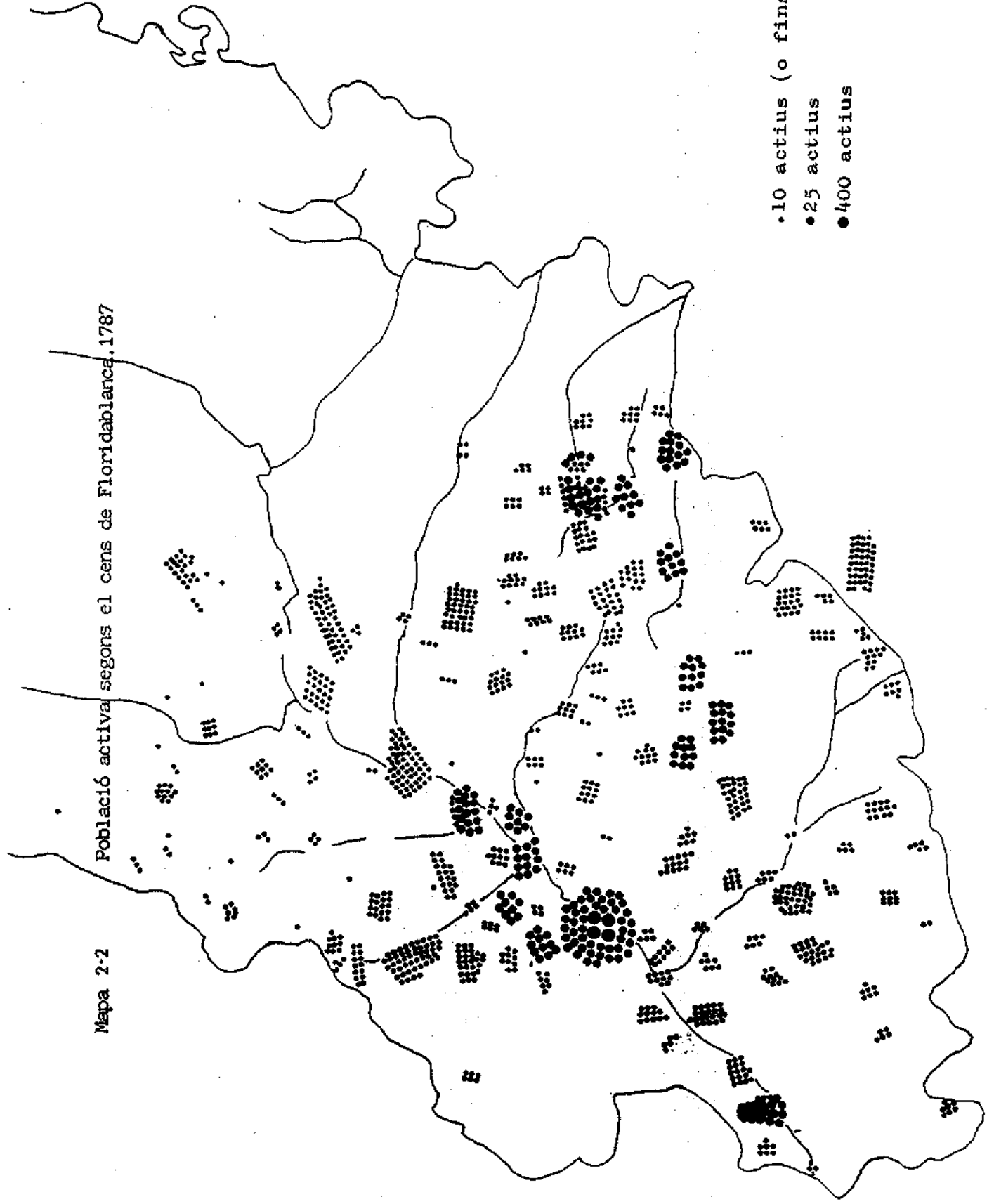

Mapa 2-1 Població activa segons el cens de 1721

• 5 actius

Mapa 2-2 Població activa segons el cens de Floridablanca. 1787

- 10 actius (o fins 10)
- 25 actius
- 400 actius

2.2. LES TRANSFORMACIONS DE LA POBLACIÓ ACTIVA

L'expansió demogràfica del segle XVIII possibilità, a les terres de Lleida, una major disponibilitat de braços per realitzar el procés d'expansió agrària, així com una major demanda de productes artesanals i de determinats serveis. En bona lògica, aquests sectors hagueren d'incrementar notablement els seus efectius. Vilar ha destacat que, cap als anys vuitanta, Catalunya començà a experimentar una certa insuficiència de població per treballar⁵⁷. Fou així a les terres de Lleida? O el procés d'expansió no es veié limitat, al darrer terç del segle, per una certa manca d'efectius humans? I d'altra banda, es donà una diversificació de la composició de la població activa i en quin grau? Els actius dedicats a la indústria, al comerç i als negocis acabaren esdevenint un sector relativament important que impulsà, conjuntament amb el sector agrari, l'economia de la zona?

La població activa l'any 1716 - segons les "Respostes" - es presenta, en general, molt poc diversificada, com indica la informació de la mostra de quaranta-vuit poblacions - quadre 2-11 -. Aquest quadre manifesta amb claredat una preponderància dels pagesos - pagesos o jornalers, segons la divisió socio-econòmica cadastral - i una minsa presència - excepció feta de poblacions com Tàrrega i Verdú - d'artesans i altres sectors. Quan hi ha artesans, es tracta en general en els pobles implicats d'unes poques persones que realitzen les tasques més imprescindibles dins una societat eminentment agrària - ferrers, fusters, moliners... - i només algunes poblacions disposaran, per exemple, de cirurgians i altres professionals. En les poblacions petites, si hi ha arrendataris, és freqüent que aquests negociïn amb béns de poca a moderada entitat; per exemple, els molins o algun dret⁵⁸.

Aquesta situació tan poc diversificada té excepcions: algunes poblacions on existeix més terra cultivada i on hi ha més població que genera una demanda de béns d'ús i consum. A més, els béns s'han de comercialitzar, la qual cosa possibilita també un sector comercial d'una certa entitat.

El quadre 2-12 presenta la composició de la població activa, segons les "Respostes"⁵⁹, de quatre poblacions força importants, però a escales diferents. La gran distància que hi ha entre el nom-

Quadre 2-II

Població activa segons les "Respostes".1716.Mostra de quaranta-vuit poblacions.*

Fontllonga:8 pagesos,4 jornalers,1 teixidor,1 moliner.

Tiurana:14 pagesos,3 jornalers,3 ferrers,2 fusters,3 sastres,8 teixidors, 1 mestre de cases,2 espartenyers,1 serraller,1 cirurgiaà,4 masovers.

Artesa de Segre:? pagesos,6 jornalers,1 ferrer,1 espartenyer,1 cirurgiaà,1 arrendatari.

El Tossal, la Força i Torreblanca:17 pagesos,11 jornalers,1 sastre,3 masovers inclosos en els 17 pagesos.

Tudela de Segre:14 pagesos,9 jornalers,1 fadrí sastre,1 barber,1 masover, pagès del poble.

Baronia d'Oliola:24 pagesos,4 jornalers,3 masovers.

Cabanabona:12 pagesos.

Biosca:? pagesos,1 pastor,1 cirurgiaà,1 ferrer, 5 mestres de cases,1 carnisser,1 sastre,8 masovers.

La Sentiu de Sió:10 pagesos,2 jornalers.

Preixens:12 pagesos,1 jornalier,1 ferrer,1 masover.

Puigverd d'Agramunt:24 pagesos,1 ferrer,1 sastre,1 teixidor,3 masovers.

Florejacs:13 pagesos,1 masover,1 arrendatari.

Vallfogona:despoblat.

Bellcaire d'Urgell:10 pagesos.

Les Penelles:14 pagesos,1 jornalier.

Torrefeta:9 pagesos,3 masovers.

El Portell:?pagesos,dels quals alguns traginen amb blat ocasionalment.

Benavent de Segrià: despoblat

Térmens:? pagesos,1 cirurgiaà,1ferrer,1 fuster,2 masovers.

La Fuliola:33 pagesos,20 jornalers,1 cirurgiaà,2 sastres,1 ferrer.

Les Olugues:20 pagesos,2 masovers,1 arrendatari.

El Poal:6 pagesos.

Anglesola:64 pagesos,25 jornalers,2 ferrers,2 sabaters,2 sastres,2 teixidors,1 menescal,1 mestre de cases,1 espartenyer,1 apotecari,1 cirurgiaà, 1 metge,1 carreter,1 carnisser,1 escrivent,1 masover inclòs al total de pagesos.

Vilagrassa: 51 pagesos, 5 jornalers, 3 mestres de cases, 2 cirurgians, 1 arrendatari.

Tàrrega: vegeu quadre 2.12

Talladell, el: 20 pagesos, 1 jornaler, 1 sastre, 2 arrendataris.

Granyanella: 19 pagesos.

Freixenet de Segarra: 16 pagesos, 1 fuster, 1 sastre.

Sidamon: 8 pagesos.

Mollerussa: 24 pagesos, 1 jornaler, 1 cirurgiaà, 1 ferrer, 1 arrendatari.

Preixana: 41 pagesos, 2 teixidors, 4 masovers, 5 arrendataris.

Verdú: vegeu quadre 2.12

Montoliu de Segarra: 20 pagesos, 5 jornalers, 1 masover.

Miralcamp: 20 pagesos, 2 masovers.

Sonadell: 12 pagesos, 20 jornalers, 1 ferrer, 1 teixidor.

Puigverd de Lleida: 16 pagesos, 1 cirurgiaà.

Puiggròs: 13 pagesos, 4 jornalers, 1 teixidor.

Rocafort de Vallbona: 20 pagesos, 10 jornalers, 1 sabater.

Nalec: 27 pagesos, 5 jornalers, 1 sastre, 5 masovers.

Emprius de Verdú a Ciutadilla: Despoblat.

Guimerà: vegeu quadre 2.12

Soses: 20 pagesos, 3 jornalers, 1 mesoner, 1 taverner.

Suryer: 9 pagesos, 4 jornalers, 2 teixidors, 1 ferrer.

L'Albagés: 4 pagesos.

La Fullea: 10 pagesos, 25 jornalers, 1 mitger.

El Soleràs: 13 pagesos, 1 ferrer.

Cervià: 13 pagesos, 4 parcers.

El Vilosell: 30 pagesos, 1 metge, 1 cirurgiaà, 1 ferrer, 1 sastre, 1 fuster.

* Les "Respostes" només inclouen el nombre de veïns segons la professió. El present quadre s'ha elaborat a partir de tres respostes: la 27, que registra la població pagesa; la 26, que quantifica la població no pagesa i les respostes 30 i 32, que es refereixen, respectivament, als masovers i als arrendataris. És possible que masovers registrats a la pregunta 30 ja hagin estat comptats com a pagesos (en alguns pobles s'explicita aquest fet). Els arrendataris, en general, deuen estar ja comptats també en la professió que exercien (pagès, teixidor,....)

Quadre 2-12

Població activa segons les "Respostes" (1716). Lleida, Tàrrrega, Verdú i Guimerà

Professió	Lleida*	Tàrrrega	Verdú	Guimerà
Pagès	142	42	176	93
Jornaler**	204	60	20	22
Adroguer	5	-	-	-
Aladrer	1	-	-	-
Argenter	2	1	-	-
Ataconador	1	-	-	-
Barretaire	1	1	-	-
Blanquer	8	-	-	-
Cadirer	-	1	-	-
Calderer	2	-	-	-
Calseter	2	-	-	-
Canterer	3	-	19	-
Carnisser	3	2	-	1
Carreter	2	3	1	-
Cases, mestre de	16	5	2	2
Cellerer	2	-	-	-
Cerer	1	1	-	-
Cisteller	1	-	-	-
Confiter	-	1	-	-
Cordoner	-	2	-	-
Courer	1	1	-	-
Cuber	1	-	-	-
Escudeller	4	-	-	-
Espardenyer	-	-	1	2
Estanyer	1	-	-	-
Ferrer	7	3	2	1
Former	6	2	-	-
Fosser	1	-	-	-
Fuster	9	8***	1	1
Guanter	4	-	-	-
Guitarrer	1	-	-	-
Hostaler	2	3	-	-
Manobre	1	-	-	-
Maoner	-	-	3	-
Moliner	1	2	-	1
Passamaner	3	-	-	-
Pentiner	1	-	-	-
Perruquer	1	-	-	-
Quincallaire	4	-	-	-
Sabater	10	3	-	2
Saboner	-	3	2	-
Sastre	14	5	2	2
Serrador	3	-	-	-
Serraller	3	3	-	-
Semoler	1	1	4****	-
Soguer	12	8*****	-	-
Teixidor	5	5	-	6
"Texero"*****	-	1	-	-
Torner	1	-	-	-
Vidrier	1	-	-	-

Professió	Lleida	Tàrrrega	Verdú	Guimerà
Albeïtar	2	2	1	1
Apotecari	4	2	1	1
Cirurgià	6	3	1	1
Escrivent	2	-	-	-
Metge	1	2	1	1
Notari	6	-	-	-
Organista	-	-	-	1
Botiguer	5	7	-	-
Mercader	1	2	-	-
Negociant	10	-	-	-
Revenedor	3	-	1	-
Vivander*****	3	-	-	-
Arrendatari	7	?*****	1	8

*Font: Llibre de la contribució del cadastre de 1718. R.936. Cadastre. APLL.
 ** Bona part del jornals devien provenir, a les terres de Lleida, de treballs realitzats en activitats agràries. ***Fusters i boters. ****Semolers i fi-deuers. *****Soguers i espartenyers. *****Que treballa la fusta de teix?.
 *****Venedor de viandes? *****Només els que prenen en arrendament els béns del comú.

bre d'actius de Lleida respecte del de les altres poblacions és deguda al paper que aquella té com a centre econòmic regional. Tàrrrega es confirmaria com a centre comarcal de producció artesanal i de prestació de serveis, mentre que Verdú i Guimerà, com es veurà tot seguit, destaquen dins el conjunt de poblacions de la zona estudiada. La seva àrea d'influència seria local, i en un determinat grau, rodal⁶⁰.

La composició de la població activa de Lleida - expressada en el quadre 2-12 i referida als veïns registrats al cadastre - es caracteritza pel predomini de pagesos i jornalers - que devien treballar majoritàriament a l'agricultura -, fet que es dona també a Tàrrrega, Verdú i Guimerà, i que mostra que a les terres de Lleida la principal activitat econòmica és l'agricultura. La població activa de Lleida ofereix, també, una diversificació del sector artesanal i dels sectors de professionals i comerç. Els artesans es dedicaran, principalment, a activitats relacionades amb la producció de béns d'ús i consum - en aquest sentit s'observen sabaters, sastres, ...-, a activitats relacionades amb la construcció de cases o obres diverses i amb la fabricació d'elements dirigits a l'agricultura i ramaderia - d'aquí la presència de mestres de cases, fusters, ferrers, ... -. Si es considera el total de veïns, fadrins i aprenents, el resultat és idèntic⁶¹.

Un cas semblant al de Lleida seria el de Tàrrrega, però amb menys efectius. Verdú i Guimerà es caracteritzarien, respectivament, per una petita indústria artesanal de fabricació de càntirs i de teixits.

Per tal de valorar millor el significat de la composició de la població activa de Lleida en els moments d'introducció del cadastre, es compararà amb dades semblants i cronològicament paral·leles d'altres ciutats catalanes⁶².

Nadal i Giralt mostren que la població activa barcelonina de 1717-18 es caracteritzava per una hegemonia de l'artesanat, una mínima presència de treballadors de la mar i una presència també molt reduïda dels actius dedicats a l'agricultura i ramaderia.

L'anàlisi del ganancial de Tarragona de 1716-18, fet per Navarro, conclou que una tercera part dels contribuents eren jornalers, una quarta part artesans i quasi una quarta part treballadors de la mar. Aquesta font, com diu l'autor, no inclou els propietaris de

terres. Només inclou pagesos en tant que són inversors o bé que generen beneficis amb els seus bestiaris de càrrega i altres guanys d'aquest tipus. Considerant que un 10 % dels jornalers treballen sobretot la terra, es troba que es poden "repartir" las ocupaciones de la ciudad en partes casi iguales entre campesinos, menestrales, jornaleros y hombres de la mar".

A Girona, segons l'estudi de Nadal i Farreras del cadastre de 1717, hi hagué un predomini de veïns dedicats a activitats artesanals, seguit a molta distància de la població dedicada a activitats agràries, concretament 69 veïns dels 987 totals registrats al cadastre. La proporció de veïns pagesos no arribava al 10 % i només la consideració de què una part dels 149 jornalers es dedicaven a l'agricultura podria augmentar moderadament el percentatge. Les dades globals de població activa - veïns, oficials i aprenents - donen un resultat idèntic.

Com a conclusió, s'observa que, de les quatre capitals estudiades, Lleida és la que té una clara especialització agrària. La creació d'una indústria capitalista o bé el desenvolupament decidit d'una indústria artesanal hauria de significar en el cas de Lleida un canvi profund en la distribució de l'ordre de prioritats de l'activitat econòmica. En aquest sentit, no haurà de sorprendre que Lleida i l'àrea que l'envolta opti per un desenvolupament agrari, donada aquesta especialització que s'ha fet evident.

Si s'observa el mapa 2-I, que representa el cens de població activa de 1721, i es compara amb el quadre 2-II, es dedueix que les poblacions amb més actius el 1721 són aquelles on, a les "Respostes", hi consta més diversificació de la població activa. Però com ja s'ha comentat, aquesta diversificació no és la tònica general. Les poblacions amb poc sector no agrari són les que més abunden.

La diversificació de la població activa està en funció de la importància de la població des d'un punt de vista de mercat - que pot ser comarcal, rodal o, simplement, local -.

Una relació, feta pel Subdelegat de Lleida el 27 de març de 1718, i reproduïda al quadre 2-13⁶³, mostra la poca entitat dels sectors artesanals i professionals a les vegueries de Lleida i Balaguer. Destaquen Lleida i Balaguer, i la resta de poblacions en les quals es detecta algun cas de persones amb ganancial o indústria són poblacions que tenen una certa entitat demogràfica i eco-

nòmica.

Una relació de 1717, restringida a la vegueria de Lleida⁶⁴, relaciona els veïns que tenien algun ganancial o indústria tant en bestiar com en arrendaments. El quadre 2-14, fet amb aquesta relació, reflecteix aquesta reduïda o nul·la activitat comercial a la majoria dels pobles de la vegueria de Lleida.

La regió de Lleida, en els anys posteriors a la implantació del cadastre, és una zona eminentment agrària, amb un sector artesanal i professional molt reduït.

Quins canvis es produïren, durant el set-cents, en el nombre i composició de la població activa? Bàsicament, els fenòmens observats són els següents:

1. Creixement extraordinari de la població activa agrària - i des d'una perspectiva socio-econòmica dels jornalers, principalment -, fenomen lligat al procés de la colonització agrària⁶⁵.
2. Desenvolupament notable del sector artesanal - especialment a les poblacions majors i que tenen una àrea d'influència econòmica rodal o comarcal - com a resultat de l'augment de la demanda generada per aquest creixement demogràfic i pel creixement de la riquesa.⁶⁶
3. Desenvolupament molt notable dels actius dedicats al comerç i als negocis, especialment dels comerciants - arrendataris de drets senyorials⁶⁷ com a resultat de l'augment de la producció i dels excedents, i del consum -.

S'ha parlat ja del creixement de la població activa entre 1721 i 1787. Aquest creixement es caracteritzà per un predomini de la població agrària - pagesos i jornalers -, encara que la mà d'obra jornalera, gens especialitzada, podia també treballar en feines no agrícoles, bàsicament en el sector de la construcció - construcció de cases, sèquies, manteniment d'aquestes, construcció de la catedral nova de Lleida...-. Si es compara el cens de Floridablanca amb les "Respostes" de 1716, i referint-nos a la mostra de quaranta-vuit poblacions, es palesa que hi ha hagut un fort creixement de la població pagesa, un creixement important dels artesans i una major presència de comerciants i professionals.

Pel que fa a la indústria, no es produeix a les terres de Lleida cap procés d'industrialització capitalista com succeirà, a partir dels anys setanta, a Barcelona⁶⁸. La indústria artesanal predominarà durant tot el set-cents a les terres de Lleida. Segons el

Quadre 2-13

"Estado de Individuos de las Ciudades y Lugares de los Veguerios de Lérida y Balaguer a quienes se concidera algún ganancial o Industria tanto por arriendos como por oficios como por arriendos por quiscun anyo" (1718)

Població	Metge	Notari	Confiter	Mercader	Tender	Cirurgià	Apotecari	Assaonador	Guanter	Ferrer
Lleida	4	6	9	9	3	7	3	8	3	8
Les Borges	-	1	-	-	-	1	1	-	-	1
Blanques	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Arbeca	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Verdú	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Ciutat i ve- gueria de Balaguer	-	1	4	6	-	3	2	-	-	-

Població Calderer Serraller Argenter Llautoner Sabater Ferruquer Revenedor Arrendatari

Lleida	2	3	2	1	9	1	1	-	-
Les Borges	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Blanques	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Verdú, Torregrossa, el Soleràs, Albatàrrec, Torrefarrera, Torres de Segre i Palma	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Població Menescal Escultor Taverner Particulars No es cita la profesi 

Les Borges

Blanques	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Arbeca, Verdú i Almenar	-	-	-	-	-	2	2	2	2
Ciutat i vegueria de Balaguer	-	1	1	1	-	-	-	-	-

Quadre 2-14

"Estado y aranzel de Individuos de los lugares del Veguerio de Lérida, a quienes se concidera algún ganancial o Industria tanto en ganados como en arriendos en término de un anyo" (1717)

Població	Ramats	Arrendaments	Població	Ramats	Arrendaments	Població	Ramats	Arrendaments
Llardecans	3	-	Torres de	-	-	Torrefarrera	-	1
Albatàrrec	-	1	Segre	-	2	Montgal	1	-
Les Borges B.	-	2	Verdú	-	1	Aitona	1	-
Ser�s	1	-	Palma	-	1	Maials	3	-
Juneda	1	-	El Soleràs	-	1	Juncosa	1	-
Granyena	1	-	Castellidans	-	1	Artesa	1	-
Torregrossa	-	1	Fullea	1	-	La Pobla de Cérvoles	1	-

cadastre de 1754, Lleida té 2 adoberies, 3 forns de maons, 4 de pa, 1 batan, 5 molins de farina i 3 d'oli. La resta d'activitat industrial se centra en els gremis tradicionals⁶⁹.

Una relació de 1777⁷⁰ censa "las fábricas y telares existentes en el casco de esta ciudad de Lérida y su término", que són 2 de sabó, 2 de barrets, 6 d'aiguarent, 1 de serrar fusta, 1 de camusses, 1 de paper i 33 telers de lli.

L'esplendor artesanal de centúries passades no és recuperat al segle XVIII. Els "Estados" es refereixen a aquella època passada dient que "el gremio de curtidores de pieles, que en otro tiempo tenía más de mil operarios, se halla oy reducido al número indicado en el estado, y apenas tiene que trabajar, reduciéndose sus faenas a manufacturar suelas de cavallo, siendo así que la de bueyes es de las de mejor calidad, o superior a las de las demás fábricas del reyno" - quadre 2-15. -⁷¹

Clara⁷² ofereix una relació de les fàbriques existents a Girona el 1752, relació que mostra una situació de poc desenvolupament de la indústria artesanal. Les expectatives de creixement industrial entre 1756 i 1780 no reeixiren en alguns casos i el resultat fou que Girona no entrà en la via industrial. La importància de nobles i eclesiàstics, les guerres i la feble burgesia seran elements a considerar a l'hora d'explicar aquesta situació.

Lleida no entrarà en la via industrial, a diferència de Barcelona, on es creà la indústria capitalista tèxtil cotonera (1772-92). La manca de capitals i sobretot l'orientació agrària del desenvolupament econòmic de les terres de Lleida explicaran aquesta situació. El que es vol destacar és que a la ciutat de Lleida l'artesanat creix durant el segle XVIII - de la mateixa manera que a moltes poblacions de les terres de Lleida -. Com es veu al quadre 2-16, a Lleida els pagesos i comerciants es quadrupliquen, els artesans es dupliquen i els professionals liberals romanen en un mateix nivell.

EL DESENVOLUPAMENT ARTESANAL I COMERCIAL A TRAVÉS DEL CADASTRE INDUSTRIAL

L'objectiu d'aquest apartat és d'intentar aprofundir encara més en les transformacions de la població activa a través del cadastre industrial. Però l'anàlisi de les fonts cadastrals, pel que fa a l'impost industrial, revela una situació que tendeix, durant el segle, cap a la decadència.

Quadre 2-15

La indústria de la ciutat de Lleida segons els "Estados" de producció. 1788-96
 Nombre de tallers i d'operaris per especialitats

Especialitat	1788		1789		1791		1796	
	T	O	T	O	T	O	T	O
Teixits de lli								
teles ordinàries	45	60	45	60	45	60	50	70
cintes de fil	1	1	1	1	1	1	3	3
Adobats cordovans	9	7	9	7	9	7	11	10
Terrissa ordinària	5	22	5	22	5	22	7	28
Quincalla de llautó	2	3	2	3	2	3	3	4

T= número de tallers   O= número d'operaris

Quadre 2-16

Població activa de la ciutat de Lleida 1718 - 1787 *

Professió	1718		1787	
	Actius	%	Actius	%
Pagesos	418	54.46	1732	72.84
Artesans	212	27.62	428	18.00
Comerciants i botiguers	33	4.29	126	5.29
Professionals liberals	30	3.90	36	1.51
Total	767	100.00	2377	100.00

* Només s'inclouen els sectors més importants. El terme "artesanat" s'utilitza en sentit molt ampli: d'aquesta mateixa manera s'empra al cens de Floridablanca.

A nivell del Corregiment de Lleida - i respecte del període 1732-75 - la reducció de la contribució industrial total indicaria una pèrdua d'importància dels artesans, comerciants, negociants i professionals - quadre 2-17 -.⁷³

Pel que fa a la ciutat de Lleida, i concretament al sector de l'industrial format per negociants i comerciants, es dedueix que l'augment dels contribuents i la reducció de la contribució, tant global com individual, sembla demostrat una decadència d'aquest grup de comerciants i negociants - quadre 2-18 -.⁷⁴

Aquesta reducció tan important de l'industrial admet dues possibles explicacions:

1. La incapacitat de l'administració fiscal per a controlar veritablement els negocis subjectes a l'industrial.
2. Una veritable davallada del sector artesanal, comercial i de negocis.

És ben cert que, durant el set-cents, es produí una penetració de negociants foranis a les terres de Lleida,⁷⁵ la qual cosa no ha de posar en qüestió el paper dels pagesos, artesans i comerciants de la zona estudiada en els negocis derivats, per exemple, dels arrendaments de drets senyorials.

Què es registra com a industrial? Les contribucions per censos, censals, molins, violaris... no es registren com a industrial. Es a dir, l'industrial registra només el negoci fet pels sectors artesanal, el de negociants i comerciants i el de professionals⁷⁶ -. Si l'industrial passa, a Lleida, de 6582 el 1726 a 3172 el 1787 - quadre 2-19 -.⁷⁷ vol dir això que l'artesanat i els comerciants estan en crisi profunda? I si és així, com explicar el creixement que es dedueix del cens de Floridablanca?

Segons l'industrial de 1730, els forners pagaven 300 sous, mentre que el 1788 només en pagaven 160.25 - apèndix 2-8 -. En una època en què la producció de maons i de pa havia d'augmentar degut al ritme accelerat de la construcció de cases a la segona meitat del XVIII i a l'augment de la demanda de pa per a la creixent població, són acceptables aquestes informacions cadastrals? En general, tots els sectors artesanals de Lleida perderen, segons l'industrial, pes econòmic durant el set-cents. Malgrat la presència de venedors de fora la ciutat, que venien a preus més barats que els botiguers de Lleida⁷⁸, és difícilment acceptable que la indústria artesanal lo-

Quadre 2-17

Poblacions amb impost industrial superior o igual a 200 rals d'ardit. Corregiment de Lleida. 1732-75

Població	Contribució		1765 i 1775	Població	Contribució	
	1732	1740			1732	1740
Tàrraga	3115	3200	1067	Castelló de		
Lleida	5782	6264	3173	Farfanya	236	286
Balaguer	1621	1895	1240	Juneda	200	210
Linyola	209	-	-	Verdú	260	240
Vilanova de Meià	209	219	-	Granadella, Po-		
Borges i Caste-				bla i Bovera	301	331*
llots part reial	237	-	-	Bellpuig	640	640
Aitona	200	230	-	Arbecà	255	225
Almenar	217	267	-	Ager	300	310
Torres de Segre	-	208	-			
*Granadella.						

Quadre 2-18

Comerciants, negociants i arrendataris de la ciutat de Lleida, segons l'industrial. 1717-1788

Any	Contribuents		Sous/contribució	% sobre l'indus-	total industrial
	Contribució	(sous)			
1717	9	2000	222.22	23.28	8590
1718	9	2010	223.33	26.60	7556
1730	34	4590	135.00	33.83	13566
1741	34	4498	132.29	32.20	13970
1747	32	2388	74.63	36.16	6604
1752	26	2352	90.46	34.14	6890
1765	15	1555	103.66	24.51	6344
1788	21	1857	88.42	27.64	6718

no s'inclouen els revenedors

Quadre 2-19
Contribució de la ciutat de Lleidà al cadastre (rals d'ardit). 1726-1787

Concepte	1726		1747		1787	
	Valor	%	Valor	%	Valor	%
Terres	72746	50.31	86304	53.88	93008	48.61
Cases	10731	7.42	14551	9.08	15350	8.02
Emoluments	9346	6.46	9573	5.98	6741	3.52
Molins de farina i d'oli	1260	0.87	330	0.21	470	0.25
Censos, censals i violaris	3798	2.63	1129	0.70	5037	2.63
Personal	39290	27.17	42405	26.47	57490	30.05
Ramats	846	0.59	2026	1.26	2513	1.31
Industrial	6582	4.55	3132	1.96	3172	1.66
Diputat	-	-	-	-	886	0.46
Vendes d'aiguar-dent	-	-	-	-	6000	3.14
Adoberies	-	-	230	0.14	196	0.10
Forns	-	-	410	0.26	304	0.16
Batan	-	-	-	-	180	0.09
Drets de 15è, 20è i 24è	-	-	102	0.06	-	-
Totals	144599	100.00	160192	100.00	191.345	100.00

*Aquestes dades inclouen les de Vilanova d'Alpicat.

cal - que ha duplicat els seus actius - hagi reduït tant el nivell d'ingressos globals. La incapacitat de l'administració, la rutina - més que no pas una voluntat política de no fer feixuc l'impost industrial - i el frau a l'hora de declarar els ingressos explicarien aquesta reducció, que palesa la poca utilitat de les fonts del cadastre industrial per a servir de base a la comprensió del desenvolupament econòmic.

Es possible contrastar les informacions de l'impost industrial de 1788 amb la dels "Estados" de producció del mateix any.

Es produïren 206000 vares de teixits de lli que, a 4.5 rals la vara, valia la producció 92700 lliures; 150000 peces de lloça ordinària, que a 6 diners la unitat, valia la producció 3750 lliures; els curtidors deixaren a punt 400 pells que, a 40 rals cadascuna, havien de valer en total 1600 lliures. Aquests valors de l'"Estado" de producció de 1788, contrasten amb les contribucions a l'industrial del gremi de teixidors de lli (4 lliures 10 sous), del de terrissaires (1 lliura 9 sous) i del d'adobadors (8 lliures amb 14 sous).

Difícilment pot acceptar-se que l'industrial gravi sobre el veritable guany del sector artesanal. Malgrat que les dades esmentades de producció i de preus puguin ésser aproximades, les diferències són tan abismals que resten valor a les informacions de l'industrial. Evidentment, la quota global dels gremis esmentats com a exemple tenia, en termes reals, un caràcter simbòlic, a diferència dels primers cadastres del segle en què, havent-hi menys artesans, es pagava un industrial més elevat.⁷⁹ El valor total del cadastre territorial i el del personal augmentaren durant el segle - la qual cosa lliga amb l'expansió agrària que es documentarà i amb l'augment de la població ja mostrat -, mentre que el valor total de l'industrial disminuí a la ciutat de Lleida - quadre 2-19 -, la qual cosa nega l'evidència d'un desenvolupament de l'artesanat i dels negocis.

El segle XVIII, malgrat les dades de l'industrial, és un segle d'expansió artesanal, comercial i dels negocis a la ciutat de Lleida i a alguns pobles de les terres de Lleida. Però és l'expansió agrària - amb un augment extraordinari de la població activa - el tret més característic i diferencial de les terres de Lleida. Més endavant es discutirà si aquests sectors adquiriren una entitat notable, moderada, o si restaren marginats dels beneficis que el creixement agrari significava.

No hi ha indicis, com s'ha vist i es veurà, que manqués mà d'obra a les terres de Lleida. El "Discurso" explica, pels anys vuitanta, que a la ciutat de Lleida "faltan, pues, brazos para la industria, y esto mismo convence que la mano de obra en el actual sistema, saldría mui costosa, maiormente estando acostumbrada la clase de estos vecinos, que ni tienen vienes, y que van al jornal diario a buscar su alimento en algun travaxo frívolo...". I s'afegeix: "No se moverá la desidia de su atascadero sin que la fuerza poderosa de un jornal y estipendio subido la ponga corriente en campo ancho...".^{79b} Aquestes consideracions del "Discurso" confirmen uns salaris baixos, poc remuneradors, que haurien de respondre no a una insuficiència de mà d'obra - com diu el "Discurso" - sinó al fenomen invers. Però es pot replicar que la ciutat de Lleida era un centre immigratori de primer ordre i que a l'àmplia zona rural de les terres de Lleida podia mancar mà d'obra.

Si s'observen els processos de colonització agrària que s'estudiaran més endavant, i que estan en ple desenvolupament al darrer terç del segle, es confirma que aquests generen unes expectatives dins la pagesia, i seria arriscat d'afirmar que es desestimessin projectes per manca de pagesos, la qual cosa no exclou, efectivament, l'existència d'algunes poblacions emigratòries on el dèficit de mà d'obra fos real.

2.3. CONCLUSIONS

L'anàlisi sobre la demografia de les terres de Lleida durant el set-cents permet de precisar alguns elements fonamentals de la seva dinàmica, que poden sintetitzar-se com segueix:

1) Malgrat les dificultats que els censos del període 1716-22 presenten a l'hora de precisar el creixement quantitatiu de la població, és indubtable un fort creixement de la població en una zona que el 1716 estava poc poblada i oferia grans possibilitats de repoblació i de colonització.

2) L'anàlisi dels registres parroquials de Lleida (Sant Joan i Sant Pere), d'Anglesola, Belianes, Verdú i Tàrrega revela un important creixement natural durant el set-cents. Els fenòmens migratoris hagueren de contribuir, també, al creixement demogràfic de les zones amb grans possibilitats de creixement agrari.

3) Segons els esmentats registres, els moments d'acumulació d'efectius es poden concretar en el període 1714-38 i en els quatre decennis finals del segle - 1761-1800 -, tant en el subperíode 1760-1781 com en 1781-1800. El segle XVIII significà, com es palesa a través de les sèries de Lleida, una recuperació demogràfica que situa la natalitat per sobre dels valors dels millors moments del segle XVII.

4) A les darreries del segle, i coincidint amb els estudis de Nadal, s'observa una reducció clara de la mortalitat infantil.

5) Malgrat els avenços sanitaris - com la reducció de la mortalitat a conseqüència de la prohibició del cultiu de l'arros a la dècada dels trenta -, persisteixen conjuncures caracteritzades per la presència de malalties infeccioses - recordi's la conjuntura de 1783, per exemple -. Però les crisis demogràfiques a les terres de Lleida no tenen una explicació en les crisis de subsistència.

6) Pel que fa a la qüestió de la població i l'activitat econòmica, es constata un notable creixement dels actius agraris, dels artesans i dels homes de negocis. Aquest creixement no significa que els artesans i negociants de les terres de Lleida esdevinguessin uns grups socials enriquits fins al

punt que destaquessin dins el conjunt de Catalunya. A les terres de Lleida, les proporcions són sempre moderades - petits i mitjans pagesos, artesans i comerciants -. Però el creixement quantitatiu d'aquests sectors i la consolidació dels artesans, comerciants i pagesos de potència econòmica moderada - així com d'altres (la majoria) d'una entitat econòmica menor - és força simptomàtic d'un creixement econòmic indubtable.

7) Dins la població activa experimenten un gran creixement els jornalers, els quals degueren treballar principalment en activitats agràries - llaurar, collir olives...- o vinculades a l'agricultura - neteja de sèquies... -.

8) No sembla que es desestimessin projectes de colonització agrària per manca d'efectius humans. En aquest sentit, el creixement de la població tant a la primera com a la segona meitat del segle esdevé una prova força reveladora.

2. 4. NOTES

- 1 WRIGLEY, E. A. "Historia y población". Madrid. 1969.
 CIPOLLA, C. M. "Historia económica de la población mundial".
 Barcelona. 1979. NADAL, J. "La población española (siglos
 XVI a XX)". Barcelona. 1973.

Wrigley i Cipolla reflexionen sobre els canvis demogràfics en les societats on es produeix la revolució industrial en els segles XVIII i XIX. Nadal destaca les etapes que caracteritzen el cicle demogràfic modern a Europa, iniciat al segle XVIII amb la reducció de la mortalitat catastròfica. A Espanya, segons aquest autor, la reducció de la mortalitat catastròfica, si bé comença al segle XVIII, no culmina fins 1900: la verola i el còlera han persistit durant més temps que a l'Europa més avançada.

- 2 "El moviment demogràfic", a VILAR, P. "Catalunya dins l'Espanya Moderna", v. 3, ps. 13-181. Barcelona. 1975.

Una visió general de la història del segle XVIII a l'estat espanyol es troba a: FERNANDEZ, R. (Ed.) "España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar". Barcelona. 1985.

Una primera aproximació a la història del set-cents lleidatà es troba a VICEDO RIUS, E. "Les transformacions socials i econòmiques a la Lleida del segle XVIII". Tesi de llicenciatura inèdita. U. A. B. 1979.

- 3 L'anàlisi es limita, en general, al moviment natural, ja que el moviment migratori és més difícil de concretar.

- 4 Sobre l'origen del cadastre, composició d'aquest impost i documentació resultant, vegi's NADAL i FARRERAS, J. "Una font

important per a la història econòmica de Catalunya: el Reial Cadastre (1715-1845)", a "Homenatge al Dr. D. Joan Reglà i Campistol", v. 2, ps. 209-222. València. 1975.

SEGURA, A. "El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental", a "Estudis d'Història Agrària", n. 4, ps. 129-143. Barcelona. 1983.

MERCADER, J. "La ordenación de Cataluña por Felipe V: la Nueva Planta", a "Hispania", n. 43, ps. 257-366. Madrid. 1951.

En aquesta tesi s'utilitzen diversos documents cadastrals: els "Vecindarios" o censos de població, les "Respostes Generals", els cadastres, els "Llibres de la contribució" o "Repartiments per menor" i diversa documentació vinculada amb el cadastre.

5 Aquests aclariments a les "Respostes" que fan els municipis a petició de la Intendència, apareixen a la documentació cadastral amb la denominació "Respostes als Reparos". No es conserven -o pot ser no es feren en alguns casos- els "Reparos" i les respostes a aquests referents de tots els pobles de la "Mostra de quaranta-vuit poblacions". A l'apèndix 2. 1. es reproduïxen les "Preguntes Generals".

6 Ens referim als censos conservats en la secció "Cadastre" de l'Arxiu Històric de Lleida. És possible que es trobin altres censos posteriors a 1722 en els arxius locals. De fet, a l'Arxiu de la Paeria de Lleida, s'han trobat censos de 1717, 1718, 1720, 1722, 1725, 1727, 1728, 1729, 1730-31 i 1756. A partir de 1720 només es considera la població masculina. R. 200. S. Comptes i escriptures. APLL.

Aquests censos apareixen en la documentació amb el nom de "Vecindarios".

7 Josep Iglésies data aquestes "Descripcions" el 1719. IGLESIES, J. "Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII", v. 3. Barcelona. 1974.

Considerant que no es féu cap cens el 1719 -almenys no consta en la documentació cadastral consultada- i que els censos posteriors a 1720 foren freqüentment de població masculina, no sembla que les dades de les "Descripcions" puguin ser de 1719.

8 BUSTELO, F "La población de Cataluña en el siglo XVIII", a "Hacienda Pública Española", n. 38, ps. 81-91. Madrid. 1976.

9 La població de Palamós segons el 1718, conservat a l'Arxiu d'aquesta població, difereix notablement de la del resum general per Catalunya del cens de 1718 i de la de les llistes del compliment pasqual de 1734. Aquestes dues fonts donen una xifra superior a la de la primera, fet que significaria, segons Jordi Nadal, una subvaloració de la dada de 1718 trobada a l'arxiu local. NADAL, J. "Demografía y economía en el origen de la Cataluña Moderna. Un ejemplo local: Palamós (1705-1839)", a "Estudios de Historia Moderna", n. 6, ps. 281-309. Barcelona. 1956-1959.

10 Els pobles que estudia Gaspar Feliu són el Palau d'Anglesola, Sidamon, les Penelles, Tèrmens, Sonadell, la Sentiu, Bellicaire d'Urgell i Mollerussa. FELIU, G. "El cens de població de 1717. Exemples d'ocultacions a les terres de Lleida", a "Pedralbes", n. 3, ps. 217-226. Barcelona. 1983.

11 Per exemple, segons el "Vecindario" d'Anglesola de 1717, havien deixat el poble diversos veïns, concretament 41 persones. Cinc havien anat a Lleida, 7 a Solivella, 4 al Pla de Barcelona, 2 a Barcelona, etc. C. II. S. Protocols. A. H. LL.

12 Les "Respostes" i els censos de 1717 i 1718 es conserven a les següents caixes de la secció cadastre de l'Arxiu Històric de Lleida: Fontllonga (50), la Fuliola (51), Miralcamp (76), el Soleràs (115), Sonadell (115), Talavera (119), Tèrmens (124), Tiurana (125), Torrefeta (126), la Baronia del Tossal (127) i Tudela (129).

Les dades d'Iglésies i de Vilar provenen, respectivament, d'"El moviment..." i d'"Estadístiques...", v.3.

13 La qual cosa no implicaria que les dades de les "Descripcions", obtingudes per aquest sistema, fossin una bona aproximació a la població real existent, malgrat que aquest hagués estat l'objectiu de l'administració.

14 Finalment s'ha optat per no reproduir a l'apèndix el cens de població de les "Respostes" de la "Mostra de quaranta-vuit pobles".

15 A les fonts cadastrals hi ha una doble versió de les "Respostes". Les "Respostes" que anomenarem "simplificades" són les que es troben fetes en el mateix imprès on figuren les "Preguntes Generals". Les "Respostes" que anomenarem "extenses" ofereixen una redacció detallada de les respostes a les mateixes preguntes de l'imprès citat. Aquesta versió extensa es fa sobre paper corrent -sense les preguntes impreses-, l'extensió és superior a la de les simplificades i els detalls i matisacions són abundants. Els "Reparos" es fan per concretar alguns aspectes de les "Respostes" extenses.

Les dades de les "Respostes" extenses han tingut prioritat d'utilització donada la major cura tinguda en la seva elaboració pels responsables municipals. Les informacions de les "Res-

postes" simplificades seran un complement -per cert, força interes-
sant- i constituiran la única font dels pobles dels quals no
es conserva la versió extensa.

El cens de població de 1716 es troba en la resposta vint-i-
cinquena de la versió extensa. Per tant, no es podrà disposar
d'aquest cens pel que fa als pobles dels quals no es conserven
les versions extenses. Concretament, i referint-nos a la "Mos-
tra de quaranta-vuit pobles", només es disposa de la versió
extensa dels pobles que es relacionen al quadre 2.2.

La font de les "Respostes" dels pobles de la mostra de qua-
ranta-vuit pobles es troba en diverses caixes de la secció ca-
datre, a l'Arxiu Històric de Lleida. Heus aci les referències.
A cada poble se li ha atribuït un codi identificatiu -de l'u al
quaranta-vuit-.

1. Fontllonga (50). 2. Tiurana (125). 3. Artesa de Segre (15).
4. Baronia del Tossal (127). 5. Tudela de Segre (129). 6. Baronia
d'Oliola (88). 7. Cabanabona (24). 8. Biosca (22). 9. La Sentiu
(112). 10. Preixens (100). 11. Puigverd d'Agramunt (103). 12. Flo-
rejacs (49). 13. Vallfogona de Balaguer (132). 14. Bellicaire
d'Urgell (18). 15. Les Penelles (94). 16. Torrefeta (126). 17.
El Portell (99). 18. Benavent de Segrià (20). 19. Tèrmens (124).
20. La Fuliola (51). 21. Les Oluges (89). 22. El Poal (96).
23. Anglesola (11). 24. Vilagrassa (137). 25. Tàrraga (120).
26. El Talladell (119). 27. Granyanella (54). 28. Freixenet de
Segarra (51). 29. Sidamon (113). 30. Mollerussa (78). 31. Prei-
xana (100). 32. Verdú (134). 33. Montoliu de Segarra (84). 34.
Miralcamp (76). 35. Sonadell (115). 36. Puigverd de Lleida (103).
37. Puiggròs (102). 38. Rocafort de Vallbona (86). 39. Nalec

(86). 40. Emprius de Ciutadilla en Verdú (37). 41. Guimerà (56).
 42. Soses (116). 43. Sunyer (117). 44. L'Albagés (6). 45. Fullera
 (51). 46. El Soleràs (115). 47. Cervià de les Garrigues (36).
 48. El Vilosell (140).

16. Pel que fa al Palau d'Anglesola, Sidamon, les Penelles i
 Tèrmens, el total de propietaris que viuen al poble segons els
 capbreus del Gran Priorat de Catalunya -senyor territorial de
 dits pobles- és de 120, mentre el total de cases registrades
 als censos de 1717 és de 72. Per tant, segons l'autor, el per-
 centatge de cases respecte als propietaris era de 60.8: l'oculta-
 ció seria del 40% aproximadament. L'autor però, en base a di-
 versos arguments, la redueix al 30%. FELIU, G. "El cens...", p. 218.

17. O més concretament els veïns propietaris reals.

18 Si hom acceptés que les omissions són premeditades es plan-
 tejarien una sèrie de problemes: quines famílies no surten als
 censos? Les més pobres? Feliu ha mostrat que això no era així.
 O bé hi hauria un sistema de solidaritats alhora de pagar el
 personal -entre tots els veïns reals es pagaria el total del
 personal dels veïns efectivament censats- ?

El frau al nou sistema fiscal havia de ser molt més fàcil de
 fer a través de la no declaració d'algunes terres. Les omissions
 en els censos estarien més en funció de defectes de planteja-
 ment del cens i de dificultats en les poblacions més grans que
 d'una voluntat d'ocultar veïns, la qual cosa no exclou algunes
 interpretacions de les autoritats locals que potenciessin un
 cert grau d'ocultació -les absències temporals conegudes podien
 registrar-se com a baixes definitives-.

19 Els 75 menors de dotze anys, registrats a les "Respostes"

de Tèrmens, han esdevingut, segons el cens de 1717, 9 minyons i minyones. El 1718, segons el cens corresponent, els menors de 14 anys serien 21.

20 Aquests moviment migratoris, que dificulten l'elaboració dels censos a les poblacions grans, resten evidents en les respostes als "Reparos" de la ciutat de Lleida: "Se responde que se encuentra summa repugnancia en denunciar las mugeres su edad, y deve ser hazer por expertos según el aspecto de éstas por no poderse valer de Baptismos , causa de ser muchas las forasteras de la Ciudad, y las de ésta que se hallan fuera". "Respostes Generals". C. 52. S. Segle XVIII. A. P. LL. (Anteriorment, R. 760. S. Cadastre. A. P. LL.).

21

Les dades de població d'Anglesola i Tàrrrega provenen de les "Respostes" i la població de Verdú és la de les "Descripcions". Per tal de calcular les taxes de natalitat s'ha dividit la mitjana dels bateigs del quinquenni que té per any central el de referència -1716 o 1718- per la població registrada el 1716 o el 1718 segons els casos.

La font dels bateigs se cita a la nota 24.

22 "Etapas demogràfiques. Etapas econòmiques", a VILAR, P "Catalunya...", v. 3, ps. 121-132.

23 VILAR, P. "La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí", a "Recerques", n.3, ps. 7-22. Barcelona. 1974.

24 Als apèndixs 2.2. a 2.6. es reproduïxen les dades demogràfiques d'aquestes parròquies. No s'han reproduït, però, les dades de bateigs de la Parròquia de Sant Pere i les de Belianes

referents a la primera meitat del set-cents. En tots dos casos s'ofereixen els gràfics.

Fonts:

1) Sant Joan de Lleida: "Llibres de bateigs", vs. 5 a 17. "Llibres d'òbits", vs. 3 a 7. "Llibres d'albats", v. 1. "Llibres de matrimonis", vs. 4 a 9. A. P. S. J. LL.

2) Capella de Sant Pere de la Seu de Lleida: "Llibres de bateigs", 1679-1731, 1732-70 i 1771-85. A. C. LL. La sèrie d'òbits no s'ha treballat donat que, segons l'arxiver, no s'enterrava tothom qui volia, situació diferent a la dels bateigs. Aquest caràcter elitista dels enterraments i el fet que els llibres no es conserven en l'Arxiu Capitolar sinó en un altre departament de la Catedral han significat que l'autor d'aquest treball no els consultés, donades les dificultats trobades.

3) Sant Pau Narbonenc d'Anglesola: "Llibres de bateigs", 1663-1712, 1712-1782 i 1782-1815. "Llibres d'òbits", 1660-1712, i 1712-1815. "Llibres de matrimonis", 1660-1715 i 1715-1815. A. P. A.

4) Sant Maria de Verdú: "Llibres de bateigs", 1671-1732, 1733-1761 i 1762-1804. "Llibres d'òbits", 1671-1811. "Llibres de matrimonis", 1671-1732 i 1733-1811. A. P. V.

5) Les dades de Belianes són disponibles a partir de 1709 pel que fa als bateigs i des de 1753 pel que es refereix als òbits i matrimonis. A. P. B.

6) Les dades demogràfiques de Tàrraga procedeixen de PLANES i CLOSA, J. M. "Metodologia i demografia històrica: Tàrraga, s. XVII-XVIII". Tesi de llicenciatura inèdita. U. B. 1982. Es disposa d'una síntesi, amb idèntic títol, a "Pedralbes", n.2, ps.251-256. Barcelona. 1982.

Les tècniques estadístiques utilitzades en el present treball es descriuen en la següent bibliografia:

BARBANCHO, A. G. "Estadística elemental moderna". Barcelona. 1978.

CARDOSO, C. F. S. i PEREZ, H. "Los métodos de la historia". Barcelona. 1976.

CROXTON i COWDEN "Estadística General Aplicada". México. 1962.

FLOUD, R. "Métodos cuantitativos para historiadores". Madrid. 1975.

25 "Discurso sobre la agricultura, comercio e industria con inclusión de la consistencia y estado en que se halla cada partido o vequería de este Principado". 1780. L. 143b., fs. 493, 494, 496 i 497. A. J. C., B. C.

26

IGLESIES, J. "El cens del comte de Floridablanca. 1787. Part de Catalunya". 2 volums. Barcelona. 1969.

27 En la tercera part del treball es tindrà ocasió de matisar en quin grau la crisi agrària d'aquestes dècades afectà les terres de Lleida. Però, encara que l'impacte d'aquesta conjuntura pugui ser moderat, existiren dificultats que es traduïren en una reducció dels naixements.

28 "Cuando las cosechas eran malas, la celebración de matrimonios quedaba pospuesta y el número de nacimientos disminuía considerablemente al mismo tiempo que el número de entierros alcanzaba su tope, tendencias complementarias, todas ellas, que podían reducir la población en una cuarta parte al cabo de dos años, volviéndose de esta manera a crear un equilibrio entre

los recursos alimenticios y las bocas que alimentar". WRIGLEY, E. A. "Historia...", ps. 112-113.

Aquest mecanisme, definit per Wrigley, aplicable a les societats rurals europees abans de la revolució industrial, no era vigent a les terres de Lleida durant el set-cents. Si bé era cert que les crisis agràries retardaven la celebració de matrimonis i, en conseqüència, els naixements, aquestes crisis no tenien, en general, un efecte visible sobre la mortalitat. A les terres de Lleida, les crisis demogràfiques no tenen, en general, un fonament de crisi de subsistència.

CARRERA I PUJAL, J. "Historia política y económica de Cataluña". 3 volums. Barcelona. 1946. Aquest autor descriu algunes conjunctures difícils a nivell demogràfic i/o econòmic.

29 Vegi's el model de reconstitució de l'economia catalana, a VILAR, P. "La Catalunya industrial...".

30 Les taxes brutes de fecunditat de Barcelona han estat elaborades a partir del quadre "Demografia de la ciutat de Barcelona", a VILAR, P. "Catalunya...", v.3, ps. 72-73.

31 A Barcelona, segons Vilar, la població va créixer, entre 1718 i 1787, un 227%, mentre a Lleida, durant el mateix període, el creixement fou del 357%. VILAR, P. "El moviment...".

32 Aquests 197 corresponen només a la parròquia de Sant Joan. "Llibre d'òbits", v. 7. A. P. S. J. LL.

33 "...la infeliz situación en que nos hallamos casi todos los vecinos, nacida de unas fiebres que han contaminado todas las familias, con tantos trabajos que a muchos han faltado no sólo las saludables medicinas, sino también el alimento necesario, y aún persona que asistiese, y cuydase de su salud y recobro...".

Carta del batlle, síndic i regidors de Barbens al Comanador, datada l'1 d'octubre de 1785. "Barbens. Cartes fahents. 47".

A. 8, 11. 3. S. J. J., A. C. A.

34 "Relación de las cantidades..." que han de pagar per cadas-tre els pobles del Corregiment de Lleida. 1783. C. 63. S. Cadas-tre. A. H. LL.

35 "Relación de las cantidades..." que han de pagar per cadas-tre els pobles del Corregiment de Lleida. 1749. C. 63. S. Cadas-tre. A. H. LL.

36 "1722. Sobre la detención de la barca de Torres, impidién-dose su uso". A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.

37 ARRANZ, M "Epidèmies i crisis agràries a la Catalunya Nova en els decennis de 1720: l'actitud de les autoritats borbòniques", a "Aplec de treballs núm. 7 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà", ps. 193-216. Montblanc. 1985.

38 Carta de l'Ajuntament de Lleida a la Reial Audiència, on s'in-forma sobre la representació referent a sanitat pública feta pel Corregidor de Lleida. R. 884, fs. 18-19r. S. Cartolari. A. P. LL.

39 "Estado individual extracto de los originales registros del Hospital Real de Militares Enfermos de la Plaza de Lérida,...". Estat fet el 12 de setembre de 1747 a petició de l' Ajuntament de Lleida. "1747. Hospital". C. 21. S. Segle XVIII. A. P. LL.
No es reproduïxen les dades que fonamenten els gràfics realit-zats amb aquesta font.

40 "A través de este rápido exámen de las crisis de mortalidad del siglo XVIII en relación con las crisis agrarias más y me-jor conocidas del mismo período aparece clara una conclusión, que

puede resumirse en el carácter relativamente autónomo que tienen varias de las crisis de mortalidad del siglo en relación con los problemas de las subsistencias. Las crisis de la primera mitad de la centuria, exceptuando la de su primer decenio, no pueden ser consideradas en rigor como una mera consecuencia demográfica de las crisis agrarias; la de 1780-82 estuvo fuertemente determinada por la presencia de las epidemias infantiles, aunque en 1780 pueda situarse una grave crisis de subsistencias en algunas zonas; la de los años 1786-87 fue en gran medida el resultado directo de la epidemia de paludismo generalizada en el período por buena parte del interior, aunque acompañada ciertamente por las deficiencias de las cosechas; e incluso en las de 1762-65 y 1798-99, crisis demográficas en relación directa con las crisis agrarias, la influencia relativa de la mortalidad infantil de origen independiente es considerable, sobre todo en la última ocasión". PÉREZ MOREDA, V. "Las crisis de mortalidad en la España interior. Siglos XVI-XIX", ps. 370-371. Madrid. 1980.

41 "Desde 1776 a 1815, período de transición hacia una mortalidad 'moderna'. Descenso escalonado de los óbitos, primero en los grupos 1-4 y 5-14 años, después en el grupo 0-1. Durante los diez últimos años de la etapa, frenazo impuesto por el desbarajuste bélico". NADAL, J. "Demografía...", p. 10.

42 Informe de l'ajuntament de Lleida, oposant-se a la pretensió dels mercaders de la ciutat de formar un gremi. 27 de maig de 1792. R. 517, fs. 61-64r. S. Consells Generals. APLL. A partir d'ara es citarà aquest document en els notes amb el terme "Informe de maig de 1792".

43 "Vicindario echo por el subdelegado de Lérida para esta ciudad, de orden del señor Intendente General Don Joseph Pedrajas, en primero de mayo 1717" i "Vecindari, o relació de les families, è individus que les componen, de tots sexes, y estats, expressió de ses edats, de la ciutat de LLeida, fet de orde del senor Intendent General, comensant en 15 de maig de 1718 y per dit anys".

R. 200. S. Comptes i escriptures. A. P. LL.

44 Carta de l'Ajuntament de LLeida a Bruno de Moyua. 27 d'agost de 1777. R. 920. S. Cartolari. A. P. LL.

45 "Llibres de matrimonis", vs. 7 i 8. A. P. S. J. LL.

46 "Vecindari...". 1718.

47 "Vecindari de la ciudad de Lérida por el año de 1756", concretament documentació relacionada amb aquest cens. R. 200. S. Comptes i escriptures. A. P. LL.

48 Petició sobre educació de la joventut lleidatana, realitzada pel Bisbe, Capítol i Ajuntament de la ciutat i dirigida al rei. 15 de gener de 1797. R.520, s.n. S. Consells Generals. A. P. LL.

49 LLADONOSA, J. "Història de LLeida", v.2, p. 652. Tàrraga. 1975.

50 Les fonts del quadre 2. 10. són:

1714: Relació feta el 8 d'octubre de 1714. R. 875. S. Cartolari. A. P. LL.

1716: Recompte fet a partir del cadastre de 1716. R. 935. S. Cadastre. A. P. LL.

1750: "Vecindari, Puntual, Legal, y Justo...". R.706. S. Varis. A. P. LL. La data és aproximada.

1754: "LLeida. 1754. Cadastre". Caixa 61. S. Cadastre.

A. H. LL.

1766: "Noticia de las casas...". 13 de gener de 1766. R. 912.

S. Cartolari. A. P. LL.

1795: "Demarcación de los diez barrios de la Ciudad". R.

518. S. Consells Generals. A. P. LL.

51 Les dades de bateigs de la parròquia de Sant Joan de Lleida del segle XVIII provenen de NADAL, J. "La población...", p.44.

Per tal de fer el gràfic s'ha hagut de comptar el nombre de naixements d'un quinquenni del segle XVII.

52. Aquest cens de població activa i de ramaderia es conserva a la caixa 61, secció cadastre, de l'Arxiu Històric de Lleida.

53 "Relación general de el vezindario de el Principado de Cathaluna...", a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 24-25.

54 Concretament els del quadre 2. 1.

55 El mapa 2. 2. ha estat elaborat a partir de les informacions del cens de Floridablanca -on s'especifica l'activitat dels veïns de cada poble-. No es reproduïxen en aquest treball les dades de població activa calculades a partir de dit cens, ja que es poden calcular fàcilment a partir d' IGLESIES, J. "El cens...".

56 "El creixement relatiu de la població de 1718 a 1787", mapa, a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 54. Aquest mapa localitza al Segrià en general i a zones pròximes als rius creixements relatius molt elevats, que destaquen dins el conjunt de Catalunya i en algunes zones del Segrià assoleixen el creixement màxim dins Catalunya. La repoblació de l'oest català, descrita per Vilar, es palesa en aquest mapa i en les nostres anàlisis. Els guanys en xifres absolutes a les terres de Lleida són força in-

feriors als de les poblacions litorals de la meitat nord de Catalunya. Vegi's "El creixement absolut de la població de 1718 a 1787", mapa, a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 55.

57 "Es interessant de constatar que, gràcies alhora a una estructura de la població en què el nombre dels homes d'edat mitjana és reduït momentàniament, i a creacions econòmiques ràpides, la regió, des de 1780, se sent inquieta, al contrari, davant la insuficiència de la mà d'obra i no davant l'excés".

VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 132.

58 En la pràctica es produeix una clara identificació entre comerciants, arrendataris de drets i negociants -els quals procedeixen de diversos sectors socials (pagesia, artesanat, botiguers i comerciants en sentit estricte)-. En ocasions, al llarg d'aquest treball, s'han utilitzat aquests termes com a sinònims.

Alguns exemples mostren aquesta reduïda entitat dels negocis d'aquests arrendataris. Per exemple, les "Respostes" de Mollerussa indiquen que hi ha un arrendatari d'una quarta part del delme i onzè de la vila, important l'arrendament de dita part 125 lliures anuals al delmer -Col·legi de la Companyia de Jesús de Barcelona- i obtenint l'arrendatari 12 lliures anuals de profit. Les "Respostes" de Fulleda revelen l'existència d'un 24è, que dona 15 quarteres de tots grans anualment, i ha estat arrendat per set anys a Pere Joan Josa de la mateixa vila, per un preu total de 500 lliures.

59 Aquests arrendataris que es registren poden, en ocasions, estar ja inclosos en altres grups socio-professionals. Les fonts consultades esmenten que a Lleida no hi ha masovers, a Tàrrrega n'hi ha 16, inclosos en la relació de pagesos. Verdú i Guimerà tenen 4 masovers cadascun i no se sap si estan inclosos en el total de pagesos. Aquesta raó ha implicat que en aquests dos casos no s'hagin considerat en el quadre les dades de maso-

vers.

Es poden contrastar les informacions sobre població activa de les "Respostes" de Lleida amb les del quadre 2. 12. que provenen del llibre de la contribució de 1718.

Població activa de Lleida, segons les "Respostes", 1716.

(R, 760, actualment C. 52. S. Segle XVIII. A. P. LL.)

Labradors 142, jornaleros, 250, abogados 7, m3dicos 5, notarios 6, boticarios 4, cirujanos 6, confiteros 9, mercaderes 19, cereros 3, escultores 1, estaneros 1, peluqueros 1, liquoreros 1, calceteros 2, zapateros 10, sastres 12, cedaceros 1, passamenros 3, espargateros 10, coureros 1, sombrereros 1, sogueros 7, escudilleros 4, guanteros 3, quinquillayres 2, peyneros 1, albeytares 2, cortantes 4, serradores 1, selleros 3, serrajeros 4, boteros 1, guitarreros 1, albaniles 15, caldereros 2, plateros 2, erreros 6, carreteros 2, semoleros 1, alfareros 3, texedores 5, blanqueros 3, carpinteros 9, vivanderos 4, tenderos 5, ortelanos 4, duleros 2, orneros 8, molineros 2, cantores 6.

En termes generals, la coincid3ncia entre les dues fonts 3s clara. La difer3ncia en la xifra de jornalers pot estar en funci3 d'haver incl3s en les "Respostes" com a jornalers a assalariats que no consten el 1718 com a ve3ns.

60 "La jerarquitziaci3 tradicional dels centres de mercat a Catalunya va des del mercat local fins el nacional, passant pels nivells rodal, comarcal i regional". CASASSAS i SIMO, LL.

"Barcelona i l'espai catal3", ps. 194-195. Barcelona. 1977.

61 Poblaci3 activa total. 1718.

Professi3   Ve3ns   Fadrins, etc.   Total

Pagesos*	346	72	418
Artesans	148	69	217
Professionals			
liberals	21	9	30
Comerciants**	19	14	33
-***	-	66	66
TOTAL	534	230	764

-----

* s'inclouen els jornalers; ** pot ser caldria incloure els 3 vivanders; *** es tracta de veïns dels quals no consta la professió, de vidues o de més grans de 60 anys.

62 NADAL, J. i GIRALT, E. "Barcelona en 1717-1718. Un modelo de sociedad pre-industrial", a "Homenaje a Don Ramon Carande", v.2, ps. 277-305. Madrid. 1963. NAVARRO, L. "Tarragona en 1716-1718. Posibilidades para una evolución económica". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 699-710. Barcelona. 1984. NADAL i FARRERAS, J. "La introducción del catastro en Gerona". Barcelona. 1971.

63 "Estado de individuos de las ciudades y lugares de los veguerios de Lérida y Balaguer a quien se considera algún ganancial o industria tanto por oficios como por arriendos por quiscun anyo y es como se sigue". C. 63. S. Cadastre. A. H. LL.

64 "Estado y aranzel de individuos de los lugares del veguerio de Lérida, a quienes se concidera algún ganancial o industria tanto en ganados como en arriendos en término de un anyo, y es como se sigue". C. 63. S. Cadastre. A. H. LL.

65 Aquest augment es pot confirmar contrastant el cens de 1721 del Corregiment de Lleida amb el cens de Floridablanca.

En les dues fonts es distingeixen els pagesos dels jornalers. La participació dels jornalers en el procés d'expansió agrària es produí, com es veurà més endavant, en unes condicions sovint difícils.

66 Població activa de Tàrrrega, Verdú i Guimerà. 1716-1787*

Professió	Tàrrrega		Verdú		Guimerà	
	1716	1787	1716	1787	1716	1787
pagesos	102	306	196	182	115	248
artisans	65	159	37	42	18	64
comerciants						
i botiguers	9	54	1	2	-	-
professionals						
liberals	9	20	4	-	5	1
Totals	185	539	238	226	138	313

* No s'han inclòs alguns actius de 1787, ja que no es disposa de les dades de 1716 referides a aquests -per exemple, els criats-. Així mateix s'han exclòs del quadre els masovers i arrendataris, ja que en ocasions poden constar ja com a pagesos, o altres professions. A la nota 59 s'han concretat aquestes informacions.

El cens de 1787 indica que a Guimerà hi ha un fabricant. També es diu que existeixen quatre fàbriques d'aiguardent i dues de maons.

El concepte "artesà" s'entén en sentit molt ampli. Els jornalers s'han inclòs amb els pagesos, ja que havien de dedicar-se preferentment a activitats agrícoles.

Les dades de 1716 provenen de les "Respostes" i les de 1787 del Cens de Floridablanca.

L'estancament de la població activa a Verdú havia de ser una excepció dins el conjunt de poblacions amb una certa entitat econòmica.

L'increment de la població es traduí a Golmés en un augment de la població activa. Els sectors que més es desenvoluparen foren els lligats a la construcció i a la indústria artesanal tèxtil. S'ha documentat la presència, durant el set-cents, de tres mestres de cases (procedents de Palma d'Ebre, Sant Romà de Joanetes i Pons), un fuster del Vilosell, dos fornens (un dels quals era de Mollerussa), quatre teixidors de lli (de Valls, les Penelles, Arbeca i Castellnou de Seana), tres sastres (dels quals un era de Súria i l'altre d'Aiguafreda). I també la presència de cirurgià, apotecari i menescal.

Maria Josep Vilalta, en estudiar l'estructura socio-professional de Balaguer, analitza el cadastre de 1764 i compara els resultats amb les informacions del cens de Floridablanca. El desenvolupament de la menestralia és força evident, passant de 44 individus el 1764 a 160 el 1787. L'augment de la pagesia és més moderat -290 veïns el 1764, 348 el 1787. Sorprenentment, els comerciants es redueixen en termes absoluts -de 17 a 13-. No serà, ens preguntem, que el en fer el cens de 1787 s'han deixat de comptar com a comerciants individus d'altres sectors socials que arrendaven drets i comerciaven?

Totes aquestes dades informen del desenvolupament artesanal, i sovint del de la pagesia i dels comerciants. S'observa, també, que alguns pobles de les terres de Lleida exercien una atracció

tant als pobles de la rodalia com a zones no tant properes en uns moments de creixement econòmic i de colonització de l'oest català.

Les fonts sobre Golmés i Balaguer són:

PALAU i PALAU, J. M. "Golmés: recull històric". Golmés. 1983.

VILALTA, M. J. "Balaguer en la Catalunya Moderna. Creixement econòmic i estabilitat social (segles XVII i XVIII)". Tesi de llicenciatura inèdita. E. G. LL. Lleida. 1986.

67 Aquest creixement dels comerciants-arrendataris s'analitzarà posteriorment. La posta en arrendament, a partir dels anys trenta, de gran part dels drets percebuts pel Capítol de Lleida contribuï a aquest desenvolupament dels comerciants-arrendataris, els quals provenien de diversos sectors socials.

68 VILAR, P. "La Catalunya industrial..."

69 "Lleida. 1754. Cadastre".

70 "Nota de las fábricas y telares existentes en el casco de esta ciudad de Lérida y en su término". R. 920, fs. 65r-66.

S. Cartolari. A. P. LL.

71 "Pueblo de Lérida y términos que cultivan sus vecinos. Estado de sus frutos y manufacturas des de primero de enero, hasta fin de diciembre de ...". Per 1788, R. 511, fs. 183-184; per 1789, R. 513, fs. 123-124; per 1791, R. 514, s. n. i per 1796, R. 519, s. n. S. Consells Generals. A. P. LL.

R. Huguet ha mostrat l'absència de transformacions significatives de l'artesanat lleidatà al segle XVIII, així com la feble entitat econòmica de la majoria dels artesans. HUGUET, R. "Els artesans de Lleida (1680-1808)". Tesi de llicenciatura inè-

dita. 2 volums. E. G. LL. 1986.

72 CLARA, J. "Les fàbriques gironines del segle XVIII". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 545-552.

73 "Relación de las cantidades que se imponen y cargan en el presente año a los lugares infraescritos del corregimiento de Lérida, por el ganancial, tráfico y comercio que en él han hecho sus vecinos". 1732 i 1740 a C. 61. 1765 i 1775 a C. 63. S. Cadastre. A. H. LL.

74 Les fonts dels industrials són:

1717: "Gente de negocio e industria de 1717", a "Llibre de la contribució per los anys 1716, 1717". R. 1184. S. Cadastre. A. P. LL.

1718: "Relació del comerç e indústria dels individus de la ciutat de Lleyda, considerant son ganancial, amés de les facultats o personal de ells...". R. 200. S. Comptes i escriptures. A. P. LL.

Els industrials de 1730, 1741 i 1747 a R. 761. A. P. LL. (Actualment es troben a les Cs. 53 i 54, de la secció "Segle XVIII". APLL.

1752: "Repartiment del industrial. 1752". A. P. LL. L'autor ducis a d'una fotocòpia efectuada fa temps, però no ha pogut localitzar el registre on es conserva l'original.

1765: R. 497, fs. 308-308r. S. Consells Generals. A. P. LL.

1788: "Repartimiento del industrial correspondiente al año 1788", a "Llibre de la contribució de 1789". R. 1065. S. Cadastre. A. P. LL.

A l'apèndix 2. 8. es detalla la distribució de l'industrial

entre els diversos grups de contribuents i referida a tots els anys esmentats.

75 Com es veurà més endavant.

76 Si en un primer moment -des de 1716 fins 1735- l'industrial "no gravaba ni las rentas, ni el trabajo, sino los medios de producción capaces de engendrar beneficio (ganancia) al margen del trabajo personal y su aplicación quedaba condicionada por la vaguedad con que se podía interpretar la palabra comerciantes", a partir de 1735 el concepte d'industrial abarcarà un camp més ampli i afectarà els beneficis del comerç i la indústria en la proporció d'un 10%. La idea de Patino de gravar els beneficis -que, donades les dificultats de la postguerra, no es va fer, gravant-se els mitjans de producció- es va portar a la pràctica a partir de 1735 amb les noves normes de Sartine. NADAL i FARRE-RAS, J. "La introducción...", ps. 65-66.

77 Les fonts són:

1726: "1726", a "Catastro. Cartas de pago por dicho concepto. 1725 al 1748". R. 761. A. P. LL. (Actualment, Cs. 53 i 54. S. Segle XVIII. A. P. LL.

1747: "Reparto por menor de la ciudad de Lérida por el año 1747". R. 1201. S. Cadastre. A. P. LL. El valor del ganancial s'ha trobat a "Catastro. Cartas...".

1787: Full explicatiu, trobat al "Llibre de la contribució", v. 2. R. 1062. S. Cadastre. A. P. LL.

78 Informe de maig de 1792.

79 No es pagava una quota global per gremi. L'impost era individual.

79b "Discurso...", fs. 493, 496 i 497.

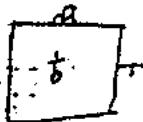
2.5. APENDIX.

Apêndix 2 1

"Respostes Generals". 1716

7-19
 LUGAR DE *Los Penelles*
Pablo y Andres Bolde y el primero jurado.
 Labradores de dicho Lugar.

EL SEÑOR RECTOR D. *Fernando Adon*

1 **R**espondió, que el termino consistie en *21 cuarteras*
de largo y medio de ancho, con un ferretillo
quadrado, fonde a levante con la quadrada de
Pradell, a medio dia con el termino de faldon
a poniente con Belmunt al norte con el ferret
de Bur. uenit

2 Se compone de parte de tierra de sembradura,
 parte de Viña, parte de Olivares, parte de
 Huerta, parte de Bosque, parte de Yerma, y parte
 de Pasto, parte de Frutales, que producen
 Trigo, Mestall, Avena, Espelta, Havas, Legum-
 bres, Fruta, Cañamo, Vino, Azeyte.

3 Ay 140 quarteras de tierra campa de sem-
 bradura, de las cuales ay 20 de primera ca-
 lidad, 50 de la segunda, 30 de la tercera,
 — jornales de viña, de buena calidad,
 — de las inferiores, 10 quarteras de tierra
 de Oliveras, de las cuales ay — de buena ca-
 lidad, y — de las inferiores, — quarteras
 de Huerto, — quarteras de tierra de Bosque,
 de las cuales ay — de buena calidad, y —
 de la inferior, 110 quarteras de tierra Yerma,
 — quarteras de Frutales.

4 La tierra campa de sembradura produce cada
 año 60 quarteras de Trigo, 100 quarteras
 de Mestall, 80 quateras de Espelta, *ordi*, quar-
 teras de Mill, — quarteras de Avena, —
 quarteras de Havas, — quarteras de Legum-
 bres, — quintales de Cañamo, — cargas
 de Fruta, — cargas de Vino, 3 cargas de
 Azeyte.

5. Cada quartera de tierra de sembradura, de la primera calidad, produce al año 5 por vna, de la segunda 3 de la tercera 2 cada jornal de tierra de Viña de la primera calidad produce — cargas, de la segunda — cada quartera de tierra de Olivar produce al año $\frac{1}{3}$ cargas de Azeyte.

6. Cada quartera de tierra de Huerto produce al año — Reales; cada quartera de tierra de Bosque de buena calidad produce al año — Reales, y de la inferior — cada quartera de tierra Yerma produce 400 Reales

7. Cada quartera de trigo vale 20 Reales, la de Mestall $\frac{1}{5}$ la de Espelta — la de Mill — la Avena — la de Havas — la de Legumbres — la carga de Fruta — el quintal de cañamo — la Carga de vino — la carga de Azeyte

8. Tiene diezmo el diezmo es de la comanda el Obispo Religioso de S. Juan, ha resmision y el Vitor y Canonicos de Balaguer por igual

9. El diezmo que es de 12 vna produce 6 quarteras de Trigo 10 quarteras de Mestall 8 quarteras de Espelta 10 quarteras de Mill — quarteras de Avena — quarteras de Habas — quarteras de Legumbres — cargas de Vino $\frac{1}{3}$ cargas de Azeyte — quintales de Cañamo. La primicia que es de 3 vno produce 2 quarteras de Trigo, 3 quarteras de Mestall — quarteras de Espelta — quarteras Mill — quarteras de Avena — quarteras de Habas — quarteras de legumbres — cargas de Vino — cargas de Azeyte $\frac{1}{2}$ quintales de Cañamo

10. Casas habitadas, de las cuales son — nuevas, 3 inabitadas, 3 que amenazan ruina.

Los Jazares enajenados en 1800

Tiene los arbitrios de Fleca, que produce al año el de Aguardiente el de la Tien- da el de la Carniceria el del Meson

el de derechos. tiene 3-ventenas el uno in- puesto para 25 años enajenado en 1800 el otro para 10 años para, enajenado en 1800 el otro para 10 años en 1803 - por 10 años vendido en 1800 =
12. Responderán.

13 Ay — Molinos de — muelas de

14 Tabernas —

15 Mesones —

16 Estanques —

17 Puentes —

18 Barcas sobre Rio —

19 Mercados —

20 Férreas —

21 Hospitales —

22 Minas —
VA 12

23 Salinas —
VA 12

24. Fabricas de Hierro, ù otro Metal —

25. Familias.

Al día

Vn Herrero
 Vn Carpintero
 Vn Zapatero
 Vn Sastre
 Vn Texedor
 Vn Cardador
 Vn Mariscal
 Vn Albañil
 Vn Alpargatero
 Vn Cerragero
 Vn Botero
 Vn Boticario
 Vn Cirujano
 Vn Medico
 Vn Iornalero

Rls.

26. Ay. Herreros, Carpinteros, Zapate-
 ros, Sastres, Texedores, Cardadores,
 Mariscales, Albañiles, Alpargateros Cer-
 rageros, Boticarios, Cirujanos, Medicos,
 Carreteros, Boteros, Iornaleros.

27. Ay 14 Labradores, de los quales son 3 del
 primer tall, y del segundo, y los restantes de el
 tercero. Cada quartera de sembradura cuesta de
 cultivo al año 50 Reales. Cada Labrador del pri-
 mer tall, labra al año 18 quarteras de tierra, y
 del segundo, y 6 los restantes y *numeros*

28. Ay - Cavallos, 10 Machos, 2 pares de
 Bueyes de Labrança. — Vacas de cria, — Ter-
 neros, 50 Ovejas — Carneros 75 Corderos,
 — Cabras, — Cabritos, 7 Cochinos, —
 Puercas de cria, — Cochinitillos de leche, 4
 Borricos, y Borricas, (Pollinos.

29. El Rector, y *vicario, elctor vñue en Castellón*

30. Ay — Masoveros, — del primer tall,
 de el segundo, y — del tercero

31. Ay — Embarcaciones —

32. Ay — Arrendatarios —

Apèndix 2-2 Dades demogràfiques de Sant Joan de Lleida

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1700	141	24	52	89	36.87	46.15	0	17.02	0	27	5.22
1701	181	49	76	105	41.98	64.47	0	27.07	0	19	9.52
1702	150	34	67	83	44.66	50.74	0	22.66	0	16	9.37
1703	144	47	71	73	49.3	66.19	0	32.63	0	18	8
1704	157	19	42	115	26.75	45.23	0	12.1	0	26	6.03
1705	167	8	33	134	19.76	24.24	0	4.79	0	23	7.26
1706	140	102	196	-56	140	52.04	49.86	72.85	27.01	25	5.59
1707	150	67	191	-41	127.33	35.07	48.28	44.66	30.96	22	6.81
1708	41	2	105	-64	256.09	1.9	39.34	4.87	27.79	19	2.15
1709	62	15	61	1	98.38	24.59	35.6	24.19	28.01	19	3.26
1710	67	28	114	-47	170.14	24.56	29.66	41.79	29.32	18	3.72
1711	56	18	54	2	96.42	33.33	27.96	32.14	32.18	22	2.54
1712	95	28	114	-19	120	24.56	28	29.47	35.71	27	3.51
1713	84	57	89	-5	105.95	64.04	29.72	67.85	34.99	17	4.94
1714	103	20	44	59	42.71	45.45	31.2	19.41	31.38	21	4.9
1715	103	38	95	8	92.23	40	36.64	36.89	35.96	26	3.96
1716	117	60	106	11	90.59	56.6	41.22	51.28	39.83	22	5.31
1717	99	50	84	15	84.84	59.52	46.21	50.5	41.07	28	3.53
1718	126	38	65	61	51.58	58.46	49.8	30.15	40.79	24	5.25
1719	130	35	52	78	40	67.3	55.91	26.92	40.42	23	5.65
1720	141	88	124	17	87.94	70.96	56.89	62.41	39.65	31	4.54
1721	172	60	89	83	51.74	67.41	60.03	34.88	41.86	19	9.05
1722	159	49	67	92	42.13	73.13	64.76	30.81	40.99	26	6.11
1723	138	35	60	78	43.47	58.33	65.01	25.36	37.28	30	4.59
1724	166	47	86	80	51.8	54.65	64.31	28.31	34.12	26	6.38
1725	176	129	161	15	91.47	80.12	67.41	73.29	40.28	17	10.35
1726	159	47	80	79	50.31	58.75	66.19	29.55	40.65	22	7.22
1727	144	22	53	91	36.8	41.5	61.98	15.27	33.92	48	3
1728	188	58	91	97	48.4	63.73	61.45	30.85	33.34	28	6.71
1729	151	36	76	75	50.33	47.36	57.77	23.84	32.35	29	5.2
1730	145	47	72	73	49.65	65.27	58.76	32.41	33.35	23	6.3
1731	146	60	84	62	57.53	71.42	61.16	41.09	35.18	22	6.63
1732	160	70	101	59	63.12	69.3	59.61	43.75	30.96	24	6.66
1733	147	61	93	54	63.26	65.59	60.59	41.49	32.67	31	4.74

LL

1734	170	34	51	119	30	66.66	64.18	20	33.34	26	6.53
1735	140	-	-	-	-	-	63.96	39.57	34.59	23	6.08
1736	158	-	-	-	-	-	66.08	35.06	36.19	21	7.52
1737	161	-	-	-	-	-	65.64	34.41	36.48	24	6.7
1738	128	46	86	42	67.18	53.48	63.08	35.93	35.74	31	4.12
1739	145	56	133	12	91.72	42.1	59.19	38.62	35.01	40	3.62
1740	183	84	108	75	59.01	77.77	60.93	45.9	35.64	39	4.69
1741	173	58	91	82	52.6	63.73	60.51	33.52	37.57	43	4.02
1742	162	54	92	70	56.79	58.69	60.01	33.33	36.68	46	3.52
1743	175	59	91	84	52	64.83	60.39	33.71	36.48	26	6.73
1744	184	40	66	118	35.86	60.6	60.17	21.73	34.67	33	5.57
1745	180	74	110	70	61.11	67.27	62.14	41.11	35.41	25	7.19
1746	139	44	76	63	54.67	57.89	64.39	31.65	34.42	26	5.34
1747	167	115	161	6	96.4	71.42	63.49	68.86	37.7	53	3.15
1748	174	45	92	82	52.87	48.91	61.37	25.86	36.6	34	5.11
1749	183	40	87	96	47.54	45.97	59.55	21.85	34.96	25	7.32
1750	166	32	66	100	39.75	48.48	57.22	19.27	32.9	41	4.04
1751	177	34	82	95	46.32	41.46	54.48	19.2	32.54	28	6.32
1752	173	33	95	78	54.91	34.73	49.83	19.07	29.39	41	4.21
1753	191	98	143	48	74.86	68.53	51.35	51.3	32.2	39	4.89
1754	200	-	-	-	-	-	48.23	25.53	26.01	38	5.26
1755	193	-	-	-	-	-	48.32	26.46	26.09	63	3.06
1756	214	-	-	-	-	-	48.84	23.86	26.38	55	3.89
1757	228	33	77	151	33.77	42.85	48.03	14.47	25.69	39	5.84
1758	245	53	163	82	66.53	32.51	46.75	21.63	26.04	35	7
1759	266	71	96	170	36.09	73.95	52.36	26.69	27.13	40	6.65
1760	273	83	137	136	50.18	60.58	51.22	30.4	24.14	31	8.8
1761	240	40	83	157	34.58	48.19	51.02	16.66	22.88	34	7.05
1762	255	51	105	150	41.17	48.57	50.88	20	21.95	50	5.09
1763	258	66	124	134	48.06	53.22	51.41	25.58	22.2	37	6.97
1764	240	157	184	56	76.66	85.32	57.47	65.41	29.48	34	7.05
1765	283	98	139	144	49.11	70.5	62.9	34.62	31.33	43	6.58
1766	231	55	103	128	44.58	53.39	59.96	23.8	30.92	38	6.07
1767	253	92	136	117	53.75	67.64	60.97	36.36	31.77	37	6.83
1768	221	87	146	75	66.06	59.58	62.6	39.36	35.01	52	4.25
1769	248	150	191	57	77.01	78.53	66.88	60.48	40.8	38	6.52
1770	241	99	148	93	61.41	66.89	68.83	41.07	43.01	34	7.08
1771	254	74	117	137	46.06	63.24	65.68	29.13	37.83	53	4.79

1772	230	83	129	101	56.08	64.34	64.8	36.08	38.03	33	6.96
1773	222	84	129	93	58.1	65.11	66.47	37.83	40.04	39	5.69
1774	249	174	213	36	85.54	81.69	68.48	69.87	44.83	34	7.32
1775	210	78	153	57	72.85	50.98	67.25	37.14	44.51	47	4.46
1776	197	109	183	14	92.89	59.56	64.54	55.32	43.77	44	4.47
1777	235	73	141	94	60	51.77	62.38	31.06	42.34	50	4.69
1778	207	73	127	80	61.35	57.48	61.56	35.26	43.22	32	6.46
1779	227	227	291	-64	128.19	78	63.51	100	52.35	67	3.38
1780	272	98	193	79	70.95	50.77	61.46	36.02	52.09	41	6.63
1781	206	93	205	1	99.51	45.36	56.27	45.14	48.56	47	4.38
1782	233	119	182	51	78.11	65.38	58.33	51.07	50.55	43	5.41
1783	222	112	279	-57	125.67	40.14	55.55	50.45	49.85	56	3.96
1784	221	56	98	123	44.34	57.14	56.32	25.33	49.03	52	4.25
1785	239	147	207	32	86.61	71.01	58.25	61.5	52.78	47	5.08
1786	267	79	134	133	50.18	58.95	55.53	29.58	42.72	56	4.76
1787	230	72	129	101	56.08	55.81	56.25	31.3	42.05	51	4.5
1788	232	107	151	81	65.08	70.86	59.89	46.12	42.19	51	4.54
1789	270	68	115	155	42.59	59.13	59	25.18	38.49	45	6
1790	259	101	151	108	58.3	66.88	62.82	38.99	36.85	40	6.47
1791	286	120	151	135	52.79	79.47	66.01	41.95	39.23	43	6.65
1792	258	73	128	130	49.61	57.03	64.01	28.29	34.48	51	5.05
1793	303	203	246	57	81.18	82.52	67.38	66.99	39.83	28	10.82
1794	266	82	133	133	50	61.65	68.21	30.82	39.76	39	6.82
1795	308	61	109	199	35.38	55.96	66.09	19.8	36	44	7
1796	298	71	122	176	40.93	58.19	65.95	23.82	35.8	52	5.73
1797	287	246	299	-12	104.18	82.27	68.15	85.71	42.48	49	5.85
1798	377	102	147	230	38.99	69.38	66.71	27.05	40.35	37	10.18
1799	293	96	155	138	52.9	61.93	67.41	32.76	40.99	40	7.32
1800	298	77	139	159	46.64	55.39	63.53	25.83	35.11	36	8.27

1:bateigs(B) 2:albats(A) 3:òbits(O) 4:creixement natural(B-O) 5:(O/B)x100 6:(A/O)x100
7:mitjana mòbil de 7 anys(ary observat al final) de 6. 8:(A/B)x100 9:mitjana mòbil de 7
anys(ary observat al final) de 8. 10:matrimonis(M) 11:B/M

A

1734	50	15	39	11	78	38.46	57.3	30	44.86	7	7.14
1735	43	15	27	16	62.79	55.55	54.97	34.88	43.14	6	7.16
1736	47	9	22	25	46.8	40.9	54.52	19.14	42.22	2	23.5
1737	51	26	46	5	90.19	56.52	53.51	50.98	44.1	1	51
1738	42	15	22	20	52.38	68.18	56.11	35.71	45.7	3	14
1739	42	16	34	8	80.95	47.05	51.14	38.09	36.44	3	14
1740	39	20	39	0	100	51.28	51.13	51.28	37.15	13	3
1741	38	16	32	6	84.21	50	52.78	42.1	38.88	3	12.66
1742	40	14	34	6	85	41.17	50.72	35	38.9	12	3.33
1743	43	29	56	-13	130.23	51.78	52.28	67.44	45.79	2	21.5
1744	33	19	32	1	96.96	59.37	52.69	57.57	46.74	7	4.71
1745	37	21	35	2	94.59	60	51.52	56.75	49.74	3	12.33
1746	50	40	51	-1	102	78.43	56	80	53.73	4	12.5
1747	50	29	38	12	76	76.31	59.58	58	56.69	14	3.57
1748	40	18	29	11	72.5	62.06	61.3	45	57.1	5	8
1749	36	10	26	10	72.22	38.46	60.91	27.77	56.07	3	12
1750	36	14	31	5	86.11	45.16	59.96	38.88	51.99	3	12
1751	32	13	19	13	59.37	68.42	61.26	40.62	49.57	6	5.33
1752	26	19	32	-6	123.07	59.37	61.17	73.07	51.9	7	3.71
1753	31	23	44	-13	141.93	52.27	57.43	74.19	51.07	3	10.33
1754	26	13	32	-6	123.07	40.62	52.33	50	49.93	5	5.19
1755	36	14	29	7	80.55	48.27	50.36	38.88	49.05	10	3.59
1756	39	11	22	17	56.41	50	52.01	28.2	49.12	19	2.05
1757	39	21	32	7	82.05	65.62	54.93	53.84	51.25	12	3.25
1758	43	22	29	14	67.44	75.86	56	51.14	52.76	7	6.14
1759	46	10	22	24	47.82	45.45	54.01	21.73	45.42	11	4.18
1760	45	14	25	20	55.55	56	54.54	31.11	39.27	12	3.75
1761	44	15	24	20	54.54	62.49	57.67	34.09	37	15	2.93
1762	44	15	28	16	63.63	53.57	58.42	34.09	36.31	9	4.88
1763	51	13	23	28	45.09	56.52	59.35	25.49	35.93	10	5.09
1764	39	43	65	-26	166.66	66.15	59.43	110.25	43.98	9	4.33
1765	52	14	29	23	55.76	48.27	55.49	26.92	40.52	9	5.77
1766	47	16	27	20	57.44	59.25	57.46	34.04	42.28	3	15.66
1767	39	26	40	-1	102.56	65	58.75	66.66	47.36	12	3.25
1768	40	42	81	-41	202.5	51.85	57.23	105	57.49	7	5.71
1769	46	14	28	18	60.86	50	56.72	30.43	56.96	13	3.53
1770	45	14	30	15	66.66	46.66	55.31	31.11	57.77	14	3.21
1771	36	20	35	1	97.22	57.14	54.02	55.55	49.95	14	2.57

A

1772	53	17	29	24	54.71	58.62	55.5	32.07	50.69	14	3.78
1773	59	27	43	16	72.88	62.79	56	45.76	52.36	3	19.66
1774	47	18	26	21	55.31	69.23	56.61	38.29	48.31	11	4.27
1775	55	33	48	7	87.27	68.75	59.02	60	41.88	4	13.75
1776	49	6	18	31	36.73	33.33	56.64	12.24	39.28	9	5.44
1777	41	20	30	11	73.17	66.66	59.5	48.78	41.81	13	3.15
1778	55	19	29	26	52.72	65.51	60.69	34.54	38.81	5	11
1779	49	23	37	12	75.51	62.16	61.2	46.93	40.93	5	9.8
1780	42	20	39	3	92.85	51.28	59.55	47.61	41.19	5	8.39
1781	43	22	55	-12	127.9	40	55.38	51.16	43.03	9	4.77
1782	47	18	31	16	65.95	58.06	53.85	38.29	39.93	15	3.13
1783	59	18	62	-3	105.08	29.03	53.24	30.5	42.54	9	6.55
1784	41	19	50	-9	121.95	38	49.14	46.34	42.19	10	4.09
1785	55	53	79	-24	143.63	67.08	49.37	96.36	51.02	14	3.92
1786	46	27	49	-2	104.34	56.24	48.52	58.69	52.7	9	5.11
1787	40	28	51	-11	127.5	54.9	49.04	70	55.9	8	5
1783	73	26	41	32	56.16	63.41	52.38	35.61	53.68	16	4.56
1789	48	24	37	11	77.08	64.86	53.36	50	55.35	10	4.8
1790	69	21	32	37	46.37	65.62	58.58	30.43	55.34	8	8.62
1791	59	14	22	37	37.28	63.63	62.24	23.72	52.11	4	14.75
1792	58	37	46	12	79.31	80.43	64.15	63.79	47.46	20	2.9
1793	59	11	25	34	42.37	44	62.4	18.64	41.74	8	7.37
1794	56	24	75	-19	133.92	32	59.13	42.85	37.86	13	4.3
1795	64	25	64	0	100	39.06	55.65	39.06	38.35	16	4
1796	72	20	30	42	41.66	66.66	55.91	27.77	35.18	14	5.14
1797	58	35	44	14	75.86	79.54	57.9	60.34	39.45	9	6.44
1798	80	44	58	22	72.5	75.86	59.65	55	43.92	18	4.44
1799	68	33	52	16	76.47	63.46	57.22	48.52	41.74	7	9.71
1800	60	22	34	26	56.66	64.7	60.18	36.66	44.31	11	5.45

V

1734	61	56	82	-21	134.42	68.29	63.45	91.8	51.59	9	6.77
1735	59	19	27	32	45.76	70.37	65.57	32.2	51	8	7.37
1736	49	14	38	11	77.55	36.84	62.95	28.57	50.92	5	9.8
1737	49	26	49	0	100	53.06	62.24	53.06	50.22	3	16.33
1738	44	24	45	-1	102.27	53.33	58.98	54.54	49.7	3	14.66
1739	45	41	58	-13	128.88	70.68	58.08	91.11	55.57	3	15
1740	46	22	35	11	76.08	62.85	59.34	47.82	57.01	9	5.11
1741	45	28	49	-4	108.88	57.14	57.75	62.22	52.78	3	15
1742	41	18	43	-2	104.87	41.84	53.67	43.9	54.46	15	2.73
1743	49	25	36	13	73.46	69.44	58.33	51.02	57.66	12	4.08
1744	56	20	37	19	64.07	54.05	58.47	35.71	55.18	21	2.66
1745	45	11	38	7	84.44	28.94	54.99	24.44	50.88	8	5.62
1746	68	35	51	17	75	68.62	54.7	51.47	45.22	7	9.71
1747	57	93	118	-61	207.01	78.81	56.98	163.15	61.7	20	2.84
1748	64	36	54	10	84.37	66.66	58.34	56.25	60.84	8	8
1749	64	23	38	26	59.37	60.52	61	35.93	59.71	6	10.66
1750	60	26	43	17	71.66	60.46	59.72	43.33	58.61	6	10
1751	67	21	35	32	52.23	60	60.57	31.34	57.98	8	8.37
1752	48	16	43	5	89.58	37.2	61.75	33.33	59.25	4	12
1753	57	33	55	2	96.49	60	60.52	57.89	60.17	12	4.75
1754	58	47	75	-17	129.31	62.66	58.21	81.03	48.44	4	14.5
1755	64	20	34	30	53.12	58.82	57.09	31.25	44.87	10	6.4
1756	61	68	91	-30	149.18	74.72	59.12	111.47	55.66	12	5.08
1757	54	15	25	29	46.29	60	59.05	27.77	53.44	19	2.84
1758	72	54	79	-7	109.72	68.35	60.25	75	59.67	8	9
1759	76	19	36	40	47.36	52.77	62.47	25	58.48	13	5.84
1760	76	22	45	31	59.21	48.88	60.88	28.94	54.35	14	5.42
1761	66	36	63	3	95.45	57.14	60.09	54.54	50.56	9	7.33
1762	71	35	51	20	71.83	68.62	61.49	49.29	53.14	12	5.91
1763	66	27	41	25	62.12	65.85	60.23	40.9	43.06	12	5.5
1764	60	45	60	0	100	75	62.37	75	49.81	7	8.57
1765	68	25	40	28	58.82	62.5	61.53	36.76	44.34	12	5.66
1766	73	18	32	41	43.83	56.25	62.03	24.65	44.29	4	18.25
1767	62	42	59	3	95.16	71.18	65.21	67.74	49.84	7	8.85
1768	62	59	79	-17	127.41	74.68	67.72	95.16	55.64	6	10.33
1769	69	23	31	38	44.92	74.19	68.52	33.33	53.36	11	6.27
1770	56	17	41	15	73.21	41.46	64.99	30.35	51.85	11	5.09
1771	58	17	33	25	56.89	51.51	61.63	29.31	45.32	12	4.83

V

1772	55	19	37	19	67.27	51.35	60.04	34.54	45.01	9	6.11
1773	61	12	32	29	52.45	37.5	57.36	19.67	44.29	29	2.1
1774	79	35	48	31	60.75	72.91	57.61	44.3	40.95	12	6.58
1775	63	27	47	16	74.6	57.44	55.15	42.85	33.47	7	9
1776	74	19	34	40	45.94	55.88	52.53	25.67	32.38	6	12.33
1777	58	17	38	20	65.51	44.73	53.04	29.31	32.23	17	3.41
1778	69	14	36	33	52.17	38.88	51.24	20.28	30.94	5	13.8
1779	56	38	54	2	96.42	70.37	53.95	67.85	35.7	8	7
1780	72	36	52	20	72.22	69.23	58.49	50	40.03	8	9
1781	59	37	83	-24	140.67	44.57	54.44	62.71	42.66	5	11.8
1782	52	26	99	-47	190.38	26.26	49.98	50	43.68	18	2.88
1783	60	19	47	13	78.33	40.42	47.78	31.66	44.54	21	2.85
1784	75	18	45	30	60	40	47.1	24	43.78	20	3.75
1785	64	43	111	-47	173.43	38.73	47.08	67.18	50.48	7	9.14
1786	44	22	49	-5	111.36	44.89	43.44	50	47.93	10	4.4
1787	69	28	55	14	79.71	50.9	40.82	40.57	46.58	13	5.3
1788	61	15	40	21	65.57	37.5	39.81	24.59	41.14	18	3.38
1789	62	10	33	29	53.22	30.3	40.39	16.12	36.3	18	3.44
1790	78	22	34	44	43.58	64.7	43.86	28.2	35.8	14	5.57
1791	74	23	52	22	70.27	44.23	44.46	31.08	36.82	22	3.36
1792	90	45	57	33	63.33	78.94	50.2	50	34.36	21	4.28
1793	77	28	48	29	62.33	58.33	52.12	36.36	32.41	26	2.96
1794	92	26	57	35	61.95	45.61	51.37	28.26	30.65	9	10.22
1795	88	26	57	31	64.77	45.61	52.53	29.54	31.36	15	5.86
1796	81	22	48	33	59.25	45.83	54.75	27.16	32.94	11	7.36
1797	62	85	125	-63	201.61	68	55.22	137.09	48.49	15	4.13
1798	93	30	58	35	62.36	51.72	56.29	32.25	48.66	23	4.04
1799	82	36	59	23	71.95	61.01	53.73	43.9	47.79	13	5.46
1800	75	33	47	28	62.66	70.21	55.42	44	48.88	15	5

Apèndix 2-5 Dades demogràfiques de Belianes

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1753	13	7	9	4	69.23	77.77	0	53.84	0	6	2.16
1754	13	4	15	-2	115.38	26.66	0	30.76	0	2	6.5
1755	9	5	9	0	100	55.55	0	55.55	0	4	2.25
1756	26	8	11	15	42.3	72.72	0	30.76	0	8	3.25
1757	12	3	11	1	91.66	27.27	0	25	0	2	6
1758	17	1	2	15	11.76	50	0	5.88	0	6	2.83
1759	19	5	12	7	63.15	41.66	50.23	26.31	32.58	4	4.75
1760	26	21	26	0	100	80.76	50.65	80.76	36.43	6	4.33
1761	27	3	15	12	55.55	20	49.7	11.11	33.62	3	9
1762	15	4	7	8	46.66	57.14	49.93	26.66	29.49	11	1.36
1763	34	5	10	24	29.41	50	46.69	14.7	27.2	7	4.85
1764	13	5	9	4	69.23	55.55	50.73	38.46	29.12	3	4.33
1765	35	19	20	15	57.14	95	57.15	54.28	36.04	4	8.75
1766	24	5	13	11	54.16	38.46	56.7	20.83	35.25	4	6
1767	21	6	8	13	38.09	75	55.87	28.57	27.8	5	4.19
1768	32	47	55	-23	171.87	85.45	65.22	146.87	47.19	9	3.55
1769	28	3	5	23	17.85	60	65.63	10.71	44.91	3	9.33
1770	26	9	13	13	50	69.23	68.38	34.61	47.76	9	2.88
1771	32	15	24	8	75	62.49	69.37	46.87	48.96	3	10.66
1772	24	10	17	7	70.83	58.82	64.2	41.66	47.15	2	12
1773	34	13	23	11	67.64	56.52	66.78	38.23	49.64	3	11.33
1774	23	5	12	11	52.17	41.66	62.02	21.73	48.66	3	4.59
1775	17	8	20	-3	117.64	40	55.53	47.05	34.4	5	6.5
1776	26	9	24	2	92.3	37.5	52.31	34.61	37.82	4	2.37
1777	19	4	9	10	47.36	44.44	48.77	21.05	35.88	8	2.5
1778	25	5	10	15	40	50	46.99	20	32.04	10	26
1779	26	32	50	-24	192.3	64	47.73	123.07	43.67	1	4.16
1780	25	11	18	7	72	61.11	48.38	44	44.5	6	7.66
1781	23	8	18	5	78.26	44.44	48.78	34.78	46.36	3	2.38
1782	31	9	20	11	64.51	45	49.49	29.03	43.79	13	2.81
1783	31	20	31	0	100	64.51	53.35	64.51	48.06	11	5.66
1784	34	16	19	15	55.88	84.21	59.03	47.05	51.77	6	6.4
1785	32	12	21	11	65.62	57.14	60.05	37.5	54.27	5	

B

1786	23	22	31	-8	134.78	70.96	61.05	95.65	50.35	5	7.4
1787	37	1	10	27	27.02	10	53.75	2.7	44.46	8	3.25
1788	26	10	16	10	61.53	62.5	56.33	38.46	44.98	6	5.16
1789	31	14	25	6	80.64	56	57.9	45.16	47.28	8	4.62
1790	37	5	8	29	21.62	62.5	57.61	13.51	40	8	4.25
1791	34	5	11	23	32.35	45.45	52.07	14.7	35.38	8	10.5
1792	42	29	34	8	80.95	85.29	56.1	69.04	39.88	4	7.8
1793	39	5	16	23	41.02	31.25	50.42	12.82	28.05	5	6.16
1794	37	19	27	10	72.97	70.37	59.05	51.35	35	6	5.66
1795	34	8	18	16	52.94	44.44	56.47	23.52	32.87	6	4.55
1796	41	9	17	24	41.46	52.94	56.03	21.95	29.55	9	7.8
1797	39	25	32	7	82.05	78.12	58.26	64.1	36.78	5	9.6
1798	39	20	33	6	84.61	60.6	60.43	51.28	42	5	9.66
1799	48	11	24	24	50	45.83	54.79	22.91	35.41	3	
1800	29	10	18	11	62.06	55.55	58.26	34.48	38.51		

Apêndix 2-6 Dades demogràfiques de Tàrrrega

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1700	75	0	0	75	0	0	0	0	0	20	3.75
1701	98	0	0	98	0	0	0	0	0	12	8.16
1702	66	0	0	66	0	0	0	0	0	17	3.88
1703	95	0	0	95	0	0	0	0	0	17	5.58
1704	90	0	0	90	0	0	0	0	0	11	8.18
1705	82	0	0	82	0	0	0	0	0	20	4.09
1706	76	0	0	76	0	0	0	0	0	12	6.33
1707	48	0	0	48	0	0	0	0	0	17	2.82
1708	47	40	88	-41	187.23	45.45	0	85.1	0	5	9.39
1709	61	15	39	22	63.93	38.46	0	24.59	0	15	4.06
1710	47	32	51	-4	108.51	62.74	0	68.08	0	11	4.27
1711	67	54	118	-51	176.11	45.76	0	80.59	0	13	5.15
1712	43	7	29	14	67.44	24.13	0	16.27	0	17	2.52
1713	55	7	24	31	43.63	29.16	0	12.72	0	14	3.92
1714	58	49	73	-15	125.86	67.12	44.68	84.48	53.11	9	6.44
1715	76	14	28	48	36.84	50	45.33	18.42	43.59	31	2.45
1716	85	14	34	51	40	41.17	45.72	16.47	42.43	22	3.86
1717	92	40	67	25	72.82	59.7	45.29	43.47	38.91	29	3.17
1718	92	52	77	15	83.69	67.53	48.4	56.52	35.47	8	11.5
1719	70	40	55	15	78.57	72.72	55.34	57.14	41.31	14	5
1720	84	68	90	-6	107.14	75.55	61.97	80.95	51.06	20	4.19
1721	64	25	42	22	65.62	59.52	60.88	39.06	44.57	22	2.9
1722	91	33	58	33	63.73	56.89	61.86	36.26	47.12	8	11.37
1723	63	33	50	13	79.36	66	65.41	52.38	52.25	9	7
1724	83	28	63	20	75.9	44.44	63.23	33.73	50.86	26	3.19
1725	69	70	98	-29	142.02	71.42	63.79	101.44	57.28	12	5.75
1726	102	40	66	36	64.7	60.6	62.06	39.21	54.71	38	2.68
1727	84	40	75	9	89.28	53.33	58.88	47.61	49.95	39	2.15
1728	101	39	58	43	57.42	67.24	59.98	38.61	49.89	18	5.61
1729	106	50	81	25	76.41	61.72	60.67	47.16	51.44	14	7.57
1730	101	27	59	42	58.41	45.76	57.78	26.73	47.78	24	4.2
1731	118	23	48	70	40.67	47.91	58.28	19.49	45.75	20	5.9
1732	109	75	105	4	96.33	71.42	58.28	68.8	41.08	20	5.44
1733	134	23	55	79	41.04	41.81	55.59	17.16	37.93	14	9.57

1734	97	34	91	6	93.81	37.36	53.31	35.05	36.14	35	2.77
1735	120	26	52	68	43.33	50	50.85	21.66	33.72	9	13.33
1736	103	46	73	30	70.87	63.01	51.03	44.66	33.36	13	7.92
1737	103	19	57	46	55.33	33.33	49.26	18.44	32.18	10	10.3
1738	104	48	75	29	72.11	64	51.56	46.15	35.98	17	6.11
1739	104	141	216	-112	207.69	65.27	50.68	135.57	45.52	13	8
1740	100	36	64	36	64	56.25	52.74	36	48.21	23	4.34
1741	102	48	79	23	77.45	60.75	56.08	47.05	49.93	21	4.85
1742	90	27	55	35	61.11	49.09	55.95	30	51.12	23	3.91
1743	100	56	97	3	97	57.73	55.2	56	52.74	16	6.25
1744	97	80	131	-34	135.05	61.06	59.16	82.47	61.89	23	4.21
1745	99	71	113	-14	114.14	62.83	58.99	71.71	65.54	20	4.94
1746	125	115	136	-11	108.8	84.55	61.75	92	59.31	26	4.8
1747	113	40	65	48	57.52	61.53	62.5	35.39	59.23	24	4.7
1748	101	58	118	-17	116.83	49.15	60.84	57.42	60.71	22	4.59
1749	108	28	73	35	67.59	38.35	59.31	25.92	60.12	18	6
1750	96	40	74	22	77.08	54.05	58.78	41.66	58.08	15	6.4
1751	104	81	128	-24	123.07	63.28	59.1	77.88	57.42	19	5.47
1752	88	49	137	-49	155.68	35.76	55.23	55.68	55.13	10	8.8
1753	58	46	122	-64	210.34	37.7	48.54	79.31	53.32	29	2
1754	99	56	95	4	95.95	58.94	48.17	56.56	56.34	25	3.95
1755	93	48	94	-1	101.07	51.06	48.44	51.61	55.51	19	4.89
1756	109	62	107	2	98.16	57.94	51.24	56.88	59.94	32	3.4
1757	116	53	73	43	62.93	72.6	53.89	45.68	60.51	27	4.29
1758	123	147	175	-52	142.27	84	56.85	119.51	66.46	35	3.51
1759	147	22	56	91	38.09	39.28	57.35	14.96	60.64	36	4.08
1760	131	38	68	63	51.9	55.88	59.95	29	53.45	27	4.85
1761	157	49	78	79	49.68	62.82	60.51	31.21	49.83	22	7.13
1762	147	55	86	61	58.5	63.95	62.35	37.41	47.8	17	8.64
1763	139	68	102	37	73.38	66.66	63.59	48.92	46.66	25	5.56
1764	136	172	192	-56	141.17	89.58	66.02	126.47	58.21	21	6.47
1765	152	37	50	102	32.89	74	64.59	24.34	44.61	19	8
1766	130	56	74	56	56.92	75.67	69.79	43.07	48.63	22	5.9
1767	138	41	68	70	49.27	60.29	70.42	29.71	48.73	23	6
1768	137	77	138	-1	100.72	55.79	69.41	56.2	52.3	18	7.61
1769	132	141	200	-68	151.51	70.5	70.35	106.81	62.21	22	6
1770	144	63	120	24	83.33	52.5	68.33	43.75	61.47	36	4
1771	120	65	104	16	86.66	62.5	64.46	54.16	51.14	31	3.87

1772	133	65	106	27	79.69	61.32	62.65	48.87	54.65	25	5.32
1773	120	66	94	26	78.33	70.21	61.87	55	56.35	24	5
1774	156	42	69	87	44.23	60.86	61.95	26.92	55.95	29	5.37
1775	136	136	167	-31	122.79	81.43	65.61	100	62.21	21	6.47
1776	135	49	84	51	62.22	58.33	63.87	36.29	52.14	29	4.65
1777	120	61	86	34	71.66	70.93	66.51	50.83	53.15	33	3.63
1778	158	48	71	87	44.93	67.6	67.24	30.37	49.75	23	6.86
1779	154	94	121	33	78.57	77.68	69.57	61.03	51.49	21	7.33
1780	135	120	158	-23	117.03	75.94	70.39	88.88	56.33	18	7.5
1781	131	96	171	-40	130.53	56.14	69.72	73.28	62.95	19	6.89
1782	127	68	145	-18	114.17	46.89	64.78	53.54	56.31	32	3.96
1783	111	49	105	6	94.59	46.66	63.12	44.14	57.43	20	5.55
1784	115	51	92	23	80	55.43	60.9	44.34	56.51	27	4.25
1785	121	64	124	-3	102.47	51.61	58.62	52.89	59.72	28	4.32
1786	101	101	142	-41	140.59	71.12	57.68	100	65.29	23	4.39
1787	138	64	104	34	75.36	61.53	55.62	46.37	59.22	27	5.11
1788	117	55	91	26	77.77	60.43	56.23	47	55.46	30	3.9
1789	146	56	109	37	74.65	51.37	56.87	38.35	53.29	41	3.56
1790	115	27	56	59	48.69	48.21	57.1	23.47	50.34	29	3.96
1791	144	51	80	64	55.55	63.75	58.28	35.41	49.07	40	3.59
1792	145	155	198	-53	136.55	78.28	62.09	106.89	56.78	41	3.53
1793	186	42	85	101	45.69	49.41	58.99	22.58	45.72	32	5.81
1794	156	91	181	-25	116.02	50.27	57.38	58.33	47.43	37	4.21
1795	179	67	114	65	63.68	58.77	57.15	37.43	46.06	43	4.16
1796	174	40	80	94	45.97	50	56.95	22.98	43.87	29	6
1797	153	65	92	61	60.13	70.65	60.16	42.48	46.58	28	5.46
1798	182	147	196	-14	107.69	75	61.76	80.76	53.06	29	6.27
1799	160	69	115	45	71.87	60	59.15	43.12	43.95	29	5.51
1800	169	60	106	63	62.72	56.6	60.18	35.5	45.79	34	4.97

Apèndix 2. 7. Cens de 1721

	Hombres y Manzuevos	Jornaleros y criados	Manzuevos y criados	Hombres vendidos de Nuevo	Jornaleros de Nuevo	Vendidos de Nuevo	Impaltidos	Jornaleros de 60 años	artiva	Cavalleros	Doctores en Medicina	Y Leyes	Estudiantes	Pobres de Solemidad	Hombres Muertos y Ausentes	Jornaleros Muertos y Ausentes	Cavalleros, Yeguas, Machos y Mulas	Bueyes, Bacas y Terneras	Jumentos	Cochinos y Cochinas	Machos de cabrio y cabras	Carneros y Obejas
1. Ager	36	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	1	8	45	22	15	-	150
2. Agulló	7	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	6	1	10	25	100
3. Alamús	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	-	-	-
4. Albagés	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	3	-	-	-
5. Albatarrrech	13	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	7	6	3	-	-
6. Alberola	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	3	-	27	27
7. Albesa	18	17	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	-	2	21	13	12	8	-	-
8. Alcano	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	13	-	-	-	-	-
9. Alcarras	9	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	12	2	-	-	-	-
10. Alcoletge	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	8	-	-	-	-
11. Aldaní	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	14	-	-	-	-
12. Alfarras	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. Alfés	12	16	-	2	2	2	1	2	-	-	1	2	-	4	2	-	10	8	3	-	-	-
14. Alguaire	16	19	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	7	1	-	12	20	22	10	-	-
15. Algerri	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	18	-	-	-	-
16. Almatret	14	3	-	-	-	-	-	2	-	3	2	10	-	-	-	-	8	-	5	-	10	100
17. Almenar	63	30	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	12	2	5	32	30	39	-	100	100
18. Alòs	9	10	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	6	22	16	13	106	25
19. Altet	11	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	8	-	-	-
20. Anetlla de T.	15	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	10	14	-	-	-
21. Anetlla de B.	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	6	12	75	50
22. Arbeca	141	24	2	1	1	1	1	4	-	-	1	-	-	-	1	2	62	14	53	-	-	-
23. Archs	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	2	-	-	-
24. Argentera	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	3	3	-	-	18
25. Artesa	10	8	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	-	-	14	-	-	-	-	-
26. Aspa	6	9	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	6	-	-	-
27. Avellanes	8	4	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	11	-	3	5	25	75
28. Aytona	88	49	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	20	-	-	92	48	34	-	-	375
29. Balaguer	111	50	-	-	-	-	-	3	-	6	3	13	43	-	-	-	69	19	46	-	-	-
30. Baldomar	13	4	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	6	6	3	-	30	32
31. Barbens	16	4	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	1	4	21	8	21	11	-	80
32. Bellpuig	59	40	3	-	-	-	-	4	-	5	4	-	-	3	1	1	35	22	36	-	-	-

	Hombres y Manzuevos	Jornaleros y criados	Hombres vendidos de Nuevo	Jornaleros de Nuevo	Jornaleros vendidos de Nuevo	Impalidos	Jornaleros de 60 anos arriba	Cavalleros	Doctores en Medicina y Leyes	Estudiantes	Pobres de solemnidad	Hombres Muertos y Ausentes	Jornaleros Muertos y Ausentes	Muertos y Ausentes	Cavalleros	Tegnas, Machos y Mulas	Bueyes, Bacas y Terneras	Jumentos	Cochinos y Cochinas	Machos de cabrio y cabras	Carneros y Obejas
33. Bellver	11														2	8	3				
34. Belcaire	10	2									1				8	2	9				
35. Belloch	8										2					9	4				
36. Bellmunt	5	1													2	22					
37. Bellvis	41	1							1												
38. Benavent (r)																					
39. Beses (r)																					
40. Bimbodí	65	11	1		2		1		1		7	1			36	9	11				110
41. Bimfaro (r)																					
42. Bimferri (r)																					
43. Biancafart	10	3						1								1	4	4	18	27	57
44. Boix	8															2	4	4			20
45. Bolidor	6	1	1		1							1				2	3	3			
46. Boldú	9	2														12	10	11			
47. Borjas	36	24					10	4	1		13				21	10	27				75
48. Bursenit	5	2													2	8	6				
49. Camarasa	33	4									6				10	8	4			45	69
50. Campurells (r)																					
51. Carratalla (r)																					
52. Castellidasens	15	7																			
53. Castellsera	23						2	1	2		6				4	3	8				105
54. Castello de F.	20	31					10	1	1		18				25	12	15				294
55. Castellnou de S.	24	2													13	20	15				
56. Ceros	48	68					7			2	8				40	17	11			105	270
57. Ciaquella (r)																					
58. Claraballs	26									1					14	8	7				
59. Clua	7										3				1	4	3			18	
60. Corbins	9														2	11	2				
61. Corrego (r)																					
62. Corsa	9	5									1				1	11				90	
63. Cubells	30	7						2			7				9	5	5		21		
64. Ougull	9												10		4	4	10		1		

	Hombres y Manzuevos	Jornaleros, Manzuevos y citados	Hombres vendidos de Nuevo	Jornaleros vendidos de Nuevo	Impalidos	Jornaleros de 60 años arriba	Cavalleros	Doctores en Medicina y Leyes	Estudiantes	Pobres de Soledad	Hombres Muertos y Ausentes	Jornaleros Muertos y Ausentes	Cavalleros, Yeguas, Machos y Mulas	Bueyes, Terneras y Jumentas	Cochinos y Cochinas	Machos de cabro y cabras	Carneros y Oejas
65. Exades (r)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
66. -	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
67. Figueroa	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47	48
68. Figuera	13	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
69. Figuerola de M.	10	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
70. Fontdarello	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
71. Fontllonga	10	9	1	1	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	53	-
72. Fulliola	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
73. Fullleda	10	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	120
74. Garsola	9	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	30
75. Gebut (r)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
76. Gerp	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
77. Golmes	12	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	52
78. Guimerà	75	27	-	-	-	-	1	2	1	6	-	-	-	-	-	-	-
79. Granadella, P.,...	58	31	-	-	-	-	1	-	3	10	-	-	-	-	-	-	170
80. Granadella	12	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	135
81. Grañena	15	6	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
82. Ivars de U.	10	2	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	100
83. Ivars de N.	24	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
84. Juncosa	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
85. Juneda	61	7	-	-	-	-	1	-	2	5	-	-	-	-	-	-	30
86. Lagranja	22	24	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
87. Lapalma	16	10	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-
88. Llardecans	14	7	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
89. Lérica	317	336	-	-	-	27	10	13	33	21	3	3	164	74	35	60	140
90. Liñola	38	13	-	-	-	-	1	-	-	10	2	2	33	-	-	-	150
91. Mas de B.	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	6	-	-	160
92. Massalcorretg	22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	8	5	-	-
93. Mayals	16	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	5	-	25	100
94. Menargues	39	7	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	29	12	6	-	-
95. Milà	11	3	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	4	7	17	39	127

	Hombres y Manzuevos	Jornaleros y Manzuevos	Manzuevos y criados	Hombres vendidos de Nuevo	Jornaleros vendidos de Nuevo	Impalidos	Jornaleros de 60 anos arriba	Cavalleros	Doctores en Medicina	Y Leyes	Estudiantes	Pobres de Soledad	Hombres Muertos y Ausentes	Jornaleros Muertos y Ausentes	Cavalleros, Yeguas, Machos y Mulas	Bueyes, Bacas y Terneras	Jumentos y Jumentas	Cochinos y Cochinas	Machos de cabro y cabras	Carneros y Oejas
96. Miralcamp	6	23						1	3						5	13	6			
97. Miravall (r)								1							16	8	16			
98. Mollerusa	26	2										1	1		4	15	3			
99. Monroig	11	3																		
100. Montalva (r)																				
101. Montornes	21	1													12		4			160
102. Monblanquet	6														2		2			20
103. Mongay	15														8	5	7	3		50
104. Montoliva	7														4	2	33			
105. Onellons	18	5													10	2	2			80
106. Orones y C.	7															6	5			
107. Os	23	6														25				100
108. Palau	19	9					1	2	1			12			41	12	6		18	
109. Foal	7							1							5	3	4			
110. Pobla de S.	35	1													12	8	10		110	118
111. Portella	6	5													4	6	4			
112. Prexana	44	3							1						16	35	35			
113. Puiggròs	14	1								1	1				8	8	10			
114. Puigvert	13											3			6	8	5			
115. Q ^a Vergòs (r)																				
116. Q ^a Velliver (r)																				
117. Regola	8	1																		
118. Remolins (r)																				
119. Rozello	7	3																		50
120. St. Domí	8														2	5	5			
121. St. Hoisme	3														1	6	25			5
122. Sta. Línea	7	16					3					8			2	3	4		12	13
123. St. Llorens de M.	10											2			4	11	6		40	50
124. St. Martí de M.	23	15					2					16			8	9	2			
125. St. Martí de L.	21										2	2			3	14	12		50	40
126. Sta. Maria de M.	10	2										3			4	13	6		25	35
127. Sarroca	20	2					1								3		15			

	Hombres y Manzuevos	Jornaleros, Manzuevos y criados	Hombres	Vendos de Nuevo	Jornaleros de Nuevo	Vendos de Nuevo	Jornaleros de Nuevo	Impalidos	Jornaleros de 60 anos	arriva	Cavalleros	Dotores en Medicina y Leyes	Estudiantes	Pobres de Solemnidad	Hombres Muertos y Ausentes	Jornaleros Muertos y Ausentes	Muertos y Ausentes	Cavalleros, Yeguas, Machos y Mulas, Bueyes, Bacas y Terneras	Jumentos y Jumentas	Cochinos y Cochinas	Machos de cabrito y cabras	Carneros y Oejas	
128. Senant	2	5												5				2	4			110	
129. Sidamunt	9	2		1														13	6		45		
130. Soleràs	12	3																	2				
131. Soses	10	7												2				12	8				
132. Sudarell	27	12																11	4				
133. Suñer	8																		2				
134. Talladell	19	3							1										5				
135. Tarraga	121	75						4	4		12		8	40				14	6	4	90	250	
136. Tartareu	19								1					3					2			30	
137. total terres:	10	6																	24			70	
138. t.º Ballester (r)																							
139. t.º Seana (r)																							
140. t.º Sendrosa (r)																							
141. t.º Corvella (r)																							
142. t.º Cunill (r)																							
143. t.º Guilella (r)																							
144. t.º Llusà (r)																							
145. t.º Mas (r)																							
146. t.º Monparler (r)																							
147. t.º Mar (r)																							
148. -																							
149. t.º Ofegat (r)																							
150. t.º Ràpita (r)																							
151. t.º Uxafaba (r)																							
152. Tenmens	24											2							14	12			100
153. Torns	11																		5				
154. Tornabous	7																		10				
155. Torrebesas	12	6							4					4					5	1			
156. Torrefervera	6	1																	10				
157. Torre de F.	6	2												1					9				
158. Torregrosa	20													7					5				

	Hombres y Manzevos	Manzevos	Hombres y criados	Hombres vendidos de Nuevo	Jornaleros vendidos de Nuevo	Jornaleros de Nuevo	Impalidos	Jornaleros de 60 años arriba	Cavalleros	Dotores en Medicina y Leyes	Estudiantes	Pobres de Solemidad	Hombres Muertos y Ausentes	Jornaleros Muertos y Ausentes	Ausentes
159. Torredaneo	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
160. Torreserona (r)	-	50	25	-	-	-	-	1	-	-	3	9	-	2	-
161. Torre de S.	50	15	5	-	-	-	-	1	-	1	-	4	-	-	-
162. Trago	15	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
163. Vallclara	29	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
164. Vallvert	2	11	4	-	-	-	-	-	-	1	-	14	-	-	-
165. Vellozell	11	68	35	-	-	-	-	-	1	2	-	13	-	-	-
166. Verdú	68	33	13	-	-	-	-	-	1	-	2	4	-	-	-
167. Villagrasa	33	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
168. Villanova de A.	23	25	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
169. Villanova de Barca	25	27	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
170. Villanova de Bell.	27	67	9	-	-	-	-	3	1	2	-	-	-	-	-
171. Villanova de M.	67	6	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
172. Villanova del P.	6	5	3	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
173. Villanova de S.	5	17	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
174. Vinaxa	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-

	Cavalleros, Yeguas, Machos y Mulas	Bueyes, Bacas y Terneras	Jumentos y Jumentas	Cochinos y Cochinas	Machos de cabrío y cabras	Carneros y Ovejas
	6	31	16	-	-	-
	-	-	-	14	-	-
	36	20	18	-	-	-
	2	18	12	-	-	-
	9	4	5	-	310	-
	2	-	1	-	-	-
	11	2	4	-	-	-
	60	7	14	-	200	190
	28	19	11	-	-	-
	6	10	2	4	-	100
	10	12	12	-	-	-
	11	28	18	-	-	-
	21	22	8	-	164	70
	3	3	3	-	-	-
	6	6	5	-	-	-
	19	6	4	-	-	-

r= rónego

Apèndix 2-8

Contribució per industrial a la ciutat de Lleida (sous), Segle XVIII.

Contribuents	1717	1718	1730	1741	1747	1752	1765	1788
notaris	960	540	-	-	-	-	-	-
confiters o droguers	780	614	730	1000	480	480	480	386
mercaders o botiguers	2000	2010	4590	4498	2388	2352	1555	1410
quincaillers i tenders	300	330	-	-	-	-	-	-
cirurgians o barbers	1050	820	370	360	238	259	105	58
apotecaris	1000	620	440	280	148	160	160	116
adobadors	600	-	413	520	320	320	320	174
guanters	200	182	220	-	-	-	-	48
ferrers	440	390	1034	800	369	306	280	193
calderers	180	136	-	-	-	-	-	-
serrallers	140	136	-	-	-	-	-	-
argenters	160	130	-	-	-	60	120	75
llautoners	60	50	-	-	-	-	-	-
sabaters	580	440	740	560	256	256	306	240
perruquers	40	40	-	20	-	-	-	-
revenedors	100	-	420	662	432	643	912	1922
blanquers	-	466	-	-	-	-	-	-
mestres de cases	-	152	620	600	280	280	320	180
sastres i calceters	-	160	680	480	227	257	270	200
esparanyers i soguers	-	130	620	600	342	342	412	300
teixidors de lli	-	84	189	200	125	125	180	90
causfídics	-	-	140	-	-	-	-	-
fusters	-	126	640	640	260	260	384	193
terrissaires	-	-	160	160	60	60	60	29
semolers	-	-	180	240	67	80	90	-
carreterers i sombreres	-	-	310	430	184	201	107	-
cordoners	-	-	60	50	34	34	20	-
forners	-	-	300	190	167	158	147	160
hostalers	-	-	270	250	224	257	370	497
taverners	-	-	440	-	-	-	-	-
- arrendataris	-	-	-	430	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	447

A partir de 1730, el grup dels ferrers inclou els argenters i altres professions vinculades.
A partir de 1752, els diversos col·lectius artesanals o professionals contribueixen per gremis o per col·legis.

3. LA PRODUCCIÓ AGRÀRIA

És indiscutible el creixement demogràfic de les terres de Lleida durant el segle XVIII. Aquest procés implicà no només un fort creixement de la demanda de productes agraris, ja que la població que calia alimentar s'incrementà considerablement, sinó també la creació d'uns excedents humans que possibilitaven la realització d'un ampli procés d'expansió agrària. Però aquest procés només es realitzaria si hi hagués prou raons objectives d'una entitat tal que el justifiquessin. Si només es tractés de produir per a la població de les terres de Lleida, no hagués estat necessari un esforç colonitzador de la magnitud que es donà. Era la creixent demanda cerealística catalana - i especialment, la del litoral barceloní - la que actuà de catalitzador de l'expansió agrària de les terres de Lleida.

Un cop superada la crisi de mitjan segle, aquest procés d'expansió agrària s'accelerà de forma notable. Malgrat tot aquest esforç, Catalunya necessità importar blat estranger. Però aquest fet no ha d'amagar una realitat bàsica: les terres de Lleida es configuraren al set-cents com un dels puntals bàsics del desenvolupament econòmic català contemporani. Mentre al litoral barceloní es creava la indústria cotonera, les terres de Lleida consolidaven la seva especialització agrària.

Les terres de Lleida oferien grans possibilitats de creixement agrari. La pagesia, les classes feudals i la burgesia així ho compregueren: la lluita pel control dels ingressos procedents de la terra implicà tots aquests sectors socials.

El procés de colonització agrària es va dur a terme. Però la qüestió no és tan simple. Un element que esdevindrà clau en tot aquest procés serà la política agrària que els senyors territorials posaran en pràctica. Que hi hagi terra per cultivar no és sinònim que el pagès pugui cultivar-la lliurement. Això com a mínim és cert a bona part de les terres considerades, que estaven sota senyoratge territorial de grans propietaris feudals: el Capítol de Lleida, el Monestir de Poblet o el Gran Priorat de Catalunya en són exemples cabdals. Així mateix, en el cas de processos de colonització autoritzats pels senyors feudals, s'ha de considerar com a element fonamental per garantir una producció creixent sostinguda el grau d'estabilitat que el colon té respecte de la terra que treballa.

La producció agropecuària podrà experimentar també creixement a conseqüència d'uns rendiments de la terra més grans, fruit d'una millora de les tècniques de cultiu. L'extensió i perfeccionament de la xarxa de regatge, la introducció de nous sistemes d'adobament de les terres, la millora de les eines de treball i els canvis en els sistemes de rotació de cultius - intentant de prendre terra als guarets - seran la prova de foc que la pagesia haurà d'intentar superar. L'actitud de la pagesia, pel que fa a l'extensió de les terres cultivades i a l'augment dels rendiments, serà fonamental. Però no s'han d'oblidar les dificultats - per exemple, la disponibilitat de capitals - amb què topava aquesta pagesia.

3.1. LA TERRA CULTIVADA: EXTENSIÓ I FRAGMENTACIÓ

EL PROCÉS D'EXPANSIÓ AGRÀRIA

El procés d'expansió agrària a les terres de Lleida es pot considerar des de dues perspectives: la recuperació per a la producció agrària de terres que s'havien deixat de cultivar com a conseqüència de la crisi provocada per la guerra de Successió, i d'altra banda la colonització de terres que mai no s'havien cultivat o que feia segles que no es cultivaven.

La primera possibilitat fou la que es desenvolupà, lògicament, quan s'anà superant la crisi deguda a la guerra de Successió - que fou perllongada per la crisi agrària que abasta els darrers anys de la dècada dels deu i primera meitat de la dels vint -. La segona alternativa, desenvolupada a partir dels darrers anys de la primera meitat del segle, i accelerada durant la segona meitat, representava un esforç a la pagesia: en el cas de terres mai no cultivades calia un procés laboriós de roturació - eliminar pedres, matolls i en alguns casos arbres -. Si les terres portaven segles sense cultivar-se, calia un procés d'adequació semblant, car la successió ecològica havia destruït el paisatge agrari!

En tot cas, l'expansió agrària havia d'entrar en conflicte amb els interessos ramaders: la zona baixa i plana de la Depressió Central era zona de pastures d'hivern per als ramats pirinencs.

Els canvis experimentats per l'agricultura del set-cents són força notables, fins al punt que es canvià el paisatge econòmic de les terres de Lleida. Un document de l'Ajuntament de Lleida, datat el 1792², revela els canvis que s'han produït a la comarca de Lleida. L'optimisme que palesa el text - amb oblit de les dificultats existents a la zona - reflecteix, però, una situació real d'expansió agrària:

"... y sobre todo la agricultura se ha vivificado de tal modo, que ha mudado enteramente el aspecto de esta comarca. Esta entonces (a l'època posterior a la guerra de Successió) no presentaba sino los tristes efectos de la desolación, y de la miseria; en unos vastísimos llanos desnudos de todas plantas fructíferas, dilatadísimos términos despoblados, e incultos; en que sólo se veían algunas horrosas ruinas de edificios y lugares compuestos de unas miserables casas de sola tierra, habitadas de unos vecinos constituidos en el es-

tado más deplorable: Quando al presente se ven en todas partes campos bien cultivados, grandes plantíos de viñas, olivos, casas cómodas, y magníficas Yglesias levantadas desde los cimientos, lugares y alquerías cuyos habitantes viven con comodidad, y lucimiento".

Abans d'analitzar les dades sobre superfície cultivada de les "Respostes", s'ha volgut efectuar una prova que explicités la validesa de les dades, dades que constitueixen una aproximació a la superfície real cultivada. El quadre 3-1 representa els pobles de la mostra de quaranta-vuit poblacions, dels quals es dona un seguit d'informacions: superfície agrícola (en jornals de la respectiva vegueria i en jornals de Lleida), els actius agraris³ i els jornals cultivats per actiu agrari (en jornals de la respectiva vegueria i en jornals de la vegueria de Lleida). Els jornals cultivats per actiu agrari (en jornals de Lleida) són per la pràctica totalitat de pobles - excepció feta de Tàrrega i de la Baronia del Tossal - força creïbles. A Tàrrega la xifra és molt gran segurament per no haver considerat els artesans a l'hora de calcular la mitjana. En el cas de la Baronia d'Oliola l'explicació podria ser que, realment, hi havia més terra per veí. En tot cas, la informació de les "Respostes" sembla vàlida per efectuar una anàlisi.

Segons les "Respostes Generals" de 1716, els jornals cultivats als quaranta-vuit pobles de la mostra són, sovint, modestos, car la majoria no superen els tres-cents jornals - quadres 3-2 i 3-3 -.⁴ Només sis poblacions - Anglesola, Baronia d'Oliola, Biosca, Guimerà, Tàrrega i Verdú - destaquen dins la mostra, superant els cinc-cents jornals de terra cultivada. Pràcticament tots els pobles de la mostra tenen una agricultura bàsicament de secà. La insuficiència d'aigües és un factor que s'oposarà a què els jornals cultivats siguin més. Si s'afegeix la migrada població resident en aquests pobles, s'entén perquè els jornals són tan pocs. Els erms, com es pot comprovar, són abundants, dedicant-se al pasturatge del bestiar per a les carnisseries dels pobles o, sobretot, al pasturatge dels ramats que a l'hivern arriben a les zones planes.

La terra cultivada està dedicada, bàsicament, a sembradura, com s'observa al mapa 3-1 i als esmentats quadres. El 52.08 % dels pobles tenen més del 90 % de la terra cultivada dedicada a sembradura i un 33.33 % li dediquen entre el 80.01 i el 90 %. Aquest predomini dels

Quadre 3. 1.
Terra cultivada per pagès. "Respostes" 1716. Mostra de quaranta-vuit pobles.

Poble	Terra cultivada		Nombre de pagesos	Jornals per pagès (J LL)
	J	J LL		
1	500	125	0	0
2	153.25	172.4	14	12.31
3	406	406	0	0
4	168.5	189.56	17	11.15
5	300	337.3	14	24.1
6	1037	1166.62	24	48.6
7	140.16	157.68	12	13.14
8	1082	1082	0	0
9	82.5	92.81	10	9.28
10	200	225	12	18.75
11	410	461.25	24	19.21
12	102.5	115.31	13	8.87
13	140	140	0	0
14	300	300	10	30
15	150	168.75	14	12.05
16	74.5	50.66	9	5.62
17	150.5	150.5	0	0
18	90	90	0	0
19	170	170	0	0
20	460	460	33	13.93
21	233.11	158.51	20	7.92
22	103	87.55	6	14.59
23	1122	1122	64	17.53
24	439	373.15	51	7.31
25	3082	2619.7	42	62.37
26	311	264.35	20	13.21
27	310	310	19	16.31
28	106.5	106.5	16	6.65
29	200	170	8	21.25
30	420.5	357.42	24	14.89
31	490	416.5	41	10.15
32	3040	3040	176	17.27
33	322.25	322.25	20	16.11
34	452.5	384.62	20	19.23
35	188.16	188.16	12	15.67
36	258	258	16	16.12
37	219	219	13	16.84
38	182	204.75	20	10.23
39	407	457.87	27	16.95
40	115.5	115.5	0	0
41	1300	1105	93	11.88
42	1573	314.6	20	15.73
43	150	150	9	16.66
44	26	26	4	6.5
45	183	183	10	18.29
46	118	118	13	9.07
47	166	186.75	13	14.36
48	361	361	30	12.03

J: Jornals; J LL: Jornals de Lleida.

Els pobles en què els pagesos són 0 són despoblats o bé no es té la informació.

Quadre 3-2

Terra cultivada segons les "Respostes". 1716. Resum. Mostra de quaranta-vuit pobles

Total terra cultivada*		Terra camp de sembradura		
Jornals	Número de pobles	%sobre el total	%de jornals sobre el total	Número de pobles %sobre el total
0-100	5	10.41	£60	1
100.01-200	18	37.5	60.01-70	3
200.01-300	6	12.5	70.01-80	3
300.01-400	8	16.66	80.01-90	16
400.01-500	5	10.41	90.01-100	25
+ de 500	6	12.5	Total	48
Total	48	100.00		100.00

Vinya		Olivera		
% de jornals sobre el total	Número de pobles	%sobre el total	% de jornals sobre el total	Número de pobles %sobre el total
0-5	25	52.08	0-5	28
5.01-10	11	22.91	5.01-10	12
10.01-15	6	12.5	10.01-15	1
15.01-20	4	8.33	15.01-20	1
+ de 20	2	4.16	+ de 20	2
Total	48	100.00	Mates, soques, oliveres, oliveres petites**	4
			Total	48
				8.33
				100.00

* Per fer aquesta part del quadre s'han utilitzat les dades de terra total cultivada reduïdes a jornals de Lleida. ** Aquests quatre pobles no quantifiquen els jornals d'oliveres.

Quadre 3-3

Terra cultivada segons les "Respostes". 1716. Mostra de quaranta-vuit pobles
(jornals*)

Poble	Terra campa de sembradura					Vinya	
	Qualitats			Total a	a/d %	Total b	b/d %
	1ª	2ª	3ª				
1.Fontllonga	93	14	236	470	94.00	30	6.00
2.Tiurana	90	20	30	140	91.35	10	6.52
3.Artesa de Segre	66	40	214	320	78.81	80	19.70
4.Baronia del T.	36	44	40	120	71.21	30	17.80
5.Tudela de Segre	50	75	144	269	89.66	25	8.33
6.Baronia d'Oliola	100	400	500	1000	96.43	30	2.89
7.Cabanabona	8	20	92	120	85.71	20	14.28
8.Biosca	185	670	130	985	91.03	90	8.31
9.La Sentiu	7.5	25	50	82.5	100.00	-	-
10.Preixens	50	70	70	190	95.00	10	5.00
11.Puigverd d'A.	50	140	200	390	95.12	20	4.87
12.Florejacs	4	20	76	100	97.56	2	1.95
13.Vallfogona	40	50	50	140	100.00	-	-
14.Belcaire d'U.	100	100	100	300	100.00	-	-
15.Les Penelles	20	50	70	140	93.33	-	-
16.Torrefeta	12	20	28	60	80.53	12	16.10
17.El Portell	8	70	67	145	96.34	5.5	3.65
18.Benavent del S.	15	25	45	85	94.44	4	4.44
19.Termens	35	15	110	160	94.11	10	5.88
20.La Fulliola	250	100	90	440	95.65	20	4.34
21.Les Oluges	20	40	140	200	85.79	29.38	12.60
22.El Poal	35	35	30	100	97.08	3	2.91
23.Anglesola	200	300	500	1000	89.12	20	1.78
24.Vilagrassa	25	50	325	400	91.11	20	4.55
25.Tàrraga	208	498	728	1434	46.52	1071	34.75
26.El Talladell	20	50	220	290	93.24	10	3.21
27.Granadella	10	94	192	296	95.48	10	3.22
28.Freixenet de S.	20	29	41	90	84.50	15	14.08
29.Sidamon	40	60	80	180	90.00	10	5.00
30.Mollerussa	30	110	230	370	87.99	20	4.75
31.Preixana	60	100	270	430	87.75	30	6.12
32.Verdú	-	-	-	2756	90.65	84	2.76
33.Montoliu	56	103	116.5	275.5	85.49	46.75	14.50
34.Miralcamp	60	160	160	380	83.97	27	5.96
35.Sonadell	25	30	120	175	93.00	10	5.31
36.Puigverd de Ll.	30	86	120	236	91.47	10	3.87
37.Puiggròs	30	90	80	200	91.32	-	-
38.Rocafort de V.	10	20	130	160	87.91	10	5.49
39.Nalec	42	78	133	253	62.16	41	10.07
40.Emprius...	2	32	51	85	73.59	5	4.32
41.Guimerà	100	200	600	900	69.23	300	23.07
42.Soses	114	1009	219	1342	85.31	150	9.53
43.Sunyer	10	10	110	130	86.66	10	6.66
44.L'Albagés	7	3	14	24	92.30	-	-
45.Fulleda	-	-	-	160	87.43	20	10.92
46.El Soleràs	20	20	66	106	89.83	4	3.38
47.Cervià	26	40	48	114	68.67	28	16.86
48.El Vilosell	50	100	186	336	93.07	12	3.32

Poble	Olivera		Altres	Total terres		no cultivades
	Total c	c/d %		cultivades d	j**	
1	890 o	-	7 a; 37 n	500.00	125.00	800 p; 500 m
2	3	1.95	0.25 f	153.25	172.40	210 b
3	0.5	0.12	1.5 h; 4 f	406.00	406.00	315 e
4	15	8.90	0.5 h; 3 f	168.50	189.56	300 b; 250 e
5	6	2.00	1 h	300.00	337.5	500 mu
6	6	0.57	1 h	1037.00	1166.62	1000 b; 400 e; 600 gu
7	30 s	-	0.16 h	140.16	157.68	290 b; 10 e
8	7	0.64	-	1082.00	1082.00	1305 m
9	-	-	-	82.50	82.50	200 e
10	-	-	-	200.00	225.00	100 e
11	op	-	-	410.00	461.25	400 e; 500 m
12	0.5	0.48	-	102.50	115.31	200 b; 15 e
13	-	-	-	140.00	140.00	600 e
14	247 m	-	-	300.00	300.00	1000 e
15	10	6.66	-	150.00	168.75	110 e
16	-	-	0.5 h; 2 f	74.50	50.66	100 e
17	-	-	-	150.50	150.50	182 e; 8 b
18	1 p	1.11	-	90.00	90.00	500 e
19	-	-	-	170.00	170.00	300 pa
20	-	-	-	460.00	460.00	100 e
21	2	0.85	1 h; 0.73 f	233.11	158.51	15 b; 10 e
22	-	-	-	103.00	87.55	397 e
23	100	8.91	2 h; 30 a	1122.00	1122.00	1000 e
24	18	4.10	1 h; f	439.00	373.15	200 e
25	577	18.72	8 h; f	3082.00	2619.70	918 e
26	10	3.21	1 h	311.00	264.35	590 e
27	4	1.29	a	310.00	310.00	216 b i e
28	-	-	1.5 h; 4 n	106.50	106.50	100 e i g
29	10	5.00	-	200.00	170.00	500 e
30	30	7.13	0.5 h; a	420.50	357.42	259.5 e
31	30	6.12	-	490.00	416.50	210 e; 500 b
32	200	6.57	-	3040.00	3040.00	3500 b; 600 e
33	-	-	-	322.25	322.25	214 e; 56.5 e
34	45	9.94	0.5 h; a	452.50	384.62	110 b - m; 637.5 e
35	3	1.59	0.16 h	188.16	188.16	400 e i p
36	12	4.65	-	258.00	258.00	200 e
37	15	6.84	4 a	219.00	219.00	460 e i p
38	10	5.49	1 h; 1 n i a	182.00	204.75	200 b; 16 e
39	100	24.57	6 n; 7 a	407.00	457.87	39 e; 700 b; 744 g
40	24	20.77	1.5 a	115.50	115.50	11 e; 120 g
41	100	7.69	-	1300.00	1105.00	600e ó p; 1500b; 600r
42	30	1.90	50 f; 1 h	1573.00	314.60	4300 e i p
43	10	6.66	-	150.00	150.00	800 p
44	2	7.69	-	26.00	26.00	30 b; 20 e
45	3	1.63	-	183.00	183.00	1017 g
46	4	3.38	4 fi	118.00	118.00	600 e, p i g
47	24	14.45	-	166.00	186.75	50 e; 2104 g
48	12	3.32	1 n	361.00	361.00	120 e; 3000 b i mu

Cultius: a, ametllers; f, fruiters; fi, figueres; h, hort; n, noguers; o, oliveres | m, mates; p, petits; s, soques.

el subrratllat s'ha d'interpretar com es veurà en els dos exemples següents: a, alguns ametllers; 4 a, quatre ametllers.

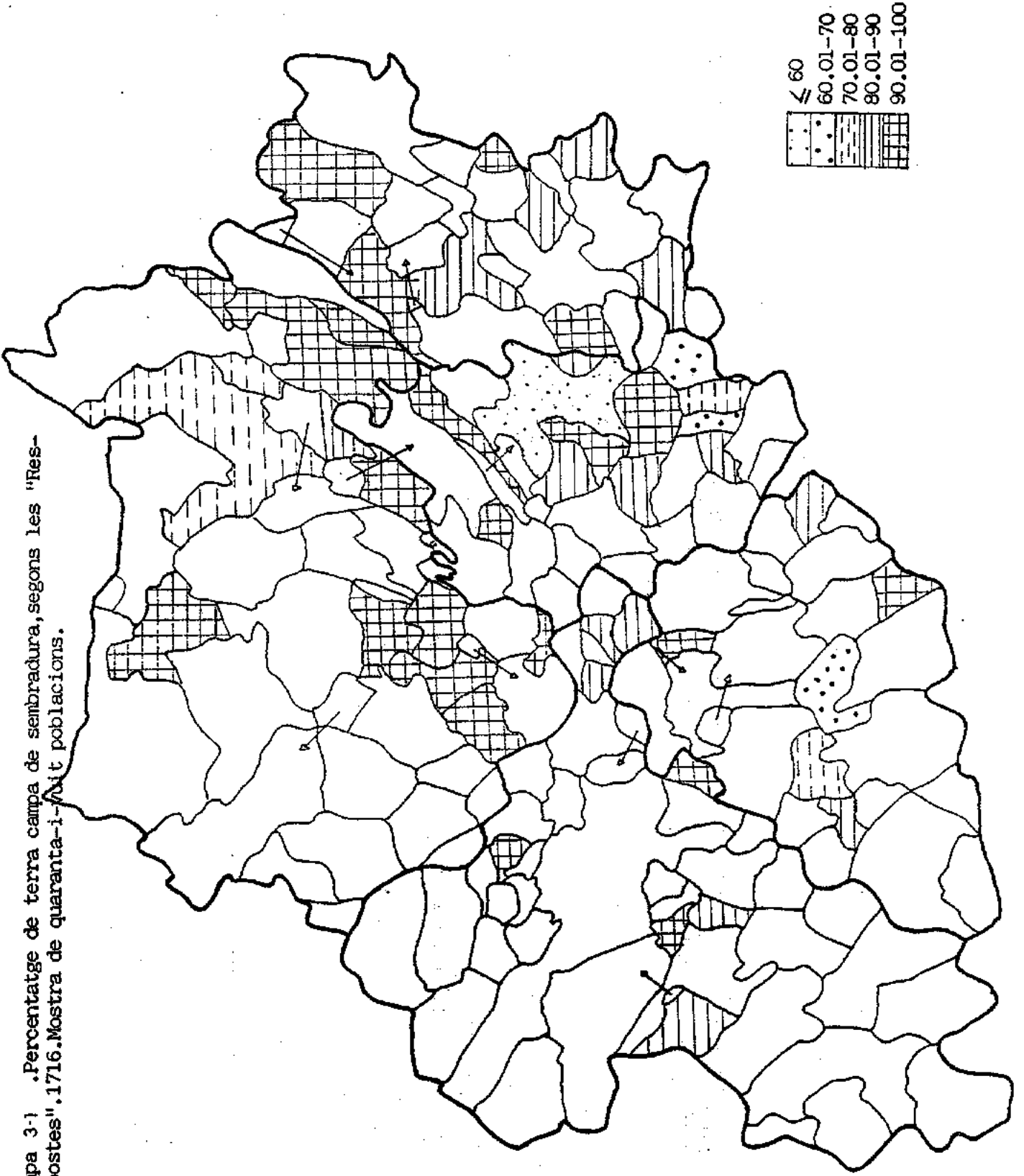
Terres no cultivades: b, bosc; e, erm; b-m, bosc de matolls; g, garriga; gu, guix i pedres; m, matolls; mu, muntanya; pa, pastura; p, penya; r, roques i barrancs.

* S'han considerat que les dades de les "Respostes" s'expressen en la unitat que havia d'utilitzar cada vegueria segons el decret del cadastre. En aquest sentit, totes les dades són jornals, excepció feta de les de Torrefeta i les Olugues, que serien quarteres, i les de Soses, que serien faneques. El jornal de Fontllonga té una mida especial (1/4 part del de Lleida). Els jornals de les diverses vegues no sempre tenen la mateixa mida i la quartera difereix també.

** Extensió del total de la superfície cultivada reduïda al jornal de Lleida (1800 canes quadrades).

Mapa 3-1 .Percentatge de terra campa de sembradura, segons les "Respostes". 1716. Mostra de quaranta-i-vuit poblacions.

sebrats significa, com a contrapartida, una presència molt minsa de terra dedicada a plantats - vinya i olivera -.

La vinya ocupa en un 4.16 % dels pobles més del 20 % de la terra cultivada, en un 8.33 % entre el 15.01 i el 20 %, i en un 12.5 % dels pobles la vinya només ocupa entre el 10.01 i el 15 % de tota la terra cultivada. La resta de pobles no tenen vinya o en tenen poca.

L'olivera és encara més minoritària: el 4.16 % dels pobles dediquen més del 20 % a aquest cultiu, el 2.08 % li dediquen entre 15.01 i 20 %, i finalment un altre 2.08 % dels pobles dediquen a l'olivera entre el 10.01 i el 15 % de tota la terra cultivada. La resta de pobles no tenen oliveres o en tenen poques.

En resum, el 85.41 % de les poblacions estudiades tenen més del 80 % de terra campa de sembradura, mentre que només un 24.99 % de les poblacions dediquen més del 10 % de la terra a vinya i solament el 8.32 % dels pobles dediquen a l'olivera més del 10 % de llurs terres.

Per comarques, s'observa que és a la Segarra, la Noguera i les Garrigues on hi ha més presència percentual de jornals de vinya, mentre que a l'Urgell la importància de la vinya és moderada i al Segrià només un poble de la mostra - Soses - destaca moderadament en aquest cultiu. L'olivera està present de forma moderada a les Garrigues, l'Urgell i el Segrià, mentre a la Noguera i a la Segarra els percentatges són en general molt baixos.

Alguns pobles no s'han recuperat encara el 1716 de l'impacte brutal de la guerra. Benavent de Segrià cultivava abans de la guerra 500 jornals - el 50 % cada any -, mentre que el 1716 només en cultiva 85 per any, indicant-se a les "Respostes" que hi ha 500 jornals d'erm - es tracta de la terra que es deixà de cultivar per manca de veïns -. A Sonadell, la terra de sembradura de secà ha passat de 80 a uns 30 jornals després de la guerra, els quals són de mala qualitat i no es disposa d'aigua per regar-los. Sunyer, que abans de la guerra tenia 400 jornals cultivats de secà, el 1716 en cultiva només 100 anualment i es perd la collita la major part dels anys per manca de pluges . Fins i tot al terme de Lleida, dels 9000 jornals de terra d'horta que es manifesten a les "Respostes", tres mil no es cultiven⁵ . I les condicions a Lleida teòricament eren prou bones, car segons els registres de la Junta de Sequiatge a començament del segle XVIII es disposava de 10000 jornals de regadiu⁶ . L'impacte de

la guerra és prou evident. S'han esmentat els pobles en els quals es manifesta explícitament l'impacte de la guerra sobre la terra cultivada a les "Respostes". Com es veu, aquestes poblacions són del Segrià. Aquesta realitat degué afectar més pobles.

Les fonts cadastrals poden contribuir a comprovar el creixement de la superfície cultivada. Les dades del quadre 3-4 reprodueixen, per una mostra de pobles, el total de terra cultivada segons diversos cadastres⁷ - la font de 1716, però és les "Respostes" - que es refereixen principalment a la primera meitat del segle. Les dades de 1722, que per alguns pobles donen xifres inferiors a les de les "Respostes", provenen d'una correcció que es fa aquest any a tots els pobles en uns moments de greu crisi agrària. D'antuvi pot dir-se que les dades de 1722 podrien tenir un valor més pròxim a la realitat - la realitat en moments de crisi agrària - que les estimacions de les "Respostes".

El creixement de la superfície cultivada es produeix en la gran majoria de pobles relacionats en el quadre 3-4. Però hi ha un nombre no negligible de pobles amb dificultats - mantenint la superfície o bé reduint-la -. En base a les dades esmentades s'observa al Segrià un creixement a Lleida i Sonadell, i una reducció a Miralcamp. A les Garrigues, la Fullea, Puiggròs i el Vilosell creixen, però Cervià i el Soleràs tenen dificultats. A la Noguera creixen Castelló de Farfanya, la Sentiu, Preixens i Tèrmens però tenen dificultats Fontllonga, Talavera, Tiurana i el Tossal. A l'Urgell, el Talladell, Tàrrrega i Maldà creixen, mentre Verdú, Nalec i la Fuliola passen per dificultats. A la Segarra, Torrefeta creix i Talavera no.

Totes aquestes dades mostren que, malgrat que una majoria de pobles experimenten augments de la superfície cultivada, existeixen dificultats en un grup de pobles que es reparteixen per les diverses comarques. Les comarques amb menys pobles amb dificultats són el Segrià i les Garrigues. Per tant, es palesa que hi hagué dificultats a l'hora de recuperar la superfície agrícola després de la crisi de la Guerra de Successió i de la crisi agrària posterior.

Pel que fa als pobles amb creixement, no es poden esperar creixements espectaculars, ja que no serà fins la segona meitat del segle que la població activa tindrà uns efectius millors. Es tracta, per tant, a la primera meitat del set-cents, d'un procés de recuperació agrària.

Quadre 3-4
El procés d'extensió de la superfície cultivada, segons diverses fonts cadastrals (jornals) *
Població

Castelló de Far-	-	676(1722)	2003(1734)	-	-	-
fanya, N	-	-	-	-	-	-
Cervià de les Gar-	166(1716)	-	92(1731)	-	-	-
rigues, G	125(1716)	97(1722)	-	71.98(1741)	-	-
Fontllonga, N	460(1716)	260(1722)	276.16(1738)	-	-	-
Fuliola, la, U	183(1716)	183(1722)	-	197.72(1740)	499(1763)	-
Fulleda, G	6355(1716)	-	-	-	8711(1754)	11020(1785)
Lleida, SG	-	-	617(1731)	639(1741)	-	-
Maldà, U	452.5(1716)	435(1722)	-	391.33(1746)	-	-
Miralcamp, SG	407(1716)	-	370(1730)	-	-	-
Nalec, U	200(1716)	-	-	436.77(1740)	-	-
Preixens, N	219(1716)	-	-	494(1745)	-	-
Puiggròs, G	82.5(1716)	-	-	172(1740)	-	-
Sentiu, la, N	118(1716)	118(1722)	-	106.85(1740)	-	-
Soleràs, el, G	188(1716)	279(1722)	-	236.83(1741)	438(1752)	-
Sonadell	-	682(1722)	-	674.66(1740)	-	-
Talavera, N	-	-	-	494(1749)	-	-
Talladell, el, U	311(1716)	361(1722)	-	730(1749)	-	-
Tàrraga, U	3082(1716)	1865(1722)	-	-	-	-
Térmens, N	170(1716)	3613(1728)	-	-	-	-
Tiurana, N	153.25(1716)	175(1722)	-	170.38(1739)	536(1751)	-
Torrefeta, S	50.66(1716)	-	-	109.38(1740)	-	-
Tossal, el, N	168.5(1716)*	-	-	159.19(1740)	-	-
Verdú, U	3040(1716)	1416(1722)	2739(1730)	102.17(1740)	-	-
Vilosell, el, G	361(1716)	360(1722)	-	-	454(1763)	-

* Després del nom de cada poble, s'indica la comarca a la qual pertany(G, les Garrigues; N, la Noguera; S, la Segarra; SG, el Segrià i U, l'Urgell). La mida del jornal és la pròpia de la veguèria a la qual pertany cada poble. ** Aquesta dada es refereix a la Baronía del Tossal.

L'obra de colonització agrària de noves terres fou impulsada per alguns senyors i institucions municipals. Un exemple, que destaca per la seva amplitud, és l'actuació del Capítol de Lleida. Aquest impulsà el repoblament i colonització de Vallfogona de Balaguer, a la Noguera, i la colonització dels despoblats al Segrià que estaven sota el seu senyoratge territorial. Per exemple, Montagut, al Segrià - el 1810 - era cultivat per pagesos de Lleida i pobles pròxims, elevant-se la superfície cultivada a 2909 jornals. Aquests eren treballats per 138 parcers - quadre 3-5 -.⁸

Aquesta colonització agrària es desenvolupà extraordinàriament durant la segona meitat del segle a tots els termes del Capítol - com Grealó, Vinatesa, la Cogullada...- dels quals s'estudiarà amb detall l'evolució de la producció i que pertanyen principalment al Segrià.

El Gran Priorat de Catalunya - a través de la Comanda de Cases Antiques - impulsà la colonització del terme despoblat de Malpartit, que encara era erm l'any 1747 - quadre 3-6 -.⁹

L'obra colonitzadora del Gran Priorat de Catalunya culminà amb els establiments¹⁰ que va fer a diverses comandes, car pensà que era bo per al progrés agrari i per a les seves rendes que el pagès tingués garantida la permanència en l'ús de la terra. Entre 1776 i 1779 establí 298.5 jornals a Vincello, al Segrià, donats a 34 emfiteutes. Entre 1774 i 1777 establí a Tarroges set emfiteutes amb un total de 196 jornals. A la Novella i l'Escarabat (situats a l'Urgell i al Segrià, respectivament), foren establerts 796.33 jornals a 53 emfiteutes. A Tèrmens (la Noguera) el procés superà els dos mil jornals, concretament 2089.43, entre 1785 i 1786. Les terres establertes del Gran Priorat a la ciutat de Lleida varen romandre pràcticament constants, segons els capbreus de 1690-1706, 1725-34 i 1745-53 - eren 434.73, 345.83 i 423.56 jornals, respectivament -, però entre 1775 i 1780 va establir 280 jornals a 9 emfiteutes.

Les mostres colonitzadores no acaben amb aquests exemples. El Príncep de Belmonte, senyor dels termes despoblats de Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada (prop de Torregrossa, Les Garrigues), establí¹¹ entre 1777 i 1779, 340.96 jornals a 50 emfiteutes i, entre 1802 i 1803, 1426.13 jornals a 155 emfiteutes.

Cal destacar, també, l'obra repobladora i colonitzadora del

burgès Melcior Guàrdia¹² a Almacelles (el Segrià), iniciada a partir dels anys setanta. El 1782, segons informacions de Guàrdia, que reproduïx Vilar, es cultivaven ja 3529.5 jornals, on es feia blat, vinya, olivera i hort, sobre un total de 9186 jornals que tenia el terme¹³. La present recerca ha analitzat establiments fets a Almacelles l'any 1800, en els quals consta el repartiment de 2979.74 jornals entre 56 emfiteutes¹⁴.

Tots aquests establiments beneficiaren els veïns de la població on s'estableix o als veïns de les poblacions pròximes - si es tracta de termes despoblats -.¹⁵

L'Ajuntament de Lleida establí¹⁶ terres comunals als pagesos de Lleida, la qual cosa no ha de sorprendre, car Lleida era un centre en creixement - quadre 3-7 -.

La causa d'aquesta expansió dels establiments a Lleida rau en l'autorització del Consell de Castella¹⁷, que permetia d'establir un màxim de 12 jornals a tots els veïns que tinguin bestiar de treball. S'intenta, d'aquesta manera, que la terra vagi a parar a pagesos - i no a d'altres persones -, però es dificulta l'accés als establiments als sectors més modestos de la pagesia, que no disposaven de bestiar (per exemple, als jornalers).

L'any 1789, l'Ajuntament de Lleida torna a establir, la qual cosa causa profund disgust a la pagesia lleidatana, ja que bona part de les terres establertes van a mans de comerciants - quadre 3-8

Aquest procés de colonització entusiasma la pagesia, com es veu en el projecte de roturació de la quadra de Seana, a Barbens (l'Urgell).

El 2 de gener de 1784 el batlle i el síndic de Barbens escriuen a Anton de Magarola, comanador i receptor del Gran Priorat de Catalunya, per sol·licitar ajut en la realització del projecte de desermar l'esmentada quadra:¹⁸

"Sabut per estos señors (els sota-signants) esta idea, y feta càrrega de lo molt convenient era lo donar terras a qui no ne tingués; y aqui ne té per a què pogués plantar vinya prop; a fi de escivar robos de raims y llena: Acordaren lo proposarho al ajuntament dien que convenia traurne 300 jornals..."

L'esmentat erm, segons una concòrdia de 1492, seria dels particulars i no del comú. L'oposició de Ramon Gras i Pere Martí, ex-batlle i carnisser respectivament, féu reaccionar al poble, com es

Quadre 3-5
Residència dels parcera de Montagut. 1808-10

Població	Jornals	%	Nombre de parcera	%
Lleida	1385	47.61	57	41.30
Alcarràs	894	30.73	49	35.50
Soses	140	4.81	4	2.89
Vilanova d'Alpicat	242	8.31	12	8.69
Torrefarrera	58	1.99	4	2.89
Torre-serona	79	2.71	3	2.17
Roselló	97	3.33	8	5.79
Benavent de Segrià	14	0.48	1	0.72
Total	2909	100.00	138	100.00

Quadre 3-6
Aprofitament agrícola del terme de Malpartit. 1767-1797

Any	Jornals totals del terme	Terra cultivada Jornals	Terra erma Jornals
1767	3387	254	2929*
1797	3000	793	2207

* s'indica l'existència de 204 jornals aptes per cultivar.

Quadre 3-7
Terres comunals de Lleida que estaven establertes els anys 1692 i 1763

Tipus de terra	1692		1763	
	Jornals	%	Jornals	%
Terres o heretats	18.33	2.72	13.5	1.06
Eres	-	-	19.75	1.55
Sots i mitjanes	47.33	7.02	13.00	1.02
Secans	607.83	90.25	1226.56	96.36
Total	673.49	100.00	1272.81	100.00

Quadre 3-8
Terres comunals de Lleida establertes el 1789
Localització per partides

Partida	Jornals	%
Albarés	125.06	14.34
Pla de Vilanoveta	350.07	40.16
Vinatesa	8.58	0.98
Palauet	22.10	2.53
Les Torres	22.74	2.60
La Femosa	19.95	2.28
Cumplesacs	46.04	5.28
Pla de Montsó	208.45	23.91
Reguer de les Canals	40.91	4.69
La Fragana	3.33	0.38
Molí de Cervià	8.70	0.99
-	15.70	1.80
Total	871.63	100.00

veu en la carta que es comenta:

"La gent sens excepció de persona estant vocejant que si això se destorba, sen aniran a llaurar dit erm per ser cosa de particulars, y aixís que no és rahó, que per dos se privi de tan gran benefici, no sols a pobres, però àduch als acomodats. Nosaltres temerosos de un tumulto, ja en la efectuació de llaurar de antojo, com contra dit carnicer, (qui los té agrassats de anys, y especialment de la Batllia passada, al qual ja li arrencaren la ortalissa, li esbarriaren per terra lo fruit segat, y demás)...".

El doctor Ramon Gras s'oposava al projecte, argumentant que perjudicaria l'alimentació del ramat - i, és clar, amb aquesta argumentació protegia els interessos del seu amic carnisser -.

El poble de Barbens, entusiasmat per projecte, en sortiria molt beneficiat, car es pretenia lluir amb diners que donés la producció de la quadra de Seana un setantè de 5500 lliures, que estava a favor d'Alexandre de Gras, fill de l'esmentat Ramon. El projecte fou proposat per Alexandre, amb l'esperança de recuperar el preu pagat pel setantè. Aquest projecte havia de beneficiar tèdicament des dels jornalers fins als terratinents més benestants.

El procés d'expansió agrària, que s'inicià moderadament a la primera meitat del segle, com a recuperació de les terres deixades de cultivar a causa de la guerra de Successió, quan la pressió demogràfica era encara relativament baixa, es desenvolupà ràpidament a la segona meitat del segle¹⁹. A finals de la primera meitat del segle s'inicià un procés de nova colonització, que s'accelerà a partir dels anys seixanta i setanta, transformant el paisatge de les terres de Lleida²⁰.

Si el creixement de la superfície cultivada es manifesta clarament al Segrià, no es pot oblidar que a les Garrigues, l'urgell i la Noguera, segons les informacions anteriors, es comprova com l'expansió afectà si no de forma generalitzada, almenys sí bona part del territori - en el cas de la Noguera les zones planes -.²¹

Si en començar el capítol es reproduïa un text on es palesava que al Segrià l'agricultura havia progressat durant el set-cents, com a cloenda potser és revelador indicar que el 1802 el senyor de Torregrossa i el comú fan un conveni segons el qual s'eliminà el dret de forasteria - establert el 1776 -.²² Aquest dret significava que els veïns de Torregrossa havien de pagar un dotzè de les produc-

cions procedents de les terres que treballaven fora del terme de Torregrossa i que no eren pròpies. Si eren pròpies, el dret es reduïa a un vint-i-quatrè. Ara, amb el conveni, s'experimenten uns canvis favorables a la pagesia. Aquesta argumentà, per tal d'aconseguir la supressió del dret esmentat, que havent "aumentado notablemente el Vezindario de la misma villa en tal grado que no siendo ya suficiente la tierra del término para ocupar a todos los vezinos, después de haberla reducido a cultivo, habían extendido y explazado su industria y trabajo a riturar otras tierras de términos confinantes con el de Torregrosa comprando allí tierras, estableciéndolas o arrendándolas...".

Les Garrigues i el Segrià experimenten durant el set-cents un creixement de la superfície cultivada que es reflecteix en la producció i les rendes.²³

PARCEL·LACIÓ DE LA TERRA

L'anàlisi de l'estructura de la parcel·lació en base a una mostra de tretze poblacions²⁴, distribuïdes per les terres de Lleida, permetrà - pel que fa als anys quaranta - de conèixer la mida de les parcel·les, a nivell global i també per cultius.

Dels 13 pobles estudiats, set no tenen cap parcel·la superior als set jornals i dos no superen els quatre jornals. Així mateix, un poble arriba a tenir parcel·les en el nivell 7.01 a 10, dos pobles arriben a tenir parcel·les en el nivell 10.01 a 15, dos arriben al nivell 15.01 a 20 i només una població arriba a tenir parcel·les en el nivell 15.01 a 20 jornals - quadres 3-10 a 3-22 -.

Analitzant el percentatge de parcel·les sobre el total d'elles existents en una mostra de tretze pobles - quadre 3-9 -, s'observa que 9 pobles tenen més de la meitat de les parcel·les entre 0.01 i 2 jornals, dues poblacions tenen més de la meitat de les parcel·les entre 0.01 i 3 jornals, un té la majoria de les parcel·les entre 0.01 i 4 jornals, i només una població té la majoria de les parcel·les entre 0.01 i 9 jornals. Aquest caràcter minifundista de la terra agrícola s'explica per les restriccions que els senyors territorials - en el cas dels pobles que es troben sota senyoratge - han fet a l'hora de repartir terra entre els veïns, i perquè aquests treballen les de millor qualitat, que estan extraordinàriament repartides. Cal tenir present que als anys quaranta encara no hi ha una notable acumulació de població activa, i per tant la demanda de terres es manté encara moderada.

Pel que es reflecteix a la mida de les parcel·les segons el cultiu que s'hi fa, s'observa que la vinya ocupa parcel·les en general de dimensions molt reduïdes - vegeu apèndixs 3-1 a 3-13 -.

La Fullella, Fontllonga i el Soleràs no tenen cap parcel·la de vinya superior a un jornal. A la Fullella i el Soleràs la majoria de les parcel·les de vinya no supera els 0.5 jornals i hi ha presència en el nivell 0.76-1, mentre que a Fontllonga el 66.6 % tenen de 0.76 a 1. A Miralcamp i Torrefeta, encara que dominen les parcel·les d'un jornal o menys, tenen també parcel·les en el nivell 1.51-2 (14.2 % a Torrefeta i 5.0 % a Miralcamp). La Fuliola tindrà la majoria al nivell 0.76-2 (el 30.7 % al nivell 1.51-2). A Tèrmens, Sonadell i el Tossal s'arribarà a tenir també parcel·les superiors, però com a màxim al nivell 3.01-4 a Sonadell (25 %), a 2.51-3 a Tér-

Quadre 3. 9.

Estructura de la parcel·lació. Resum. Mostra de tretze pobles*

Pobles amb més del 50% de les parcel·les < que:	
0.5 jornals	3 pobles
0.75 "	1 "
2.00 "	5 "
3.00 "	2 "
4.00 "	1 "
9.00 "	1 "

* Els quadres 3. 10. a 3. 22. detallen l'estructura de la parcel·lació dels tretze pobles. Els apèndixs 3. 1. a 3. 13. mostren l'estructura de la parcel·lació per cultius.

Quadre 3-10

FONTLLONGA
 Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	7	19.4	3.5	4.8
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	7	19.4	7	9.7
1.01 -1.5	3	8.3	4.5	6.2
1.51 -2	9	25	18	25
2.01 -2.5	2	5.5	5	6.9
2.51 -3	1	2.7	2.57	3.5
3.01 -4	3	8.3	12	16.6
4.01 -5	3	8.3	14.27	19.8
5.01 -7	1	2.7	5.14	7.1
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	36	100	71.98	100

Quadre 3-11

LA FULIOLA
 Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	10	7.6	5	1.8
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	33	25.3	33	11.9
1.01 -1.5	10	7.6	15	5.4
1.51 -2	44	33.8	88	31.8
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	13	10	39	14.1
3.01 -4	12	9.2	47.16	17
4.01 -5	1	.7	5	1.8
5.01 -7	7	5.3	44	15.9
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	130	100	276.16	100

Quadre 3-12

FULLEDA
 Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	69	28	11.65	5.8
.26 -.5	82	33.3	38.42	19.4
.51 -.75	1	.4	.65	.3
.76 -1	65	26.4	65	32.8
1.01 -1.5	3	1.2	4.5	2.2
1.51 -2	11	4.4	22	11.1
2.01 -2.5	2	.8	5	2.5
2.51 -3	5	2	15	7.5
3.01 -4	5	2	19.5	9.8
4.01 -5	2	.8	10	5
5.01 -7	1	.4	6	3
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	246	100	197.72	100

Quadre 3-13

MIRALCAMP
 Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	52	18.7	9.78	2.4
.26 -.5	75	26.9	33.24	8.4
.51 -.75	24	8.6	16.11	4.1
.76 -1	51	18.3	50.32	12.8
1.01 -1.5	12	4.3	16.23	4.1
1.51 -2	20	7.1	39.03	9.9
2.01 -2.5	6	2.1	14.83	3.7
2.51 -3	11	3.9	31.9	8.1
3.01 -4	9	3.2	34.23	8.7
4.01 -5	4	1.4	20	5.1
5.01 -7	7	2.5	45	11.4
7.01 -10	3	1	22.66	5.7
10.01 -15	3	1	42	10.7
15.01 -20	1	.3	16	4
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	278	100	391.33	100

Quadre 3-14

PREIXENS
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	4	3.4	.6	.1
.26 -.5	5	4.2	2.14	.4
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	13	11.1	12.57	2.8
1.01 -1.5	3	2.5	4.04	.9
1.51 -2	25	21.3	49.49	11.3
2.01 -2.5	2	1.7	5	1.1
2.51 -3	17	14.5	51	11.6
3.01 -4	14	11.9	54.48	12.4
4.01 -5	11	9.4	52.87	12.1
5.01 -7	13	11.1	81.08	18.5
7.01 -10	4	3.4	37	8.4
10.01 -15	4	3.4	48.5	11.1
15.01 -20	2	1.7	38	8.7
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	117	100	436.77	100

Quadre 3-15

LA SENTIU
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	6	16.2	6	3.4
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	6	16.2	12	6.9
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	3	8.1	9	5.2
3.01 -4	5	13.5	20	11.6
4.01 -5	4	10.8	20	11.6
5.01 -7	5	13.5	31	18
7.01 -10	7	18.9	63	36.6
10.01 -15	1	2.7	11	6.3
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	37	100	172	100

Quadre 3-16

EL SOLERÀS
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	9	18.3	1.71	1.6
.26 -.5	4	8.1	1.64	1.5
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	8	16.3	8	7.4
1.01 -1.5	3	6.1	4.5	4.2
1.51 -2	8	16.3	16	14.9
2.01 -2.5	1	2	2.5	2.3
2.51 -3	4	8.1	12	11.2
3.01 -4	3	6.1	12	11.2
4.01 -5	5	10.2	24.5	22.9
5.01 -7	4	8.1	24	22.4
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	49	100	106.85	100

Quadre 3-17

SONADELL
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	7	9.7	7	2.9
1.01 -1.5	4	5.5	5.75	2.4
1.51 -2	21	29.1	41.75	17.6
2.01 -2.5	4	5.5	9.83	4.1
2.51 -3	11	15.2	33	13.9
3.01 -4	7	9.7	27.5	11.6
4.01 -5	7	9.7	35	14.7
5.01 -7	6	8.3	36	15.2
7.01 -10	5	6.9	41	17.3
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	72	100	236.83	100

Quadre 3-18

TALAVERA
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	46	27	6.5	.9
.26 -.5	25	14.7	10.7	1.5
.51 -.75	10	5.8	6.5	.9
.76 -1	5	2.9	4.83	.7
1.01 -1.5	14	8.2	18.5	2.7
1.51 -2	7	4.1	11.6	1.7
2.01 -2.5	4	2.3	8.48	1.2
2.51 -3	5	2.9	14.16	2
3.01 -4	10	5.8	35.84	5.3
4.01 -5	4	2.3	17.39	2.5
5.01 -7	9	5.2	56.62	8.3
7.01 -10	6	3.5	51.46	7.6
10.01 -15	12	7	145.82	21.6
15.01 -20	8	4.7	143.56	21.2
20.01 -30	3	1.7	74.84	11
30.01 -50	2	1.1	67.82	10
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	170	100	674.66	100

Quadre 3-19

TERMENS
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	1	1.4	.16	0
.26 -.5	5	7.1	2.24	1.3
.51 -.75	1	1.4	.65	.3
.76 -1	12	17.1	11.83	6.9
1.01 -1.5	1	1.4	1.25	.7
1.51 -2	18	25.7	36	21.1
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	16	22.8	48	28.1
3.01 -4	10	14.2	39	22.8
4.01 -5	4	5.7	20	11.7
5.01 -7	2	2.8	11.25	6.6
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	70	100	170.38	100

Quadre 3-20

TIURANA
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	41	27.1	6.33	5.7
.26 -.5	38	25.1	16	14.6
.51 -.75	15	9.9	9.42	8.6
.76 -1	29	19.2	28.32	25.8
1.01 -1.5	12	7.9	14.9	13.6
1.51 -2	11	7.2	20.01	18.2
2.01 -2.5	1	.6	2.16	1.9
2.51 -3	2	1.3	6	5.4
3.01 -4	2	1.3	6.24	5.7
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	151	100	109.38	100

Quadre 3-21

TORREFETA
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	6	12.2	.8	.5
.26 -.5	3	6.1	1.5	.9
.51 -.75	2	4	1.23	.7
.76 -1	11	22.4	11	6.9
1.01 -1.5	2	4	3	1.8
1.51 -2	2	4	4	2.5
2.01 -2.5	4	8.1	10	6.2
2.51 -3	3	6.1	9	5.6
3.01 -4	2	4	7.5	4.7
4.01 -5	4	8.1	19.66	12.3
5.01 -7	4	8.1	24.5	15.3
7.01 -10	2	4	18	11.3
10.01 -15	4	8.1	49	30.7
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	49	100	159.19	100

Quadre 3-22

EL TOSSAL
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	total	% del total
		total	terres	total
.01 -.25	33	29.7	3.54	3.4
.26 -.5	23	20.7	9.96	9.7
.51 -.75	4	3.6	2.56	2.5
.76 -1	11	9.9	10.66	10.4
1.01 -1.5	15	13.5	21.02	20.5
1.51 -2	15	13.5	27.52	26.9
2.01 -2.5	7	6.3	16.41	16
2.51 -3	1	.9	3	2.9
3.01 -4	2	1.8	7.5	7.3
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	111	100	102.17	100

mens (10 %) i a 2.01-2.5 al Tossal (9.3 %). Talavera té el 94.1 % de les parcel·les de vinya entre 0.01 i 1, la resta no superarà els 2.5 jornals. Tiurana registra el 74.27 % de les parcel·les entre 0.01 i 1 jornals, no superant la resta els 3 jornals. Finalment, Freixens té el 71.3 % de les parcel·les en l'interval 0.01-2 jornals, i un 14.2 % en el nivell 4.01-5 i el mateix percentatge de 5.01 a 7. La Sentiu no registra vinya en el cadastre.

L'olivera ocupa, a Torrefeta, quatre parcel·les que no superen els 0.25 jornals cadascuna. A la Fullella cap parcel·la no supera els 0.5 jornals. El Soleràs té un 62.5 % de les parcel·les en el nivell 0.01-0.25 i un 37.5 % entre 0.76 i 1 jornals. Fontllonga, amb la meitat al nivell 1.01-1.5 i l'altra meitat al grup 0.26-0.5. Miralcamp té un 59.6 % de 0.26 a 0.5 jornals i només una parcel·la arriba al grup 1.01-1.5, nivell màxim. Sonadell, amb una parcel·la en cadascun dels nivells 0.76-1 i 1.51-2. El Tossal té un 50 % de les parcel·les que no superen els 0.25 jornals i la resta entre 0.76 i 2.5. Tiurana té 6 parcel·les, que no arriben a superar cadascuna el mig jornal. La resta de pobles no registren olivera al cadastre. De fet, excepció feta de Miralcamp, la presència d'olivera es redueix a unes poquíssimes parcel·les, quan n'hi ha.

La presència d'horts és ínfima: a Miralcamp onze hortets ocupen en total menys de mig jornal. A Tiurana només existeix un hort de mig jornal. Al Tossal, 12 petits horts no arriben en total al mig jornal. Aquesta darrera població té tres parcel·les amb fruiters que, en conjunt, no arriben al mig jornal.

Pel que fa a la terra campa de sembradura, les parcel·les tenen una major gamma d'extensions, però sense superar els límits indicats en començar aquest apartat, i que es poden comprovar a l'apèndix - apèndixs 3-1 a 3-13-.

Aquesta fragmentació extrema de la terra cultivada - que es troba en pobles de totes les comarques representades - no pot ésser la base per satisfer les necessitats creixents de cereals - i d'altres productes - que l'augment de la població implicarà a la segona meitat del XVIII. I menys per garantir uns excedents que podran ésser comercialitzats i destinats al litoral català. Una producció massiva de cereals no es pot fer amb aquesta infraestructura minifundista. La colonització agrària, si vol reeixir, ha de passar per una alternativa no minifundista. Però si es fa així, apareixen nous problemes, com és la manca de capitals que la pagesia - forma-

da majoritàriament per jornalers i petits propietaris - pateix, i que ha de dificultar la posta en cultiu de parcel·les grans.

Enric Tello²⁵ ha mostrat que a la Segarra existeix un aprofitament extremat de la terra cultivada en la forma de cultius intercalats. Vinyes i oliveres comparteixen amb els sembrats el sòl agrari. Es produï un fenomen semblant a les terres de Lleida? O bé hi hagué una clara diferenciació dels cultius en els camps?

Les "Respostes Generals" de 1716 - mostra de quaranta-vuit poblacions - mostren alguns exemples de cultius intercalats. A Fontllonga, hi ha 890 oliveres dins els 500 jornals de terra de cultiu. A més, es troben 37 nogueres i 7 ametllers dins els 30 de vinya: "está la viña junto con los sembrados". A la Baronia d'Oliola existeixen 6 quarteres d'oliveres distribuïdes per la terra campa, la qual ocupa 900 quarteres de superfície. A Puigverd d'Agramunt 20 : jornals de vinya s'inclouen dins els 190 jornals de terra campa de sembradura. A Bellocaire d'Urgell existeixen 247 mates d'oliveres localitzades en els 300 jornals de terra campa. Mollerussa disposa d'un jornal d'ametllers dins els 370 jornals de terra campa. Semblantment succeeix a Miralcamp: dos jornals d'ametllers es troben dins els 380 jornals de terra de sembradura. A Sonadell hi ha 10 jornals de vinya i 3 d'oliveres dispersos. La terra campa ocupa 145 jornals. A Nalec es troben 6 jornals de nogueres i 7 d'ametllers dispersos. La terra campa totalitza 253 jornals. Als emprius : de Ciutadella, a Verdú, es troben dispersos per la terra campa 1.5 jornals d'ametllers. A Sunyer es troben 10 jornals d'oliveres dins els 30 jornals de terra de secà. A l'Albagés, les poques oliveres es troben entre la terra sembrada. A Cervià de les Garrigues es troben dos jornals d'horts dins els 114 jornals de campa. A el Villosell hi ha un jornal de nogueres disperses. La terra campa ocupa 336 jornals. A Tàrrega, el 1728, hi ha 588 jornals d'oliveres dispersos, la terra campa ocupa 2647 jornals i les oliveres en parcel·les de monocultiu ocupen 196.87 jornals.

Deixant de banda el cas de Tàrrega i Fontllonga, on es veu clarament la importància dels cultius intercalats, s'observa que en general els cultius intercalats tenen poca importància.

El paisatge del Segrià, segons un informe municipal de 1792²⁶, mostra que hi ha "en todas partes campos bien cultivados, grandes plantíos de viñas y olivos...".

Es creïble que, tal i com succeeix a Tàrrrega i Fontllonga, alguna població propera a la Segarra tingué un sistema important de cultius intercalats. Però, en general, a les terres de Lleida aquest sistema no és freqüent. A més, el procés de colonització agrària significa la posta en cultiu de noves parcel·les que segons la documentació consultada estaven dedicades a vinya, olivera o blat, però no es practicaven cultius intercalats. Qüestió ben diferent és que en aquelles parcel·les en les quals hi havia terra de diferent qualitat es plantés en les zones més aptes i se sembrés en aquelles més adequades - com es veu als establiments atorgats pel Príncep de Belmonte a començaments del segle XIX i referits a terres dels termes de Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada, tots ells prop de Torregrossa (les Garrigues) -.

Ara, però, s'intentarà d'analitzar si el procés de colonització agrària es dirigí en el sentit de superar el minifundisme existent.

LA PARCEL·LACIÓ I EL PROCÉS DE COLONITZACIÓ

L'anàlisi dels establiments realitzats pel Gran Priorat de Catalunya, pel Capítol de Lleida, per l'Ajuntament d'aquesta ciutat, per Melcior Guàrdia i pel Príncep de Belmonte confirmen que les terres repartides foren d'extensió major que la mida mitjana existent a la majoria de les poblacions.^{26b} Aquest intent de superar l'extrema fragmentació de la superfície agrícola es veurà recompensat per unes produccions majors. Però aquesta solució no està exenta de problemes, almenys pel que fa a amplis sectors pagesos amb pocs mitjans i que no podien efectuar despeses econòmiques necessàries per posar en cultiu un nombre gran de jornals. Per això, al costat de parcel·les de prou entitat, se n'estableixen de menors.

Respecte a les Tarroges i Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada - quadres 3-23 i 3-24 - s'observa un predomini de parcel·les amb certa entitat. A Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada el 52 % de les parcel·les tenen entre 5.01 i 10 jornals, existint un 12 % que tenen entre 10.01 i 15 jornals, i només una parcel·la es troba en el nivell 15.01-20. A les Tarroges es dona força terra a uns pocs emfiteutes. El 70 % de les parcel·les tenen més de 10 jornals, i un 40 % superen els 20 jornals.

Els establiments a Vincello i a la Novella i l'Escarabat

- quadres 3-25 3-26 -, i a Tèrmens - quadre 3-27 -, demostren com la mida de les parcel·les abastà tota l'ampla gamma de dimensions, i per tant es repartiren freqüentment parcel·les de 5, 6, 7 o més jornals, sense oblidar els fragments menors, que beneficiaren de ben segur la pagesia amb menys possibilitats d'invertir importants sumes de diner per posar en cultiu les seves noves terres.

Aquesta tendència a repartir fragments majors i també petits es palesa si es comparen els capbreus de secans comunals de Lleida ja establerts dels anys 1692 i 1763. Dominen els emfiteutes que reben d'1 a 8 jornals. No destaquen els que reben més de 8 jornals, car la necessitat de donar terra a un major nombre de pagesos exigia una parcel·lació que no significués peces de terra massa grans - ni massa petites, car es pretenia de donar mitjans de vida als pagesos -. Els establiments sobre terres comunals de secà de Lleida, fets el 1789, es caracteritzen també per donar parcel·les de mida mitjana o gran i de mida petita.

Els establiments fets pel Gran Priorat a Lleida durant el període 1775-80, significaren el repartiment d'importants quantitats de terra per parcel·la - 30, 40, 50 jornals -. També els establiments de 1800 sobre terres d'Almacelles i Almacelletes reparteixen parcel·les de mida gran entre els pagesos - quadre 3-28 -.

Aquesta necessitat de superar el minifundisme es veu clarament en la política colonitzadora del Capítol de Lleida. La immensa majoria de parcel·les de Montagut, cedides temporalment a parcers entre 1808-10, tenen més de set jornals; un 25 % tenen de 10.01 a 15 jornals, un 42 % més de 15 jornals, de les quals un 10.5 % tenen entre 30.01 i 50 jornals. Les mides de les parcel·les són molt semblants tant si es tracta de terra d'horta - regada - o de secà, amb l'excepció que en aquest darrer tipus es troba un 15.7 % de les parcel·les d'extensió entre 30.01 i 50 jornals, mida inexistent per la terra d'horta de Montagut - quadres 3-29 i 3-30 -.

Efectivament, al Segrià, l'establiment de terres i les llicències de cultiu de caire temporal possibilitaren la creació d'explo-tacions de major entitat. Els exemples referents a les Garrigues, l'Urgell i la Noguera semblen apuntar en el mateix sentit, però caldrà confirmar aquesta hipòtesi en futurs estudis sobre aquestes darreres comarques.

No és d'estranyar si es comprova que persones de professió no pagesa siguin obtentores d'alguns d'aquests establiments. La terra fou, al set-cents, un dels camps preferits d'inversió a les terres de Lleida. L'establiment de la Novella a Cortadelles de Calaf i a Monseny de Solivella és només un exemple de la penetració de les classes no agràries dins el món agrari.

Quadre 3-23

TARROJES
Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	2	20	12	6.1
7.01 -10	1	10	9	4.5
10.01 -15	1	10	13	6.4
15.01 -20	2	20	38	19.3
20.01 -30	1	10	24	12.2
30.01 -50	3	30	100	51
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	10	100	196	100

Quadre 3-24

VIMPELI* 1777-79
Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	2	4	6	1.7
3.01 -4	7	14	25.75	7.5
4.01 -5	8	16	37.65	11
5.01 -7	15	30	86.74	25.4
7.01 -10	11	22	96.41	28.2
10.01 -15	6	12	72.5	21.2
15.01 -20	1	2	16	4.6
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	50	100	341.05	100

*Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada

Quadre 3-25

VINCELLO
Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	4	10.5	8	2.6
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	7	18.4	21	7
3.01 -4	6	15.7	23.5	7.8
4.01 -5	3	7.8	15	5
5.01 -7	4	10.5	26	8.7
7.01 -10	7	18.4	62	20.7
10.01 -15	3	7.8	39	13
15.01 -20	2	5.2	40	13.4
20.01 -30	1	2.6	30	10
30.01 -50	1	2.6	34	11.3
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	38	100	298.5	100

Quadre 3-26

NOVELLA I ESCARABAT
Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	10	11.4	14.25	1.7
1.51 -2	10	11.4	20	2.5
2.01 -2.5	6	6.8	15	1.8
2.51 -3	4	4.5	12	1.5
3.01 -4	10	11.4	39.5	4.9
4.01 -5	3	3.4	14.5	1.8
5.01 -7	15	17.2	93.75	11.7
7.01 -10	14	16	118.83	14.9
10.01 -15	5	5.7	60.5	7.5
15.01 -20	2	2.2	32	4
20.01 -30	4	4.5	96	12
30.01 -50	2	2.2	80	10
50.01 -75	1	1.1	60	7.5
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	1	1.1	140	17.5
Total	87	100	796.33	100

Quadre 3-27
Térmens

Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	4	.8	.91	0
.26 -.5	16	3.5	6.9	.3
.51 -.75	8	1.7	5.22	.2
.76 -1	37	8.2	36.66	1.7
1.01 -1.5	45	10	66.41	3.2
1.51 -2	32	7.1	63.66	3
2.01 -2.5	29	6.4	72.5	3.5
2.51 -3	60	13.3	179.75	8.7
3.01 -4	54	12	208.58	10.1
4.01 -5	50	11.1	243.5	11.7
5.01 -7	55	12.2	349.41	16.9
7.01 -10	29	6.4	258.5	12.5
10.01 -15	16	3.5	202	9.7
15.01 -20	11	2.4	206	9.9
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	1	.2	35	1.6
50.01 -75	2	.4	129	6.2
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	449	100	2064	100

Quadre 3-28
Almacelles

Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	2	.4	.28	0
.26 -.5	4	.9	1.9	0
.51 -.75	10	2.4	7.1	.2
.76 -1	17	4.2	16.45	.5
1.01 -1.5	22	5.4	27.19	.9
1.51 -2	21	5.2	39.37	1.3
2.01 -2.5	15	3.7	34.46	1.1
2.51 -3	14	3.4	40.56	1.3
3.01 -4	34	8.4	124.12	4.1
4.01 -5	39	9.7	183.17	6.1
5.01 -7	57	14.1	345.61	11.6
7.01 -10	74	18.4	659.87	22.1
10.01 -15	57	14.1	702.23	23.5
15.01 -20	16	3.9	281.69	9.4
20.01 -30	17	4.2	417.21	14
30.01 -50	3	.7	97.51	3.2
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	402	100	2978.72	100

Quadre 3-29

MONTAGUT

Estructura de la parcel·lació

HORTA

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	4	7	16	2
4.01 -5	3	5.2	15	1.9
5.01 -7	3	5.2	19	2.4
7.01 -10	11	19.2	103	13.3
10.01 -15	17	29.8	220	28.6
15.01 -20	11	19.2	189	24.5
20.01 -30	8	14	207	26.9
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	57	100	769	100

Quadre 3-30

MONTAGUT

Estructura de la parcel·lació

SEGÀ

Interval	parcel·les	% del total	total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	1	.8	3	.1
3.01 -4	2	1.7	8	.3
4.01 -5	1	.8	5	.2
5.01 -7	10	8.7	66	3
7.01 -10	20	17.5	180	8.4
10.01 -15	26	22.8	340	15.8
15.01 -20	13	11.4	230	10.7
20.01 -30	23	20.1	589	27.5
30.01 -50	18	15.7	719	33.8
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	114	100	2140	100

3.2. EL GRAU D'INTENSITAT DE L'AGRICULTURA

L'extensió de l'agricultura, conquerint - o reconquerint - terres ermes, és un procés de gran transcendència en l'evolució de l'economia agrària de les terres de Lleida. Amb molta freqüència aquesta expansió era realitzada, especialment als termes despoblats, per pagesos residents a pobles pròxims als termes. Això significà, evidentment, un increment dels ingressos obtinguts per aquests agricultors. Serviren aquests cabals per a augmentar la intensitat de l'explotació de la terra? En altres paraules, s'invertí en l'ampliació de la xarxa de regatge, la introducció de noves arades, l'obtenció de més fems a través d'un major contingent ramader o en els canvis en la distribució de cultius que afavorissin un cultiu més intensiu? L'organització del treball agrari significà un augment en la productivitat del treball humà?

No es disposa, excepció feta de l'aportació de Vilar respecte d'una explotació de Tàrraga²⁷, de sèries temporals de rendiments d'explotacions distribuïdes per l'espai estudiat. Aquesta font hagués permès de comprovar l'evolució dels rendiments en explotacions molt localitzades però, en conjunt, possiblement haguessin contribuït a fornir una idea sobre l'estabilitat o variació dels rendiments. La nostra anàlisi se centrarà en fonts més indirectes, però que permetran d'obtenir una conclusió suficientment vàlida.

A partir de les "Respostes" de 1716 es pot obtenir una visió global dels rendiments de l'agricultura de les terres de Lleida en uns moments en què s'exigeix un gran esforç fiscal a la pagesia - quadre 3-31-. Si bé aquesta font és molt aproximada pel que fa als valors reals del moment, pot contribuir a una interpretació qualitativa de la realitat agrària. Al Congrés General de 1716²⁸ es recolliren els rendiments que a cada poble produïa la terra segons el cultiu i la qualitat.²⁹ Aquests rendiments es continuaran usant als diversos cadastres que es feren durant el segle - almenys fins 1763, data dels darrers cadastres trobats³⁰ -. Cal tenir present que el jornal no sempre representa una mateixa superfície. El decret d'implantació del cadastre fixà la mida del jornal de cada vegue-

Quadre 3-31 . Rendiments del blat (o mestall). Mostra de quaranta-vuit pobles.

	Collita/llavor			Quarteres/jornal*		
	Qualitats			Qualitats		
	1ª	2ª	3ª	1ª	2ª	3ª
1.Fontllonga	-	-	-	2.5	2.0	1.5
2.Tiurana	2/1	1.5/1	-	-	-	-
3.Artesa de S.	5/1	3/1	2/1	-	-	-
4.Bª del Tossal	4/1	2.5/1	1.5/1	-	-	-
5.Tudela de S.	4/1	3/1	2/1	-	-	-
6.Bª d'Oliola	4/1	3/1	2/1	-	-	-
7.Cabanabona	-	-	-	4.0	2.5	2.0
8.Biosca	4/1	3/1m	-	8.0	6.0m	-
9.La Sentiu de S.	4/1	3/1m	2/1	-	-	-
10.Preixens	4/1	3/1	1.5/1	-	-	-
11.Puigverd d'A.	5/1	5/1	4/1	-	-	-
12.Florejacs	4/1	3/1	2/1	-	-	-
13.Vallfogona	5/1	4/1	3/1	-	-	-
14.Belcaire d'U.	-	-	-	4.0	3.0m	-
15.Penelles	4/1	3/1m	2/1m	-	-	-
16.Torrefeta	3/1	2/1	1.5/1	-	-	-
17.Portell	4/1m	3/1m	2/1m	8.0m	6.0m	4.0m
18.Benavent de S.	-	-	-	10.0	7.0	5.0
19.Tèrmens	-	-	-	6.0	4.0	3.0
20.La Fuliola	-	-	-	4.0	3.0	-
21.Les Olugues	3/1	4/1	3/1	-	-	-
22.El poal	-	-	-	7.0	5.0	-
23.Anglesola	10/1	7/1	3/1	-	-	-
24.Vilagrassa	-	-	-	-	-	-
25.Tàrrega	-	-	-	9.0h	7.0h	5.0h
				5.0	4.0	3.0
26.El Talladell	5/1r	4/1	2/1	8.0r	6.0	4.0
27.Granyanella	-	-	-	4.0	2.5	2.0
28.Freixenet de S.	3/1	2/1	1.5/1	-	-	-
29.Sidamon	-	-	-	6.0	-	-
30.Mollerussa	-	-	-	6.0	4.0	2.0
31.Preixana	-	-	-	10.0	6.0	4.0
32.Verdú	-	-	-	5.0	4.0	3.5
33.Montoliu de S.	-	-	-	6.0	4.0	-
					5.0m	
34.Miralcamp	-	-	-	6.0	4.0	2.5
35.Sonadell	-	-	-	12.0r	8.0r	6.0r***
36.Puigverd de Ll.	-	-	-	7.5	5.0	4.0***
37.Puiggròs	5/1	3/1	2/1	-	-	-
38.Rocafort de V.	5/1	3/1	2.5/1	-	-	-
39.Nalec	-	-	-	10.0r	5.33m	4.5m
				10.0mr		
40.Ciutadilla	-	-	-	-	-	-
41.Guimerà	-	-	-	10.0r	6.0	4.0
42.Soses	-	-	-	2.5r	1.5r	1.0r
43.Sunyer	-	-	-	12.0r	8.0r	6.0r****
44.L'Albagés	6/1	3/1	2/1	-	-	-
45.Fulleda	qualitat	única	3/1	qualitat	única	6.0m
46.El Soleràs	-	-	-	5.0m	3.0m	2.0m
47.Cervià de les G.	-	-	-	9.0	-	-
48.El Vilosell	4/1	3/1	231	-	-	-

ria.³¹ Per tant, les dades que es presenten en el quadre 3-31 en unitats de capacitat per jornals haurien d'ésser rectificades multiplicant-les per un factor que les referís a un jornal determinat - per exemple, el de la vegueria de Lleida -.

No s'ha considerat oportú de calcular els rendiments mitjans en funció de la quantitat de jornals de cada qualitat - quadre 3-3 - i dels rendiments de cada qualitat - quadre 3-31 - donat el caràcter aproximat d'aquestes dades. I tampoc, lògicament, no s'ha fet una reducció de totes les dades a jornals de Lleida, per exemple. Això no obstant, és factible de fer una anàlisi sobre els rendiments de l'agricultura de les terres de Lleida el 1716.

S'analitzarà, pel que fa als cereals, l'estat dels rendiments de 1716. El quadre 3-31 ofereix els rendiments del blat - o mes-tall quan hi ha el símbol (m) - corresponents a cada qualitat de les terres de cada poble. Observi's que els rendiments s'expressen en les "Respostes" en relació collita/llavor - columna de l'esquerra - i en quarteres per jornal - columna de la dreta -. Les dades de la columna de l'esquerra són independents de la mida del jornal local.

El primer fet que destaca en aquesta mostra és la poca presència de terres de rec - que en el quadre 3-31 s'expliciten amb el símbol (r) -, en els quals els rendiments arribarien fins a 10-12 quarteres per jornal en les terres de primera qualitat, i en jornals de Lleida.³² En el quadre que es comenta apareixen rendiments alts sense especificar si són les terres de rec, però evidentment rendiments tan alts corresponen a terres de rec.

En terres de primera qualitat de secà es podrien esperar unes 6 quarteres de blat per jornal, situant-se entorn de 4 i 3, respectivament, les terres de segona i tercera qualitat en secà. La relació collita/llavor podria situar-se entorn de 4 quarteres de producció per cada quartera sembrada en el secà de primera qualitat; i entorn de 3 i 2, respectivament, en les terres de segona i tercera qualitat de secà.

Els rendiments que es poden atribuir al conjunt dels pobles estudiats haurien d'estar situats entre els de segona i tercera qualitat de secà, donada l'abundor d'aquestes terres. Es a dir,

entre 3 i 4 quarteres per jornal o entre 2 i 3 quarteres de producció per quartera sembrada³³.

S'han calculat els rendiments mitjans a partir de la informació de diversos cadastres fets a partir de 1730 i que no arriben més enllà de 1763. Aquests cadastres semblen fets amb força cura per un geòmetra i diversos experts aportats pel rei i pel poble, la qual cosa dóna garantia no d'exactitud però sí d'ésser una aproximació força valuosa - quadre 332-.

Els rendiments del blat - expressats en quarteres per jornal de Lleida - se situen en general entorn de 5; per tant, són força moderats i reflecteixen una preponderància de l'agricultura de secà, recordant els rendiments de 1716, però visiblement superiors. Els rendiments dels grans - calculats per Vilar per a una explotació de l'horta de Tàrrega - poden quantificar-se, en el període 1762-1773, en una mitjana de 5.10 per l per la xeixa; 6.16 per l'ordi; 4.30 pel mestall i 2.96 pel ségol. Aquestes dades s'expliquen ja que "el mestall és sovint, i l'ordi gairebé sempre, sembrat al regadiu, mentre que el blat (potser per buscar la qualitat) és sovint sembrat al secà i el ségol gairebé sempre"³⁴.

Aquests rendiments de l'horta de Tàrrega, malgrat ésser un exemple isolat, mostren un rendiment del blat força notable, típicament de zona d'horta - cal recordar que el cadastre de Lleida de 1716 donava 5/1 de rendiment del blat en les terres regades de primera qualitat -, rendiment creïble. Si en aquest cas de Tàrrega el blat sovint no es rega, caldrà pensar en una intensificació real de l'agricultura.

Els rendiments dels cereals, expressats com a relació collita-llavor, serien a Espanya, durant el segle XVIII, de 3 per 1 com a

mitjana, considerant-se alta la relació 4/1 i extraordinària 6-7/1. Cap al 1780 al Penedès 5/1 seria un rendiment normal i 16-18/1 es donaria en condicions especialment bones³⁵. En aquest sentit, els rendiments del quadre 3-32, si es considera que es sembren dues quarteres per jornal, donarien una relació collita/llavor de l'ordre de 2.5, situant-se, per tant, les terres de secà de les terres de Lleida a nivells semblants als del conjunt d'Espanya.

Els rendiments de Tàrraga 5.1/1 en el cas de la xeixa seria un rendiment freqüent a les poques zones d'horta de les terres de Lleida - i el terme de Lleida i alguns termes regats del Segrià serien les zones que s'hi inclourien com a principals -.

Els rendiments presentats per Vilar no experimenten oscil·lacions brusques, degut al caràcter regulador del rec, encara que aquest no fos regular. Aquesta explotació de Tàrraga és representativa de les explotacions existents en hortes de pobles, que depenen de rius que poden baixar amb poca aigua en determinades conjuncions. Però en ocasions hi ha petits recs, basats en rieres o en pous, essent les dificultats molt importants.

Mollerussa i Miralcamp manifestaven a les "Respostes" que els horts - mig jornal en cada població - es regaven obtenint aigua de pous i regant-los amb les mans. Nalec, el 1730, manifestava que la terra de rec no es sembrava tots els anys, sinó d'un any per l'altre, tot afegint que "en este término no se siembran alubias por no poderse regar por faltarles las aguas la mitad del mes de julio, todo agosto y setiembre para regar los campos y no permite la tierra semejante asemilla por ser demasiado gruesa. Asymismo se nota que el canamo que se siembra en este término no puede producir por la falta del agua susodicha"³⁶. Al capítol 3.4., "El moviment de la producció", es reproduïxen les explicacions de Castelló de Farfanya i Tàrraga, datades el 1721, quan la sequera contínua durant diversos anys fa que terres que es regaven no es puguin regar. Anglesola explica, el 1747, "que tot lo regadiu de Anglesola és de rubinadas, que no és altre, sinó quant plou molt y molt, y lo tal regadiu, nos pot reputar per regadiu; de tal manera que la major part tenen un ortet; y si volen regar las pocas plantas tenen en dits orts, deuen trauer la aigua a forsa de brassos aquelles que tenen pous en los orts, que no són

Quadre 3-32

Rendiments del blat (quarteres per jornal de Lleida), calculats a partir de diversos cadastres.

Població	Any del cadastre estudiat	Rendiment (quarteres/jornal)
Biosca	1729	4.85
Castelló de Farfanya	1734	4.87
Cervià de les Garrigues	1731	5.10
Fulleda	1763	4.67
Nalec	1730	6.35
Puiggròs	1745	5.33
Talavera	1749	4.30
Talladell, el	1749	6.17
Vilosell, el	1763	4.28

tots"³⁷ .

El comanador de Tèrmens explica, els anys vuitanta, que "sent com és casi tot lo terme de Termes de secà, queda subjecte a las vicisituds del temps, esterelitat de ayguas, y falta de pluja, que regularment se experimentan en la comarca de Urgell, y per est motiu succeheix freqüentment deixarse de sembra ditas terras, o passa un, dos, y tres anys sens que persevesca dit senyor comanador útil algun de ellas per rahó del delme i quinsé..."³⁸ .

La gran majoria de les terres de Lleida tenien una agricultura de secà. L'única forma de regatge en aquestes poblacions es derivava, quan això era factible, de l'aprofitament de petits rius, o rieres i pous, que no portaven cabal amb regularitat, per regar una horta d'extensió reduïda. En aquest sentit és il·lustratiu i generalitzable el mapa 3-2 , que mostra el terme de Biosca. Travessa el terme la riera de Biosca i en el límit del terme es troba el riu Bregós. El cadastre de 1716 i el de 1729³⁹ revelen la no existència de rec - o en altres paraules, és implícit el caràcter contingent del rec, donat que el riu Bregós i la riera de Biosca no garanteixen aigües per a regar el terme - .

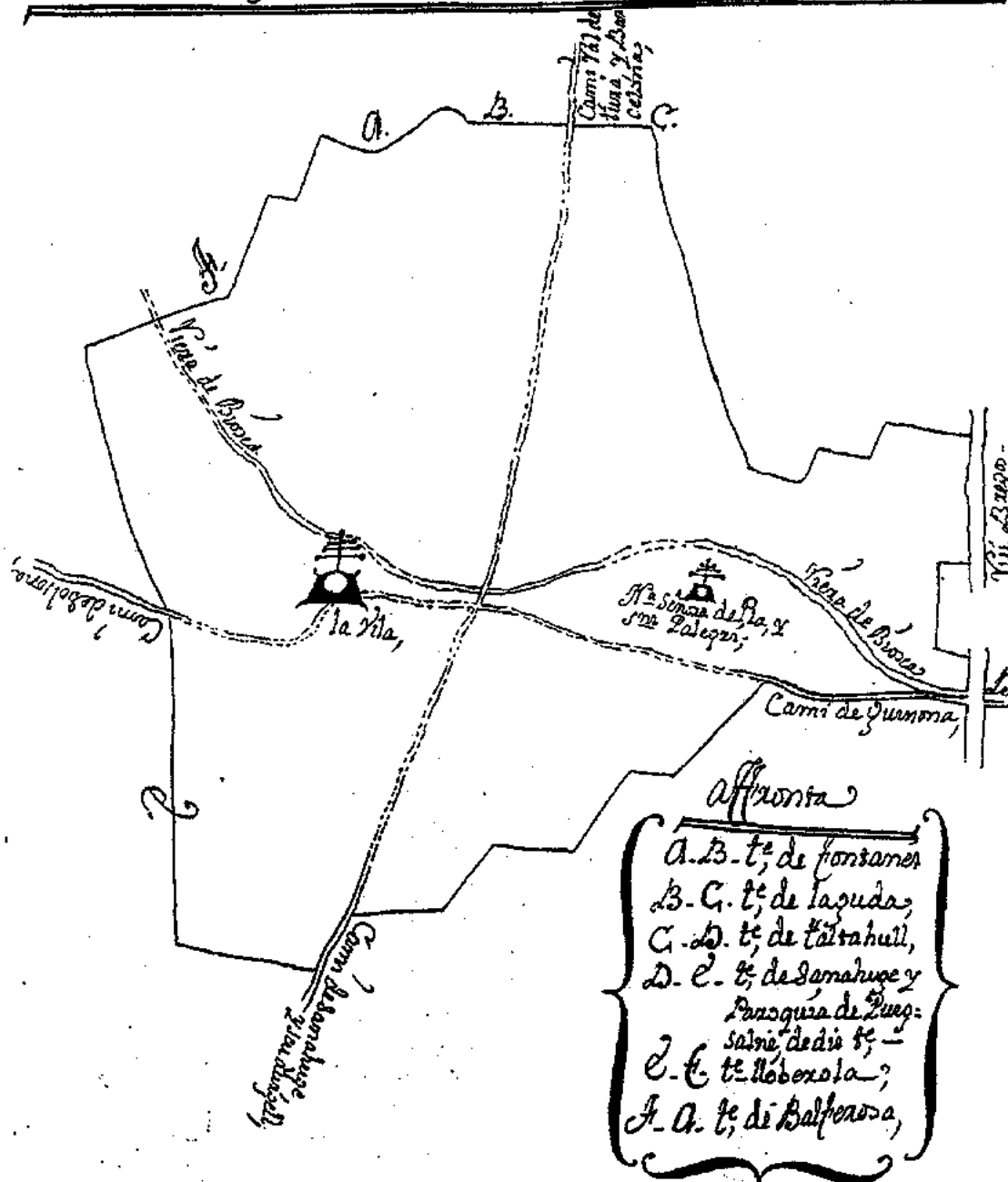
El problema del regatge és un assumpte bàsic per comprendre la qüestió de la intensitat de l'agricultura. Aquestes terres de Lleida pertanyen a la Catalunya seca. Durant el segle XVIII no es desenvolupen grans projectes de regatge - el Canal d'Urgell no es construirà fins el segle XIX⁴⁰ -. Vol dir això que el rec no s'estén, a les terres de Lleida, durant el set-cents? Certament, no. Però el rec s'estendrà en zones molt concretes i, sobretot, s'estendrà en aquells pobles que ja tenen una infraestructura de regatge i on per tant les millores - sempre cares - són més fàcils de realitzar, especialment si es disposa d'aigua abundant - les del riu Segre, per exemple - .

LES SÈQUIES DE PINYANA I FONTANET

En determinades zones de les terres de Lleida, minoritàries, el regadiu és una realitat des d'èpoques antigues⁴¹ . Al Segrià, l'existència al segle XVIII d'una important xarxa de sèquies - mapa 3-3 -, és una garantia bàsica pel creixement agrari. Els rendiments de la terra són superiors en els pobles que disposen d'aigua d'aquestes sèquies. A més, l'ampliació d'aquesta xarxa és

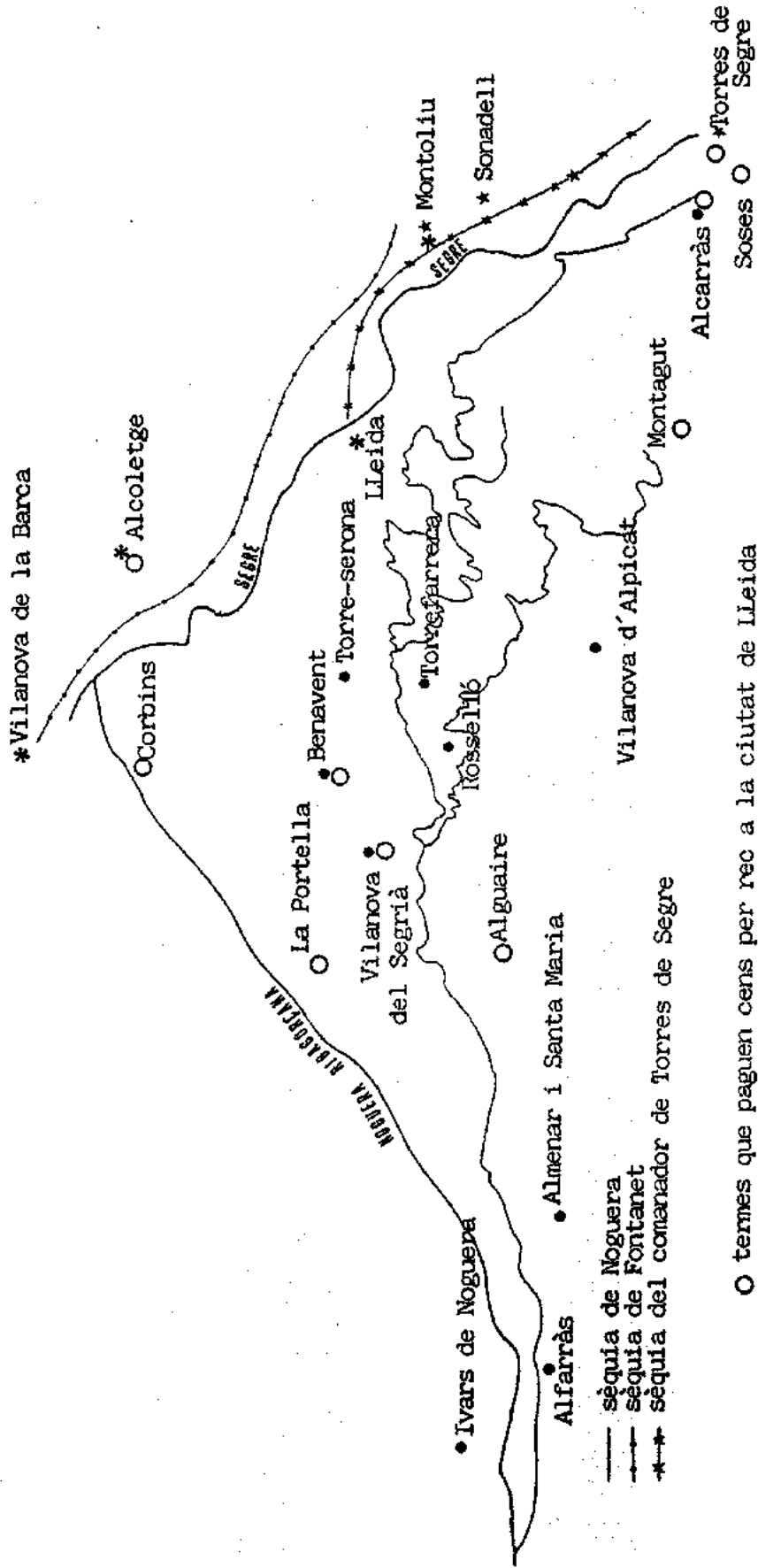
Mapa 3-2 .El problema de la insuficiència d'aigües*

*Novi Planus del T^{ra} de Biosca, que Conté, en Tres Lla-
ants, y Més de Naxch, y Tres Quars de Ampla -*

*La riera de Biosca i el riu Bregós són les migrades possibilitats d'obtenció d'aigua pel rec del terme de Biosca. Aquesta situació es dona, també, a la majoria dels pobles de les terres de Lleida.

Mapa 3-3
Recs del Segrià (segle XVIII)

- termes que paguen cens per rec a la ciutat de Lleida
- termes que la Junta de Sequiatge convocà el 1786 a netejar la sèquia de Noguera
- * pobles que reguen amb la sèquia de Fontanet
- ★ pobles que reguen amb la sèquia del comanador de Torres

possible, car es disposa d'aigües abundants del riu Segre. Els camperols podran contribuir al finançament d'ampliacions, ja que el seu nivell d'ingressos és més elevat que a la zona de secà, car disposen de terres més productives, que es reguen des de fa temps.

La sèquia de Fontanet, que prenia les aigües del riu Segre a Vilanova de la Barca, regava els termes de l'esmentada població, d'Alcoletge, Lleida i Albatàrrec. La sèquia de Pinyana o de Noguera, que té el seu assut a Costillonroi, regava amb les aigües del Noguera Ribagorçana els termes d'Andani, Alfarràs, Almenar, Alguaire, Vilanova del Segrià, la Portella, Rosselló, Torrefarrera, Corbins, les cases de Corbins, Benavent, Vilanova d'Alpicat, Torre-serona, Lleida, Alcarràs i Soses. La sèquia del Comanador o de Torres, que regava amb aigües del Segre, passava per Lleida, Albatàrrec, Montoliu, Sonadell i Torres de Segre⁴².

Les sèquies de Fontanet i de Pinyana eren administrades per l'ajuntament de Lleida. Degut a les queixes de la pagesia, recolzades pel bisbe de Lleida, el 16 de març de 1754 de Reial Audiència de Catalunya donà ordre a l'ajuntament de Lleida perquè creés una Junta de Sequiatge⁴³, formada pel tinent corregidor com a president, dos regidors de l'ajuntament i dos representants de la Confraria de Llauradors. Una sentència, donada pel Consell de Castella el 1758, fixarà la composició definitiva de la Junta: un regidor, un prebendat del Capítol de la Catedral, un eclesiàstic del clericat menor, dos pagesos i el president - el governador o el batlle major -.

Malgrat la presència de dos pagesos en la Junta de Sequiatge, cal no oblidar que les classes feudals tenen majoria. A més, a la fi de segle, formarà també part de la Junta un privilegiat "gaudi". Les classes feudals lleidatanes controlaran l'administració de les aigües.

Els recs de Pinyana i Fontanet tingueren serioses dificultats per millorar la xarxa de regatge. El principal problema fou el finançer. Aquesta administració es nodria a través del pagament del sequiatge. Aquest consistia en el pagament per part dels regants d'una determinada quantitat mòdica de blat per jornal de terra de regadiu. El sequiatge era pagat per les terres de l'horta de Lleida, mentre que els pobles irrigants del Segrià pagaven un cens,

del qual parlarem més endavant. El col·lector del sequiatge rebia un llibre on constaven totes les terres subjectes a sequiatge. A començament de segle es xifraven en 10000 jornals les terres de regadiu. Però la pertorbació que significà la Guerra de Successió exigí un procés d'aclariment de la situació del regadiu a Lleida. El quadre 3-33 relaciona, pel període 1719-1748, els jornals de regadiu segons els llibres de la col·lecta del sequiatge, el total de jornals de regadiu dels quals no es pagà el sequiatge en el moment de la col·lecta, i finalment el percentatge d'aquests sobre els primers⁴⁴.

Des de 1719 fins 1726, el total de jornals de regadiu registrats al llibre del col·lector giren entorn dels 10000, i s'observen uns percentatges de morositat que van d'un quart a un terç del total de jornals. Aquest fet tradueix una realitat: moltes terres ja no es cultivaven ni es regaven, i els capbreus no s'havien posat al dia. En una enquesta de 1727⁴⁵, s'adverteix que les terres de regadiu ermes es descompten del sequiatge si el propietari comunica a l'ajuntament que són difícils de reduir a cultiu. El quadre 3-33 registra, a partir de 1727, una reducció dels jornals totals de regadiu, com a resultat de la posta al corrent dels llibres de la col·lecta. Paral·lelament, disminueixen els percentatges de morositat, constituint el període 1735-45 el de menor quantitat (en %) de jornals afectats per la morositat en el pagament. La xifra de jornals de regadiu s'estabilitza entorn dels 8500 jornals.

El quadre 3-34 registra els ingressos per sequiatge - als quals s'ha d'afegir una quantitat fixa anual de 166 lliures, que paguen els pobles del Segrià que utilitzen les aigües de les dues sèquies - i les despeses de l'administració municipal dels recs.⁴⁶ El dèficit és força notable durant el període 1737-1745. Aquest problema sembla endèmic, ja que cent anys després el "Diccionari" de Madoz confirma la situació de penúria econòmica de la Junta de Sequiatge⁴⁷.

En l'enquesta esmentada de 1727, l'ajuntament, aleshores administrador del regatge, argumenta que "lo nostre sequiatge no és gavela ni espècie alguna de imposició de la ciutat que ho tenen... ben comprès deduhit y provat. Y per consegüent queda prehocupat de què no estan en termes de immunitat ni llibertat eclesiàstica,

Quadre 3-33

Jornals regats per les sèquies de Pinyana i de Fontanet. 1719-1748

Any	Jornals teòrics regats* a	Jornals dels quals no es cobrà sequiatge** b	% de b/a
1719	9874	4044	40.95
1720	10267	3211	31.27
1721	10238	1421	13.87
1722	9785	2592	26.48
1723	9778	2392	24.46
1724	9766	3249	33.26
1725	10298	2691	26.13
1726	10160	2505	24.65
1727	9674	1805	18.65
1728	9640	2116	21.95
1729	9538	1881	19.72
1730	9454	1802	19.06
1731	9532	1858	19.49
1732	9422	2336	24.79
1733	9403	1842	19.58
1734	12120	5609	46.27
1735	8918	1381	15.48
1736	8885	1171	13.17
1737	8997	967	10.74
1738	8840	881	9.96
1739	8745	815	9.31
1740	8951	1035	11.56
1741	8498	1035	12.17
1742	8505	1209	14.21
1743	8612	1076	12.49
1744	8546	1999	23.39
1745	8580	1077	12.55
1746	8449	1781	21.07
1747	8575	219	2.55
1748	8576	1817	21.18

* Total de jornals registrats als capbreus que es donaren al col·lector del sequiatge. **Total dels jornals dels quals no es cobrà el sequiatge durant el període de cobrament per diverses raons.

Quadre 3-34

La situació financera dels recs de Lleida.1737-45

Any	Ingressos*	Despeses**	Diferència
1737	1796	2688	-892
1738	2165	3019	-854
1739	1614	4530	-2916
1740	1626	5036	-3410
1741	1724	1281	443
1742	1761	1172	589
1743	2275	4766	-2491
1744	2185	4579	-2394
1745	1976	5800	-3824
TOTAL	17122	32871	-15749

*ingressos per sequiatge de l'horta de Lleida més ingressos per regatge amb les sèquies de Pinyana i Fontanet de terres situades fora el terme de Lleida. Aquests darrers ingressos totalitzen 266 lliures fixes anuals.

Quadre 3-35

Contribució a la Junta dels Sequiatge de pobles o particulars que reguen fora de Lleida amb les sèquies de Pinyana i Fontanet (segle XVIII). Dades anuals.

Contribuent a la Junta	LLiures	Sous
Regidors d'Alcoletge	15	-
Regidors de Soses	5	-
Regidors de la Portella	11	-
Regidors de Vilanova del Segrià	30	-
Regidors de Benavent i Alandí	23	8'66
Regidors d'Alguaire	25	-
Regidors d'Alcarràs	43	15
Capítol de Lleida per Montagut	20	-
Gran Priorat de Catalunya o regidors de Corbins	37	8'33
Abadesa d'Alguaire	19	-
Comanador de Torres de Segre	30	12'5
Marquès de Benavent per terres del Cap	4	-
Sr. Bisbe de Lleida per Sant Ruf	2	-
TOTAL	266	4'5

sinó en purs termes de que los eclesiàstics, no per la general de si deuen contribuir en obres públiques sinó per lo cas comú de què així los particulars com los comuns de convents y demés que reguin les terres que tenen en esta horta, y gosen del benefici de les aigües, contribuïsquen igualment com los demés seculars que no ne gosen més o menos que los mateixos eclesiàstics"⁴⁸. Els eclesiàstics pagaran el sequiatge durant tot el segle i, per tant, triomfaran les tesis de l'administració del regatge.

El quadre 3-35 reproduïx els pobles i senyors que pagaven cens a l'administració del regatge de les sèquies de Pinyana i Fontanet per l'utilització del rec⁴⁹. Donada l'estabilitat d'aquest cens durant tot el segle, no es poden deduir els progressos del regadiu en tots aquests pobles a partir d'aquesta font.

Segons les actes de la Junta de Sequiatge de 1755, la presa de Pinyana fa dotze o més anys que està construïda, i la de Fontanet fa quatre anys. Les actes de 1769 es refereixen a la nova sèquia fabricada en el terme de Vilanova de la Barca. Es tracta, per tant, de millores en la xarxa de regatge⁵⁰. Però aquestes millores, sovint, són frenades per conjunctures difícils. Per exemple, les actes de 1786 manifesten que la Sèquia de Vilanova de la Barca ha estat descomposta pel riu, la qual cosa exigeix una ràpida reconstrucció⁵¹. La lluita per l'aigua serà una de les constants a les terres de Lleida. Pel que fa a la sèquia de la Noguera, el 1755 s'observà una disminució de l'aigua. La Junta ordenà un seguiment de les sèquies, trobant que la manca "se origina de haver los vezinos del lugar de Ivars de Noguera, echo una presa sobre la de la ciudad, que en ningún modo les es facultativo". La decisió de la Junta fou d'anar a destruir aquesta presa⁵².

Els regidors de la vila d'Algèrri sol·liciten a la Intendència llicència per construir una presa i una nova sèquia al riu Noguera Ribagorçana que permetria de regar les terres d'Algèrri que són ermes. Aquesta nova presa s'afegiria a la que ja tenen en el mateix riu. El Gran Priorat s'hi oposa, ja que perjudicaria els recs de Corbins, Torrelameu, Vilanova de la Barca i altres, i en conseqüència quedarien afectats els drets que en aquests pobles obté el Gran Priorat. Aquesta petició dels veïns d'Algèrri motivà

un plet entre aquests i els de la vila d'Albesa. Aquest plet, de 1767, no afectava la sèquia de Noguera, car es disputaven aigües sobrants d'aquesta⁵³.

Per finalitzar, es pot constatar que, a més de la millora de les sèquies de Pinyana i Fontanet - i de les seves preses -, es produí una extensió de la terra de regadiu. El Capítol de Lleida introduí el rec al terme de Montagut, de manera que entre 1808 i 1810 hi havia 769 jornals d'horta regats⁵⁴. Com es veurà més endavant es millorà el regadiu a la Comanda de Torres de Segre, que com s'ha vist al quadre 3-35 depenia de l'administració dels recs de Lleida, encara que la titularitat de la sèquia era del comandador i no dels veïns.

El terme de Lleida, segons el "Discurso", no tenia en plena activitat els anys vuitanta els 10000 jornals de terra de regadiu que teòricament existien⁵⁵. La insuficiència de capitals és l'explicació d'aquesta situació. L'adequació per al cultiu de terres exigia quantitats importants - sobretot si el riu havia provocat un deteriorament de la terra de cultiu en una de les seves avingudes - i pocs pagesos podien enfrontar-se amb aquesta tasca. A la fi del segle, segons els llibres de la col·lecta del sequiatge, tampoc no es cultivaven els 10000 jornals que es consideraven amb possibilitats reals de ser regats. Només pot deixar de sorprendre la paradoxa de terres de reg que no es cultiven si es considera que havien de ser aquelles que, en cas d'avingudes del riu Segre, eren perjudicades seriosament, o aquelles que eren d'ínfima qualitat i, com s'ha dit, necessitaven una inversió gran per ser posades en cultiu de nou o per ser cultivades per primera vegada. La presència dominant al terme de Lleida d'una petita i mitjana pagesia - amb la consegüent distribució de capitals que això significava - no afavorí de ben segur l'adequació de les esmentades terres per al cultiu.

Però hi ha altres elements que confirmen una intensificació de l'agricultura en el terme de Lleida. Segons les "Respostes Generals"⁵⁶ de Lleida - que inclouen el terme de Lleida, i els termes despoblats de Vilanova de l'Horta (Vilanoveta), Rufeia i les Torres de Sanui -, el 1716 hi havia 9000 jornals de terra d'horta, dels quals sis mil es cultivaven any per altre i la resta - 3000 - restaven erms⁵⁷. A més, hi havia nou mil jornals de

terra dels quals set mil eren de secà dedicats a pastures. De la resta - 2000 - no s'indica cap utilització. Segons el cadastre de 1754,⁵⁸ les terres de sembradura totalitzaven 6962 jornals de regadiu i 502 de secà. Dels 6962 jornals, 3248 es cultivaven cada any i els 3174 que resten any per altre. Com es veu, s'ha passat d'un 100 % de terra de regadiu afectada pel guaret a un 53.34 % el 1754. Com es veurà més endavant la introducció massiva dels llegums i el progrés del cànem a la segona meitat del segle seran nous elements intensificadors de l'agricultura lleidatana. Ja el 1723, els representants del corregiment de Lleida manifesten que les terres de regadiu "que se siembran para tardanías o cáñamo... se hazen únicamente estos géneros para reparar las tierras para el año venidero, gastando mucho más en cavar, y en el adobo que en ararlas y ponerlas a guared...".⁵⁹

Segons Garrabou⁶⁰, a la Segarra - i aquesta realitat també es produeix a les zones de secà de les terres de Lleida - encara al segle XIX la rotació de cultius més freqüent era sembrar la terra un any i deixar-la reposar un altre.

A la Segarra es llaurava amb una arada molt primitiva. Es tractava d'una arada romana millorada, bàsicament de fusta, de tipus dental, d'acció superficial i, per tant, sense voltejar la terra. Els guarets es llauraven, a mitjan segle XIX, quatre vegades.

Al terme de Lleida s'utilitzava, durant el segle XVIII, una arada primitiva com es dedueix de l'informe de l'Acadèmia d'Agricultura de Lleida que s'esmentarà en un altre lloc. El Capítol de Lleida exigeix en els pactes de les llicències de cultiu donades entre 1808-10 i que afectaven al terme de Montagut tres llaurades a la terra d'horta i dues a la de secà com a mínim. Les terres d'horta estaven més aprofitades - els guarets eren menys freqüents -, la qual cosa explica la necessitat d'efectuar més llaurades que al secà. Semblantment havia de succeir a les terres de l'horta de Lleida, encara que aquestes es beneficiaran, a la segona meitat del segle, de la nitrificació que el cultiu dels llegums suposa. El 1754, quan encara el cultiu de llegums era modest, calia deixar en guaret part de les terres de regadiu, donat que generalment estaven molt aprofitades. Segurament és exagerat que

un 53.3 % de la terra de regadiu es cultivés el 1754 any per altre, però de ben segur que una part no gens negligible es deixava reposar en aquests moments, situació que degué canviar tal i com els llegums anaven transformant la distribució de cultius lleidatana.

S'ha elaborat, per la mostra de quaranta-vuit pobles, una ratio [cavalls, eugues, matxos i mules / bous i vaques]⁶¹. El predomini d'aquests darrers seria signe d'endarreriment⁶² en l'ús del treball animal. El quadre 3.36 agrupa per comarques les diferents ratios trobades - les dades absolutes es troben en el quadre 3-55-.

La ratio 1 indicaria una igualtat d'efectius entre els dos grups d'animals de treball. Si es considera el percentatge de pobles de cada comarca amb una ratio superior a 1 - és a dir, amb una superioritat del bestiar cavallí -, s'observa un 63.63 % de pobles a l'Urgell, un 53.84 % a la Noguera, un 50 % a les Garrigues, un 42.85 al Segrià i un 37.5 a la Segarra.

Si es considera el cas d'una ratio superior a 3, es troba un 50 % de pobles a les Garrigues, un 45.45 a l'Urgell, un 28.57 al Segrià, un 23.07 a la Noguera i un 12.5 a la Segarra.

La Segarra és la comarca amb menor presència de pobles amb una ratio superior a 1 o a 3. El Segrià es troba en una situació una mica millor. El terme de Lleida, que no s'inclou a la mostra de quaranta-vuit pobles, tenia el 1716 una ratio de 4.6, la qual cosa revela un predomini del bestiar cavallí.

Aquestes conclusions poden modificar-se o confirmar-se⁶³ a través de l'anàlisi del cens ramader del corregiment de Lleida de 1721 - reproduït a l'apèndix 2-7 -. Aquest permet de calcular les ratios bestiar cavallí/bestiar boví, les quals han estat representades en el mapa 3-3b. Els termes en blanc són aquells no citats en el cens, perquè pertanyien a d'altres corregiments o per raons que no s'indiquen. Donat que la divisió del mapa correspon als municipis actuals, en alguns casos s'han representat diversos pobles dins del terme municipal actual. El número que porten alguns municipis expressa els pobles que s'han representat dins el terme municipal corresponent.

El Segrià i les Garrigues són les comarques que tenen unes ratios més altes, és a dir, domina clarament el bestiar cavallí. La part nord-oriental del Segrià presenta un predomini de bestiar boví. A l'Urgell es troba una situació intermèdia: no són pocs els po-

Quadre 3-36

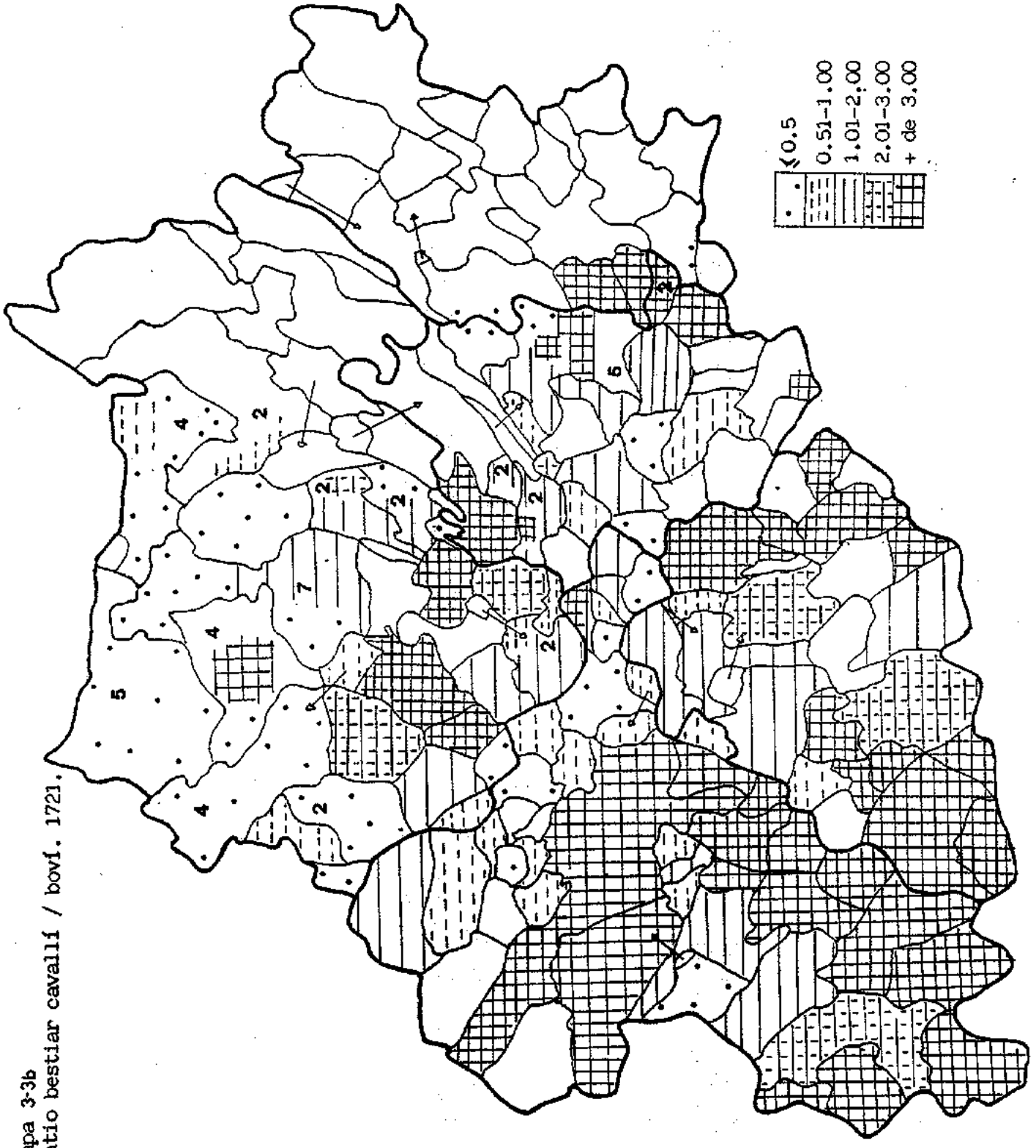
Ratio bestiar cavallí / bestiar boví*. Nombre de pobles per ratio
Mostra de quaranta-vuit pobles

Ratio	Noguera	Segarra	Urgell	Segrià	Garrigues
≤ 0.5	3	3	1	2	2
0.51-1.00	3	2	3	2	1
1.01-2.00	4	2	2	1	-
2.01-3.00	1	-	1	-	-
+ de 3	2	1	4	2	3
despoblats (sense bestiar)	1	-	1	1	-
Dades percentuals (% de pobles de cada comarca**):					
+ de 1	53.84	37.50	63.63	42.85	50.00
+ de 3	23.07	12.50	45.45	28.57	50.00

* |cavalls, eugues, matxos i mules/ bous i vaques|

** sense incloure els despoblats

Mapa 3-3b
Ratio bestiar cavallí / boví. 1721.

bles que encara no han fet la substitució de bestiar boví pel bestiar cavallí. La Noguera ha de dividir-se en dues parts clarament diferenciades: la part septentrional, de muntanya, on les possibilitats de desenvolupament econòmic han estat menors, es caracteritza pel predomini del bestiar boví, situació que contrasta profundament amb la part meridional de la comarca.

Algunes informacions,⁶⁴ escollides a l'atzar, mostren que la situació tendí a millorar. A les Garrigues, el Vilòsell tenia una ratio de 6.5 el 1716, mentre el 1763 tot el bestiar de treball era cavallí. A Puiggròs es passà, entre 1716 i 1745, de 0.25 a 2.38. La Fullea, en totes les informacions obtingudes pel període 1716-1763, només té bestiar cavallí. Cervià de les Garrigues, que el 1716 només gaudia d'aquest tipus de bestiar, té el 1731 una ratio de 7, molt alta.

A l'Urgell, Verdú passa de 4.91 el 1716 a 26.75 el 1730, i ja en els anys 1746 i 1764 tot el bestiar de treball és cavallí. El Talladell passa d'1.39 el 1716 a un domini absolut del bestiar cavallí el 1749. Nalec, entre 1716 i 1730, passa de 2.27 a posseir exclusivament bestiar de treball cavallí. Maldà tenia el 1731 una ratio de 3.17. Finalment, a Anglesola, tant el 1716 com el 1747, gaudeix solament de bestiar cavallí.

A la Noguera contrasta la situació de Tèrmens i Castelló de Farfanya amb la de Fontllonga. Tèrmens passa, entre 1716 i 1751, de 0.85 a 1.35, mentre Castelló de Farfanya només disposava de bestiar cavallí el 1734. Fontllonga, en canvi, entre 1716 i 1723 passa d'una ratio 0.35 a una de 0.22.

A la Segarra, Biosca tenia els anys 1716 i 1729 unes ratios de 0.62 i 0.32, respectivament, mentre Talavera el 1749 s'identifica per una ratio de 0.31. Les mostres de la Segarra són molt reduïdes, però potser revelen una situació difícil.

Finalment, al Segrià, Sonadell passa, entre 1716 i 1752, de 3.66 a 1.57. Lleida el 1716 tenia una ratio de 4.6 i ben aviat degut a la prohibició de posseir bous i vaques pels danys que ocasionen en els camps, només posseirà bestiar cavallí. Són poques les dades del Segrià per obtenir una conclusió, però d'antuvi, les ratios no són baixes.

La substitució del bestiar boví pel cavallí - substitució clarament observada a les Garrigues i a l'Urgell, i amb menys

contundència a la Noguera i al Segrià -, ha de ser valorada com un esforç econòmic notable⁶⁵ per part de la pagesia a l'hora de voler gaudir del bestiar de treball més apropiat. El procés de colonització, que es configura sobretot a la segona meitat del segle, afavorí aquesta tendència? Es una qüestió que encara no pot ésser contestada però, si pot servir d'indicador, a les fires de Verdú de finals del segle XVIII acudiren diversos veïns dels pobles de les terres de Lleida a comprar mules.⁶⁶

El bestiar cavallí redueix les hores necessàries per realitzar diverses tasques agràries. En aquest sentit, la substitució del bestiar boví pel cavallí s'ha de considerar com una intensificació del treball humà.

L'Urgell i les Garrigues destaquen per la presència del bestiar cavallí tant si es tracta d'una ratio 1 com 3. La Noguera es troba en una bona situació - encara que sense tanta presència de pobles en les ratios superiors a 3 -.

A l'Urgell, les Garrigues i la Noguera es detecta en un grup gens negligible de pobles una composició del bestiar favorable al bestiar boví, malgrat que la meitat o més dels pobles tinguin ratios superiors a 1 - pobles amb una composició favorable al bestiar cavallí -. La Segarra - i en menor grau el Segrià - serien les comarques en què el bestiar cavallí està menys present.

S'analitzaran tot seguit tres exemples d'ampliació del regatge. Tèrmens i Torres de Segre aprofiten les aigües del riu Segre. Verdú aprofita les del riu Cercavins, menys abundants. L'interès d'aquesta anàlisi, a més de la constatació d'un creixement del regadiu en punts tan diversos de les terres de Lleida, està en conèixer els problemes, les solidaritats, les frustracions i els conflictes que l'expansió del regatge pot implicar.

EL REC NOU DE TÉRMENS (LA NOGUERA)

El comanador de Tèrmens Desbrull, donat l'estat de l'agricultura de secà de Tèrmens i d'alguns pobles veïns de l'Urgell, decidí d'ampliar la xarxa de regatge - argumentant que Ferran el Catòlic concedí als comanadors de Tèrmens el 16 de maig de 1504 el dret d'estendre el rec⁶⁷ -. El 27 d'octubre de 1780, el comanador parla del projecte i demana ajut a la Cambra del Tresor Comú de la Religió de Sant Joan, tot manifestant que a Tèrmens les terres de rec no arriben a 400 jornals, mentre que les de secà superen els 4000, afegint que l'obra pot beneficiar Vilanova de la Barca i Bellvis. El gener de 1781 l'Assemblea del Gran Priorat de Catalunya declara l'obra interessant i l'encarrega al nou comanador Copons. Aquest féu l'obra, endeutant-se per valor de 52775 lliures⁶⁸ . El finançament fou variat, i hauria gastat "18 mil lliuras de la mateixa Religió de Malta, 12, o 14 mil lliuras del sabaté del Sol de Barcelona, que li ha deixat y segons se dóna per cert, encara li adelanta dines, perquè dit comandor encara manté lo mateix fausto, y opulencia, y no sey coneix la menor cosa; diuen que lo compte de Granyena no li aje dexat 7 mil lliuras; diuen que també un altre pagès de Urgell no lin aje dexat 3 mil lliuras. Se ignora lo demás"⁶⁹ . Aquest probable origen dels capitals per realitzar el rec nou és força significatiu: des de membres de la classe feudal fins a diversos individus enriquits - un sabater de Barcelona i un pagès de l'Urgell - .

L'ús de les aigües fou establert pel comanador a la pagesia, afectant 561.25 jornals de terra⁷⁰ , que eren part dels més de dos mil jornals de terra establerts el 1785 i 1786 a Tèrmens. Els pactes⁷¹ de l'establiment de l'aigua obligaven els emfiteutes a pagar un sequiatge irredimible d'un quartà de blat per jornal i un altre quartà al comanador Copons durant la seva vida. L'entrada era d'un diner per jornal, i per tal de contribuir a la neteja de la sèquia cada emfiteuta hauria de contribuir anualment amb l'aportació d'una quarta part d'una jornada de treball o dos sous.

L'establiment recollia una normativa mínima pel rec, en la qual s'expressava: "... otorga, y concedeix la facultat de colocar los ulls, y oberturas per prendre las aguas de ditas asse-

quias, y de formar los brassals, y conductes per sa distribució, al batlle, i al senyor de dit poble perquè ab dos pèrits, o comissionats vehins del mateix poble nomenats per los interessats irrigants pujan arreglar, y determinar lo més convenient per lo acert de dita distribució de aigües, y utilitat pública, y particular...". En cas de paritat de veus, el comanador pot nomenar un tercer expert per resoldre el cas. A més, cedeix als esmentats a dalt la facultat de fer les ordinacions del regatge. El document de l'establiment, a més de donar una normativa per resoldre alguns problemes, extableix la distribució d'aigua entre les partides: dilluns, dimarts i dimecres, regaran les partides de la Boga, Pradet i Figuera, i el dijous, divendres i dissabte regaran part de la Figuera, i la partida de la Bovera. El diumenge es reserva el rec el comanador.

La previsible abundància d'aigua a la sèquia havia de donar uns excedents d'aigua. Per això, Copons projecta cedir a perpetuitat als veïns de Bellvis dues moles d'aigua si en baixen quatre o la meitat de la que baixi si no arriba a quatre moles, els dilluns, dimarts i dimecres, aigua provinent del rec nou. Els terratinents de Bellvis, a canvi, haurien de cedir al comanador el dret a construir molins fariners, permetrien el pas de l'aigua cap a altres termes - ja en els establiments de Tèrmens es reserva el comanador poder engrandir les sèquies fins a deu pams d'amplària-. Els terratinents de Bellvis haurien de pagar dos quartans de blat per jornal regat - un a perpetuitat i l'altre en vida del present comanador -. L'entrada i els altres possibles pactes no es fixen en el document consultat. A diferència d'allò que s'expressa en els establiments d'aigua de Tèrmens, en el projecte de Bellvis el comanador pensava renunciar als lluïsses derivats de l'establiment de l'aigua per evitar plets⁷².

Tots aquests esforços del comanador - que significaren llur ruïna, com palesa el segrest de les dues comandes de què gaudia - quin fruit donaren?⁷³

Marià Enrich, arquitecte i mestre d'obres de Barcelona, nomenat comissari visitador de la comanda de Tèrmens pel Gran Priorat, testificà l'any 1786 que el rec nou està en bon estat pel rec de les terres de Tèrmens i fins i tot d'altres terres fora d'ell⁷⁴. Però diversos veïns es queixen del mal que fa la sèquia, demanant

indemnitzacions⁷⁵ . L'arrendatari de la comanda de Tèrmens (1789-93), Pere Vingut, comerciant de Roses, es queixarà del preu fixat a l'arrendament degut a què el rec no ha donat els fruits esperats⁷⁶ . Com reconegué el Gran Priorat, Copons "havia format la idea d'extendrer en gran manera son nou regadiu, féu diferents establiments de las ayguas per lo riego de terras per quant vindria lo cas de tenir éstas efectivament la aygua; y com això en moltas no se ha verificat, no se poden dir terras de regadiu, y per lo tant no estan obligadas al pago del dret de sequiatge". Tanmateix, "com per lo riego de la nova horta, ni se han fet ordenansas, ni se ha fet distribució de ayguas ab diadas, y horas, ni conductos per lo ordre entre los irrigants, és motiu de que molts regan, altres quedan en sech, y altres inundadas sas terras"⁷⁷ .

En la resolució del conflicte entre el comanador i Pere Vingut s'afirma, per part d'aquest, que l'any 1791 - any que segons el comanador es regà, a diferència de 1790 en què no es féu - només "algunas terras se regaren qual porció segons lo dret de asequiage cobrat serà la quinta part y ab poca utilitat per no ser a temps"⁷⁸ .

El rec nou de Tèrmens, ja acabat el 1786, significà la possibilitat de regar una extensió de terra als termes de Tèrmens i Bellvis. Els més de 500 jornals on s'establí l'aigua a Tèrmens tingueren serioses dificultats per ser regats. Tots aquests problemes foren deguts al plantejament de l'obra: el comanador Desbrul fou assessorat en el sentit que fes ell l'obra, sense participació dels possibles regants. Així, se li recomanà - i ell hi estiguè d'acord -: "Y que se constituesca espectador aguardant que se li sollicitia lo permís de valerse de ditas ayguas, pues ab est modo, podrá posarlos la lley que vulla, quant de altra manera li donarian; y encara que passia algun temps sens ferse cas de dit riego, però en lo primer any que no ploquia en la sermentera, o que per esterelitat de ayguas se perdian los sembrats, tots se mostraran ansiosos a solicitar títol..."⁷⁹ .

Si la pagesia hagués participat directament en el disseny i gestió de la sèquia, sembla que molts d'aquests problemes s'haguessin evitat i el rec hagués estat en ple funcionament molt aviat. De tota manera, el rec nou de Tèrmens fou una realització

que degué permetre d'augmentar els rendiments en les terres que, progressivament, es regaren. Si l'aprofitament de les aigües a Tèrmens no tingué un efecte immediat en el creixement dels rendiments de la terra, tampoc no el tingué en la intensificació del treball. L'organització dels recs i la normativa per llur funcionament foren dificultats, i aquest fet no fomentà una intensificació del treball agrari. Però indubtablement, la creació de nous recs al set-cents possibilità que, en un termini probablement no massa llarg, l'agricultura es beneficiés notablement amb la nova xarxa de regatge de Tèrmens.

EL REC NOU DE TORRES DE SEGRE (EL SEGRIÀ)

L'expansió del rec, la millora de la xarxa i les dificultats i les solidaritats que en les zones regades es produïren resten palesos en el cas de Torres de Segre.

A Torres de Segre es comença el 1716 a fer una sèquia nova⁸⁰. L'any 1717 es féu una concòrdia entre el comú i el comanador, en la qual aquell fixà els dies en què el comanador podia disposar de l'aigua de la sèquia nova, a canvi que el comanador tingués cura d'ella, "fent los escombros de ella, y cuidarse de la presa de la aigua..."⁸¹.

El 1775, el procurador del comanador de Torres rebia testimonis on es constata que l'any 1774 l'Ajuntament de Lleida havia permès d'obrir "una zanja en el alveo del río Segre, por medio de la qual se introducen en la azequia nueva de Torres, alomenos dos muelas de agua, cuyo beneficio se está experimentando ahora, siendo assí, que antes de dicha diligencia hacía lo menos quinse años que no se introducía en dicha azequia nueva, porción alguna de agua, por cuyo motivo era del todo inútil". El testimoni Josep Marquès, pagès que havia treballat en la construcció de l'esmentada rasa, matisava que en aquests deu o dotze anys darrers, abans de fer la rasa, no baixava aigua regularment, "a menos que fuese cuando crecía considerablemente el río, por cuyo motivo se reputava dicha azequia por inútil"⁸².

Aquests testimonis formaren part de la resposta del Gran Priorat a la petició que els regidors de Torres feien el 1774: "... pues participam a VS com ara actualment estan treballant los escombros de la sèquia, y avem vist com no fan cosa al consert de dits escombros, y lo mateix succehí en lo any passat, pues, si la sèquia del senyor comanador nova agués estat ben feta, no se au- rian perdut tots los fruits de istiu, com se perderen que passava més de sis mil lliures lo que valian..."⁸³.

Segons els regidors, els arrendataris esperaven que la ciutat de Lleida donés l'aigua a les sèquies per evitar-se fer la neteja. Aquells demanen al Gran Priorat que doni ordre al batlle de Torres perquè posi homes per fer la neteja, carregant la despesa

als arrendataris, tal com diu la tabba de l'arrendament.

Un informe dels anys noranta, ordenat per l'Assemblea del Gran Priorat, sobre la situació de les sèquies de la comanda de Torres, testifica que el comanador ha fet bé la neteja de les sèquies, però es queixa del desinterès que mostren els regants d'Albatàrrec, Montoliu i Sonadell. L'informe proposa al comanador de Torres "que si considerara conveniente para unir a sus vasallos al interés común dexar las assequias inútiles por algún tiempo cuando ocurra alguna avenida, lo practique, precaviendo el peligro de algún mayor daño para que viendo y experimentando sus vasallos y principalmente los vecinos de los tres pueblos de Albatàrrec, Montoliu y Sudanell la necesidad conspiren todos a un mismo fin procurando el arreglo para el uso de las aguas y que no se desperdicien como lo practican aquellos mismos que deberían economisarlas..."⁸⁴

Per fer front a aquesta caòtica situació, l'Audiència imposarà penes de 25 lliures per cada falta en la cura de les sèquies o bé si es trenquen les sèquies per on no correspon. L'Audiència ordena a Albatàrrec, Montoliu i Sonadell que, quan reguin de la sèquia, tinguin cura d'ella "teniéndola limpia y reparada en todo lo que mira a sus territorios... sin abusar en manera alguna de dichas aguas, rompiendo por donde no se debe, o dexando de tener en forma las compuertas a estilo de buenos labradores, y disfrutadores de aguas de aseQUIAS comunes..."⁸⁵

Els regidors de Torres, molt interessats a estendre encara més el rec, realitzen, a la fi del set-cents i començaments del nou-cents, una nova presa i sèquia⁸⁶ per augmentar l'aigua que circulava per la sèquia del comanador, amb l'objectiu de regar l'horta de la vila que, per manca d'aigua, tenia problemes. Aquesta petició es féu el 1799 al Consell de Castella. El cost de l'obra, segons el projecte, es xifrà en 134067 rals 25 maravedís de billo, creant-se una junta per l'administració econòmica i fent-se un conveni amb el comanador. Aquest, Nicolau d'Armengol, condonarà el 6è dels fruits de Torres durant dos anys - des d'abril de 1804 fins abril de 1806 -, cedirà pel mateix temps la bassa d'amarar el cànem i el tros de terra que serveix per estendre'l, el trull de vi amb la bodega, cubell i altres estris, i 2000 lliures en moneda d'or o argent, pagadores quan l'obra s'hagi finalitzat. Aquesta s'haurà de fer en dos anys, i pel que fa a l'aportació econòmica dels futurs regants ja que l'aportació del comanador seria insuficient per sí mateixa, es repartiran

les despeses restants en funció de la riquesa que els regants tenen registrada al cadastre. Aquesta obra havia de beneficiar també els propietaris de terra d'Albatàrrec, Montoliu i Sonadell, que reguen amb l'esmentada sèquia, el Capítol de Lleida ja que rep un 12è dels productes de Torres i el rector de Torres com a perceptor de la primícia. Segons l'Ajuntament de Torres, tots aquests individus i institucions haurien de contribuir a l'obra, però es desconeix si fou així.

La participació en el projecte de Torres dels veïns i del comanador va ser una garantia perquè l'empresa fos viable immediatament, a diferència del què succeí a Tèrmens, on la pagesia no participà directament en la gestió de la realització del rec nou.

El progrés del regadiu a Torres de Segre és evident, i hom ha d'esperar que el regadiu possibilités uns rendiments majors. L'exemple de Torres manifesta amb claredat les dificultats que el manteniment d'una xarxa de regatge comportava, sobretot quan les diverses tasques de manteniment no estaven sota el control dels regants o hi havia pagesos que no respectaven la mínima normativa en la utilització de les aigües. Aquests problemes no solament havien d'afectar el rendiment de la terra, sinó també la productivitat del treball humà. La nova sèquia i presa, creades al tombant dels segles XVIII i XIX, aconseguí de superar les dificultats que s'han esmentat? Probablement, tractant-se d'una obra finançada en gran part pels mateixos veïns de Torres, havia de fer-se una planificació de l'ús de les aigües força adequada, que permeté una millora no solament en els rendiments de la terra, sinó també en la productivitat del treball humà.

ELS RECS A VERDÚ (L'URGELL)

Les "Respostes" de Verdú expliciten l'existència de sis jornals d'horta segura de regatge, i 850 jornals d'horta contingent de regatge - 50 de primera qualitat i 800 de segona -. La correcció cadastral de 1722⁸⁷ situa la sembradura de regadiu en 190 jornals entre les tres qualitats - respectivament 31.66, 63.33 i 95 jornals -. Segons un decret d'intendència, es consideraran aquests 190 jornals com a sembradura de secà⁸⁸ .

Aquesta situació tan precària, pel que fa a la possibilitat de regar les terres, sembla millorar durant el set-cents. A l'arxiu municipal de Verdú s'han trobat diversos quaderns on es registren tots els regants de la sèquia nova, d'on es pot concloure que entre 1741 i 1764 no s'augmentaren els jornals regats - quadre

Quadre 3-37
Jornals regats a Verdú mitjançant la sèquia nova

Any	Jornals
1741	341.66
1748	364.00
1764	354.00

A diferència dels anys postcadastrals, sembla clar que aquests jornals - quadre 3-37 - eren efectivament regats, car en cas contrari no s'hagués exigit el sequiatge de quatre sous per jornal regat per la sèquia nova.

No s'ha pogut datar la construcció de la sèquia nova, però se sap que cap a l'any 1768 es feren millores a la sèquia de la Pernada, variant el recorregut per tal que les aigües beneficiessin més terres del terme de Verdú⁹⁰.

En tot cas, els recs de Verdú foren d'una importància modesta, donada la manca d'aigua en aquella zona. En aquest sentit, cal destacar les disputes sobre aigües entre Tàrrega i Verdú. L'any 1737, els de Verdú no deixaren fer als de Tàrrega una resclosa per portar aigua cap a aquesta vila. La Reial Audiència donà la raó als veïns de Verdú, tot afirmant que tenien total domini sobre les aigües del seu terme⁹¹. En ocasió dels canvis efectuats en la trajectòria de la sèquia de la Pernada, els de Tàrrega es queixen perquè el nou trajecte els perjudica. L'ajuntament de Verdú argumentarà que "los señores de Tàrrega no sienten el desvío de la agua de dicha asequia por el agua, que de si lleva, si bien, que con el motivo desta pequena asequia, nos sangravan furtivamente la agua de nuestra asequia mayor conduciéndola como a inmediata a dicha asequia"⁹².

LA INTENSIFICACIÓ DE L'AGRICULTURA A LES TERRES DE LLEIDA

Plantejar la qüestió de la intensificació de l'agricultura en unes terres que eren bàsicament de secà durant tot el segle XVIII, és una qüestió difícil de resoldre, sobretot si es té present que no es disposa de sèries de rendiments d'explotacions concretes⁹³ i que és difícil precisar a partir de les fonts consultades si es produí una intensificació del treball.⁹⁴

Segons les "Respostes", moltes d'aquestes terres de secà de la regió de Lleida es cultiven la meitat cada any⁹⁵ i tenen uns rendiments baixos. Posteriors cadastres estudiats manifesten en alguns casos - com Nalec el 1730, Castelló de Farfanya el 1734, Puiggròs el 1745 i Talavera el 1749 - l'existència de guarets bianuals, la qual cosa no vol dir que en els cadastres utilitzats on no s'expressa no es facin guarets d'aquest tipus. S'ha vist, així mateix, com els rendiments deduïts a partir de cadastres de la primera meitat del segle són baixos. Quan a la fi del segle, el 1797, el Gran Priorat estudia el benefici econòmic que obtindria del terme de Malpartit, expressa que dels 2000 jornals aptes per cultivar, només es

poden cultivar anualment la meitat.⁹⁶

Les dificultats per augmentar els rendiments es palesen clarament a les zones on l'aigua no baixa sempre amb regularitat, com són els casos ja esmentats de Tàrrrega o Castelló de Farfanya. L'any 1730 al cadastre de Nalec es manifesta que "la tierra de regadío que se halla en este término no se siembra todos los años sino año por otro..."⁹⁷ I com ja s'ha dit anteriorment no se sembren alguns productes per manca d'aigua i la producció de cànem resta sovint compromesa per la mateixa raó. El cadastre de 1731 de Cervià expressa que "tots els ortets que van continuats en dita operació són ortets de aygua de un barranch y no és permanent sols se poden regar los sis mesos del any y lo tems de poch calor y són orts de segona qualitat".⁹⁸ Un document relacionat amb el cadastre de 1721 de Florejacs expressa "pues en él no se halla haver agua viva, ni pasar por él por lo que se ven precisados los vezinos del dicho lugar en haver de recoger en unas balsas la agua del cielo para el abasto de ellos y sus azemillas..."⁹⁹

Aquests pobles que aprofitaven l'aigua dels torrents podien veure's perjudicats quan les pluges eren extraordinàries. El problema de l'aigua no és tan sols un problema de disposar-ne per regar. Es també poder exercir el seu control fins i tot quan aquesta circula formant grans i incontrolables rubinades. El rector d'Anglesola explica que "en lo any 1726 en lo mes de mars (sobre no haver plogut en tot lo ivern si bé que féu uns rigorosos frets com may no aguessen vist puig en un toll de aygua glasada passa un carro sens rompre lo gel) comensaen grans plujas que de contínua ab gran abundància ploqué cerca tres dies y vingué tal rovina per lo reguer de Anglesola que no y havia memòria de hòmens que se agés vista tan caudalosa en temps de primavera". Les pluges foren presents la major part dels mesos d'abril, maig i juny. En aquest darrer mes les riuades foren tan generals "que sen aportaren los més ponts de aquells com foren de Gerri, lo de la Pobla de Segur ab part de las casas contiguas a ell, lo de Trem, lo de Camarasa, de Corbins y al de Balaguer". Les riuades s'emportaren tres pilars i cinc arcades del pont de Lleida¹⁰⁰.

Aquesta situació tan precària, que domina en general, té excepcions: les poblacions on es disposa d'aigües canalitzades relativament abundants o abundants. En aquest sentit destaca la zona rega-

da del Segrià i algunes petites zones puntuals - Tàrrega, Verdú, Balaguer, Bellpuig, Tèrmens...^{100b} Els rendiments de l'explotació de Tàrrega estudiada per Vilar són notables, així com els que donen les "Respostes" de la ciutat de Lleida, i palesen aquesta altra realitat agrària.

L'extensió del regatge al terme de Montagut i la introducció massiva del cultiu de lleguminoses a Lleida i el progrés del cànem - que degué donar-se a d'altres hortes com la de Tèrmens - confirmen una intensificació de l'agricultura lleidatana. El progrés de les terres de regadiu a l'horta de Lleida durant el XVIII s'ha d'entendre com una recuperació i millora de la infraestructura de regatge ja existent. Les terres de regadiu de Lleida se situaven entorn dels 10000 jornals¹⁰¹, encara que a la dècada dels vuitanta aquesta recuperació encara no era total.

L'extensió del rec a Tèrmens - amb la sèquia nova -, a Torres de Segre - amb l'ampliació del rec projectat i realitzat al tombant del segle -, les millores a Verdú i a les sèquies de Lleida proven que hi hagué intents seriosos en les poblacions properes a les riberes dels rius per augmentar els rendiments. Però aquests progressos, com es veu, no afectaren la majoria de les terres de Lleida.

Al terme de Lleida s'experimenta un canvi en la distribució de cultius, que apunta cap a una major intensificació agrària. La reducció de la producció de blat dóna pas a una major producció de mongetes i faves i de cànem, que nitrogenaran la terra. Aquest procés probablement es donà a d'altres hortes, com Tèrmens: "Las terras del nou regadiu se conresan seguint lo mateix estil que las del secà, que és dir, que se conresan en lo un any, y quedan vacants lo altre, sens fersi en lo any de estas vacants, cànems, mongetas, ni altre fruyt, lo que no succeheix així en la horta vella de Tèrmens, que com tenen la aygua contínua, y ben distribuïda, se conresan sas terras tots los ans, los uns de blats, y los altres de cànems, mongetas, y altres fruits..."^{101b}

Aquesta situació de Tèrmens de començament de la dècada dels noranta ben bé podria ser un paradigma de la situació general de les terres de Lleida: als secans, guarets i producció bladera - amb les especialitzacions en vinya i olivera que es veuran més endavant -; a l'horta regada rotació de cultius, en la qual intervé clarament la mongeta o el cànem, fet que es tradueix en un major rendiment de la terra.

Com veien el problema de la intensificació del cultiu els pagesos de les zones de secà? La seva solució serà reinvertir tots els fems en l'explotació. Tinguem present que a la segona meitat del XVIII l'augment de la superfície cultivada entrà en conflicte amb el creixement del contingent ramader.¹⁰² Les obres d'alt cost seran difícils de fer, car la pagesia té pocs capitals - i no sembla factible la realització d'una obra com la que, al nou-cents, canvià la fesomia de l'Urgell -. Els contractes d'arrendament de terres i les llicències temporals expressen clarament l'obligació del colon d'invertir els fems en les mateixes terres¹⁰³. La lluita pel control dels fems que es dona mostra la importància d'aquesta qüestió¹⁰⁴. En els casos en què hi hagué una petita possibilitat de regar els plets entre els pobles seran freqüents¹⁰⁵.

Les institucions feudals prestaran certa atenció a la necessitat d'intensificar el cultiu, encara que en pocs casos optaran per una inversió directa - com passà a Montagut, Tèrmens o Torres de Segre -. Normalment optaren per altres accions. Els establiments del Gran Priorat de Catalunya s'expliquen per la necessitat d'intensificar l'agricultura per obtenir més rendes: "... per lo general resulta ser útil lo fer establiments de las terras dels dits termes perquè los pocesors las cultivarian millor estant segurs de poderlas cultivar sempre; y en sa concequència serian més crescuts los delmes que percibiria lo senyor Gran Prior, a més dels censos anuals, y lluhismes vencedors per les transportacions"¹⁰⁶. Les clàusules de les llicències temporals del Capítol sobre Montagut (1808-10) indiquen que s'hauran de fer tres relles a l'horta i dos al secà com a mínim. El llaurar diverses vegades una terra serà una de les formes de garantir un major rendiment, encara que sempre s'està subjecte al clima, quan el rec és inexistent. Tanmateix, com exposà l'Acadèmia d'Agricultura de Lleida el 1764, caldria millorar les eines agràries. Aquesta Acadèmia pensava d'intriduir l'arada de rodes, desconeguda al set-cents a les terres de Lleida¹⁰⁷.

La intensificació de l'agricultura - entesa com a augment del rendiment - de les terres de Lleida és un procés caracteritzat per la discontinuïtat en l'espai. Els obstacles són molts, i el més important és la manca de capitals de la pagesia. L'endeutament i les successives crisis de producció dificulten l'acumulació de capitals per part de la petita pagesia dominant. Les dificultats en finançar millores són paleses. Serà als pobles amb rec - amb més excedents comercialitzables - on la pagesia disposarà de capitals per a invertir i fer millores. Qui posseeix la riquesa - les

classes feudals, principalment.-, no es decideix a invertir en la introducció del rec. L'Urgell haurà d'esperar al segle XIX per disposar d'un canal. Els establiments realitzats al darrer terç del set-cents i tot el procés de colonització a base de llicències havien de generar una millora d'alguns sectors de la pagesia que podia fer factible la intensificació de l'agricultura. Però les conjunctures finals del segle, la guerra de la Independència i la depressió agrària del període 1821-30 desgavellen en gran part les acumulacions fetes. Millores parcials i concretes, en tot cas, continuen essent possibles.

Pel que fa a la intensificació del treball, s'han observat dificultats en parlar de l'organització del rec, però també s'han insinuat millores. A les terres de regadiu, els canvis en la distribució de cultius significaren de ben segur una major dedicació en hores per part de la pagesia, però la producció de productes com les mongetes i el cànem pogueren incrementar la producció per actiu expressada en valor. Aquesta hipòtesi caldrà comprovar-la quan es disposi de fonts documentals adequades. La substitució del bestiar boví pel bestiar cavallí esdevé un element important en l'augment de la productivitat del treball.

A finals del segle XVIII, la terra era un bon camp d'inversió per a la burgesia, malgrat les dificultats existents. En aquest sentit, destaca l'establiment del terme de la Novella a favor de Cortadellas de Calaf i Monseny de Solivella, fet pel Gran Priorat.¹⁰⁸ Aquest establiment - que no és l'únic dels realitzats a favor de la burgesia - es feia sobre un terme amb rec "ab qual riego se asegura la cullita, y sino que sia un any o altre estèril de aigües sempre ne acostuman baixar"¹⁰⁹. Si la terra no fos un veritable negoci, com explicar que Cortadellas i Monseny es comprometessin a invertir 2000 lliures en la fabricació de dues cases per a parcers a la Novella?¹¹⁰ El Gran Priorat, que establí l'esmentat terme als esmentats individus el 1797, es repensa i intenta d'invalidar-lo. Un dels arguments que dóna és la por a què els emfiteutes posin en cultiu la terra dedicada al ramat¹¹¹. Aquest exemple sembla indicar que hi havia projectes burgesos de crear grans explotacions agràries, i segurament la intensificació de l'agricultura seria un objectiu prioritari. Els establiments d'importantes quantitats de ter-

ra de sècans comunals de Lleida, fets per l'ajuntament el 1789, afavoriren notablement a comerciants.¹¹²

Hi ha indicis de l'existència de projectes burgesos lligats a la terra. Què se'n féu de tots ells, donades les vicissituds polítiques i econòmiques? L'estudi del segle XIX esdevé fonamental si es vol comprendre el resultat final de les transformacions del segle XVIII.

Si el segle XVIII significà a les terres de Lleida l'extensió de la superfície cultivada i una intensificació de l'agricultura, basada sobretot en l'expansió del regatge, la introducció de llegums en la rotació de cultius i l'estabilitat de la pagesia a la terra -, el segle XIX significarà l'acceleració del procés d'intensificació. Aquest procés, probablement, s'accentuà després de la crisi agrària que succeí la guerra de la Independència.

El 1871, al terme de Balaguer, es colliren 10120 hectòlitres de blat, havent-se sembrat un total de 1155 hectòlitres, la qual cosa significa una ratio collita/llavor de 8.76, rendiment molt superior al que hom podia esperar al segle XVIII. El rendiment en regadiu del blat de Balaguer s'elevava a 10¹¹³. Aquestes dades són una estimació que palesa un fet indiscutible: un major nivell de rendiments a Balaguer. L'Urgell, degut a la construcció del Cabal, experimentarà una intensificació molt important, no exenta de dificultats. Al segle XIX es desenvoluparan encara més les tendències que ja es mostren al set-cents en el sentit d'una major intensitat de l'agricultura. L'interès de la qüestió és visible, i el tema resta obert.¹¹⁴

3.3. DISTRIBUCIÓ DE CULTIUS I ESPECIALITZACIÓ AGRÀRIA

L'estudi de la distribució de cultius de la mostra de quaranta-vuit pobles, en base a les "Respostes" de 1716 - quadres 3-2 i 3-3 - revela amb claredat un predomini quasi absolut de la terra campa de sembradura dins el conjunt de les terres de cultiu. Aquest fet prova l'especialització cerealística de les terres de Lleida en el moment de la implantació del cadastre. El cultiu de la vinya i l'olivera és remarcable en algunes d'aquestes poblacions. Artesa de Segre, la Baronia del Tossal, Cabanabona, Torrefeta, Tàrrega, Freixenet de Segarra, Montoliu de Segarra, Nalec, Guimerà, la Fullella i Cervià de les Garrigues tenen més d'un 10 % de terra cultivada dedicada a la vinya, destacant Tàrrega (34.75 %) i Guimerà (23.07 %) a l'Urgell, Cervià (16.86 %), Cabanabona (14.28 %) i la Baronia del Tossal (17.8 %) a la Segarra i Artesa de Segre (19.7 %) a la Noguera.

D'altra banda, dediquen més del 8 % a l'olivera: la Baronia del Tossal, Anglesola, Tàrrega, Miralcamp, Nalec, els Emprius de Ciutadilla en Verdú i Cervià de les Garrigues, destacant Tàrrega (18.72 %), Nalec (24.57 %) i els emprius de Ciutadilla en Verdú (20.77 %) a l'Urgell i Cervià (14.45 %) a les Garrigues. La resta de cultius és molt minoritària i només havia d'abastar les necessitats del pagès que els cultivava.

Aquesta mostra de quaranta-vuit poblacions revela clarament la poca diversificació dels cultius i l'existència d'abundants erms - les "Respostes" en quantifiquen, probablement, només una part, possiblement la de més fàcil posta en cultiu -. Aquesta situació tan precària haurà d'ésser canviada a causa de la pressió demogràfica, que exigirà una major quantitat i varietat d'aliments, i com a resposta de la pagesia per assolir uns ingressos superiors, que poden donar la venda del vi, de l'oli i d'altres productes. La demanda de cereals per part del litoral català esdevindrà un argument que justificarà un creixement agrari. De tota manera, cal observar que els percentatges indicats de vinya i olivera poden amagar superfícies petites dedicades a aquests cultius. Per exemple, Cervià té 28 jornals de vinya i 24 d'olivera. Extensió i diversificació són processos necessaris per a desenvolupar l'economia rural.

Pel que fa a la producció cerealística, la situació no és

gens bona, si s'analitza la composició de la producció a través de les mateixes "Respostes" - quadre 3-38 -. S'ha elaborat un senzill índex - producció de blat dividida per producció d'altres cereals - per tal de veure la importància del blat dins el conjunt dels cereals. La ratio igual o superior a 1 indicarà que la producció de blat en quarteres és igual o superior a la producció total dels altres cereals (mestall, ordí, etc.). En conseqüència servirà per veure les zones en les quals el blat té un paper important dins la producció. Les ratios 0.5 a 0.9 revelaran una situació intermèdia, mentre que les ratios inferiors a 0.5 indicaran una molt escassa producció bladera i, en conseqüència, una situació pitjor, o com a mínim dependent de les produccions no locals - quadre 3-39 -.

No arriben a la meitat dels pobles de la mostra els que tenen una ratio igual o superior a 0.5, i només superen o igualen la unitat catorze poblacions. Cal observar, així mateix, que els pobles més al nord de la regió de Lleida tenen ratios inferiors a 0.5. Es a la zona plana - amb algunes excepcions - on les ratios són més elevades, però en pocs casos les ratios arriben a 2 o més. En conseqüència, no es tracta tan sols de diversificar la producció en el sentit d'estendre la vinya i l'olivera. Un veritable progrés agrari exigirà, també, l'augment de la producció de blat.

Plantejada així la qüestió, resta ben evident l'esforç que la pagesia haurà de fer - o intentar fer - durant el set-cents. El féu? En quin grau? En quines zones? Tot seguit es tractarà aquesta qüestió - quadre 3-40 -.

A les Garrigues, s'observa una diversificació important. El Vilosell, que tenia 12 jornals de vinya i 12 d'olivera el 1716, en té, respectivament, el 1763, 63.62 i 89.37. En termes relatius el 3.32 % de terra cultivada era dedicada a la vinya i un altre 3.32 % a l'olivera el 1716, mentre que el 1763 els percentatges eren respectivament 14.01 % i 19.68 %. Puiggròs, amb 15 jornals d'olivera (6.84 %) el 1716, en té el 1745 115.74 (23.43 %). La Fullella, amb 20 jornals de vinya (10.92 %) i 3 jornals d'olivera (1.63 %) el 1716, en té el 1763 70.57 de vinya (14.14 %) i 138.91 d'olivera (27.84 %). Cervià, amb 28 jornals de vinya (16.86 %) i 24 d'olivera (14.45 %) el 1716, en té el 1731 8 (8.60 %) i 13.43 (14.44 %) respectivament.

Quadre 3-38

Producció segons les "Respostes". 1716. Mostra de quaranta-vuit pobles

Poble	Blat	Altres cereals	Vi	Oli	Llegums	Cànem	Altres
Fontllonga	30	283	581c	223	-	-	6 de nous
Tiurana	3	32	12	5	1	1	-
Artesa de Segre	300	848	125	-	2	40	15 de nous
B ^a del Tossal	-	410	100	8c	4	3	12 de fruita
Tudela de Segre	10	355	200	2c	-	1	-
B ^a d'Oliola	200	1700	102	100	4	3	6 de nous
Cabanabona	-	288	80	-	1	2r	1 quartera
Biosca	400	2900	700	p	-	-	alguns ametllers o noguers.
La Sentiu de Sió	165	133	-	-	-	-	1 rova de mel
Preixens	60	510	150c	-	-	3	2 roves de mel
Puigverd d'A.	200	1600	80	-	-	30r	-
Florejacs	10	298	10	10	-	-	-
Vallfogona de B.	180	100	-	-	-	-	-
Belcaire d'U.	400	220	-	4c	-	-	-
Les Penelles	60	180	-	3c	-	-	-
Torrefeta	0	105	15	-	-	2	6 de nous, 2 d'ametlles i 2 de fruita
El Portell	0	375	33	-	-	-	2 d'ametlles
Benavent de S.	330*	60	10	-	-	25	-
Térmens	500**	306	300c	-	20	150r	-
La Fuliola	200	165	100	-	-	-	-
Les Olugues	10	92	50	1c	4	1	10 de nous, 15 d'ametlles, 1 de fruita
El Poal	150	160	150c	-	-	-	-
Anglesola	3000	1280	22	7c	3	25	150 d'ametlles i hi ha 30 arnes
Vilagrassa	400	285	180	4c	-	10	10 d'ametlles i hi ha 6 arnes
Tàrrega	1800	3200	9940c	4080	-	125	16 de fruita
El Talladell	130	568	50	130	2	10	8 d'ametlles
Granyanella	72	360	800c	96 l	-	-	3 d'ametlles
Freixenet de S.	10	212	15	-	-	2	12 d'ametlles
Sidamon	160	220	120c	60	-	-	-
Mollerussa	275	550	1200c	100	-	-	6 d'ametlles
Preixana	750	390	600c	180	2	8	3 d'hortalisses
Verdú	1800	5960	10000c	1500	-	-	-
Montoliu de S.	280	528	80	6	-	-	nous i ametlles, 14 càrregues
Miralcamp	425	525	488c	465	-	-	9 d'ametlles
Sonadell	500	40	25	20	10	60	-
Puigverd de LL.	250	250	11	3c	-	-	-
Puiggròs	150	270	-	10c	-	-	10 d'ametlles
Rocafort de V.	111	333	74	9c	3	9	7 de nous i 6 d'ametlles
Nalec	111	733	135	750	3	9	42 de nous i 42 d'ametlles

Poble	Blat	Altres cereals	Vi	Oli	Llegums	Cànem	Altres
Emprius de Ciutadilla en Verdú	166	90	12	216	-	-	9 d'ametlles
Guimerà	375	1020	850	1000	62	30	50 de nous, 50 d'ametlles, 15 de fruita, 50 de cebes, 19 d'hortalisses
Soses	752	220	20	-	-	30	-
Suryer	600	200	50	5	8	15	4 d'ametlles
Albagés	-	120	-	2c	-	2	2 d'ametlles
Fulleda	-	460	40	4c	-	-	12 de nous, 5 d'ametlles, 3 roves de mel
El Soleràs	-	167	12	3c	-	6r	80 roves de figues
Cervià de les Garrigues	60	350	37	210	-	3	-
El Vilosell	100	435	48	4c	-	-	15 de nous

* s'ha d'afegir 120 quarteres d'arròs. ** s'ha d'afegir 300 quarteres d'arròs. Si no s'ha expressat una altra cosa, les unitats utilitzades són: cereals, llegums, nous i ametlles, quarteres; el vi en càrregues (però la c significa càntirs); l'oli en quartans (excepció feta dels casos indicats amb c, en càrregues, i amb l, en lliures). El cànem en quintars, però en roves si s'indica la r. La fruita, les cebes i les hortalisses en càrregues. El símbol p significa molt poc.

Quadre 3-39

Relació quarteres de blat produït/quarteres dels altres cereals produïts,
en base a les "Respostes".1716.Mostra de quaranta-i-vuit poblacions.

Població	Relació	Població	Relació
Fontllonga	0.106	Tàrrrega	0.560
Tiurana	0.093	Talladell,el	0.228
Artesa de Segre	0.353	Granyanella	0.200
Tossal,el	0.000	Freixenet	
Tudela de Segre	0.028	de Segarra	0.047
Baronia d'Oliola	0.117	Sidamon	0.727
Cabanabona	0.000	Mollerussa	0.500
Biosca	0.137	Preixana	1.923
La Sentiu de Sió	1.240	Verdú	0.302
Preixens	0.117	Montoliu	
Puigverd		de Segarra	0.530
d'Agramunt	0.125	Miralcamp	0.809
Florejacs	0.033	Sonadell	12.500
Vallfogona	1.800	Puigverd de Lleida	1.000
Bellcaire d'Urgell	1.818	Puiggròs	0.555
Penelles,les	0.333	Rocafort de	
Torrefeta	0.000	Vallbona	0.333
Portell,el	0.000	Nalec	0.151
Benavent de Segrià	7.500	Emprius de Verdú	
Térmens	2.610	a Ciutadilla	1.844
Fuliola,la	1.212	Guimerà	0.367
Oluges,les	0.108	Soses	3.418
Poal,el	0.937	Sunyer	3.000
Anglesola	2.343	Albagés	0.000
Vilagrassa	1.403	Fulleda	0.000
		Soleràs,el	0.000
		Cervià	0.171
		Vilosell,el	0.229

Quadre 3-40

Distribució de cultius segons diversos cadastres, en jornals

Població i any	Terra camp seca		regadiu*		Vinya		Olivera		Altres		Total terra cultivada	
	jornals	%	jornals	%	jornals	%	jornals	%	jornals	%	jornals	%
Vilosell, el 1763	292.65	64.43	3.7	0.81	63.62	14.01	89.37	19.68	4.87	1.07	454.21	100.00
Puiggròs 1745	309.37	62.62	1.09	0.21	0.75	0.15	115.74	23.43	67.12	13.59	494.07	100.00
Fulleda 1763	283.07	56.72	1.74	0.35	70.57	14.14	138.91	27.84	4.75	0.95	499.04	100.00
Cervlà 1731	68.87	74.06	1.78	1.91	8.00	8.60	13.43	14.44	0.25	0.27	92.99	100.00
Castelló de Farfanya 1734**	1042.55	51.91	484.51	24.12	117.73	5.86	363.56	18.10	-	-	2008.35	100.00
Térmens 1751	346.25	64.58	164.42	30.67	20.36	3.80	5.12	0.95	-	-	536.15	100.00
Talavera 1749***	429.02	86.78	1.26	0.25	64.12	12.97	-	-	-	-	494.4	100.00
Talladell, el 1749	352.37	48.25	39.21	5.37	68.16	9.33	262.12	35.89	8.5	1.16	730.36	100.00
Verdú 1730	1886.07	68.85	19.17	0.70	336.43	12.28	490.08	17.89	7.83	0.29	2739.58	100.00
Tàrrrega 1728****	2148.12	71.02	499.37	16.51	180.37	5.96	196.87	6.51	-	-	3024.73	100.00

* els pocs jornals que consten al cadastre d'alguns pobles com a hort, han estat comptats en aquest grup de terres. ** A Castelló de Farfanya, el 1716 hi havia 1391.5 jornals de terra de cultiu: 251.5 de regadiu (18.07% del total), 1000 de seca (71.86%), 100 de vinya (7.19%) i 40 d'olivera (2.87%). *** A Talavera, el 1722 hi havia 682.14 jornals de terra de cultiu: 0.59 jornals (0.09 del total) de regadiu, 663.18 de seca (97.22%) i 18.37 de vinya (2.69%). **** A Tàrrrega hi ha olivers entre els sembrats, els quals ocuparien, si estiguessin reunits, 588.94 jornals. Aquesta xifra s'hauria d'afegir a aquest quadre.

L'especialització, bàsicament olivarera, resta prou palesa a partir d'aquesta font cadastral. Però altres fonts posteriors, ja en ple procés de creixement demogràfic, confirmen aquest procés.

Des de 1777 a 1779, el Príncep de Belmonte establí 340.96 jornals de terra als termes despoblats de Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada, pròxims a Torregrossa, amb el pacte expressat d'aquesta manera pel senyor:

"Que degau millorar dits... jornals de terra, y en manera alguna no deteriorarlos, y dins tres anys, del dia... pròxim en avant comptadors degau plantar a vostres gastos dits... jornals de terra de olivers arvequins, y no de altra espècie de olivers de catorse pasas en quadro de distància, lo un, del altre, fent los clots de sinch pams de llarch quatre de ample i tres de fondo, y posant en ells bonas rabasas: y si finits dits tres anys no haureu plantat de olivers arvequins tots los dits... jornals de terra puga S.E. y los seus sens formalitat alguna de judici incorporarse de ells junt ab tot lo que se trobarà plantat sens havervos de pagar cosa alguna ni retornarvos la entrada del present establiment, quedant tot a benefici de S.E. y est acte com si fet no fos"¹¹⁵.

El rigor dels pactes d'aquests establiments, tant pel que es refereix al termini per dur a terme la plantació com per les característiques tècniques de la mateixa, revelen la seriositat amb què es pensava fer aquesta colonització. Els anys 1802 i 1803, el mateix príncep extablia 1426.13 jornals de terra en els termes esmentats, però no s'obligava exclusivament a plantar olivers arbequins: "que dit adquisidor dega plantar olivas arbequinas, y no de altra espècie, las terras pendents, o costers, y de vinya o de dits olivers las terras planas que sian gravosas o débils que no sian aptas per a sembrar blat, o ordi...". L'especialització olivarera es fa compatible amb el progrés de la vinya i la producció bladera, donada la demanda creixent dels productes de la trilogia mediterrània¹¹⁶.

Les dades de les Borges Blanques d'Urgell i terme de Castellots part reial, obtingudes dels registres del Capítol de Lleida¹¹⁷ - quadre 3-41 -, mostren la importància de l'olivera. Encara que els anys 1747 i 1750 es féu col·lecta amb gran reserva per

l'existència d'una causa entre el comú de Borges i el Capítol, aquest fet no desmereix el seu valor documental.¹¹⁸

La documentació del plet sobre el mode de delmar entre l'ajuntament de les Borges i el Capítol de Lleida revelen que el 1785 "muchos de los vezinos de la villa de Borjas blancas de Urgell tiene respectivamente plantadas de olivos, no sólo en los términos de dicha villa, y de Castellots parte real, sino también en los de las villas de Juneda, Arbeca, término de Miravall, y de la quadra todos confinantes..." i que diversos veïns de Vilanova de Prades, Pomés, Alamús, Alfés i la Floresta tenen plantats de vinya i oliveres als termes de Borges i Castellots part reial. Les olives moltes a Borges totalitzen una quantitat important.¹¹⁹

A Arbeca també es dona aquest creixement de l'olivera¹²⁰. Dels 1258.74 jornals cultivats el 1727, 310.08 (24.63 %) eren d'olivera i 105 de vinya (8.34 %). L'especialització olivarera s'accentuarà des de la dècada dels seixanta, fomentada pels Medinaceli. El 1778 l'ajuntament sol·licità al duc quatre noves premses, ja que les deu existents eren insuficients degut a l'augment de la collita. El duc anà concedint les premses progressivament.

A l'Urgell, Noguera i Segarra els progressos de la vinya i l'olivera són importants.¹²¹ Els 100 jornals de vinya (7.18 % de la superfície cultivada) i 40 d'olivera (2.87 %) de 1716 a Castelló de Farfanya han esdevingut 117.73 (5.86 %) i 363.56 (18.10 %) el 1734. En pocs anys l'olivera ha fet progressos notables. Tèrmens, amb 10 jornals de vinya (5.88 %) el 1716 en té 20.36 (3.80 %) el 1751. Tèrmens s'especialitzarà, durant la primera meitat del segle, en cereals. Talavera ha passat de 18.37 jornals de vinya (2.69 %) el 1722 a 64.12 jornals (12.97 %) el 1749. El Talladell, que tenia el 1716 10 jornals de vinya (3.21 %) i 10 d'olivera (3.21 %), arribà el 1749 a 68.16 de vinya (9.33 %) i 262.12 d'olivera (35.89 %).

Verdú, amb 84 jornals de vinya (2.76 %) i 200 d'oliveres (6.57 %) el 1716, en té el 1730 336.43 de vinya (12.28 %) i 490.08 d'olivera (17.89 %). La diversificació resta ben evident. Tàrrrega, amb 1071 jornals (34.75 %) de vinya i 577 d'olivera (18.72 %) el 1716, ha passat a 180.37 (5.96 %) i 196.87 (6.51 %) el 1728, però s'indica que els olivers dispersos ocuparien junts aquest

darrer any 588.93 jornals, que s'han de sumar a la xifra ja donada. L'olivera continua tenint gran importància a Tàrrrega. Villar, en estudiar les concessions de molins d'oli del Patrimoni Reial, observa que mentre a la primera meitat del segle les concessions són poques, a partir de 1764 aquestes es desapareixen, la qual cosa tradueix l'increment del sector oliverer. Les concessions es donen, bàsicament, a les Garrigues, Segarra, Urgell i Lleida¹²².

El 1766 l'ajuntament de Lleida manifesta que "en los lugares circunvecinos se ha hecho una cosecha abundantissima de Vendimia de conformidad que en las villas de Bellpuig y Tàrrrega, y otros lugares del Urgel no sabían en donde establecerla..."¹²³

El 1788, el Capítol de Lleida planteja la possibilitat de gratificar els veïns de Vallfogona que plantin oliveres.¹²⁴

Els progressos de l'olivera a les Garrigues - i en menor grau la vinya - i de la vinya i l'olivera a l'Urgell, Segarra i Noguera, no nega el paper dels cereals dins la distribució dels cultius: en la majoria dels pobles els cereals continuent essent la producció principal¹²⁵.

L'Urgell i el Segrià seran les zones on la colonització cerealística és més evident, i on la producció de blat adquirí nivells importantíssims.

Al Segrià la situació és immillorable per al progrés agrari, degut al fet de ser la zona amb més infraestructura per regar. A més, el caràcter de Lleida - nucli molt poblat, amb abundants terres ermes a la seva rodalia, lloc on es concentren els grans que són venuts en d'altres indrets de Catalunya - significà una gran demanda que afavoreix la producció de cereals. Caldrà esperar un augment de la terra dedicada a blat - especialment als termes del Capítol - i dels productes d'horta a bona part del terme de Lleida.

Segons una enquesta de 1747¹²⁶ es cultivaven poc els termes despoblats de Raïmat, la Torre, Sucs, Moradilla, Grealo, l'Astor, els Olomins, Vinatesa i Montagut, i no es cultivaven Torrerià, Gimènells, Vallmanya, Malpartit, Margalef, Pradell i Almacelles.¹²⁷

Els gràfics 3-1 i 3-2 representen les mitjanes mòbils de 13 anys - any observat al final del blat rebut en concepte de delme pel Capítol del terme de Lleida - gràfic 3-1 - i el delme i

Quadre 3-43

Producció al terme de Lleida segons el cadastre de 1716

Producte	Delme declarat en el cadastre a	Producció equi- valent a x 11
blat	1150 quarteres	12650 quarteres
ordi	70 "	770 "
vi	10 càrreges	110 càrregues
cànem	80 roves	880 roves
llegums	4 quarteres	44 quarteres
verdures*		

*el delme arrendat significa 50 lliures anuals.

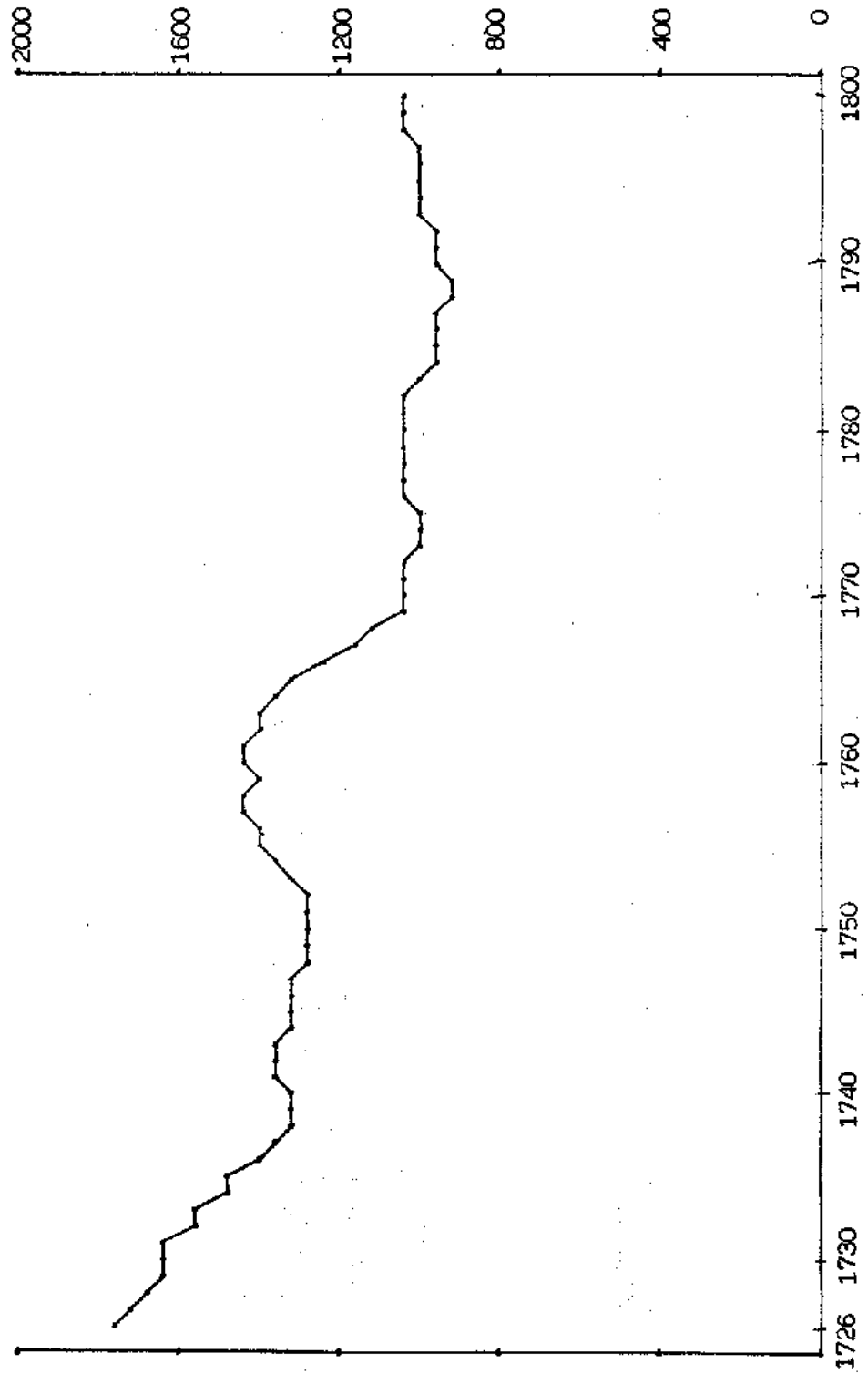
Quadre 3-44

Producció al terme de Lleida i als termes despoblats cultivats per lleidatans* (1788, 1791 i 1796) i producció al terme de Tarragona (1788)

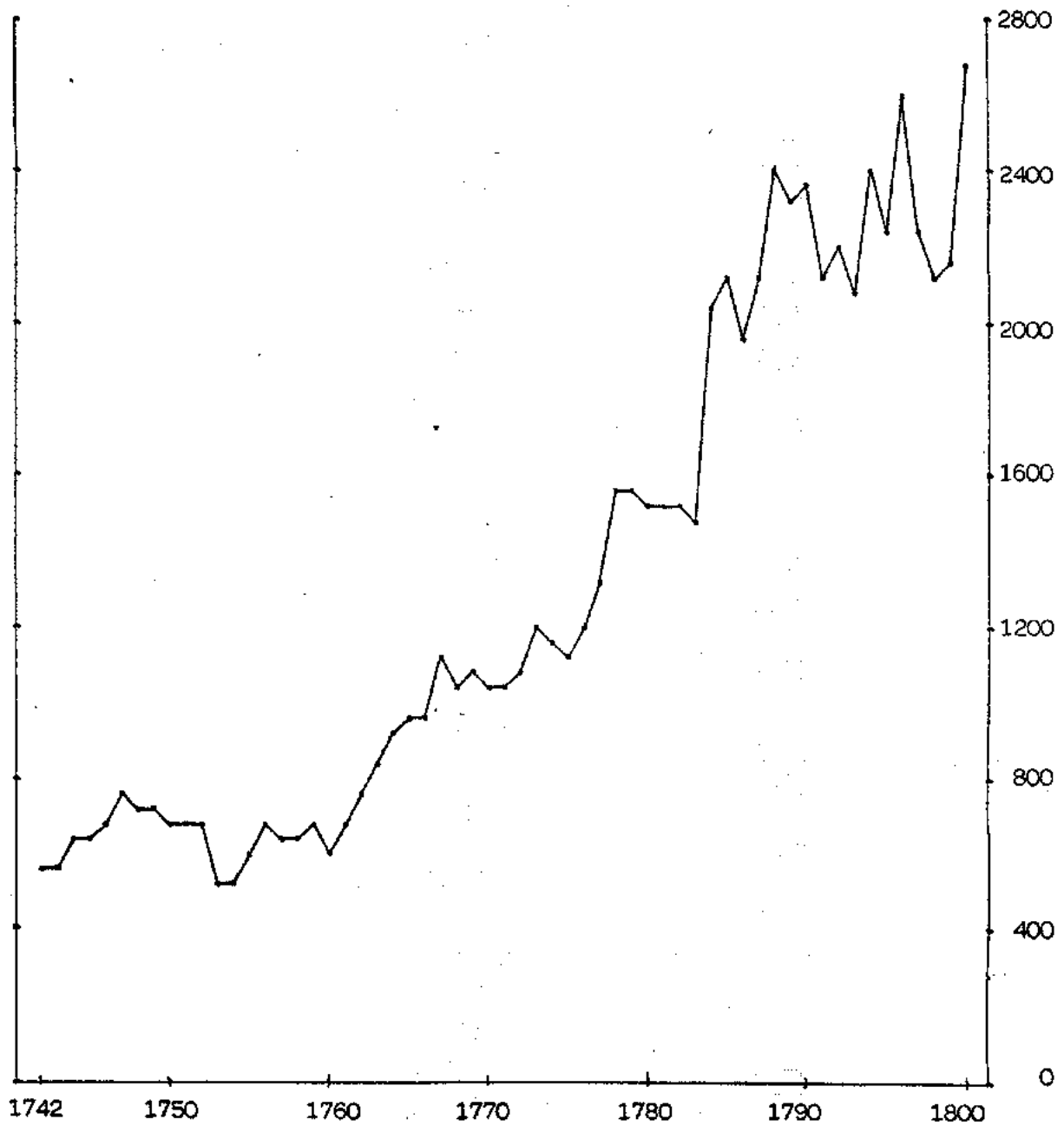
Producte	Lleida i termes			Tarragona
	1788	1791	1796	1788
blat	31600q	19750q	39500q	1501q
ordi	14852q	7110q	12640q	790q
sègol	316q	79q	15800q	-
mongetes	7900q	4740q	11850q	1039q
favons	19750q	3950q	9480q	-
guixes, llentilles i pèsols	355q	205q	620q	-
vi	300000r	275000r	484000r	86648r***
aiguarent	11500r	8000r	19000r	-
oli	87200r	-**	200000r	2530r
cànem	25200r	15000r	30000r	998r
llí	800r	400r	800r	-
seda	2400 ll	1400 ll	2500 ll	-
barrella	51r	25r	60r	-
llana ordinària	350r	400r	450r	225r
moltons	10440	11200	11300	-
vedells	50	40	50	-

*Moradilla, Grealó, Vinatesa, Olomins, Cogullada, Torreribera, Astor, Masos de Sedaó, Raïmat, Montagut, Sucs, Valmaranya i Vilanova de Remolins. Com es veu, la gran majoria pertanyen al terme municipal de Lleida. **No consta aquest producte en l'"Estado", la qual cosa deu obeir a un oblit. ***La superfície dedicada a vinya és en augment, la qual cosa fa que l'estimació de producció sigui orientativa.
Les unitats del quadre són: q (quarteres), r (roves) i ll (lliures).

Gràfic 3-1 . Mitjanes mòbils de tretze anys (l'any observat i els dotze anteriors)
del blat rebut pel Capítol de Lleida.
Terme de Lleida

Gràfic 3-2 . Mitjanes mòbils de tretze anys (l'any observat i els dotze anteriors) del blat rebut pel Capítol de Lleida.
Termes despoblats

terratge rebut pel Capítol dels termes despoblats de Montagut, l'Astor, Moradilla, Grealo, Vinatesa, la Cogullada, els Olomins, Sucs, Raïmat i Sedaó¹²⁸ - gràfic 3-2 -. El delme del terme de Lleida experimenta, durant el set-cents, una forta reducció, mentre que el delme i terratge dels esmentats termes despoblats augmenta considerablement. Mentre els termes despoblats s'especialitzaven en cereals, l'horta de Lleida diversificava els cultius. Si es comparen els cadastres del terme de Lleida de 1716 i 1754¹²⁹ - quadre 3-42 - els progressos del cultiu de la vinya i l'olivera són prou evidents per parlar d'una diversificació dels cultius. La Lleida bladera de 1716 ha esdevingut en menys de mig segle una zona d'agricultura sensiblement diversificada. La resposta a l'enquesta de 1747 - ordenada per Carvajal i Lancaster - precisa: "Que al término de Lérida se cogen: trigo, zebada, cáñamo, vino, aceite (y algunos otros frutos en poca cantidad)..."¹³⁰. El 1766 una altra enquesta fa dir a l'ajuntament: "Los vecinos de la ciudad de Lérida en años de regular cosecha cogen en su término y en los inmediatos donde cultivan tierras suficientes trigo sexa, y mescladizo para su manutención; y con alguna escasez, el ordio, Y cevada para la de sus cavallerías supliendo esta falta el Urgel, y lugares confinantes de Aragón; de donde igualmente se provehe de trigo la ciudad en años estériles. La huerta de Lérida produce también bastante porción de judías, abones, y algunas abas, que por lo regular bastan para el consumo de la ciudad y todavía suelen abastecerse de estas semillas los forasteros"¹³¹.

El cànem experimentà, també, un notable creixement: les 880 roves de producció mitjana entorn de 1716 - vegeu quadre 3-43 -,¹³² augmenten fins al punt que l'enquesta de 1747 indica que hi ha 4000 roves d'excedent que es venen fora de Lleida, per arribar a valors molt alts el 1788 - 25200 roves - i el 1796 - 30000 roves -. Vegeu quadre 3-43 .¹³³El quadre 3-44 mostra, a través de la producció, la gran diversificació dins la distribució de cultius al terme de Lleida i termes despoblats exteriors que cultiven els veïns de Lleida. A través dels registres del Capítol de Lleida se sap que aquests termes despoblats només produïen cereals. Per tant, els cultius no cerealístics es donaven al terme de Lleida - on es cultivaven principalment les seves terres d'horta. El blat es cultivava als termes despoblats i en part a l'horta de Lleida i en algunes terres de secà del terme de Lleida.

El 1716 la ratio llegums/blat era de 0.003, i el 1788 és de 0.3, segons es pot deduir dels quadres 3-43 a 3-44 . La magnitud del progrés dels llegums només es comprèn si es té present que les dades de 1716 afecten només el terme de Lleida, mentre que les de 1788 inclouen el terme de Lleida i els termes despoblats. I en aquests darrers no es feien mongetes.

Caldria destacar, per finalitzar, l'increment de la producció de vi i d'oli. Si el 1716 es xifrava la producció de vi en 110 càrregues, i no es xifrava cap producció d'oli, el 1788, per exemple, la producció de vi assolía les 300000 roves, i el 1796 la d'oli les 200000 roves.

El quadre 3-45 ofereix l'estructura de la propietat de la vinya, cap a mitjan segle XVIII.¹³⁴ Un 40.14 % dels propietaris tenien fins a 0.25 jornals, de 0.25 a 0.5 jornals hi havia el 20.07 % dels propietaris, un 11.75 % d'aquests tenien entre 0.75 i 1 jornals. El 80 % dels propietaris de vinya tenien extensions de terra amb aquest cultiu que no superaven un jornal. La petita propietat pagesa - però també la pagesia amb més terra - dedicava una part petita de les seves explotacions al cultiu de la vinya,¹³⁵ per tal d'intentar beneficiar-se, ni que fos modestament, amb la venda d'aquest producte d'alt valor comercial.

Per tal de valorar justament la importància de la producció agrícola del terme de Lleida i termes despoblats cultivats per pagesos de Lleida, es compararà la producció d'aquest conjunt amb la de Tarragona, ciutat del litoral català - vegeu quadre 3-44 -. La població d'ambdues viles era molt semblant el 1787, un any abans¹³⁶ . Lleida tenia 10714 habitants i Tarragona 8899. Les produccions lleidatanes són més importants que les de Tarragona.

Els termes despoblats del Capítol de Lleida - colonitzats en base a llicències temporals - proporcionaven al Capítol - considerant ara només el terratge de blat que el colon pagava per la llicència i en funció de la producció - les quantitats de blat que figuren al quadre 3-46 . Les xifres de producció s'obtindran multiplicant per 10, 11 o 12 els valors del quadre, segons els casos.¹³⁷ La xifra de Montagut ha d'augmentar-se un terç. Observi's que només el terratge de Montagut de 1800 equival numèricament a tot el delme obtingut del terme de Lleida el 1716. L'especialització bladera és indiscutible als termes despoblats. Quelcom de semblant

Quadre 3-45

Estructura de la propietat de la vinya, cap a mitjan del segle XVIII
Terme de Lleida

Jornals cultivats	nombre de propietaris		jornals per interval	
	nombre	%	jornals	%
fins a 1/4	222	40.14	41.95	9.58
1/4 - 1/2	111	20.07	49.37	11.28
1/2 - 3/4	65	11.75	44.70	10.21
3/4 - 1	47	8.49	45.29	10.34
1 - 1 1/4	22	3.97	25.70	5.87
1 1/4 - 1 1/2	19	3.43	27.25	6.22
1 1/2 - 1 3/4	11	1.98	18.50	4.22
1 3/4 - 2	11	1.98	21.75	4.97
2 - 2 1/4	6	1.08	13.20	3.01
2 1/4 - 2 1/2	11	1.98	27.04	6.17
2 1/2 - 2 3/4	3	0.54	7.87	1.80
2 3/4 - 3	4	0.72	11.83	2.70
3 - 6	16	2.88	68.98	15.76
6 - 10	4	0.72	34.49	7.86
-	1	0.18	-*	-
Total	553	100.00	437.59	100.00

* no consta la quantitat

Quadre 3-46

Terratges*rebutts pel Capítol de Lleida de diversos termes despoblats.1800.

Terme	Terratge (quarteres de blat)
Montagut	1180.16**
Astor	61.75
Moradilla	169.25
Grealó	455.50
Vinatesa i la Cogullada	403.08
Olomins	263.75
Masos de Sedaó	94.75
Raïmat i Sucs	1483.75

*Només es reproduïx el terratge del blat

**Aquesta quantitat correspon als dos terços del terratge.

Quadre 3-47

Blat decimal rebut pel Capítol de Lleida de diverses poblacions i termes del Segrià.1800.

Població o terme	Blat en quarteres
Tabac	222.16
Torreribera	203.75
Carratalà	103.00
Torres de Segre	378.91
Sonadell i Montoliu	248.00
Torre-serona, Torrefarrera, Benavent, Rosselló, Vilanova del Segrià i Malpartit	919.00

succeí als termes i poblacions del Segrià que, el 1716, tenien poca població i producció - quadre 3-47 -.

L'obra colonitzadora de Melcior Guàrdia a Almacelles se centrà, bàsicament, en la producció de blat, amb 3300 jornals dedicats a aquest cultiu el 1783 sobre un total de 3529.5 jornals cultivats. La vinya i l'olivera, però, foren presents amb 94 i 134 jornals, respectivament¹³⁸.

Per finalitzar, s'analitzarà la distribució de cultius dels pobles i termes que pagaven drets al Capítol de Lleida. La data de referència és 1809 i les dades representen el delme¹³⁹. Malgrat que el 1809 la guerra afectà les terres considerades i, per tant, les dades de producció no poden considerar-se normals, és un bon moment per veure amb una certa perspectiva l'especialització agrària. Els mapes 3-4 i 3-5, fets amb aquesta font - quadre 3-48 fan referència a pobles del Segrià i les Garrigues, principalment, i en menor grau, a alguns pobles de la Noguera i l'Urgell.

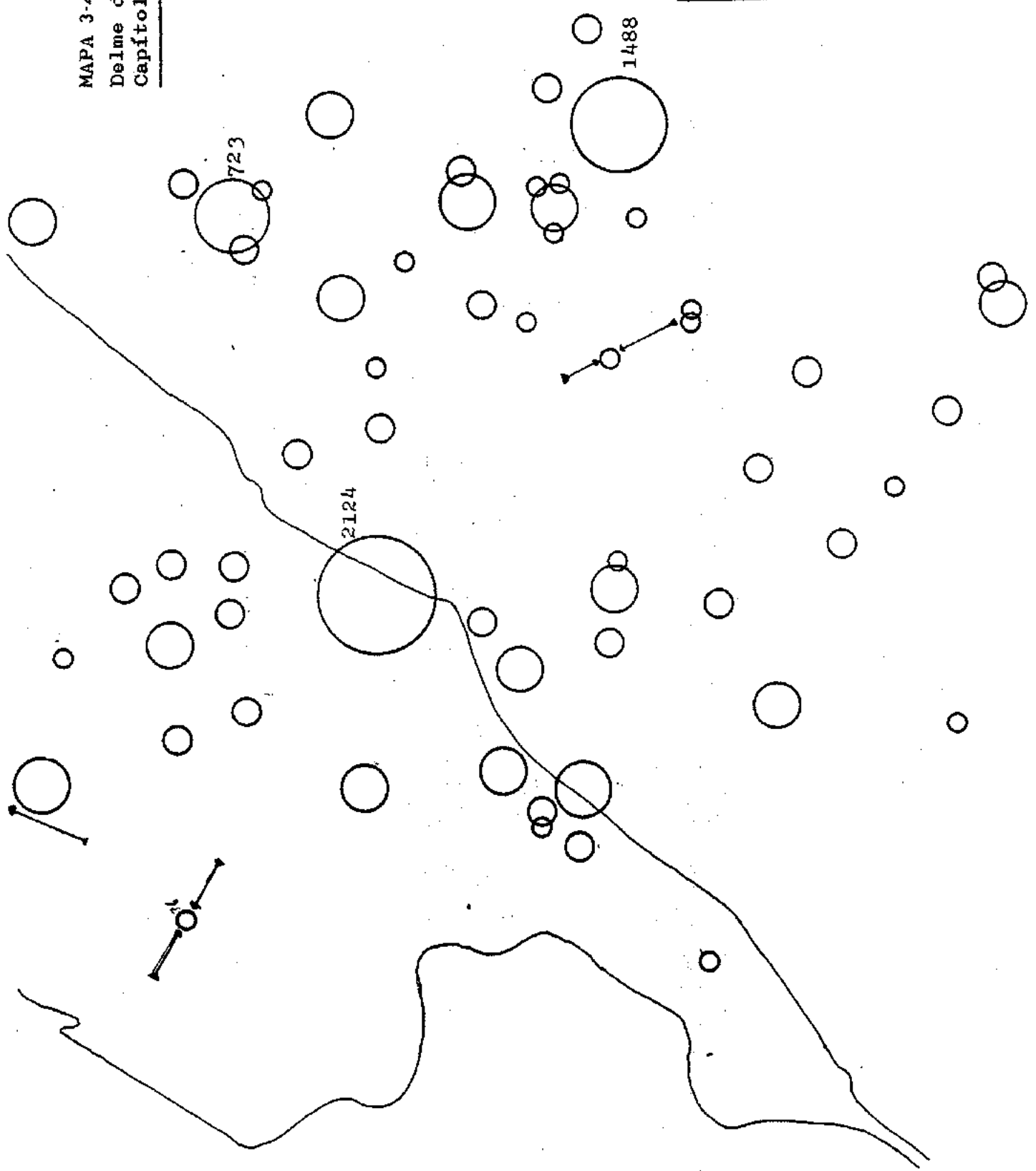
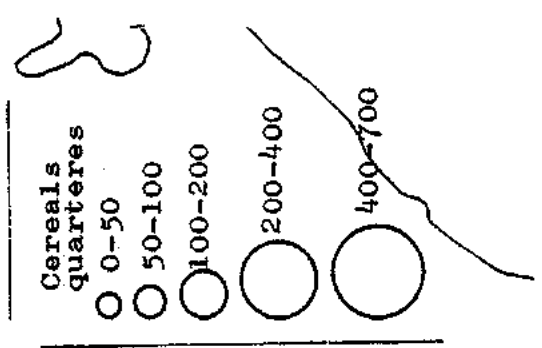
L'especialització cerealística és ben evident a les terres estudiades¹⁴⁰. Destaquen alguns centres de producció principals com Lleida, les Borges Blanques, Bellvis i Torres de Segre. L'especialització olivarera es concentra a les Garrigues, destacant les Borges, Juneda, Castellots i Torregrossa. També es troba una importància de l'olivera a Lleida i Granyena. Però en tot cas es detecta per tot arreu una presència de l'olivera, ni que sigui en menor grau. La producció vinícola destaca a Lleida, Soses, Bellvis i Granyena. I en menor grau a les Garrigues i als pobles de la rodalia nord i sud de Lleida.

El quadre 3-49, fet a partir de fonts diverses¹⁴¹, com els delmes del Capítol de Lleida que no s'arrendaren el 1800, així com informacions procedents del Gran Priorat, i d'altres, confirmen l'especialització bladera a l'Urgell - dades de la Novella i baronia de Bellpuig -, i una gran importància de la vinya i olivera - que destaca en el cas de la Baronia de Bellpuig -. Les dades de Torrelameu i Corbins confirmen l'especialització bladera i la importància de la vinya al Segrià.

Els quadres 3-48 i 3-49 detecten la presència d'una producció de llegums i cànem, encara que de manera molt reduïda. L'esforç per diversificar l'agricultura resta palès. Per tot arreu s'observa la presència de cànem i dels llegums. Les possibilitats

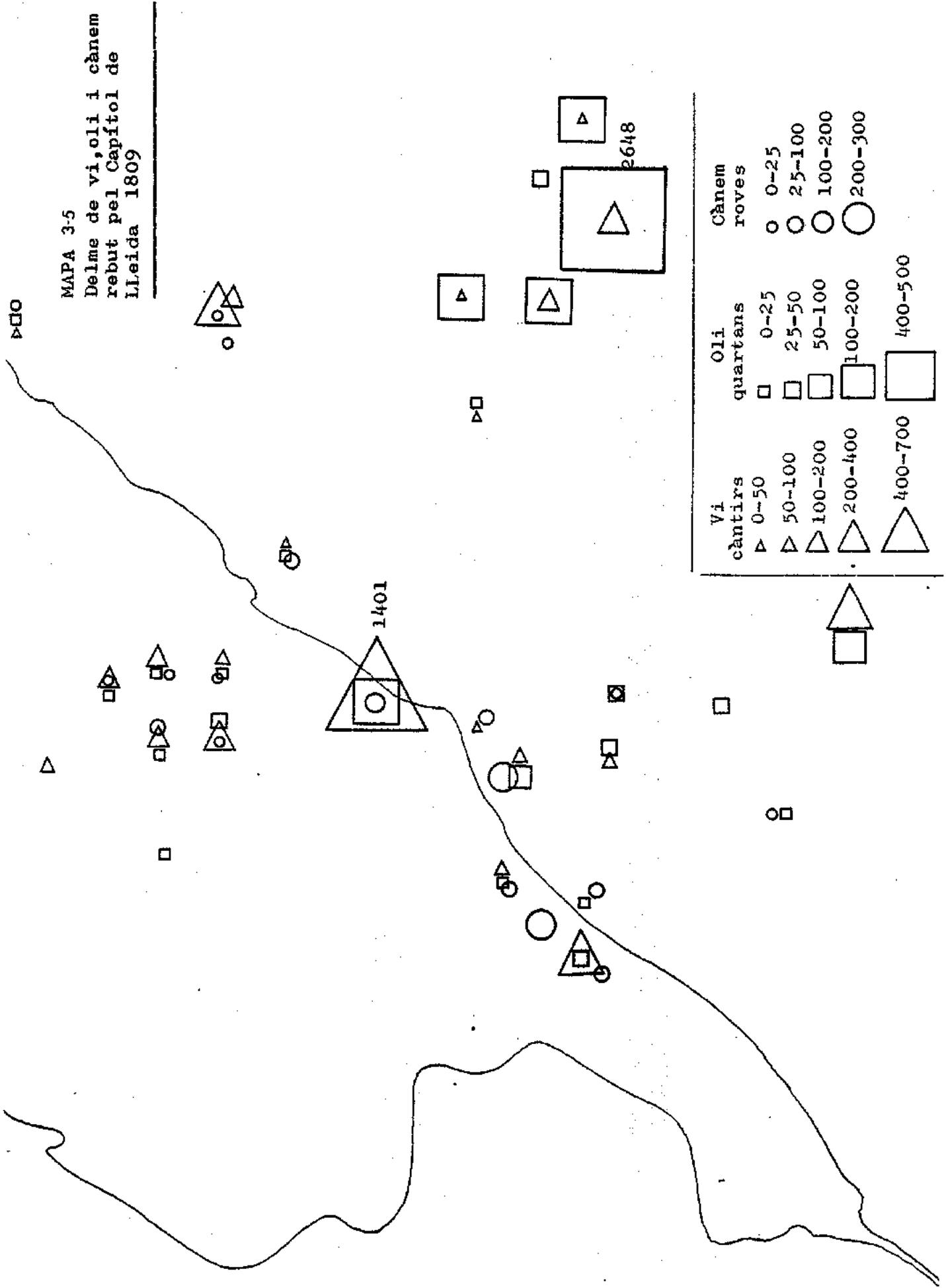
MAPA 3-4

Delme de cereals rebut pel
Capítol de Lleida 1809

MAPA 3-5

Delme de vi, oli i cànem
rebut pel Capítol de
l'Leida 1809

Vi càntirs	Oli quartans	Cànem roves
▲ 0-50	□ 0-25	○ 0-25
▲ 50-100	□ 25-50	○ 25-100
▲ 100-200	□ 50-100	○ 100-200
▲ 200-400	□ 100-200	○ 200-300
▲ 400-700	□ 400-500	

Quadre 3-48
 Delme dels cereals, vi, oli i cànem rebuts pel Capítol de Lleida. 1809

	blat (quarteres)	vi (càntirs)	oli (quartans)	cànem (rovés)
1.Montagut	225	-	-	-
2.Astor	57	-	-	-
3.Moradilla	113	-	-	-
4.Grealó	131	-	-	-
5.Vinatesa	90	-	-	-
6.Olamins	39	-	-	-
7.Sedaó	10	-	-	-
8.Raimat	96	-	-	-
9.Juneda	364	167	413	-
10.Torregrossa,	434	-	-	-
11.Vilaplana,*	103	42	482	-
12.Pradell	5	-	-	-
13.Manresana	54	-	-	-
14.Puiggròs	109	-	50	-
15.Alamús	71	-	-	-
16.Bell-lloch	338	-	-	-
17.Vincelló	27	-	-	-
18.Sarroca	231	-	7	6
19.Sunyer	149	58	27	-
20.Alfés	279	-	-	-
21.Tabac	30	96	-	4
22.Torres de Segre	406	-	24	82
23.Alcarràs	269	50	6	42
24.Soses	193	444	30	125
25.Vilanova de Remolins	111	-	-	246
26.Torre de Garosa	76	30	-	-
27.Adar	58	-	-	-
28.Carratalà	50	-	-	-
29.Alcanó	135	-	46	-
30.Albatàrrec, Pedrós, Vimfaró	141	0,9	-	41
31.Castelldans i Puigverd	24	-	-	-
32.Torreribera	128	-	-	-
33.Melons, Maxari, Triquell	33	-	-	-
34.Mas Roig i Gisperta	36	-	-	-
35.Sonadell	270	97	77	253
36.Torre-serona	116	89	12	5
37.Torrefarrera	133	350	39	17
38.Benavent	164	133	9	5
39.Rosselló	228	142	5	26
40.Vilanova del Segrià	151	183	6	8
41.Malpartit	165	-	-	-
42.Alfarràs,**	645	-	-	-
43.Granyena	193	60	159	-
44.Soleràs	61	-	-	-
45.Juncosa	281	-	-	-
46.Torms	125	-	-	-
47.Besses	110	-	-	-
48.Cogul	138	-	-	-
49.Albagés	112	-	-	-
50.Vimferri	54	-	-	-
51.Margalef	199	8	18	-

	blat (quarteres)	vi (càntirs)	oli (quartans)	cànem (roves)
52.Miravall	90	-	-	-
52.Miravall	1631	315	2648	-
53.Borges i Castellots	723	137	-	20
54.Bellví	28	-	-	-
55.Safareig	152	497	-	23
56.Arcs	255	-	-	-
57.Fondarella	368	20	20	5
58.Vallfogona	1967	-	-	-
59.Lleida i Wva. d'Alpicat				

* Vilaplana , Carrassumada i Vimpeli

** Alfarràs , Almenar i Torre de Santa Maria

Quadre 3-49

Fruits decimals de diversos pobles de les terres de Lleida, entorn a 1800*.

Terme	Blat	Ordi	Sègol	Mestall	Ordíós	Segolós Vi	Oli	Cànem	Altres
Baronia de									
Bellpuig (1891-03)	2589	5092	-	510	146	4441	4105	602	(1)
Puiggròs (1800)	59	69	40	-	10	-	-	-	(2)
Borges Blanques i Cas-									
tellots, part reial (1800)	716	1323	271	-	149	-	3191	-	(3)
Castellots, part									
comtal (1800)	34	50	-	-	15	40	1718	-	(4)
Torregròsa, ... (1800)	95	230	93	-	7	-	-	-	(5)
Torres de Segre (1800)	379	176	8	-	-	-	-	166	(6)
Carratalà (1800)	103	50	-	-	-	-	-	-	(7)
Sonadell i Montoliu (1800)	248	89	-	-	-	12	-	399	(8)
Torre-serona, ... (1800)	919	359	-	-	-	-	-	130	(9)
Artesa de Lleida (1802)	138	177	4	-	6	-	-	S	(10)
Torrelameu (1802)	138	65	-	-	-	65	-	S	(11)
Corbins (1802)	303	75	60	-	6	-	-	S	(12)
Novella, ... (1802)	284	400	-	-	-	102	-	S	(13)

(1) Panís, 120; civada i espelta, 203; mill, 1; aiguardent, 78 roves; llegums, 9; blat de moltures, 530; gra grosser de moltures, 60. (2) Pisana, 2. (3) morques, 297; pinyola, 256. (4) civada, 5; morques, 23; pinyola, 150. (5) civada, 6. (6) favons, 10; mongetes, 10 quartans. (7) favons, 12; mongetes, 3. (8) civadós, 34; mill, 12; faves, 6; mongetes, 30. (9) civada, 8; espelta, 6; mill, 7; favons, 11; mongetes, 2. (10) civada, 15; espelta, 2; mill, 33; mongetes, 19; faves, 23; guixes, 1; herp, 2. (11) Guixes i herp, poca presència.

* L'ordíós, civadós i segolós són formes de mestall. Les dades del vi són en càntirs, les de l'oli en quartans, les del cànem en roves, les de les morques en quartans. La resta de productes, si no s'indica altra cosa estan expressades en quarteres.

S: n'hi ha però no es quantifica.

de diversificació, però, no s'esgoten amb el segle.

La descripció del "Discurso", quan encara manquen anys per finalitzar el segle, és plena de sentit:

"Los términos de este corregimiento son varios; en los llanos de Urgel, y inmediaciones de Aragón; en las riveras de Noguera, y Segre, y en los valles de las Garrigas son las tierras en la maior parte aptas para llevar pan, y en lo demás para viñas, y olivares; cuios plantíos hacen rápidos progresos; y los de la parte de Jueda, Borjas, Torregrosa, Puiggros, Arveca, San Martín, Bellpuig, y otros acia el Urgel, y Garrigas tienen especial disposición para olivares; en los puestos de regadío abundan los cáñamos, y los de la parte de Balaguer, son mejores que los de esta ciudad"¹⁴².

Les terres de Lleida s'especialitzaren, principalment, en els típics cultius tradicionals de la trilogia mediterrània, i en menor grau en certes produccions també tradicionals com el cànem. L'extraordinari progrés dels llegums a l'horta de Lleida és de fet una novetat per la seva magnitud¹⁴³.

3.4. EL MOVIMENT DE LA PRODUCCIÓ

Els registres decimals del Capítol de Lleida són una font molt vàlida per a l'estudi de la producció agrària. El Capítol obtenia drets en espècie, que representaven una part determinada de la producció agrícola, de bona part dels pobles del Segrià i de pobles d'altres comarques. Aquest fet hauria de permetre de construir les sèries decimals per tot el segle i analitzar-les com a índex de la producció. Però, a partir dels anys trenta, la gran majoria dels drets del Capítol s'arrenden, la qual cosa impedeix l'elaboració de moltes sèries per tot el set-cents. De tota manera, és possible d'elaborar sèries fins els anys trenta - i en alguns casos fins mitjan segle - dels pobles que pagaven drets al Capítol. Pel que fa al terme de Lleida, majoritàriament regat com ja s'ha vist, i als termes despoblats del Capítol, es disposa de tota la sèrie decimal en espècie, ja que no s'arrendaren - excepció feta de les menuderies -, la qual cosa serà de gran ajuda i revelarà tendències força importants.

Es reforçaran aquestes dades de producció amb dades conjunc-turals obtingudes a fonts diverses: al mateix arxiu del Capítol de Lleida, als "Éstados" de producció de l'Ajuntament lleidatà, a les informacions donades per arrendataris de drets senyorials, als lligalls de les Comandes de Sant Joan de Jerusalem a Catalunya, o fins i tot a monografies locals ja publicades.

Els gràfics 3-3 , 3-4 i 3-5 , mostren, en termes generals, un augment de la producció durant els períodes considerats - que arriben, segons els casos, fins 1728, 1731, 1741 o 1750 - als pobles considerats , mostra prou representativa del Segrià, les Garrigues i la Noguera.

El quadre 3-50 indica, per períodes, el blat rebut pel Capítol de Lleida d'aquests pobles considerats, i dóna els números índex - 1715-21=100 -. Només un poble, Sonadell, redueix la mitjana anual del període 1722-31 respecte del període inicial 1715-21. Benavent i Torreserona, i Torres de Segre augmenten la producció entorn del 10 %, mentre que la resta dels pobles augmenten de manera important, des de percentatges de creixement del 50 % fins al 374 % en el cas de Vallfogona.

Les dades de Vallfogona i d'Almenar, Alfarràs i torre de San-

Quadre 3-50

Moviment de la producció de blat a les terres de Lleida, durant la primera meitat del set-cents
Mitjanes anuals en quarteres dels drets senyorials rebuts pel Capítol de Lleida.

Població	1715-21		1722-31		1732-40		1741-50	
	Mitjana	Index	Mitjana	Index	Mitjana	Index	Mitjana	Index
Bell-lloc	27.65	100.00	84.52	305.67	-	-	-	-
Bellví	88.47	100.00	222.46	251.45	-	-	-	-
Benavent i Torreserona*	211.90	100.00	233.96	110.41	-	-	-	-
Borges, les Castellots	90.10	100.00	153.23	170.06	-	-	-	-
part reial	37.82	100.00	57.03	150.79	-	-	-	-
Juneda	133.19	100.00	196.62	147.62	-	-	-	-
Puiggròs	35.14	100.00	53.06	150.99	-	-	-	-
Sonadell*	143.36	100.00	136.53	95.23	-	-	-	-
Sunyer	40.52	100.00	64.55	159.30	-	-	-	-
Torres de Segre*	184.60	100.00	211.10	114.35	-	-	-	-
Vallfogona** Almenar, Alfarràs	49.76	100.00	236.06	474.39	388.40	780.54	-	-
i torre de Santa Maria	370.75	100.00	534.17	144.07	628.73	169.58	749.09	202.04

*El segon període acaba el 1728. **El tercer període acaba el 1741.

Quadre 3-51

Producció al Talladell, 1716-49.

Producte	1716*		1749**	
	Quantitat	Index	Quantitat	Index
Blat	130 q	100.00	360 q	276.92
Altres cereals	568 q	-	150 q	-
Ví	350 c	100.00	500 c	142.85
Olí	130 qu	-	-	-
Llegums	2 q	-	-	-
Ametlles	8 q	-	-	-
Cànem	10 qu	-	-	-

q=quarteres; c=càntirs; qu=quartà.

*Segons les "Respostes"; **Segons les informacions
decimales del cadastre de 1749, concretament el del
me.

Quadre 3-52
 Producte del catorzè de Colmès en quarteres. 1745

Producte	Import del catorzè
Xeixa	245 quarteres
Mescladís	97 "
Ordi	280 "
Segolós	22 "
VI	84 càntirs
Oli	10 quartans
Cànem	9 roves

Quadre 3-53

Moviment de la producció de blat al terme de Lleida i als termes del Capítol de Lleida. 1732-1800
 Mitjanes anuals en quarteres dels drets senyorials rebuts pel Capítol de Lleida.*

Període	Terme de Lleida		Termes despoblats del Capítol		Total	
	Mitjana	Index	Mitjana	Index	Mitjana	Index
1732-46	1326.6	100.00	332.06	100.00	1658.66	100.00
1747-56	1496.8	112.82	322.8	97.21	1819.6	109.70
1757-70	1085.42	81.81	529.57	159.48	1614.99	97.36
1771-89	990.78	74.68	998.42	300.67	1989.20	119.92
1790-1800	1071.18	80.74	1354.59	407.93	2425.77	146.24

*Les dades del terme de Lleida corresponen al blat rebut pel delme a l'onzena. Les dades dels termes despoblats són la meitat del blat rebut pel Capítol, ja que aquesta institució rebia delme a l'onzena i terratge a la desena, onzena o dotzena. Per simplificar els càlculs, s'ha considerat que el delme i el terratge eren iguals als termes despoblats.

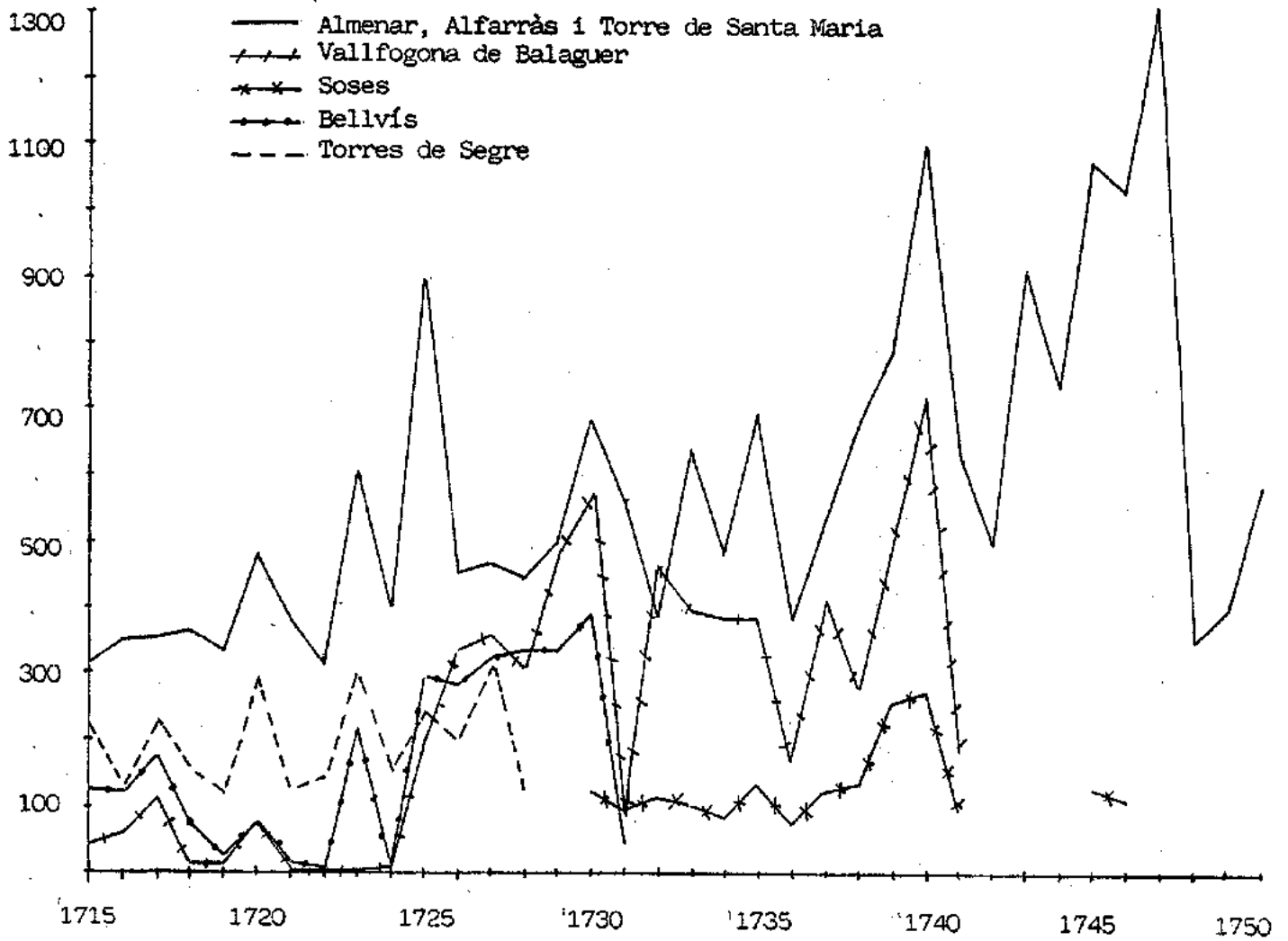
Quadre 3-54

Producció a Castelló de Farfanya. 1716-21*

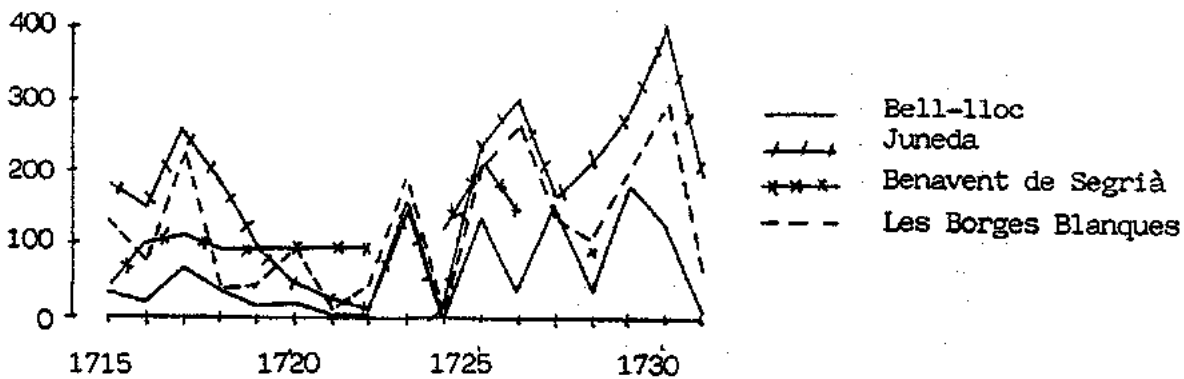
Producte	1716		1721	
	Quantitat	Índex	Quantitat	Índex
Blat	120 q	100.00	80 q	66.66
Altres cereals	49.5 q	100.00	48 q	96.96
Vi	175 c	100.00	95 c	54.28
Cànem	8 qr		6 r	

q=quarteres; c=càntirs; qr=quintars; r=roves.

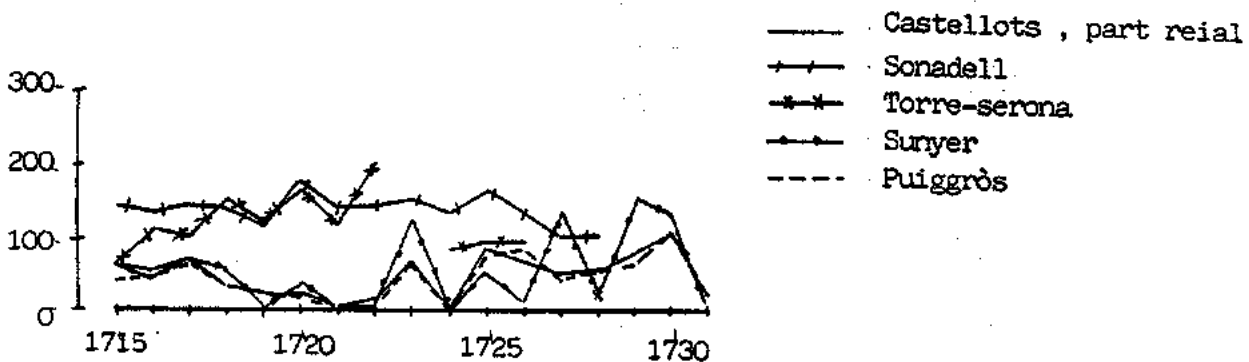
*Per obtenir la producció, cal multiplicar les dades per onze, quota del delme a Castelló de Farfanya. **Segons les "Respostes", a l'apartat dedicat al producte del delme. **Segons les informacions decimals del cadastre de 1721.

Gràfic 3-4 . Blat decimal rebut pel Capítol de Lleida, en quarteres

Gràfic 3-5 . Blat decimal rebut pel Capítol de Lleida, en quarteres

ta Maria arriben més enllà de 1731, confirmant-se també l'augment de la producció. La producció de Valfogona, en el període considerat 1715-21 a 1732-41, ha experimentat un creixement del 680.54 %. Almenar, Alfarràs i la torre de Santa Maria han crescut un 102.04 % entre 1715-21 i 1741-50. La recuperació agrària, a les terres de Lleida, durant la primera meitat del set-cents, sembla força real, en base a aquestes dades. Però es disposa de més elements per a confirmar-la. La producció al Talladell, entre 1716-49^{143b}, experimenta un creixement. Les dades de 1749 són els fruits rebuts pel delmer - Comte de Robles -, multiplicades per deu - la quota del delme -, i no és estrany que manquin productes en relació al 1716, dels quals no es devia pagar delme (com s'explicita el 1716 pel que fa a l'oli i es veu implícitament respecte dels llegums i ametlles) o per altres raons. La causa de la reducció dels "altres cereals" es desconeix, però la raó no és l'exempció en el delme, car coincideixen els "altres cereals" de 1716 amb els de 1749.

El que resta clar, és que la producció de blat s'ha quasi triplicat i la del vi ha experimentat un creixement del 42.85 % - quadre 3-51 -. A Gormés (al Segrià), la situació dramàtica de 1721 en què "no se ha cogido ni cobrado lo que sus naturales han sembrado (...) por la esterilidad de aguas, (...) se hallan ya muchas familias haber desertado de aquél..." , ha esdevingut una situació molt diferent vint anys després. El quadre 3-52 recull el producte d'un catorzè, que rebia la Companyia de Jesús. La recuperació és força evident.¹⁴⁴

L'augment de la producció, a la segona meitat del segle, havia de ser notable, malgrat les crisis conjunturals.^{144b} El quadre 3-53 mostra que, entre 1732-46 i 1790-1800, la producció total del terme de Lleida i dels termes despoblats del Capítol passa de 100 a 146.24, augment moderat, resultat d'una reducció del blat produït al terme de Lleida - l'índex passa de 100 a 80.74 en els períodes considerats - i d'un augment extraordinari del blat produït als termes despoblats - d'un índex 100 es passa a 407.93 -. Aquest augment moderat de la producció del blat, s'explica pel canvi en la distribució de cultius al terme de Lleida: els llegums, el vi, el oli i el canem experimentaran un gran augment de la producció - vegeu quadres 3-42 a 3-44 - i per l'especialització bladera a molts pobles i termes del Segrià, que fa innecessària una

major producció de blat al terme de Lleida. En casos de necessitat, el blat s'importarà d'altres pobles del Segrià.¹⁴⁵

Puiggròs, que segons les "Respostes" de 1716 tenia el 1716 150 quarteres de blat de producció i 270 quarteres d'altres cereals, aportà per delme al Capítol, el 1800, 58.75 quarteres de blat i 119 d'altres cereals, xifres que multiplicades per la quota del delme - 11 - donen una producció major el 1800. Torres de Segre, que aportà al Capítol 184.60 quarteres de blat de mitjana anual en el període 1715-21, pagava a la mateixa institució, el 1800, 378.91 quarteres pel mateix concepte. L'augment de la producció és força evident.

PROBLEMES CONJUNCTURALS A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVIII

L'impacte de la guerra de Successió en la producció fou força negatiu. En parlar de l'expansió agrària, s'ha vist com la guerra implicà el no conreu de moltes terres a diversos pobles. La situació a Torres de Segre és molt representativa:

"se troba vuy en dita vila ab 36 casas, pobladas, y habitables, y totas las demás, fins a ditas 92 que al comensar estas guerras se trobavan existents, són dirruhidas, y despobladas, y sols tenen los particulars, y habitants dotse parells de mulas, y bous (abans de la guerra en tenien 50 parells) per poder conresar las vinyas, arrencadas sens cullir vi, los olivers tallats, y las socas arrencadas, y cremadas, sens esperansa de que puyan rebrotar (...). En los anys 1707, 1708, 1709 no se ha cullit gra algun, y sols dit any 1707 se collectà 8 robas de cànem, y en lo any 1710 se collectà una càrrega de blat, y en tots los dits quatre anys no ha resultat altres útils de fruyts espectants a dit dret de sisena"^{145b}

El procés d'implantació del cadastre a Catalunya coincideix amb una època de males collites¹⁴⁶. L'any 1724, els ajuntaments de Lleida, Balaguer i Tàrraga fan una petició a l'Intendent General demanant que no es digui a terme l'augment del 60 % de l'impost del cadastre i que es retardi el lliurament de les cartes de pagament fins la recollida de la poca collita que s'espera el 1724. Les causes de la desolació de la major part dels pobles del Corregiment de Lleida serien - segons el document - "las guerras pasadas, en que perdieron sus caudales; de la esterilidad del

tiempo en siete años continuos, que por falta de lluvias, fríos irregulares, e intemperies ha malogrado las cosechas; y si V.S. en el año 1722 con el fervoroso zelo que tien al Real Servicio de su Magestad (Dios le Guarde) y conservación de sus vasallos no huviese con activa representación conseguido de la Real Benignidad el dexar granos a los lugares del Urgel, habrían perecido ...". Els "apremios militares" no han pogut fer pagar el cadastre als pobles sense cabals. Tanmateix el 1724 es presenta conflictiu "por la poca esperança que hay de cosecha, pues en las tierras de secano se han perdido los sembrados por falta de lluvia, y en las de regadío les han maltratado los ayres fríos que en este mes de abril han sobrevenido"¹⁴⁷. Aquesta conjuntura crítica es palesa a les sèries de producció que arriben - en general - als mínims els anys 1721, 1722 i 1724.

La nova recanació i visura feta el 1721 a Castelló de Farfanya manifesta que hi ha "veinte y seis jornales de tierra de sembradura en regadío contingente que se riegan de las aguas bajan por el torrente llamado de Farfanya que mana en tiempo de abundantes lluvias, las que años hace que no se experimentan y por esto no mudan la especie de secano (...). Ciento veinte y quatro jornales de tierra inculta que en otro tiempo se sembrava y ahora no; por la esterilidad del tiempo y haverla dexado por inútil sus dueños"¹⁴⁸. El quadre 3-54¹⁴⁹ confirma la reducció de la producció entre 1716 i 1721.

També Tàrrega fa una nova recanació el mateix 1721, indicant l'existència d'un "barranco, o torrente que en tiempo de abundantes lluvias manara por lo regular para uno, o dos riegos al año aunque de sínco años a esta parte no han logrado esto la quarta parte de las tierras situadas en la huerta (...). De tierra inculta que en otro tiempo, abundante de vesinos como de buen tiempo, se cultivava y ahora por las circunstancias contrarias sirve sólo de pastos, duscientos treinta y quatro jornales"¹⁵⁰.

Els testimonis de Tàrrega i Castelló de Farfanya, juntament amb els valors mínims de la producció, revelen la importància d'aquesta conjuntura de crisi, i palesen les dificultats econòmiques dels pobles per pagar el cadastre.

A partir de 1725 la producció es recupera: les sequeres han desaparegut temporalment. El rector d'Anglesola escriurà, des

d'una població situada al cor de l'Urgell, "en lo any 1725, després de no haver plogut gota en tot lo ivern antecedent per lo espay de quatre mesos, ni haverse regat los blats al sembrar, començà a plourer a mitg mes de mars de dit any y durant passat de un mes casi continuas plujas. Se féu una bona collita en lo present terme de Anglesola. Advertint que en Anglesola fou molt particular la cullita entre tots los demés termes de Urgell"¹⁵¹.

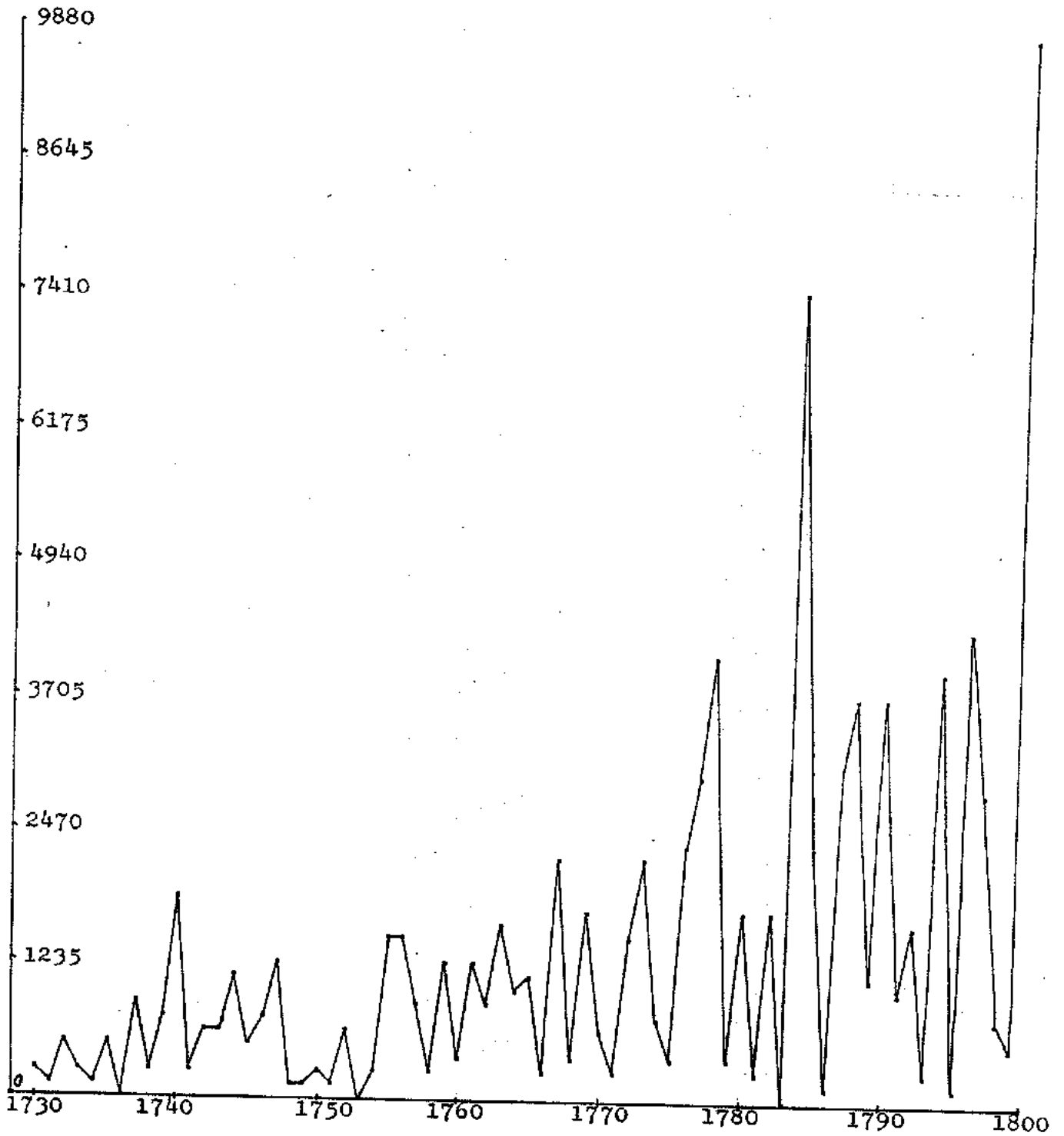
Les pluges afectaren de forma important els anys 1726 - amb riuades considerables a àmplies zones - i el 1728. Les d'aquest darrer any - segons el rector d'Anglesola - afectaren Belianes, Sant Martí de Maldà, els Eixaders, Bellpuig i Preixana i foren acompanyades de pedregades. La tempesta "arruhina las vinyas, los blats y los cànems com a trinxats fins a pelar y arrencar molts ametlles y roures". A Anglesola afectà poc, però passà després la tempesta cap a Claravalls, Altet i Ribera de Sió, on els danys foren tan notables com a la primera zona que afectà. Als nostres gràfics es pot detectar una forta reducció de la producció en alguns pobles els anys 1726 i 1728, reducció que pot explicar-se per aquesta o altres condicions climàtiques. Altres conjuncures crítiques es poden datar el 1731, 1736 i el bienni 1741-42.

Les pluges que afecten seriosament la producció ja s'han documentat el 1722, en què mentre a la zona plana es pateix una sequera, a Biosca les pluges afecten seriosament el mes d'agost les terres cultivades. Es per això que l'Ajuntament sol·licita - i ho obté - una visura dels danys i una reducció del cadastre. Les terres afectades són 264 jornals de sembradura, 8.5 de vinya i 2 jornals i escaig d'horts¹⁵².

Les sequeres i els freds es repetiren, originant conjuncures difícils. Vilar parla de les grans sequeres dels anys 1748-53. El rector d'Anglesola cita 1751 i 1753 com a anys amb problemes de sequera¹⁵³. El gràfic d'Almenar, Alfarràs i torre de Santa Maria reflecteix una reducció espectacular de la producció els anys 1748-50 - en aquest darrer any acaba la sèrie -.

La producció als termes despoblats del Capítol cau vertiginosament - gràfic 3-6 - des de 1748 fins 1754. L'any 1756 l'Ajuntament de Lleida demana una reducció del cadastre de 1756, moment en què a Lleida han arribat veïns de pobles pròxims amb els seus ramats per a protegir-se de la sequera¹⁵⁴. A partir de 1751 s'obser-

Gràfic 3-6 .Blat del delme i terratge rebut pel Capítol de Lleida
(quarteres)
Termes despoblats del Capítol 1730-1800

va que el blat decimal del terme de Lleida augmentà considerablement - gràfic 3-7 - per reduir-se a la fi de la dècada. Aquest creixement, que significa un canvi momentani de trajectòria - observeu el caràcter descendent de la producció del blat en els decenniis anteriors - té una explicació molt interessant. Durant la crisi de mitjan segle, les terres dels termes del Capítol experimenten, per manca de pluges, una reducció dràstica de la producció. Ràpidament, l'horta de Lleida torna a produir massivament blat i ho pot fer car disposa de les aigües de les sèquies de Fontanet i Pinyana. Passada la crisi, l'horta de Lleida continua el seu procés de diversificació de la producció.

S'ha de remarcar aquesta capacitat de la pagesia lleidatana de respondre tan ràpidament a la demanda de cereals, en uns moments de veritable crisi. El perill de catàstrofe malthusiana no sembla un element a considerar.

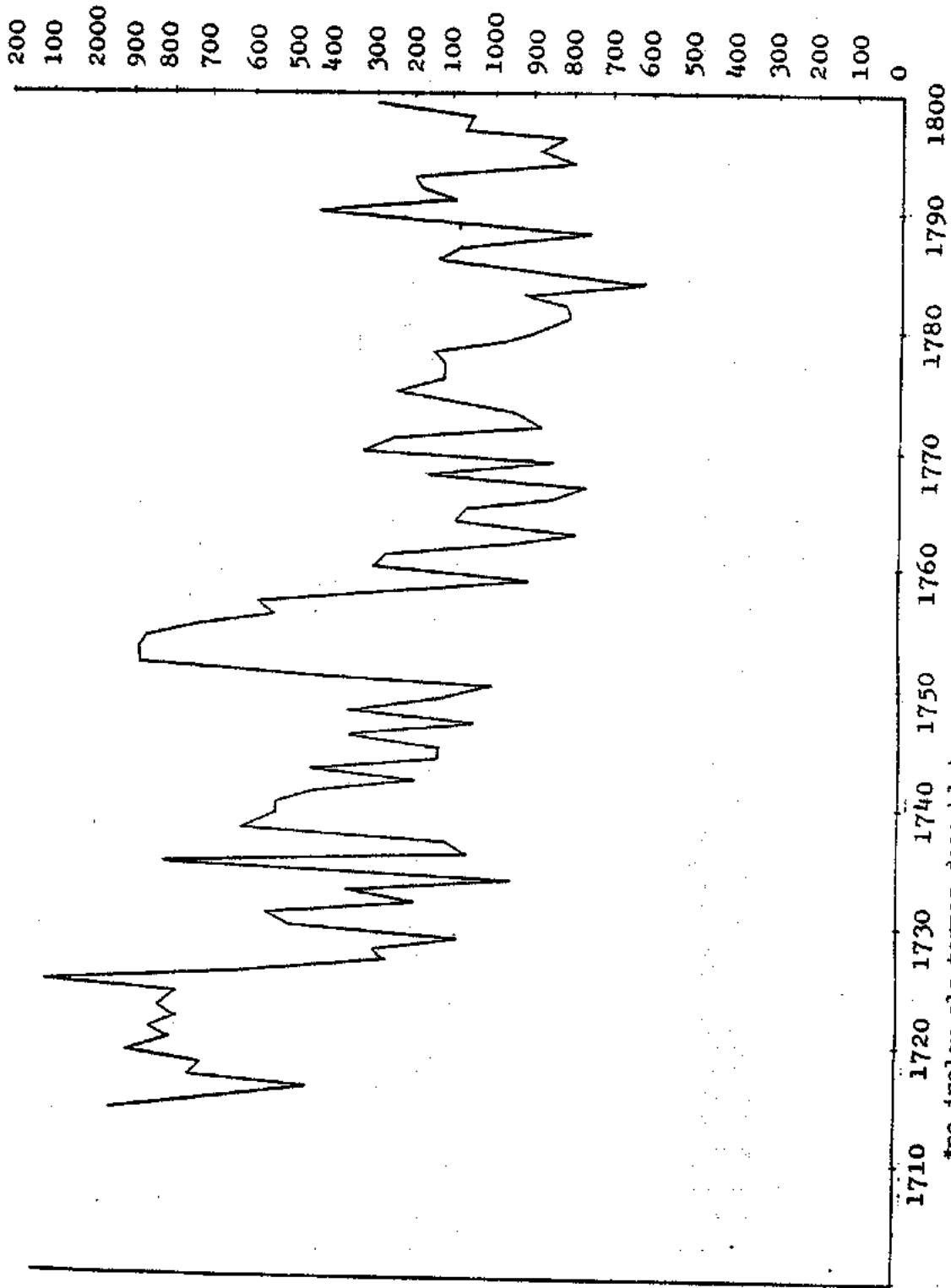
EL MOVIMENT DE LA PRODUCCIÓ AL TERME DE LLEIDA I ALS TERMES DESPOBLATS DEL CAPÍTOL DE LLEIDA

Pel seu caràcter tan original, s'analitzarà ara l'evolució de la producció al terme de Lleida ¹⁵⁵ i als termes despoblats del Capítol - gràfics 3-7 i 3-6, respectivament -.

Al terme de Lleida s'observen quatre períodes ben diferenciats: des de 1716 fins 1729 es tracta d'un període de recuperació, car la guerra implicà la reducció de la producció. La producció, en el període 1729-50, s'ha reduït respecte del període anterior. Des de 1750 a 1759 la producció creix, i a partir de 1759 es redueix respecte del període anterior, situant-se en uns nivells estables, amb alguns moments mínims - com 1784 - i màxims - com 1790 -.

Aquests quatre períodes es poden definir com segueix: a una recuperació de la producció després de la guerra (1716-1729), segueix una reducció de la producció de blat i, com a contrapartida, una producció creixent de llegums, vi, oli i cànem (1729-50). Les sequeres de mitjan segle paralitzen momentàniament aquest procés de diversificació, tornant-se a produir massivament blat, car les terres dels termes despoblats, degut a la sequera, no produeixen prou (1750-1759). Finalment, a partir de 1759, la diversi-

Gràfic 3-7 .Blat del delme rebut pel Capítol de Lleida(en quarteres)
Terme de Lleida* 1714-1800

*no inclou els termes despoblats

ficació al terme de Lleida continua i es consolida. Cal observar que els dos períodes de reducció de blat es corresponen amb dos períodes de creixement de la producció de blat als termes despoblats del Capítol. També cal destacar que, malgrat les conjunctures crítiques a partir de 1759, no tornarà el terme de Lleida a fer una producció massiva de cereals. Es a dir, la diversificació de cultius al terme de Lleida ha estat un procés irreversible a partir dels anys seixanta.

Els termes despoblats del capítol - gràfic 3-6 - comencen a experimentar un creixement important a partir de 1755, però continuen les fortes oscil·lacions de la producció. Aquestes poden obeir a tres causes fonamentals: els ritmes de les condicions climàtiques, la necessitat de deixar reposar la terra periòdicament i el caràcter de l'explotació d'aquests termes, basat en llicències temporals de tres anys de durada, però revocables en qualsevol moment¹⁵⁶.

Els mínims de producció mai no són tan extrems a la sèrie del terme de Lleida com a la sèrie dels termes del Capítol¹⁵⁷. Pel que fa a la primera sèrie, els mínims de 1766 i 1795 es corresponen amb dos màxims cíclics dels preus del blat.¹⁵⁸ Els màxims cíclics de 1760, 1783 i 1789 es corresponen amb una collita una mica inferior l'any anterior al terme de Lleida.

Pel que fa a la sèrie dels termes despoblats del Capítol s'observa una plena coincidència entre set dels vuit màxims cíclics del preu del blat - que es donen a partir de la crisi de mitjan segle - i set anys de producció mínima. Aquesta coincidència temporal sembla demostrar l'estreta relació entre la manca de producció dels esmentats termes per manca de pluges i l'augment extraordinari dels preus del blat. Aquests anys serien 1749, 1760, 1766, 1775, 1783, 1795 i 1799. Aquesta mostra de termes del Capítol pot ésser significativa de la situació al conjunt de les terres de seca de la regió de Lleida - que són la majoria -. Aquest fet és confirmat per la coincidència dels màxims cíclics als mercats de Lleida i Tàrraga.¹⁵⁹

La resta de mínims de producció als termes del Capítol està relacionada, en molts casos, amb el mateix problema de manca d'aigües. Això resta fora de dubte en el període 1748-54. Això també és així els anys 1781 i 1793, en què les diferències en percentat-

ge entre el preu del blat i la mitjana mòbil de tretze anys amb l'any observat al final són, respectivament, a Lleida - i el mateix succeí als preus de Tàrrrega amb valors semblants - 22.96 i 58.61 respecte de l'esmentada mitjana mòbil. Els mínims de producció dels termes dels anys 1771, 1779, 1781, 1786 i 1793 es corresponen amb anys en què tant al mercat de Lleida com al de Tàrrrega s'experimenta un augment important del preu del blat respecte de l'any anterior, la qual cosa s'interpreta en funció de les condicions climàtiques.

Els anys 1768 i 1798 es troben en un moment de descens del preu del blat tant a Lleida com a Tàrrrega, o de quasi-estabilitat el 1770, mentre que el 1774 a Lleida hi ha un augment notable i a Tàrrrega un petit augment. Per tant, els mínims de producció d'aquests anys s'han d'explicar per altres raons que les climàtiques, entre les quals podria trobar-se la necessitat de fer guarets, períodes sense cultivar entre llicències o altres.

L'estudi fet a partir de la sèrie de producció del terme de Lleida i de la sèrie dels termes del Capítol coincideixen en els moments crítics amb les oscil·lacions a l'alça dels preus del blat a Lleida i Tàrrrega, la qual cosa dóna representativitat a la primera sèrie pel que fa a les terres de regadiu de la regió de Lleida i a la segona sèrie, pel que fa a la gran majoria de terres de la regió de Lleida, que eren de secà. En aquestes darreres la producció es troba més compromesa que en les de regadiu.

Una darrera reflexió esdevé necessària: com s'ha vist, la tendència global de la producció agrícola al terme de Lleida i termes despoblats del Capítol, durant el darrer terç del set-cents, és de creixement. Les conseqüències del procés de colonització redueixen els efectes de les conjuncures crítiques fins al punt que la crisi dels anys setanta i vuitanta - observada per Vilar i indicada per altres autors¹⁶⁰ incideix moderadament a diverses zones de les terres de Lleida - concretament aquelles que experimenten un fort procés de colonització i evidentment en aquells en què el rec permanent - localitzat sobretot a diversos termes del Segrià - és una realitat.

3.5. LA RAMADERIA EN EL MARC DEL PROCÉS D'EXPANSIÓ AGRÀRIA

Vilar¹⁶¹ ha posat de manifest les dificultats que per a la ramaderia va significar l'expansió agrícola del set-cents. Els arrendaments de "propis" deixen d'incloure, a partir de 1766, les terres comunals, i tal com avança el procés d'expansió agrícola propis i comunals van perdent-se per a la ramaderia i es van posant en cultiu. Les closes, que afecten principalment als cultius arbustius i als horts, dificulten el proveïment d'aliment per als ramats. Els cultius arbustius - vinya i oli-vera, principalment - no necessiten els fems animals i en aquest sentit, donada la importància de l'expansió d'aquests cultius, la ramaderia esdevé menys important com a element fertilitzador. En conseqüència, els terrenys de trànsit i pastura es redueixen tal com avança el procés d'expansió de l'agricultura, encara que el 1770 l'Audiència manifesta que els ramats són tan abundants com a començament de segle.

L'objectiu d'aquest capítol és determinar quina era la importància de la ramaderia a les terres de Lleida, entesa com a activitat econòmica destinada a la producció de carn per al consum humà, i quina fou la repercusió del procés d'expansió agrícola sobre la producció ramadera, tant si aquesta es generava a escala local com en el cas dels ramats transhumants que arribaven a les terres de Lleida per gaudir de les pastures d'hivern. Per tal d'esbrinar la primera qüestió hom disposa de les dades de les "Respostes" de 1716 per una àrea força àmplia que coincideix sensiblement amb la zona principal de pastures d'hivern de la Depressió Central. La resposta a la segona qüestió es limitarà a una zona del Segrià en la qual el creixement agrícola fou molt notable: la zona propera al terme de Lleida.

Les dades de les "Respostes" - quadre 3-55 - es refereixen als ramats locals i no inclouen, per tant, els ramats transhumants. La primera observació que es desprèn és que la ramaderia com a activitat dedicada a la producció de carn era una activitat poc notable en l'àrea considerada, si es consideren exclusivament els ramats locals. El poble que disposa de més caps de bestiar - el total dels corders i ovelles, moltons i cabres i cabrits - és Guimerà a l'Urgell, amb un total de 720. A nivell

Quadre 3-55

El contingent ramader segons les "Respostes".1716.Mostra de quarata-1-vuit poblacions

Foblació	cavalls i eques	rucs i someres	matxos i mules	pollins	corders i ovelles	moltons	cabres i cabrits	bous i vaques	altres*
1.Fontllonga	-	6	6	1	-	-	35	17	2 v 11 p
2.Tiurana	-	5	7	2	35	-	-	4	10 p
3.Artesa de Segre	-	10	8	-	20	20	11	30	9 v 6 p
4.Baronia del Tossal	-	12	11	2	290	-	16	16	1 v 10 p
5.Tudela de Segre	-	4	20	1	150	-	-	2	10 p
6.Baronia d'Oli- ola	7	16	22	7	400	20	160	26	5 v 12 p 20g
7.Cabanabona	-	4	10	1	-	-	-	4	2 v 4 p
8.Biosca	-	39	50	4	-	-	-	80	24 p
9.La Sentiu de Sió	-	9	6	2	-	-	-	10	1 v
10.Preixens	6	22	16	9	-	-	-	13	3 v 9 p
11.Puigverd d'Agramunt	2	16	17	6	-	-	-	46	7 v 8 p
12.Florejacs	-	12	2	2	-	-	-	14	3 v 2 p
13.Vallfogona**	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14.Bellcaire d'Urgell	2	12	12	-	-	-	-	8	4 p
15.Les Penelles	5	5	14	1	85	-	-	4	7 p
16.Torrefeta	-	5	3	-	-	-	-	8	1 v 4 p
17.El Portell	-	14	6	1	160	-	-	3	4 p
18.Benavent de Segrià**	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19.Térens	3	10	14	-	-	-	-	20	7 p
20.La Fuliola	12	10	16	4	-	-	-	16	-
21.Les Olugues	1	-	3	10	200	-	-	24	6 v
22.El Poal	2	5	-	6	-	-	-	18	10 v
23.Anglesola	16	30	50	22	300	300	-	-	4 p
24.Vilagrassa	3	11	18	3	-	-	-	40	2 p
25.Tàrraga	1	40	123	8	350	150	-	-	4 p
26.El Talladell	-	4	14	-	90	100	-	10	2 v
27.Granyanella	-	11	12	9	-	-	-	11	6 v

Població	cavalls i euques	rucs i someres	matxos i mules	pollins ovelles	corders i moltons	cabres i cabrits	bous i vaques	altres*
28. Freixenet de Segarra	-	7	10	-	90	-	10	3 p
29. Sidamon	3	4	-	4	-	-	16	-
30. Mollerussa	16	12	8	6	ramat de llana:150	-	24	-
31. Preixana	6	17	23	14	330	-	30	-
32. Verdú	-	45	118	7	370	-	24	3 p
33. Montoliu de Segarra	-	4	16	-	97	-	2	3 p
34. Miralcamp	-	12	4	2	-	-	24	-
35. Sonadell	2	9	20	3	-	-	6	-
36. Puigverd de Lleida	-	15	12	3	100	-	10	-
37. Puiggròs	-	16	5	1	-	-	20	-
38. Rocafort de Vallbona	-	2	8	1	-	-	8	2 v
39. Nalec	-	7	25	3	-	-	11	5 v 34 a
40. Emprius de Clutadilla** a Verdú	-	-	-	-	-	-	-	-
41. Guimerà	2	66	81	7	670	-	26	3 v 6 p
42. Soses	2	23	19	7	-	-	38	8 p
43. Surryer	3	16	16	1	-	-	4	-
44. L'Albagés	-	7	-	1	ramat de llana:190	-	12	1 v
45. La Fulleda	-	12	10	-	54	269	-	2 p
46. El Soleràs	-	1	14	1	70	47	16	18v
47. Cervià de les Garrigues	-	8	9	-	-	-	-	-
48. El Villosell	-	9	26	3	180	95	4	-
Lleida	8	66	130	23	-	-	30	2 v 104p

*a:arnes, g:galls, p:porcs, v:vedells. ** No hi resideixen veïns.

comarcal, només alguns pobles de la Noguera, l'Urgell i les Garrigues manifesten una certa presència de ramats locals. La ramaderia no és, per tant, una activitat econòmica important en tota aquesta àmplia zona de pastures d'hivern. Però si es consideren els ramats transhumants que baixaven a l'hivern dels Pirineus per alimentar-se, és evident que la zona analitzada tingué una importància cabdal per a la ramaderia catalana.¹⁶²

L'augment de la superfície cultivada a l'Urgell i al Segrià havia de significar una clara interferència en l'aprofitament de les herbes per part dels ramats transhumants. Seria interessant poder valorar aquesta incidència per tal de comprendre què significava la ramaderia transhumant a les terres de Lleida a la fi del segle XVIII. Aquesta anàlisi és possible a partir dels delmes que el Capítol de Lleida rebia dels corders que pasturaven en els termes despoblats que eren sota el seu senyoratge territorial. Aquests delmes afecten una zona del Segrià que desenvolupà un notable creixement de la superfície cultivada durant la segona meitat del segle. Per tant, els resultats poden ser força indicatius d'allò que devia succeir en altres zones d'intensa colonització agrícola a les terres de Lleida.

Però abans d'entrar en l'anàlisi quantitativa, podria ser interessant de veure a través d'altres fonts quina era la situació de les terres dedicades a pastures al terme de Lleida i durant el set-cents.

Al terme de Lleida, segons les "Respostes" de 1716, existien set mil jornals de terra de secà "que solamente produce pastos para los ganados en el invierno". Les mateixes "Respostes" no indiquen l'existència de ramats. El cens de 1728 manifesta l'existència de 500 caps de bestiar de llana destinats a abastar la ciutat i el Capítol. El resum del cadastre de 1754 mostra 2239 jornals de pastura i 417 qualificats de pastoral, i el cens ramader que inclou no indica cap ramat. Aquesta reducció dels jornals de terra de pastura respecte del 1716 no és real, ja que consultant directament el cadastre de 1754¹⁶³ es registren 2600 jornals de pastura a la partida dels Quatre Pilars i 4682 jornals de pastura, coneguts com les herbes de ponent, i que s'arrenden juntament amb les carnisseries. Els al-

tres 2600 jornals "quedan comprendidos en el arriendo de las hierbas dichas de levante". Tot sembla indicar que aquests jornals són les herbes de llevant. Sumades les de llevant i ponent totalitzarien 7282 jornals, xifra que coincideix amb els set mil jornals registrats a les "Respostes", i que mostraria que durant la primera meitat del segle no s'ha experimentat cap reducció de les terres de pastura al terme de Lleida. El juliol de 1758 el Consell de Castella autoritzà la concessió a tots els veïns que tinguessin bestiar de treball dotze jornals en les terres de secà. La Concòrdia de General Pacificació, feta el 1770 entre l'Ajuntament, la Confraria de Llauradors i el poble de Lleida, significà l'arrendament de les terres de sots i secans comunals - lògicament les que no havien estat establertes -, destinant els ingressos per a diverses despeses d'interès general. L'arrendament exclouïa terres destinades a pastures per al bestiar de treball existent a la ciutat¹⁶⁴. Com es veu, a la segona meitat del segle, es començaren a cultivar terres dedicades a pastura. Joan Baptista de Tàpies manifestà en una reunió de la Junta de Propis de la ciutat de Lleida el 1770¹⁶⁵ : "... y es imposible se concigan [una determinada utilització de les herbes] después que los herbajes de este término quedan adjudicados a los vecinos por pasto común y a favor del abastecedor de las carnes señalada por deheza una porción de aquellos muy limitada, y se han roturado tantísimas tierras, cuyo cultivo disminuye notablemente aquellos...". El 1785 l'arrendatari de les carnisseries de Lleida manifesta "los excesos de algunos colonos de la partida llamada del Pla de Monsó o las Torres en extender el cultivo de las tierras a la antedicha cavañera, confundiendo sus límites...". Entre 1785 i 1789 es torna a repetir la situació. Les terres dedicades a la pastura del bestiar de les carnisseries de Lleida es veïen, sovint, envaïdes per pagesos que les cultivaven parcialment¹⁶⁶. Els censos de producció de 1788, 1789, 1791 i 1796 manifesten, respectivament, 10440, 11200, 11200 i 11300 moltons¹⁶⁷. Teòricament les dades dels censos són de producció al terme de Lleida i als termes treballats pels veïns de Lleida - la majoria dels quals són propietat del Capítol de Canonges -. Es tractaria, per tant, dels moltons nascuts en aquests termes. Les dades mostren que la ra-

maderia en aquesta zona demostrava vitalitat a la fi del segle, però no ens diu, per manca d'elements comparatius, si la ramaderia augmentà o disminuï en importància.

El quadre 3-56 resumeix les dades corresponents al delme i primícia dels corders dels termes de Montagut; Vinatesa, la Cogullada i Astor; Grealó, Olomins i Moradilla; Raïmat i Sucs; Gimenells; Torre-Ribera i Almacelles i al delme de Vilanova d'Alpicat i Lleida.¹⁶⁸ Entre 1762-69 i 1790-1800 s'observa una reducció del 14.43 %, reducció deguda al fet que a partir de 1774 no s'inclouen els delmes i primícia d'Almacelles, que en els darrers anys dels quals tenim informació significaven un percentatge del total molt semblant.

Per tant, s'observa una estabilitat dels delmes i primícies. La conclusió que es pot formular seria que el procés de colonització agrària al darrer terç del set-cents i al terme de Lleida i termes pròxims a aquesta ciutat, on s'experimenta una important colonització agrària, no significà una davallada de la producció ramadera. Però una estabilitat de la producció és sinònim d'un retrocés relatiu, i en aquest sentit la nostra anàlisi coincideix amb l'afirmació de Vilar que indica que la ramaderia mediterrània tradicional, de caire extensiu, es troba en inferioritat davant d'altres activitats econòmiques.

La no davallada en termes absoluts de la producció ramadera s'explica per l'abundància d'espais a l'oest català. El progrés de la colonització agrària afectarà la ramaderia, reduint les zones de pastura, però sense suprimir-les. Els ramats no podran experimentar un procés de creixement tal i com succeeix en l'agricultura. A les terres de Lleida, on la vinya i l'olivera no són cultius dominants, es continuarà necessitant fems del bestiar, la qual cosa significarà una raó per mantenir un contingent ramader transhumant encara important, però que no creixerà.

La reducció de les terres de pastures no es féu sense conflictes: interessos ramaders i agrícoles toparen en moltes ocasions, i l'aprofitament dels fems i de les herbes va esdevenir motiu de conflicte entre els interessats. Alguns exemples mostren la diversa natura d'aquests.

El projecte de posar en cultiu la quadra de Seana, a Barbens, posaria en una situació crítica l'abastament de la car-

Quadre 3-56

Delme i primícia de corders, pertanyents al Capítol de Lleida*
Mitjanes decennals i índex 1762-69=100

Període	Mitjana (nombre de corders)	Índex
1762-69	646.5	100.00
1770-79**	606.55	93.82
1780-89	551.09	85.24
1790-1800***	553.2	85.56

* Termes considerats: Montagut, Vinatesa, Astor i la Cogullada, Grealó, els Olomins i Moradilla; Raïmat i Sucs, Gimnells, Torre-ribera, Almacelles, Vilanova d'Alpicat i Horta de Lleida.

** A partir de 1774 no s'inclou el terme d'Almacelles. *** No s'inclou l'any 1797.

nisseria local, i l'adula de Barbens hauria de pasturar en la zona agrícola, amb els perjudicis consegüents. Aquestes argumentacions fetes per Ramon de Gras, opositor al projecte, mostren d'alguna manera el conflicte agricultura-ramaderia¹⁶⁹. A la fi del segle XVIII, el Gran Priorat argumenta per tal d'invalidar l'establiment fet del terme de la Novella a favor de Cortadelles i Monseny que els emfiteutes poden posar en cultiu les terres dedicades a pastura¹⁷⁰. Els conflictes pel control de les herbes i dels fems mostren la importància econòmica d'aquests, així com la reducció dels terrenys de pastura degut al procés de colonització agrària.

En el conflicte entre Marià Picó, ciutadà honrat de Barcelona i emfiteuta de la Novella, i el Gran Priorat, datat el 1770, el primer reivindicava tenir pleta i poder pasturar el seu bestiar a les herbes de la Novella, Escarabat i Tarroges. El Priorat argumenta la seva negativa dient "que en muchas partes de la comarca del llano de Urgel, y en otras muchas los dueños de las hierbas lo son (si lo quieren) de los estiércoles, arrendándoles, junto con las hierbas, o beneficiándoles de otra manera..."¹⁷¹. El 1797 el comú de Vilanova de la Barca (el Segrià) es negava a donar el terç de les herbes al Gran Priorat, tot i tenir-les confessades en el capbreu¹⁷². Documents no datats, probablement del segle XVIII o de començament del XIX, mostren que el carlà de la Novella pretén que el Gran Prior permeti que pugui entrar bestiar gros a la Novella per pasturar i tenir pleta, sense cap límit¹⁷³. El comú d'Aitona pretén limitar l'entrada de bestiar del Gran Priorat als emprius de Gebut i Carratalà situats a la vila d'Aitona (el Segrià). No se li permetria entrar bestiar gros, i només un màxim de 1100 caps de bestiar menut¹⁷⁴. En els dos casos, el comandador s'hi oposa.

Els conflictes per les herbes ja es presentaven a Verdú el 1754. Alguns veïns sol·licitaven poder tenir bestiar al terme, fet que s'impedia amb el sistema d'arrendament de les herbes vigents. Els perjudicis són grans "particularment en los de asienda més crescuda, lo que no se experimenta en las vila y pobles de Verdú en amunt (...) pues logran ab dit bestiar no sols en benefici de carn y llana si també lo dels fems, que

tant necessari és en lo present terme". Els experts decidiran una negativa a la petició¹⁷⁵.

3.6. CONCLUSIONS

Les pàgines anteriors permeten d'observar uns trets característics de l'evolució de la producció i de la base material que la possibilitava. Aquestes característiques poden concretar-se com segueix:

1) La desfeta econòmica deguda a la Guerra de Successió, que es palesa en les "Respostes" de 1716, és superada progressivament durant la primera meitat del segle XVIII, malgrat les dificultats - com la crisi agrària que va des dels darrers anys de la dècada dels deu fins a mitjan dècada dels vint -. Aquesta recuperació es palesa tant en l'extensió de la superfície cultivada, com en l'expansió de la vinya i l'olivera, i una més gran producció de blat.

2) A la segona meitat del segle, i molt especialment al darrer terç, es produeix un ampli procés de colonització agrària. Aquest procés fou la resposta de les terres de Lleida a la demanda cerealística creixent per part dels mercats litorals i àdhuc de l'interior de Catalunya. Però per a obtenir una producció massiva per al mercat, calia superar l'extremada fragmentació parcel·lària existent. Tant els establiments com les llicències temporals es caracteritzaren per la cessió - perpètuament o de forma temporal, respectivament -, de parcel·les de mida més gran que la mitjana existent, encara que es donaren també parcel·les de mida menor. En tot cas, el procés de colonització potencià l'existència de parcel·les de mida més adequada a les necessitats d'una agricultura que produïa fonamentalment per a vendre.

3) Les zones de regadiu desenvoluparen els cultius d'horta - com els llegums - o primeres matèries industrials - com el cànem -, mentre que les terres de secà o bé es dedicaren a la producció cerealística, o bé a la trilogia mediterrània - blat, vinya i olivera -. El terme de Lleida, com a zona de regadiu, i els termes despoblats del Capítol de Lleida, propers a aquell, com a zona de secà, exemplifiquen les dues situacions observades.

4) L'augment de la producció als termes despoblats del Capítol de Lleida al darrer terç del set-cents i el manteniment - amb un lleuger augment a les darreries del segle - de la renda real del Capítol - com es veurà properament - mostren que la crisi agrària dels anys setanta i vuitanta degué incidir d'una manera

moderada a les zones expansives de les terres de Lleida. El procés de colonització agrària té una gran vitalitat al darrer terç del segle XVIII, malgrat les dificultats conjunturals.

5) La intensificació agrària era difícil de realitzar, donat que la pagesia havia de lliurar a les classes feudals, als creditors i a l'estat una part important del producte agrari.

Malgrat tot, es produí una moderada expansió del regatge, i a les zones d'horta el cultiu de llegums possibilità una nitrificació de la terra - així mateix, el cànem era beneficiós per a la terra -. En les zones de rec, l'agricultura s'intensificà a través de les dues vies assenyalades. Les terres de secà tingueren problemes a l'hora d'intensificar l'agricultura. La substitució del bestiar boví pel bestiar cavallí, força avançada ja el 1721 i que continua, segons sembla, al llarg del segle, permeté un estalvi d'hores de treball a la pagesia i, en conseqüència, una major productivitat del treball humà. Aquesta substitució ja s'havia produït en bona part de les terres de Lleida el 1721.

6) El procés de colonització agrària entrà en conflicte amb els interessos ramaders. Les terres de pastura es reduïren però, donada l'abundor d'aquestes terres, no es donà una reducció dels ramats transhumants que pasturaven a l'hivern a les terres de Lleida. Al darrer terç del set-cents, el delme de corders dels termes despoblats del Capítol - els mateixos que paral·lelament experimenten un ampli procés de colonització agrària - es manté estable. Però indubtablement, en termes relatius aquest estancament de la ramaderia ha d'interpretar-se com un retrocés.

7) La producció agrària de les terres de Lleida experimentà un notable creixement durant el set-cents. Si la producció bladera esdevingué fonamental i progressà notablement, cal remarcar una autèntica diversificació dels cultius. Però el tret més fonamental és l'augment dels excedents bladers comercialitzables, i que es vendran al litoral i interior de Catalunya.

3. 7. NOTES.

1 Segons el temps que la terra es deixa sense cultivar, el paisatge vegetal que es forma pren característiques diferents.

BOSERUP, E. "Las condiciones del desarrollo en la agricultura". Madrid. 1967.

2 Informe de maig de 1792, fs. 61r-62.

Zamora dona diversos exemples de pobles amb una agricultura en creixement. ZAMORA, F. "Diario de los viajes hechos en Cataluña". Edició a cura de Ramon Boixareu. Barcelona. 1973.

3 Només s'inclouen els pagesos del quadre 2. 11.

4 S'han utilitzat les dades de les "Respostes" extenses quan es conserven. En cas contrari, s'ha utilitzat les simplificades. Aquest comentari es fa considerant la superfície cultivada en jornals de Lleida (de 1800 canes quadrades).

5 "Respostes Generals" de Lleida.

6 Els llibres del col·lector del sequiatge registren un total disponible de 10919, 10969 i 10997 jornals de regadiu, respectivament, el 1695, 1701 i 1703. "Llibres de la col·lecta del sequiatge". A. J. S. LL.

7 A més de les fonts esmentades a la nota 15 de la segona part i a la nota 24 d'aquesta part, s'han utilitzat per tal d'elaborar el quadre 3. 4.:

a) Lleida: "Cadastré" (1716). R. 935. "Llibre de la contribució del cadastré de 1765". Rs. 1057-1058. S. Cadastré. A. P. LL. "Lleida. 1754...".

b) Tàrrrega: Cs. 121-122. S. Cadastré. A. H. LL.

c) Castelló de Farfanya: Cs. 32-33. S. Cadastré. A. H. LL.

d) M.Laldà: C. 72. S. Cadastre. A. H. LL.

e) Verdú: C. 135. S. Cadastre. A. H. LL.

8 "Licencias para cultivar en terrenos del Cabildo. S. XVIII-XIX". A. C. LL.

9 Les dades de 1767 provenen de "Sobre capbrevaciones y censos", i concretament de "Reflecciones formadas sobre la memoria presentada por el ilustre cabildo de Lérida". El jurament fet pels experts, el 15 de febrer de 1767 i en presència Josep Pocerull, notari de Lleida, atribueix al terme de Malpartit una extensió de 3387 jornals, dels quals 254 són de cultiu, 204 es poden cultivar i 2929 són de pastura. A. 11, 11. 2. S. J. J., A. C. A. La informació de 1797 prové d'un qüestionari que s'inicia de la següent manera: "Se necesita saber sobre lo terme de Malpartit lo següent". A. 11, 11. 3. S. J. J., A. C. A.

10 Els establiments de la Novella i Escarabat es troben a A. 12, 11. 1; els de Vincelló i Tarroges a A. 12, 11. 2; els de Tèrmes a A. 6, 11. 2b., encara que per tal d'elaborar les dades s'ha utilitzat l' "Estat dels establiments tant de terras com de aygua fets per lo senyor comanador de la encomanda de Tèrmes", document conservat al mateix registre; i els de Lleida a A. 11, 11. 3. Totes les referències són de S. J. J., A. C. A.

11 Els establiments de Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada de 1777-79 es conserven al R. 819, i els de 1802-03 als Rs. 548 i 549. S. Protocols. A. H. LL.

12 Melcior Guàrdia és un noble d'ascendència burgesa. G. E. C. El 1770 figurà com a fiançador, juntament amb Antoni Matas, comerciant de Barcelona, de tota una sèrie d'arrendaments - Castellserà, Bellicaire, Granyanella, Tornabous, la Fuliola, ...-

que el Monestir de Poblet atorgà a Josep Forn, comerciant de Barcelona, i referents a drets percebuts per aquest monestir. R. 1072, fs. 12 i ss. S. Protocols. A. H. LL. La compra del terme d'Almacelles, malgrat permetre l'ennobliment de Guàrdia, devia estar vinculat a projectes burgesos de comercialització d'excedents agraris. Melcior Guàrdia, en col·laborar amb comerciants barcelonís, havia de actuar de forma sensiblement diferent a com ho feien els senyors de les terres de Lleida, que tenien una tradició purament feudal. Cortadellas, com es veurà, també accedí a la noblesa, i ningú dubta que fos un exemple cabdal de la burgesia comercial catalana.

13 VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 104.

14 Els establiments d'Almacelles de 1800 es conserven al R. 183. S. Protocols. A. H. LL.

15 Els establiments de Tèrmens beneficiaren fonamentalment a veïns d'aquesta població; els de la Novella a veïns del Palau d'Anglesola; els de Tarroges a veïns de Sant Martí de Maldà; els de Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada a individus de Torregrossa i els de Montagut a tota una sèrie d'habitants de pobles pròxims -quadre 3. 5. -.

16 Els capbreus de les terres comunals de Lleida que estaven establerts el 1692 i el 1763 es troben a "Index". R. 1405. Els establiments fets sobre terres comunals de Lleida el 1789 a "1789. Cartas precarias". C. 45. S. Segle XVIII. A. P. LL.

17 Escrit que Miquel Pleyán i Antoni Viladot, majorsals de la Confraria de Llauradors, enviaren a l'Ajuntament de Lleida en contra dels establiments que volia efectuar -i va realitzar- l'ajuntament. 3 de desembre de 1788. C. 44. S. Segle XVIII. A.

P. LL. A partir d'ara, aquesta font se citarà amb els següents termes: "Escrit de la Confraria. 1788".

18 Aquesta carta és la font d'informació sobre aquest assumpte. "Barbens. Cartas fahents. 47".

19 Al Palau d'Anglesola, els jornals capbrevats el 1717, 1741 i 1786 eren, respectivament, 1291, 1243 i 1787. L'estabilitat entre 1717 i 1741 no exclou un procés de recuperació agrària, donat que les terres capbrevades no són terres necessàriament cultivades. El creixement dels jornals capbrevats entre 1741 i 1786 és força important (43.76%) i tradueix una colonització agrària. FELIU, G. "L'estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola". I Col.loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 213-228.

20 Vilar sintetitza el procés de colonització agrària a les terres de Lleida amb aquestes paraules: "Hi ha, doncs, una tendència espontània, desordenada, sovint il.legal, cap a l'extensió dels conreus i temptatives per a fomentar l'ocupació legal de terres noves, tant si es tracta de mesures com la de 1758 /es refereix a la distribució de terres comunals de la ciutat de Lleida/, com de recompenses ofertes per a la reexplo-tació del territori d'Almacelles, per exemple, on el repobla-ment va acompanyat de sembrades i de plantacions". VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 202.

21 A Balaguer, els 2850 jornals de terra cultivada de 1734 han esdevingut 4120 el 1764. L'expansió agrícola és palesa. VILAL-TA, M. J. "Balaguer...", p. 147.

22 R. 548. S. Protocols. A. H. LL.

23 Com es veurà posteriorment.

24 Els "repartiments per menor" utilitzats es troben a la secció "Cadastre" de l' Arxiu Històric de Lleida. Tot seguit, i entre parèntesi, es dóna l'any d'observació i la caixa on es guarda el document.

Fontllonga (1741, 50). La Fuliola (1738, 51). Fulleada (1740, 51). Miralcamp (1746, 76). Preixens (1740, 100). La Sentiu (1740, 112). El Soleràs (1740, 115). Sonadell (1741, 115). Talavera (1740, 119). Tèrmens (1739, 124). Tiurana (1740, 125). Torrefeta (1740, 126). El Tossal (1740, 127). S'han exclosos dels càlculs, sempre que s'ha utilitzat aquesta mostra en el present treball, les terres ermes, boscos, ...

No s'han reduït els jornals dels pobles d'aquesta mostra a jornals de Lleida. La Fuliola, Fulleada, Talavera, Tèrmens, El Soleràs, Sonadell, Fontllonga i Torrefeta, en pertanyer a les vegueries de Lleida o Cervera, tenen expressats els jornals segons la mida de Lleida, ja que Cervera també té el jornal de 1800 canes quadrades. La resta de pobles, excepció feta de Miralcamp, pertanyen a la vegueria d'Agramunt. Els jornals d'aquesta vegueria són moderadament més grans que els de Lleida. Miralcamp utilitza el jornal de Tàrrega, moderadament inferior al de Lleida. Els comentaris que es faran no sembla que es distorsionin per no haver fet l'esmentada reducció.

25 TELLO, E. "En els orígens de la Catalunya pobra: règim agrari i comercialització rural a la Segarra d'Antic Règim", a "Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans", ps. 302-320. Barcelona, 1985.

26 Informe de 1792, fs. 61r-62.

26b "...il a été constaté que les exploitations importantes

fournissent plus facilement une production excédentaire, ce qui est important en période de prix relativement favorables dans les céréales". Van BATH, B. H. S. "Les problèmes fondamentaux de la société pré-industrielle en Europe Occidentale", a "A. A. G. Bijdragen", n. 12, p. 31. Wageningen. 1965.

Si el procés de colonització agrària pot significar la posta en cultiu en els termes que es colonitzen de parcel·les més grans que les existents a les zones ja cultivades, s'ha de tenir present que la concentració parcel·lària pot no donar-se en els termes dels pobles. A Bellpuig, el percentatge de parcel·les de 0.1 a 2 Ha és de 59.90 i 62.66, respectivament, el 1746 i el 1852. Al Palau d'Anglesola, els percentatges són 66.85 el 1786 i 64.87 el 1828. MATEU, J. "La pagesia urgellenca abans del Canal", ps. 46-47. Barcelona. 1982.

27 "L'explotació d'una propietat a l'horta de Tàrraga", a VILAR, P. "Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII", ps. 11-42. Barcelona. 1973.

28 En els diversos cadastres utilitzats de la primera meitat del set-cents es fa referència al "Congrés General". Com a exemple reproduïren un fragment del cadastre de Tèrmens de 1751: "Que las Terras del Present Catastro de Termes se han conciderat ho executat las Calitats de bell segons la relació de Productos que declará lo Congrès General en lo any de 1716, entregada dita relació per la Contaduria Principal". Sembla que aquest "Congrés General" fou una reunió de representants locals o de les vegueries per tal de definir quines qualitats corresponien a les terres dels diversos pobles en funció dels rendiments. Els diversos pobles estudiats utilitzaven encara als anys sei-

xanta aquestes relacions alhora d'atribuir la qualitat a les diverses parcel·les.

30 A l'A. H. LL. S'ha trobat una relació sense datar -i que segons les comprovacions efectuades es pot situar al 1775- on consten tots els termes del Corregiment de Lleida, expressant-se un determinat cadastre i a continuació el valor de la contribució. Sembla com si s'indiqués sobre quin cadastre es realitza el repartiment. El darrer cadastre que apareix -en alguns pobles- és el de 1763 o 1764. Es freqüent que no es citi cap cadastre i s'indiqui Rs. Gs. -sembla una abreviació de "Respostes Generals". Sembla com si un conjunt de pobles no hagués efectuat cadastres posteriors a 1716. En tot cas, els pobles que tenen cadastres posteriors en poques ocasions són datats a la dècada dels seixanta. Generalment, es refereixen a decennis anteriors. "183. Pueblos. Corregimiento de Lérida". C. 63. S. Cadastre. A. H. LL.

31 Vegi's la normativa general sobre l'establiment del cadastre, on s'expliciten les unitats de superfície agrària de les vegueries catalanes, a SOBREQUES i CALLICO, J. "L'onze de setembre i Catalunya", ps. 117-122. Barcelona. 1976.

32 A títol informatiu, es reproduïxen tot seguit els rendiments del blat a les terres de regadiu, segons el cadastre de Lleida de 1716:

1a. qualitat: 10 quarteres per jornal o 5 quarteres de collita per cada quartera sembrada.

2a. qualitat: 7 i 3.5 respectivament.

3a. qualitat: 5 i 2.5

4a. qualitat: 3 i 1.5.

Segons les "Respostes" de Lleida, el terme d'aquesta ciutat tenia 200 jornals de terra de primera qualitat (el 2.2% del total, xifra en 9000 jornals), 800 de segona (8.88), 5000 de tercera (55.55%) i 3000 de quarta (33.33%). Aquestes dades fan referència a les terres de cultiu -una part de les quals encara no es cultivava el 1716-.

Si es calcula el rendiment mitjà del blat a Lleida a partir dels rendiments cadastrals i del percentatge de jornals de cada qualitat segons les "Respostes", s'obté un rendiment de 4.62 quarteres de blat per jornal o 2.31 quarteres de collita per cada quartera sembrada. Aquests rendiments mitjans de caire teòric són difícilment acceptables referits a un terme amb regadiu. Aquests resultats pot ser reflecteixen un intent de l'ajuntament de presentar una realitat agrària pitjor que l'existent -augmentant les terres d'inferior qualitat, per exemple-.

33 Donat que s'estan analitzant unes xifres molt fràgils, és lògica l'existència de contradiccions. En aquest sentit, aquests darrers resultats en quarteres per jornals no es corresponen amb els de producció per llavor. De tota manera semblen adequats els darrers -de 2 a 3 quarteres de producció per quartera sembrada-. Malgrat que aquests rendiments són aproximats, són indicatius del grau d'intensitat de l'agricultura de les terres de secà de la zona estudiada. Els representants del Corregiment de Lleida argumentaven el 1723: " Como siendo tan contingentes en el Llano de Urgel y en los demás secanos del corregimiento las cosechas, que lográndose dos en el discurso de diez años se tiene por buen tiempo, se les concidera por jornal en los más el producto de 8, 6 y 4 quarteras de trigo anuales respectivas a

primera, segunda y tercera calidad de las tierras, y a algunos Mas; siendo así que avida proporción a lo incierto, y por lo regular de las cosechas, no llega de mucho años con otros a la mitad su producto". Escrit d'un representant del Corregiment de Lleida. 1723. R. 881, f. 758. S. Cartolarí. A. P. LL.

34 VILAR, P. "L'explotació...", p. 34.

35 La ratio collita/llavor a Anglaterra, al període 1750-1820, és de 10.6. A les terres de Lleida, la forta extracció de renda per la classe feudal, l'endeutament, etc. seran obstacles que dificultaran la millora de l'agricultura -i els rendiments- en una zona on és majoritària la petita pagesia.

Van BATH, B. H. S. "Yield ratios. 810-1820", a "A. A. G. Bijdragen", n. 10, ps. 12-70. Wageningen. 1963. Del mateix autor, "Historia agraria de Europa Occidental. 500-1850". Barcelona. 1974.

36 Cadastre de Nalec. 1730. C. 86. S. Cadastre. A. H. LL.

37 Cadastre d'Anglesola. 1747. C. 11. S. Cadastre. A. H. LL.

38 "Lo senyor don Joseph de Copons, comanador de Tèrmens (...) consultà als infraescrits sobre varios punts acerca lo ús de sas respectives facultats, y major adelantament de sa encomanda...". A. 6, ll. 2. S. J. J., A. C. A.

39 Segons el cadastre de Biosca de 1717, hi ha en el terme 2483.83 jornals de terra, dels quals 616 són de sembradura, 29.15 de vinya, 3.5 d'horts "que no tenen aigua per regar", 2.33 d'olivers, 1.16 d'ametllers, 1.08 de noguers, sent la resta terra erma, de roques, rierals, etc. Segons el cadastre de 1729, els 2529.28 jornals registrats es distribueixen de la següent manera: 485.45 de sembradura, 144.55 de vinya, 5.96 d'horts, 9.68 d'olivers, 3.75 d'ametllers, 4.5 de noguers, 6.18 de fruiters i 2 de

moreres. Tant el 1717 com el 1729 no es registren terres de regadiu, la qual cosa confirma la situació observada al mapa 3. 2. Aquest poble, malgrat ésser de la Segarra, revela una situació majoritària de les terres de Lleida. Cadastres de Biosca. 1716 i 1729. C. 22. S. Cadastre. A. H. LL.

40 La creació del Canal d'Urgell -que començà a utilitzar-se el 1861- no va estar exempta de problemes, tant per les conseqüències desastroses que es produïren degut a que el canal contribuï a transmetre el paludismo com pels drets que havien de pagar els regants.

Sobre l'origen del canal i els problemes sanitaris, vegeu VILA, P. "La lluita per l'aigua", a "Aspectes geogràfics de Catalunya", v. 2, ps. 302-308. Barcelona. 1978.

Sobre els conflictes: IGLESIES, J "Els conflictes del canal d'Urgell. Barcelona. 1975. LLADONOSA, M. "Un conflicte agrari: el Canal d'Urgell i el pagament del novè", a "Recerques", n. 7, ps. 117-124. Barcelona. 1978.

41 Ja en plena edat mitjana es trobaven "establiertes sèquies importants com les de Pinyana i de Fontanet a Lleida, les del Cup i de Montfar a Balaguer, la de Pauls a Montsó, i, en canvi, no s'estableixen els grans canals fins als nostres dies: el canal d'Urgell, el 1861; el de Tamarit, el 1906... La persistència, des dels temps ibèrics, de poblacions importants, com Lleida, en plena estepa, no s'explicaria sense una hora asseguradora de l'avituallament indispensable a un nucli urbà, encara que fos de població reduïda". VILA, P. "Aspectes...", v. 2, p.296.

42 "Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar", dirigit per MADRIZ, P. ,v. 10, p.

233. Madrid. 1847.

Aquesta zona regada registrada al "Diccionario" es confirmará al llarg del present treball.

43 Sobre el procés de creació de la Junta de Sequiatge, SOL, R.

i TORRES, M. "Historia de un canal". Lleida. 1974.

44 Els jornals de regadiu segons els "Llibres de la col·lecta del sequiatge" han estat obtinguts de "Memòria del número de jornals y cantitat de blat que se trobe en los llibres de sequiatge des de 1719 inclusive fins a 1733...", i de "Memòria dels jornals de terra que se troben continuats en los llibres de sequiatge des de 1734 inclusive fins a 1748...". C. 22. S. Segle XVIII. A. P. LL. La relació dels jornals dels quals no s'ha pagat el sequiatge prové dels resums de "restes" continguts a la C. Clairian.1. A. J. S. LL.

45 Documentació sobre el sequiatge. R. 864, fs. 183-186r. S. Cartolari. A. P. LL.

46 "Tanteo del producto de Sequiage de la huerta de Lérida y Lugares vezinos; y del gasto hecho en las presas, y Asequias de esta huerta, sacado de los libros de Quentas de el Común por los nueve años precedentes a éste".

2 de març de 1746. C. 21. S. Segle XVIII. A. P. LL.

47 "...la junta de cequiage cuenta con muy pocos recursos para sus muchas atenciones, pues encargada como está de la limpieza general de las acequias, que se verifica todos los años con el de la módica prestación en granos que pagan los irregantes, no cuenta con suficiente a cubrir el presupuesto de gastos, particularmente des de que el precio de granos ha bajado tanto". MADDOZ, P. "Diccionario...", v. 10, p. 233.

48 Font citada a la nota 45, fs. 183-183r.

49 Com s'ha comprovat als llibres de la col·lecta del sequiatge, durant el segle XVIII, aquesta quantitat i distribució entre els implicats va romandre constant. "Llibres de la col·lecta del sequiatge". Segles XVIII. A. J. S. LL.

- 50 Les actes de 1755 i de 1769 es conserven a CIairian.1. A. J. S. LL.
- 51 Actes de 1786. CIVirian.IV. A. J. S. LL.
- 52 Actes de 1755. Sessió del 14 d' agost. CIairian.1. A. J. S. LL.
- 53 La informació prové de "1767. Sobre aguas y riego de Corbins y Algerri". A. 14, ll. 1a. S. J. J., A. C. A.
- 54 "Licencias...".
- 55 "Discurso...", f. 492.
- 56 "Respostes Generals". LLeida.
- 57 Els representants del Corregiment de LLeida afirmaven, el 1723, "que siendo cierto que el regadío de Lèrida no se siembra sino año por otro...". Escrit d'un representant del Corregiment de LLeida. 1723, f.756r.
- 58 Cadastre de LLeida. 1754.
- 59 Escrit d'un representant del Corregiment de LLeida. 1723, f. 757.
- 60 GARRABOU, R. "Cultius, collites i rendiments a la Segarra i Alt Anoia: els comptes d'unes finques de Guissona, Sant Martí i Castellfollit de Riubregós (1847-1869)", a "Estudis d'Història Agrària", n. 1, ps. 241-280. Barcelona. Del mateix autor, "El conreu del blat", a "L'Avenc", n. 29, ps. 52-59. Barcelona. 1980
- 61 No s'inclouen en aquests càlculs els pollins i vedells.
- 62 "La transición de los bueyes a los caballos, o, en las regiones meridionales, a los mulos, puede ser una consecuencia de la creciente prosperidad de la población campesina. (...). Por lo general se ha observado que el buey como animal de tiro desaparece de la agricultura cuando tiene lugar una importante ex-

pansión del cultivo de los cereales. Una expansión, por lo demás, que con frecuencia ha sido necesaria debido al rápido incremento de la población". Els cavalls treballen més ràpidament i quan es posen en cultiu terres de pitjor qualitat no calen bous, ja que la terra no té tanta consistència i es fàcil llaurar-les. Altres factors que expliquen la substitució es troben també a Van BATH, B. H. S. "Historia...", ps. 425 i ss.

63 Com es veurà, una mostra major permet una comprensió millor de la realitat. En aquest sentit, cal insistir en les precaucions que s'han de prendre alhora d'obtenir conclusions de mostres reduïdes.

64 Les fonts cadastrals d'on provés la informació han estat ja esmentades.

Al Segrià, el procés de substitució es trobava el 1721 molt avançat.

Per un mul es pagava un impost cadastral doble del que es fixava per un bou.

66 Vegi's mapa 5. 4. i quadre 5. 28.

67 "Lo senyor don Joseph de Copons, comanador de Tèrmens...".

68 Documentació conservada a l'A. 6, lligall 2. I "Sobre los gastos de la sèquia de Tèrmens". A. 6, ll. 3. S. J. J., A. C. A.

69 "En quin estat està la obra de la encomanda de Tèrmens...", a "Encomienda de Tèrmens". A. 6, ll. 3. S. J. J., A. C. A.

70 "Nota de los sujetos que tienen establecidas tierras en el nuevo riego de Tèrmens, y número de jornales que cadauno respectivamente tiene". A. 6, ll. 2b. S. J. J., A. C. A.

71 Els pactes s'inclouen als establiments conservats a l'A. 6,

11. 2b. S. J. J., A. C. A.
- 72 La informació prové de "Josep de Copons, comanador de Tèrmens, a Bellvís, (...), fent estas cosas mediant permis, y decret de la Veneranda Assamblea...", a "Asequia y aguas. Tèrmens". A. 6, 11. 2. S. J. J., A. C. A.
- 73 Documentació sobre el segrest de les dues comandes. A. 6, 11. 3. S. J. J., A. C. A.
- 74 Inspecció de la sèquia. 1789. A. 6, 11. 3. S. J. J. A. C. A.
- 75 "Copons. Expedient contra los de Tèrmens". A. 6, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.
- 76 "Sobre pago el arrendament 1792". A. 6, 11. 2. S. J. J. A. C. A. En aquest document, Manuel Barges obté la informació i decideix en el conflicte entre el comanador de Tèrmens i Pere Vingut, comerciant de Roses i arrendatari de la comanda, amb acceptació de l'arbitratge per les dues parts.
- 77 "Notas y reflexions sobre y contra lo compte de bonificacions que Pere Vingut ha entregat al senyor recibidor", a "Tèrmens. Arrendaments. Procuras". A. 6, 11. 2. S. J. J., A. C. A.
- 78 "Sobre pago...".
- 79 "Lo senyor don Joseph de Copons, comanador de Tèrmens...".
- 80 "Relación de la visura hecha del terreno por donde deve pasar la nueva sequia propuesta por el comendador de Torres". A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.
- 81 "1717. Torres de Segre. Concòrdia de aygua". A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.
- 82 "1775. Copia authéntica de la información de testigos recibida en la curia del honor Bayle de la villa de Torres de Se-

gre, instando el venerando señor comendador de la encomienda de la misma vila, sobre la limpieza de las assequias que conducen la agua al término de aquélla". A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

83 Carta dels regidors de Torres a Anton Magarola, rebedor de Sant Joan, datada el 4 de març de 1774, a "1717. Concòrdia sobre construcció de la sèquia". A.19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

84 "En cumplimiento de la comission con que nos ha onrado esta veneranda assamblea, confiándonos el examen de la sequia o zanja que riega las tierras del dominio y pertenecientes a la encomienda de Torres de Segre...". A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

85 Ordre de l' Audiència. Barcelona, 20 de desembre de 1790. A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

86 La informació sobre la construcció d'aquesta nova sèquia prové de "Concòrdia feta y firmada per lo ilustre senyor fray Nicolás de Armengol, comanador de la encomenda de Torres de Segre, de una parte; y el ayuntamiento y particulares de la misma villa de otra". Es confirma la realització de la sèquia a partir de dos documents que segueixen el compliment de dita concòrdia: "Habiéndose examinado los papeles relativos a Torres de segre...", i "Preguntas que hace el comisionado de Torres de Segre al tenor del papel que le fue entregado sobre lo que deseaba el señor recibidor...". Tots els documents citats a A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

87 C. 134. S. Cadastre. A. H. LL.

88 Aquest decret considera el 1721 i el 1722 els 190 jornals

com de secà. Aquesta font és datada el 1722 i devia ser una decisió aplicable exclusivament durant els anys de sequera. C. 135. S. Cadastre. A. H. LL.

89 "Notícia dels jornals de terra que cada particular de la present vila poseeix en lo rech de la sèquia nova, vuy 21 de agost de 1741" i llibretes del repartiment del sequiatge de la sèquia nova (1748 i 1764). Documents conservats a "Carpeta rec". A. M. V.

90 Explicació sobre el canvi de trajectòria de la sèquia de la Pernada i els drets del comú de Verdú sobre les aigües del seu terme, feta pels regidors d' aquesta vila i dirigida a llur batlle, a "Carpeta rec".

91 "Sobre article i ques diu que la aigua que ve de la ribera de Grenyena...", a "Carpeta rec".

92 Explicació sobre el canvi de trajectòria...

93 Caldria endegar un treball de recerca per tal de localitzar la documentació privada que es conserva a les terres de Lleida.

94 Encara que la substitució del bestiar bovi pel cavall que s'ha produït degué augmentar la productivitat del treball humà.

95 Les terres del terme de la Novella, que disposava d'aigües a l'hivern -de gener a març- si no era any sec, "acostumen semblarse sas terras un any per altre...", a "Instrucció faent per lo senyor Gran Prior sobre la causa del establiment de la Novella contra Cortadellas y Monseny". Document posterior a 1797, any de l'establiment. A. 12, ll. 1. S. J. J., A. C. A.

96 "Se necessita saber sobre lo terme de Malpartit lo següent".

97 Cadastre de Nalec. 1730. C. 86. S. Cadastre. A. H. LL.

98 Cadastre de Cervià. 1731. C. 36. S. Cadastre. A. H. LL.

99 Carta del sindic de Florejacs a les autoritats fiscals, que es pot datar el 1721, on es demana la correcció dels jornals de primera qualitat declarats a les "Respostes". C. 49. S. Cadastre. A. H. LL.

100 Anotacions marginals als llibres parroquials, fetes pel rector d'Anglesola. A. P. A.

100b A Balaguer, el 1734 hi havia 250.08 jornals d'horta i no en constava cap de camps de reg. El 1764, hi constaven 38.42 jornals d'horta i 1407.83 de camps de reg. El progrés és evident. VILALTA, M. J. "Balaguer...", p. 147.

A Bellpuig, es proposa la creació d'una nova sèquia el 1755. Acords. 31 d'agost de 1755. A. M. BE.

101 El llibre de la col·lecta del sequiatge de 1796 registra 10142 jornals subjectes al sequiatge. La reducció dels jornals de regadiu observada a la primera meitat del segle -de 10000 jornals a 8500, aproximadament- ha estat ja superada. Els jornals de regadiu tèrics tornen a ser 10000, sent el grau de morositat en el pagament del sequiatge del 18.32% (o sigui, no s'ha pagat puntualment el sequiatge de 1859 jornals). La situació és moderadament millor que durant la primera meitat del segle: es paga amb més facilitat el sequiatge, la qual cosa evidencia els progressos. Però, de ben segur, el 1796, donada la morositat observada, encara no es cultivaven íntegrament els 10000 jornals de regadiu de què disposava la ciutat de Lleida. Aquesta realitat es palesa, també, el 1794 i el 1795. La morositat en el pagament del sequiatge afectà, respectivament, a 2021 i 2346 jornals. "Llibre de la col·lecta del sequiatge". 1794-1796. A. J. S. LL.

101b "Notas y reflexions sobre y contra...".

102 Com es veurà al capítol 3. 5.

103 Com es veu a les llicències reproduïdes a l'apèndix 4. 9. i als pactes dels contractes d'arrendament estudiats al capítol 4. 3.

104 Al capítol 3. 5. es farà referència a alguns dels plets o conflictes sobre el control dels fons.

105 Antoni Bach cita un parell de plets sobre el control de les aigües. El 1748, Bellpuig endegà un plet contra Preixana. Els veïns d'aquesta població havien pres l'aigua als de Bellpuig, la qual cosa havia perjudicat la collita del terme de Bellpuig.

Un altre plet enfrontava, ja a mitjan segle, els veïns de Sant Martí de Maldà amb el Duc de Sessa, plet que, a començament del segle XIX, encara era viu.

El 1812 un representant dels ajuntaments de Miralcamp, Molle-russa i Fondarella acudiren a un especialista en antiguitats perquè cerqués un document que demostrés que el riu Corb, en èpoques passades, anava des de Bellianes cap a aquests termes.
BACH, A. "Bellpuig d'Urgell i la seva antiga baronia al Pla d'Urgell". Barcelona. 1972.

106 "Consideracions que afavoreixan al senyor Gran Prior contra los establiments fets per son procurador Oliver". A. 12, 11. 1. S. J. J., A. C. A.

107 "Real Provisión del Consejo de 7 de agosto de 1764 para que la Audiencia informe sobre la instancia de la Academia de Agricultura...", on es reproduïx l'esmentat informe, datat a Lleida el març de 1764 i signat pel vice-president de l'Acadèmia, baró de Maials. R. 559. Reial Audiència. A. C. A.

- 108 Recull de documents sobre l'establiment de la Novella, presentat pel representant de Cortadellas i Monseny en el procés iniciat pel Gran Priorat per tal d'anul·lar-lo. A. 12, ll. 1. S. J. J., A. C. A.
- 109 "Instrucció faent...".
- 110 "Notas de dotze actes de establiment entregats per lo notari Dizina de alguna facultad y de varias terras dels termes de la Novella, Escarabat y Tarrojas, ab algunas reflexions y demandes sobre que lo senyor Anton Fuster de Bellpuig donarà las respuestas corresponents". A. 12, ll. 1. S. J. J., A. C. A.
- 111 "Instrucció faent...".
- 112 El 40.83% de les terres establertes ho foren a comerciants.
- 113 "Distrito municipal de Balaguer. Estadística de los cereales cultivados en este distrito en 1871". R. 726. A. N. B.
- 114 Les dificultats per tal d'intensificar l'agricultura i les transformacions produïdes al llarg del segle han estat analitzades per GIRALT, E. "Técnicas, cultivos y producción", a "La economía agraria en la historia de España. Propiedad, explotación, comercialización, rentas", ps. 19-26. Madrid. 1979.
- 115 Establiments de Vimpelí, Vilaplana i Carrassumada. 1777-79. R. 819. S. Protocolis. A. H. LL.
- 116 Establiments de Vimpelí, Vilaplana i Carrassumada. 1802-03. Rs. 548 i 549. S. Protocolis. A. H. LL.
- 117 "Llibres d'exàmens". 1747, 1750, 1785, 1789, 1791 i 1800. A. C. LL.
- 118 De fet, el plet existí durant bona part de la segona meitat del set-cents. Vegi's capítol 4. 1.
- 119 "Dècimes de les Borges. Alegats de 1750 a 178-". R. 23.

S. Plets. A. C. LL.

120 SANS, J. M. i PAU, A. "Arbeca: Història i record". Arbeca. 1983.

121 Entre 1734 i 1764 es produeix a Balaguer un augment de l'olivera -de 4.66 jornals (0.16% de la superfície cultivada) a 278.21 (6.75%)-. La vinya es manté entorn del 9.5 i escaig percent. VILALTA, M. J. "Balaguer...", p. 147

122 "...la multiplicació dels molins d'oli a la regió de Lleida és un dels trets més colpidors del segle a la Catalunya occidental". VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 237.

A partir de 1764, segons Vilar, comença un procés creixent de construcció de molins a les terres de Lleida, que destaca dins el conjunt de Catalunya. Els molins construïts es relacionen tot seguit i s'indica, entre parèntesi, l'any de l'edificació i el número de molins fets. Vilar indica que les premses privades degueren augmentar considerablement. En tot cas, Vilar ofereix els molins públics, que són els que es reproduïxen ara:

Cervera (1764, 1), Sant Pere dels Arquells (1764, 1), la Figuerosa (1767, 1), Tàrrrega (1768, 1), Agramunt (1769, 1), Balaguer (1773, 1), Pobleta de la Granadella (1773, 1), Guissona (1774, 2), terme de Torrada a Castelló de Farfanya (1780, 1), Alcarràs (1783, 1), Puiggròs (1784, 1), Alcoletge (1792, 2), les Borges Blanques (1792, diversos), Mas de Bondia (1792, 1), Juneda (1796, 1), Sarroca sol·licità dos molins, l'un el 1796 i l'altre el 1797. Sunyer, Artesa i la Granadella reberen concessions a la fi del segle. I no s'ha d'oblidar la ciutat de Lleida, la qual rebé les següents autoritzacions: un molí cada un dels

anys 1764, 1768 i 1773; diverses premses els anys 1784, 1788 i 1790; i sis molins el 1792. "Intercanvis comercials i especialització agrícola", a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 333-347.

123 "Manual de acuerdos de diputados. 1766 a 1768". R. 496, s. n. S. Consells Generals. A. P. LL.

124 "Comissió per a gratificar als veïns de Vallfogona que plantaran olivers". 18 de març de 1788. Actes. A. C. LL.

125 Un panorama similar pel que fa als cereals i a la vinya es dona a una de les comarques pròximes a les terres de Lleida.

Montserrat Duran troba que a la Conca de Barberà hi ha, durant el segle XVIII, un predomini dels cereals, observant-se un creixement del cultiu de la vinya a la segona meitat del segle que s'accentua durant la primera meitat del nou-cents, sense arribar, però, a percentatges molt alts, ja que les poblacions més vinateres tindran com a màxim un 35% de la superfície cultivada dedicada a vinya. "La distribució dels conreus i llur evolució", a DURAN, M. "Renda i producció agrària a Catalunya (segles XVI-XVIII): l'Alt Urgell, el Baix Empordà, la Conca de Barberà i el Tarragonès". Tesi doctoral inèdita. U. A. B. Bellaterra. 1984.

L'expansió de la vinya a la primera meitat del set-cents, un cop superada la crisi agrària de la segona meitat de la dècada dels anys deu i primera meitat de la dels vint, s'ha d'interpretar com una forma de produir béns més rendibles, tal i com succeí, per exemple, a la zona controlada pel monestir del Puig i a tot el nord de l'horta valenciana. BENÍTEZ SANCHEZ-BLANCO, R. "Producción y consumo en la huerta de valencia en la primera mitad del siglo XVIII", a I Col·loqui sobre el País Valencià a l'Epoca Moderna. Actes, ps. 257-271. Pau. 1980.

Ai Bages, a començament del segle XVIII, l'especialització vinatera era clara. El vi es venia cap als mercats del nord de

Catalunya. FERRER, LL. "Aproximació a l'estructura agrària de la comarca del Bages en el segle XVIII i primera meitat del segle XIX". Tesis doctoral inédita. 3 volums. U. B. 1985.

La importància de la vinya a nivell comercial ha estat estudiada per GIRALT, E. "La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII", a "Estudios de Historia Moderna", n. 2, ps. 157-176. Barcelona. 1952.

126 Enquesta reproduïda per TARRAGÓ, J. A. "Una encuesta de interés geográfico en el siglo XVIII. Visión de Lérida en el año 1747", a "Ilerda", n. 29, ps. 287-296. Lleida.

127 Hi ha articles sobre aquests termes despoblats, indicant-se la localització i altres extrems a diferents volums de la "Gran Enciclopèdia Catalana".

128 Les dades referents als drets senyorials en espècie rebuts pel Capítol de Lleida provenen, si no s'expressa una altra font, dels "Llibres d'exàmens" i dels "Borradors dels Grans". Segle XVIII. A. C. LL.

En aquesta tesi només s'analitzen els drets sobre el blat, que era el producte més important, malgrat que l'autor registrà, també, la resta de productes. Si només s'ha estudiat el blat ha estat per simplificar l'exposició.

Així mateix, no s'ha inclòs en el total dels drets en espècie rebuts pel Capítol la totalitat dels termes registrats en la font. Les dificultats d'accés a l'Arxiu Capítolar en el moment de recollida de dades -que en aquells moments es reduïa a una hora diària- féu desistir a l'autor de fer un buidatge total. En tot cas, els termes despoblats seleccionats són els que, realment, forniren al Capítol de la quasi tota-

lilitat de la renda en espècie rebuda.

Avançem que, pel que fa als arrendaments de drets -consultats en aquesta font-, el buidatge ha estat total. Així mateix el delme dels corders ha estat buidat de forma completa.

Les dades en espècie que manquen són d'una entitat que no perjudiquen l'anàlisi que es farà. Dissortadament, els resums finals que existeixen als "Llibres d'exàmens" no són xifres totals dels productes rebuts, la qual cosa ha exigít que les dades s'hagin obtingut consultant cada una de les pàgines de la sèrie de llibres esmentats.

129 El cadastre de 1754 de LLeida es conserva a l'Arxiu de la Paeria de LLeida. Es guarden diverses còpies i versions als registres 1205-1209. S. Cadastre. A. P. LL.

Les dades utilitzades en la present tesi, si no s'indica una altra font, provenen d'un resum conservat a l'Arxiu Històric de LLeida, que ja ha estat citat.

130 TARRAGO, J. A. "Una encuesta...", p. 288.

131 "Respuesta que da el ayuntamiento de la ciudad de Lérida a las noticias que le pide el muy ilustre señor subdelegado de la misma ciudad y partido". R. 912, fs. 63-64r. Cartolari. A. P. LL. Aquesta font serà citada en aquestes notes amb l'expressió "Enquesta de 1766".

132 Cadastre de 1716. LLeida.

133 Les dades de producció de LLeida i termes cultivats per veïns de la ciutat, referides als decennis finals del segle -quadre 3. 44. - provenen de "Pueblo de Lérida... Estado de sus frutos...". El llibre d'acords de 1789 de Tarragona ha estat la font de la producció tarragonina. S. Municipal. A. H. T.

134 "Noticia de los jornales de viña que tienen los individuos de la presente ciudad y lo que les corresponde pagar a cada uno a razón de 19 dineros por jornal". R. 707, fs. 156-166. S. Varis. A. P. LL.

135 S'han analitzat vint-i-cinc propietaris de vinya i s'ha trobat que en el 56% dels casos la superfície total posseïda -campa, vinya, ...- no superava els 9 jornals. Resta evident que la petita propietat considerava convenient de plantar una part reduïda de les seves terres amb aquest producte d'alt valor comercial. Les superfícies totals s'han cercat al cadastre de 1754, conservat a l'Arxiu de la Paeria de Lleida.

136 IGLESIES, J. "El cens...".

137 En general el terratge és a la dotzena.

138 VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 104.

139 "Llibre de la tresoreria del molt Ilustre Capítol de la Santa Església de Lleida en lo any 1809". Calaix 14. "Llibre d'exàmens". 1809. A. C. LL.

140 Les actes de la Junta de Sequiatge mostren la pressió que diversos particulars exercien per tal de construir molins -fariners, principalment, però també d'oli-. La Junta havia rebut comunicació de la Intendència segons la qual un tal Jutglar tenia autorització per construir un molí. A més la Junta tenia notícia "de que el Dr. Antonio Tudela ha ganado, sin noticia de la Junta ni del ayuntamiento, un establecimiento de molino de azeite y harina; y assimismo una que la señora Rosa Casanoves, viuda, está en pretención de que su molino harinero muele todo el año; y que igualmente Ignacio Soldevila, escrivano, según informe, sigue, aunque secretamente, la preten-

ció de construir otro molino harinero en la partida de Fontanet; y que Magín Roset, vezino de la villa de Arbaca insiste en semejante pretención en la partida de Canet, y otros muchos que se jactan de edificar otros molinos, todo en perjuicio de los derechos de la Junta y entera destrucción de los irrigantes...". Acta del 12 de gener de 1771. CVIAria.1. A. J. S. LL.

Les actes de 1794 reflecteixen l'autorització de la Junta a Josep Ferrer de Granyena per poder fer un molí fariner a Vilanova del Segrià. El 1795 Miquel Gort sol·licita fabricar un molí paperer a les Pardinyes -partida de Lleida-. Tant Josep Ferrer com Miquel Gort -si fos el de Torrebesses- són pagesos-arrendataris de drets senyorials. També Ignasi Soldevila, notari de Lleida, ha estat trobat com a arrendatari de drets.

Es lògic que un dels camps d'inversió de la burgesia de les terres de Lleida fos la indústria rural, concretament la dels molins.

Les actes de 1771 i 1795 es conserven a CVIAria. A. J. S. LL.
141 "Llibre de la Thresoreria del molt Il.lustre Capítol de la Santa Iglésia de Lleyda en lo any 1800". Calaix 14. A. C. LL.

"Resumen general de las vendas de fruits del arrendament de Bellpuig de la collita de ...". 1801-1803. C. 68, fs. 55, 75 i 289. S. Fons Comercials. A. H. T.

"Sobre fruits tocant al Sr. Gran Prior resultants dels termes de la Novella, Malpartit y altres" i "Nota de los géneros entregados por los Bailes". A. 12, 11. 2. Plec "Novella". A. 12, 11. 1. S. J. J., A. C. A.

142 "Discurso...", f. 501.

143 Novetat que es degué produir, també, a altres hortes de

les terres de Lleida.

Pérez Moreda observa que "al llarg dels temps moderns el protagonisme de la fam en les crisis de mortalitat es va afeblint gradualment, almenys pel que fa al cas de l'Espanya interior". Aquest fet tradueix millores en l'alimentació, la qual cosa ni significa que aquesta sigui l'adequada, com es veu pel que fa al segle XIX. PEREZ MOREDA, V. "Consum deficitari, fam i crisis demogràfiques a l'Espanya dels segles XVI-XIX", a "Estudis d'Història Agrària", n. 5, p. 16. Barcelona. 1985.

Es molt difícil de precisar si l'alimentació de la població de les terres de Lleida millorà durant el segle XVIII. L'augment de la producció no implica necessàriament que part d'aquesta serveixi per a la millora de la població pagesa.

La producció de blat al partit de Lleida era de 259.759 faneques el 1791. Però desconeixem quina part es consumia a la zona. El 1819, la producció de blat era de 386.103 faneques i el consum ascendia a 256.025. Segons la mateixa font la població era de 36.810 persones, la qual cosa permet calcular un consum mitjà per persona i any de 386.04 litres de blat. Sembla que un litre de blat al dia és una quantitat adient. Però, que en sabem d'altres productes. L'expansió dels llegums a l'horta de Lleida i probablement a altres hortes sembla indicar que la població gaudi d'aquest producte que en segles anteriors no tenia importància. Com a hipòtesi es pot considerar que l'accés a més terra per part d'un sector de la pagesia, el progrés de productes com la vinya i el cànem,... havia de significar per una part de la pagesia majors ingressos i, lògicament, major capacitat de compra. Però, i l'ampli espectre

de la societat que tenia unes rendes baixes?

"Estado que demuestra los granos de todas las especies que se han cogido en este Principado de Cataluna en la cosecha del año actual de 1791...". LL. 4174. S. Consejos. Sala de gobierno. Archivo Histórico Nacional.

"Provincia de Cataluña. Relación de las fanegas de trigo, centeno, maíz, cebada y avena, y de las arrobos de patatas, aceite y vino que se recolectan en el año de 1819...". LL. 1346. S. Consejos. Sala de Gobierno. Archivo Histórico Nacional.

Aquesta informació m'ha estat cedida per Ramon Garrabou.
 143b "Respostes" (1716) i "Cadastré" (1749). El Talladell.
 144 PALAU, J. M. "Golmés...", p. 84. Les dades del catorzè es reproduïxen al mateix llibre, p. 92.

S'ha documentat el creixement de la producció de grans desde 1740 al Barcelonès i al Baix Llobregat. BADOSA, E. "El desenvolupament de tres explotacions agrícoles en el segle XVIII", a "Estudis d'Història Agrària", n. 1, ps. 179-207. Barcelona. 1978.

El creixement de la producció a la Catalunya del set-cents és un fet suficientment provat en diversos estudis. La crisi de la renda feudal en algunes zones de Catalunya no tradueix una crisi paral·lela de la producció.

145 O, a través dels ports litorals, des de l'estranger. Verge's capítol 5. 2.

145b "Torres de Segre. Representació a la religió sobre varios punts y en particular de las herbas y sisena", realitzada pels veïns de Torres per presentar al comanador. A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.

El tema de les crisis agràries ha estat estudiat, entre altres pels següents autors. ABEL, W. "Crisis agraires en Europe". Paris. 1973. ANES, G. "Las crisis agrarias en la Espana Moderna". Madrid. 1974.

146 La implantació del cadastre significà en algunes poblacions una pertorbació més gran que al conjunt de les terres de Lleida. Les errades en fer el cadastre tingueren conseqüències greus en algunes poblacions.

A Fontllonga, els responsables municipals no entengueren les qualitats, manifestant que hi havia terres de primera i segona qualitats, però no n'hi havien. A més utilitzaren una unitat de superfície -la faneca- que era cinc vegades menor que el jornal de Lleida -era aquesta la unitat que calia utilitzar-. La Intendència considerà que es tractava de jornals. El resultat fou que "el anyo 1717, por razón de lo arriba expresado, sucedió que vino a dicho lugar una partida de cavallería, con un tiniente para cobrar la reyal contribución, y por no poder pagar dicho lugar lo número tant crecido, se llevó dicho tiniente el regidor de dicho lugar presso a Lérida, en donde estuvo mucho tiempo, y por fin se llevan también los pocos de ganados avia en dicho lugar, lo que ja más se ha recabado; pero el más sencible fue que, para sacar el regidor de la prisión, y concluir la paga de dicho anyo fue menester algunos vecinos de dicho lugar venderse los pares de bueyes, y vacas de la labranza; y si han querido muchos dellos mantenerse en dicho lugar, y mantener su labranza, a sido preciso mercar otros pares con sus pención de censales, y sobre por esto pasa de 12 pención todos los anyos los que hasen los moradores de dicho lugar...".

- "Gravámenes". 1723. C. 50. S. Cadastre. A. H. LL.
- 147 "Los ayuntamientos de la ciudades de Lérida, Balaguer y villa de Tàrrega en nombre de todo el corregimiento de Lérida...". Documentació dels Jover. A. H. LL.
- 148 Document sobre la nova "reconació" del terme de Castelló de Farfanya, feta el 1721. C. 32. S. Cadastre. A. H. LL.
- 149 "Respostes" (1716) i "Cadastre" (1721). Castelló de Farfanya.
- 150 "Cadastre". 1721. C. 120. S. Cadastre. A. H. LL.
- 151 Aquestes informacions i les que segueixen provenen de les anotacions marginals fetes pel rector d'Anglesola al "Llibre de bateigs", 1712-1782. A. P. A.
- 152 "Relación del daño ha padecido por la llubia, el qual pretenden se les rebaje del real de sus tierras, y así lo manda el señor intendente con decreto de 26 de abril de 1723 y consta la baja en el pliego de su cargo por tabela formada". C. 32. S. Cadastre. A. H. LL.
- 153 Anotacions marginals del rector d'Anglesola al "Llibre d'òbits", 1712-1815. A. P. A.
- 154 Cens de 1754. Lleida.
- 155 No ha estat possible construir sèries decimals en espècie de productes no cerealístics -car les "menuderies" s'arrendaren-, excepció feta del delme del vi del terme de Lleida, referent a alguns anys de la primera meitat del segle.

 DELME DEL VI DEL TERME DE LLEIDA

(en càntirs)

Any	Delme	Any	Delme
1700	2167	1721	3270
1701	3968	1722	1496
1702	-	1723	3683
1703	3356	1724	2562
1704	3494	1725	2954
1705	3772	1726	1248
1706	4295	1727	1527
- - - - -		1728	1261
1717	1731	1729	1519
1718	1697	- - - - -	
1719	1103	1737	3209
1720	2513	- - - - -	
		1742	3871

Font: "Llibres d'exàmens". Segle

XVIII. A. C. LL.

Aquestes dades mostren les dificultats per recuperar els nivells de començament del segle.

Entre 1716 i 1734, segons els cadastres de Lleida, la superfície dedicada a vinya ha passat de 177.87 jornals a 593, la qual cosa degué significar un creixement de la producció, malgrat les dificultats conjunturals.

156 S'han consultat les llicències donades pel Capítol - a través de l'Administració de la Pia Almoina- durant el segle XVIII per treballar les terres del terme de Raimat. L'objectiu de l'anàlisi serà conèixer les causes que expliquen les oscil·la-

cions brusques de la producció.

 NUMERO DE LLICENCIES PER TREBALLAR

EL TERME DE RAIMAT.

 Any N. Any N. Any N.

1723	1	1750	2	1780	5
1725	6	1755	4	1793	1
1726	1	1756	8	1794	3
1734	1	1757	1	1795	88
1737	2	1759	1	1796	10
1738	2	1760	13	1797	5
1739	1	1762	5	1798	1
1740	9	1763	3	1800	13
1741	2	1764	7	1801	88
1742	2	1766	16	1802	7
1743	2	1768	21	1803	6
1745	1	1773	54	1804	1
1746	2	1777	62	1805	2
1747	5	1778	2	1806	5
1748	2			1811	12

Com es veu no consta que es donessin llicències tots els anys. Fins 1766 el nombre d'aquestes fou molt petit, destacant 1740, any en què es donaren nou llicències, observant-se els anys següents un augment de la producció -vegi's apèndix 3. 14.- encara que moderat. Les 16 llicències de 1766, 21 de 1768, 54

de 1773, 62 de 1777 i 88 de 1795 es tradueixen en un augment de la producció en els anys següents.

Els moviments bruscs de la producció responen a la conjunció de tres factors bàsics: el ritme de concessió de llicències, les conjunctures climàtiques i les dificultats dels parciers per posar en cultiu les terres.

"Llicències. Vallfogona, Suchs, Rahimat. 1606-1827". R. 106. S. Pia Almoina. A. P. LL.

157 Degut a la possibilitat de regar i a l'estabilitat del pagès a la terra, la producció no s'enfonsa tant.

158 Vegi's capítol 5. 1. VICEDO i RIUS, E. "El preu dels cereals durant el segle XVIII en un mercat de l'interior: l'Almodí de Lleida". I Col.loqui d'Història Agrària. Actes, ps.327-345.

159 GARRABOU, R. "Sobre la formació del mercat català en el segle XVIII. Una primera aproximació a base dels preus dels grans a Tàrrrega (1732-1811)", a "Recerques", n. 1, ps. 83-121. Barcelona. 1970.

160 CAMINAL, M. i altres "Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)", a "Recerques", n. 8, ps. 51-72. Barcelona. 1978.

161 "Pastura i closa", a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 245-253.

162 VILA i VALENTI, J. "La ramaderia catalana", a "Geografia de Catalunya", v. 1, ps. 445-466. Barcelona. 1958.

163 "Repartiment per menor". 1754. R. 1205. S. Cadastre. A. P. LL.

164 Escrit de la Confraria de Llauradores. 1788.

165 Acta del 20 d' abril de 1770. "Autos de la Junta de Propios,

de 1759 a 1780". R. 177, f. 310. S. Comptes i escriptures. A. P. LL.

166 Carta de l'Ajuntament de Lleida al baró de Serrai. 31 de maig de 1789. R. 511, f. 172-172r. S. Consells Generals. A. P. LL.

167 "Pueblo de Lérida... Estado de sus frutos...".

168 Fonts: "Llibres d'exàmens", "Quaderns de corders" i "Vàries notes, y borradors, que contenen resum de...". A. C. LL.

Les sèries numèriques es reproduueixen a l'apèndix 3. 16.

169 "Barbens. Cartas fahents. 47".

170 "Instrucció faent...".

171 Plet entre el Gran Priorat i els esposos Picó. Document de 19 de gener de 1770. A. 12, 11. 2. S. J. J., A. C. A.

172 "Sobre varios pobles del Priorat de Cataluña. 1797". A. 14, 11. 1a. S. J. J., A. C. A.

173 "Pretensió de Pocurull en los termes de la Novella, Escarabat y Merlet:". A. 12, 11. 1. S. J. J., A. C. A.

174 "Plets varios. Aytona". A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.

175 Actes dels dies 20 i 26 d'abril de 1754. A. M. V.

3.8. APENDIX.

Apèndix 3-1 .Estructura de la parcel.lació per cultius.Fontllonga.1741.

FONTLLONGA de 36 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	4	14.2	2	3
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	3	10.7	3	4.6
1.01 -1.5	2	7.1	3	4.6
1.51 -2	9	32.1	18	27.7
2.01 -2.5	2	7.1	5	7.6
2.51 -3	1	3.5	2.57	3.9
3.01 -4	3	10.7	12	18.4
4.01 -5	3	10.7	14.27	21.9
5.01 -7	1	3.5	5.14	7.9
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	28	100	64.98	100

FONTLLONGA de 36 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	2	33.3	1	20
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	4	66.6	4	80
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	6	100	5	100

FONTLLONGA de 36 Cultiu 3
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	1	50	.5	25
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	1	50	1.5	75
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	2	100	2	100

Cultiu 1 = Terra de sembradura Cultiu 2 = Vinya Cultiu 3 = Olivera

Apèndix 3-2 .Estructura de la parcel.lació per cultius.La Fuliola.1738.

LA FULIOLA de 130 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total	% del terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	8	6.8	4	1.5
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	28	23.9	28	10.8
1.01 -1.5	8	6.8	12	4.6
1.51 -2	40	34.1	80	30.8
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	13	11.1	39	15
3.01 -4	12	10.2	47.16	18.1
4.01 -5	1	.8	5	1.9
5.01 -7	7	5.9	44	16.9
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	117	100	259.16	100

LA FULIOLA de 130 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total	% del terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	2	15.3	1	5.8
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	5	38.4	5	29.4
1.01 -1.5	2	15.3	3	17.6
1.51 -2	4	30.7	8	47
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	13	100	17	100

Cultiu 1 = Campa   Cultiu 2 = Vinya

Apèndix 3-3 Estructura de la parcel·lació per cultius.La Fullede.1740.

FULLEDA de 246 Cultiu 1
Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	46	23.9	7.39	4.2
.26 -.5	61	31.7	29.32	16.8
.51 -.75	1	.5	.65	.3
.76 -1	55	28.6	55	31.5
1.01 -1.5	3	1.5	4.5	2.5
1.51 -2	11	5.7	22	12.6
2.01 -2.5	2	1	5	2.8
2.51 -3	5	2.6	15	8.6
3.01 -4	5	2.6	19.5	11.1
4.01 -5	2	1	10	5.7
5.01 -7	1	.5	6	3.4
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	192	100	174.34	100

FULLEDA de 246 Cultiu 2
Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	16	36.3	3.2	15.3
.26 -.5	18	40.9	7.6	36.5
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	10	22.7	10	48
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	44	100	20.8	100

FULLEDA de 246 Cultiu 3
Estructura de la parcel·lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	7	70	1.06	41.4
.26 -.5	3	30	1.5	58.5
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	10	100	2.56	100

Cultiu 1 = Campa   Cultiu 2 = Vinya   Cultiu 3 = Olivera

Apèndix 3-4 .Estructura de la parcel.lació per cultius.Miralcamp.1746.

MIRALCAMP de 278 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	7	4.7	1.45	.4
.26 -.5	17	11.6	7.76	2.3
.51 -.75	13	8.9	8.71	2.6
.76 -1	37	25.3	36.83	11.1
1.01 -1.5	11	7.5	15.15	4.5
1.51 -2	17	11.6	33.21	10
2.01 -2.5	6	4.1	14.83	4.4
2.51 -3	11	7.5	31.9	9.6
3.01 -4	9	6.1	34.23	10.3
4.01 -5	4	2.7	20	6
5.01 -7	7	4.7	45	13.6
7.01 -10	3	2	22.66	6.8
10.01 -15	3	2	42	12.7
15.01 -20	1	.6	16	4.8
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	146	100	329.73	100

MIRALCAMP de 278 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	26	44	5.89	20.3
.26 -.5	21	35.5	9.3	32.1
.51 -.75	2	3.3	1.3	4.4
.76 -1	7	11.8	6.66	22.9
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	3	5	5.82	20
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	59	100	28.97	100

MIRALCAMP de 278 Cultiu 3
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	8	12.9	2	6.2
.26 -.5	37	59.6	16.18	50.2
.51 -.75	9	14.5	6.1	18.9
.76 -1	7	11.2	6.83	21.2
1.01 -1.5	1	1.6	1.08	3.3
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	62	100	32.19	100

MIRALCAMP de 278 Cultiu 4
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	11	100	.44	100
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	11	100	.44	100

Cultiu 1 = Terra campà Cultiu 2 = Vinya Cultiu 3 = Olivera Cultiu 4 = Hort

Apèndix 3-5 .Estructura de la parcel.lació per cultius.Preixens.1740.

PREIXENS de 117 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	4	3.6	.6	.1
.26 -.5	4	3.6	1.82	.4
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	11	10	10.66	2.5
1.01 -1.5	2	1.8	3	.7
1.51 -2	24	21.8	47.49	11.3
2.01 -2.5	2	1.8	5	1.1
2.51 -3	17	15.4	51	12.1
3.01 -4	14	12.7	54.48	12.9
4.01 -5	10	9	47.87	11.4
5.01 -7	12	10.9	74.08	17.6
7.01 -10	4	3.6	37	8.8
10.01 -15	4	3.6	48.5	11.5
15.01 -20	2	1.8	38	9
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	110	100	419.5	100

PREIXENS de 117 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	1	14.2	.32	1.8
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	2	28.5	1.91	11
1.01 -1.5	1	14.2	1.04	6
1.51 -2	1	14.2	2	11.5
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	1	14.2	5	28.9
5.01 -7	1	14.2	7	40.5
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	7	100	17.27	100

Cultiu 1:terra.Cultiu 2:vinya.

Apèndix 3-6 .Estructura de la parcel.lació per cultius.La Sentiu.1740.

LA SENTIU de 38 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total	% del total
		terres	terres	terres
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	6	16.2	6	3.4
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	6	16.2	12	6.9
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	3	8.1	9	5.2
3.01 -4	5	13.5	20	11.6
4.01 -5	4	10.8	20	11.6
5.01 -7	5	13.5	31	18
7.01 -10	7	18.9	63	36.6
10.01 -15	1	2.7	11	6.3
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	37	100	172	100

Cultiu 1:terra campa.

Apèndix 3-7 .Estructura de la parcel.lació per cultius.El Soleràs.1740.

EL SOLERÀS de 49 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	2	5.8	1	.9
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	4	11.7	4	3.9
1.01 -1.5	3	8.8	4.5	4.4
1.51 -2	8	23.5	14	15.9
2.01 -2.5	1	2.9	2.5	2.4
2.51 -3	4	11.7	12	11.9
3.01 -4	3	8.8	12	11.9
4.01 -5	5	14.7	24.5	24.3
5.01 -7	4	11.7	24	23.8
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	34	100	100.5	100

EL SOLERÀS de 49 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	4	57.1	.73	30.8
.26 -.5	2	28.5	.64	27
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	1	14.2	1	42.1
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	7	100	2.37	100

EL SOLERÀS de 49 Cultiu 3
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	5	62.5	.98	24.6
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	3	37.5	3	75.3
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	8	100	3.98	100

Cultiu 1 = Terra campà Cultiu 2 = Vinya Cultiu 3 = Olivera

Apèndix 3-8 .Estructura de la parcel.lació per cultius.Sonadell,1741.

SONADELL de 72 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	5	10.2	5	3.4
1.01 -1.5	4	8.1	5.75	3.9
1.51 -2	18	36.7	35.75	24.6
2.01 -2.5	4	8.1	9.83	6.7
2.51 -3	6	12.2	18	12.4
3.01 -4	3	6.1	11.5	7.9
4.01 -5	4	8.1	20	13.8
5.01 -7	1	2	6	4.1
7.01 -10	4	8.1	33	22.7
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	49	100	144.83	100

SONADELL de 72 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	5	29.4	15	18.7
3.01 -4	3	17.6	12	15
4.01 -5	3	17.6	15	18.7
5.01 -7	5	29.4	30	37.5
7.01 -10	1	5.8	8	10
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	17	100	80	100

SONADELL de 72 Cultiu 3
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	1	25	1	11.1
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	2	50	4	44.4
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	1	25	4	44.4
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	4	100	9	100

SONADELL de 72 Cultiu 4
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	1	50	1	33.3
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	1	50	2	66.6
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	2	100	3	100

Cultiu 1 = Terra campa regadiu Cultiu 2 = Secà Cultiu 3 = Vinya re-
gadiu Cultiu 4 = Olivera i terra regadiu

Apèndix 3-9 .Estructura de la parcel.lació per cultius.Talavera.1740.

TALAVERA de 170 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	26	20.6	3	.4
.26 -.5	10	7.9	4.21	.6
.51 -.75	5	3.9	3.2	.4
.76 -1	3	2.3	2.83	.4
1.01 -1.5	13	10.3	17.46	2.6
1.51 -2	7	5.5	11.6	1.7
2.01 -2.5	3	2.3	6.36	.9
2.51 -3	5	3.9	14.16	2.1
3.01 -4	10	7.9	35.86	5.4
4.01 -5	4	3.1	17.39	2.6
5.01 -7	9	7.1	56.62	8.6
7.01 -10	6	4.7	51.46	7.8
10.01 -15	12	9.5	145.82	22.2
15.01 -20	8	6.3	143.56	21.8
20.01 -30	3	2.3	74.86	11.4
30.01 -50	2	1.5	67.82	10.3
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	126	100	656.21	100

TALAVERA de 170 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	20	45.4	3.5	18.9
.26 -.5	15	34	6.49	35.1
.51 -.75	5	11.3	3.3	17.8
.76 -1	2	4.5	2	10.8
1.01 -1.5	1	2.2	1.04	5.6
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	1	2.2	2.12	11.4
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	44	100	18.45	100

Cultiu 1:terra de cultiu.Cultiu 2:vinya.

Apèndix 3-10 .Estructura de la parcel.lació per cultius.Térmens.1739.

TERMENS de 70 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	2	3.3	.91	.5
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	10	16.6	10	6.2
1.01 -1.5	1	1.6	1.25	.7
1.51 -2	16	26.6	32	20
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	15	25	45	28.2
3.01 -4	10	16.6	39	24.4
4.01 -5	4	6.6	20	12.5
5.01 -7	2	3.3	11.25	7
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	60	100	159.41	100

TERMENS de 70 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Intervals	parcel- les	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -.25	1	10	.16	1.4
.26 -.5	3	30	1.33	12.1
.51 -.75	1	10	.65	5.9
.76 -1	2	20	1.83	16.6
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	2	20	4	36.4
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	1	10	3	27.3
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	10	100	10.97	100

Cultiu 1:sembradura.Cultiu 2:vinya.

TIURANA Cultiu 1
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
0.01-0.25	35	32.11	4.92	7.04
0.26-0.50	30	27.52	12.36	17.68
0.51-0.75	13	11.92	8.19	11.72
0.76-1.00	12	11.00	11.83	16.93
1.01-1.50	10	9.17	12.49	17.87
1.51-2.00	5	4.58	8.68	12.42
2.01-2.50	1	0.91	2.16	3.09
2.51-3.00	1	0.91	3.00	4.29
3.01-4.00	2	1.83	6.24	8.93
Total	109	100.00	69.87	100.00

TIURANA Cultiu 2
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
0.01-0.25	4	11.42	1.02	2.77
0.26-0.50	3	8.57	1.31	3.56
0.51-0.75	2	5.71	1.23	3.34
0.76-1.00	17	48.57	16.49	44.82
1.01-1.50	2	5.71	2.41	6.55
1.51-2.00	6	17.14	11.33	30.79
2.01-2.50	0	0	0	0
2.51-3.00	1	2.85	3	8.15
Total	35	100.00	36.79	100.00

TIURANA Cultiu 3
Estructura de la parcel·lació

Intervals	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
0.01-0.25	2	33.33	0.39	17.56
0.26-0.50	4	66.66	1.83	82.43
Total	6	100.00	2.22	100.00

Cultiu 1:terra de regadiu i secà.Cultiu 2:vinya.Cultiu 3:Olivera.

Apèndix 3-12 .Estructura de la parcel.lació per cultius.Torrefeta.1740.

TORREFETA de 49 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	2	5.2	.32	.2
.26 -.5	1	2.6	.5	.3
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	9	23.6	9	5.9
1.01 -1.5	2	5.2	3	1.9
1.51 -2	1	2.6	2	1.3
2.01 -2.5	4	10.5	10	6.5
2.51 -3	3	7.8	9	5.9
3.01 -4	2	5.2	7.5	4.9
4.01 -5	4	10.5	19.66	12.8
5.01 -7	4	10.5	24.5	16
7.01 -10	2	5.2	18	11.8
10.01 -15	4	10.5	49	32.1
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	38	100	152.48	100

TORREFETA de 49 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	0	0	0	0
.26 -.5	2	28.5	1	16
.51 -.75	2	28.5	1.23	19.7
.76 -1	2	28.5	2	32.1
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	1	14.2	2	32.1
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	7	100	6.23	100

TORREFETA de 49 Cultiu 3
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	4	100	.48	100
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	4	100	.48	100

Cultiu 1 = Terra de sembradura Cultiu 2 = Vinya Cultiu 3 = Olivera

Apèndix 3-13 .Estructura de la parcel.lació per cultius.El Tossal.1740.

EL TOSSAL de 111 Cultiu 1
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	9	17.3	1.7	2.8
.26 -.5	12	23	4.82	8.1
.51 -.75	1	1.9	.58	.9
.76 -1	4	11.5	5.83	9.8
1.01 -1.5	11	21.1	15.44	26.2
1.51 -2	7	13.4	12.78	21.6
2.01 -2.5	3	5.7	7.25	12.3
2.51 -3	1	1.9	3	5
3.01 -4	2	3.8	7.5	12.7
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	52	100	58.9	100

EL TOSSAL de 111 Cultiu 2
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	3	9.3	.44	1.3
.26 -.5	11	34.3	5.14	15.6
.51 -.75	3	9.3	1.98	6
.76 -1	3	9.3	2.83	8.6
1.01 -1.5	2	6.2	2.58	7.8
1.51 -2	7	21.8	12.74	38.8
2.01 -2.5	3	9.3	7.08	21.5
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	32	100	32.79	100

EL TOSSAL de 111 Cultiu 3
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	6	50	.6	6.1
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	2	16.6	2	20.6
1.01 -1.5	2	16.6	3	30.9
1.51 -2	1	8.3	2	20.6
2.01 -2.5	1	8.3	2.08	21.4
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	12	100	9.68	100

EL TOSSAL de 111 Cultiu 4
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	12	100	.48	100
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	12	100	.48	100

EL TOSSAL de 111 Cultiu 5
Estructura de la parcel.lació

Interval	parcel·les	% del total	% del total terres	% del total
.01 -.25	3	100	.32	100
.26 -.5	0	0	0	0
.51 -.75	0	0	0	0
.76 -1	0	0	0	0
1.01 -1.5	0	0	0	0
1.51 -2	0	0	0	0
2.01 -2.5	0	0	0	0
2.51 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -7	0	0	0	0
7.01 -10	0	0	0	0
10.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
més de 100	0	0	0	0
Total	3	100	.32	100

Cultiu 1 = Sembradura Cultiu 2 = Vinya Cultiu 3 = Olivera
Cultiu 4 = Hort Cultiu 5 = Fruïters

Apèndix 3-14 .Blat del delme i terratge rebut pel Capítol de Lleida(quarteres)
Termes despoblats del Capítol 1730-1800

Any	M	A	MO	G	VC	O	S	R	SU	TOTAL
1730	67	62	16	80	69	17	38	1	0	330
1731	142	1	0	8	0	0	0	0	0	151
1732	90	50	10	220	150	50	22	0	0	592
1733	150	18	15	54	52	18	12	0	0	319
1734	36	34	10	40	74	44	10	0	0	248
1735	137	40	12	161	120	25	20	1	0	516
1736	114	2	0	0	3	0	0	0	0	119
1737	106	70	25	373	373	0	23	1	0	971
1738	132	25	18	40	65	30	15	23	0	348
1739	364	80	25	60	147	20	15	28	82	821
1740	469	238	50	300	300	175	50	50	320	1952
1741	193	0	16	10	14	6	3	9	10	261
1742	252	45	30	90	91	40	15	16	108	687
1743	298	15	30	90	105	18	15	71	61	703
1744	331	35	30	200	379	50	40	31	54	1150
1745	213	0	25	35	81	10	8	64	75	511
1746	247	15	30	165	147	60	15	54	31	764
1747	422	45	52	210	240	120	45	150	59	1343
1748	192	0	0	2	2	0	0	0	0	196
1749	131	0	0	2	0	0	0	0	0	133
1750	142	8	6	78	36	52	6	29	2	359
1751	150	5	4	8	47	9	6	1	0	230
1752	340	8	30	92	100	50	6	22	2	650
1753	120	0	0	1	0	0	0	0	0	121
1754	221	1	1	12	35	5	0	0	0	275
1755	581	30	80	340	370	112	50	47	11	1621
1756	507	70	110	256	313	100	60	82	30	1528
1757	370	36	36	113	133	40	40	95	40	903
1758	199	6	20	36	30	24	0	20	0	335
1759	392	92	175	200	90	200	92	56	33	1330
1760	280	18	40	40	60	25	1	9	9	482
1761	482	60	50	220	170	80	25	140	111	1338
1762	282	70	44	137	120	52	20	68	100	893
1763	394	70	80	520	314	50	90	96	87	1701
1764	346	50	80	200	140	71	59	84	3	1033
1765	325	80	90	348	159	60	25	82	47	1216
1766	120	30	10	64	55	10	0	40	2	331
1767	698	140	100	500	297	102	1	272	200	2310
1768	224	7	28	71	67	20	0	43	0	460
1769	375	118	150	400	245	134	0	252	139	1813
1770	213	40	50	100	111	40	0	114	15	683
1771	211	4	20	25	8	2	0	0	0	270
1772	245	182	200	521	183	100	0	91	0	1522
1773	832	50	70	216	332	50	60	292	432	2334
1774	166	6	95	231	93	115	9	60	0	775
1775	119	12	100	30	38	8	4	125	0	436
1776	719	40	120	515	254	160	30	226	355	2419
1777	675	120	225	530	485	195	89	565	181	3065
1778	1020	51	200	595	369	200	60	828	878	4201
1779	194	2	6	10	16	5	2	166	4	405
1780	270	70	190	352	334	112	60	154	302	1844
1781	239	6	1	1	4	0	1	40	2	294
1782	628	36	173	350	147	150	25	338	26	1873
1783	80	0	0	0	0	0	0	1	1	82
1784	2083	116	281	916	806	274	163	1209	1679	7527
1785	899	118	152	313	244	97	62	487	109	2481

1786	123	0	1	6	3	0	0	0	0	133
1787	1125	82	231	477	252	203	54	680	72	3176
1788	1256	134	105	310	399	43	43	641	903	3854
1789	527	50	64	190	93	24	34	260	5	1249
1790	1267	60	144	291	328	102	17	890	660	3781
1791	253	33	75	255	150	58	17	239	25	1105
1792	617	31	55	188	142	42	14	330	212	1633
1793	242	5	9	9	8	0	0	54	5	332
1794	1122	116	326	500	484	201	215	708	349	4021
1795	169	0	0	1	2	0	0	14	0	186
1796	1057	60	322	677	612	307	110	739	613	4497
1797	1380	20	154	248	190	120	23	560	254	2949
1798	169	12	125	66	45	33	18	190	209	867
1799	409	5	13	8	15	4	5	58	33	550
1800	3688	136	352	999	860	499	208	1588	1550	9880

M, Montagut; A, Astor; MO, Moradilla; G, Grealó; VC, Vinadella i la Cogullada;
 O, Olomins; S, Sedaó; R, Raïmat; SU, Sucs.

Blat rebut pel Capítol de Lleida. Termes despoblats

any	quarteres rebudes	mitjana mòbil de tretze anys*
1730	350	0
1731	151	0
1732	592	0
1733	319	0
1734	248	0
1735	514	0
1736	119	0
1737	971	0
1738	348	0
1739	821	0
1740	1952	0
1741	261	0
1742	687	564.23
1743	703	591.38
1744	1150	668.23
1745	511	442
1746	764	696.23
1747	1343	780.46
1748	196	755.84
1749	133	756.92
1750	359	709.84
1751	230	700.76
1752	650	687.61
1753	121	546.76
1754	275	547.84
1755	1621	619.69
1756	1528	683.15
1757	903	664.15
1758	335	650.61
1759	1330	694.15
1760	482	627.92
1761	1338	715.76
1762	893	774.23
1763	1701	877.46
1764	1033	939.23
1765	1216	982.76
1766	331	998.92
1767	2310	1155.46
1768	460	1066.15
1769	1813	1089.07
1770	683	1071.15
1771	270	1066.15
1772	1522	1080.92
1773	2334	1223.38
1774	775	1180.07
1775	436	1144.92
1776	2419	1200.15

1777	3065	1356.46
1778	4201	1586.07
1779	405	1591.76
1780	1844	1555.92
1781	294	1543.15
1782	1873	1547.76
1783	82	1501.53
1784	7527	2059.76
1785	2481	2133.53
1786	133	1964.23
1787	3176	2148.92
1788	3854	2411.84
1789	1249	2321.84
1790	3781	2376.92
1791	1105	2138.76
1792	1633	2233.23
1793	332	2116.92
1794	4021	2403.61
1795	186	2273.84
1796	4497	2613.46
1797	2949	2261.3
1798	867	2137.15
1799	550	2169.23
1800	9880	2684.92

* l'any observat i els dotze anteriors.

ANY	BORRICA	EMPRESSEGUERA MALGOVERN I LLÍVIA	GRANYANA	DELMARI MAJOR	ILLA DE MALLORCA	PLANA DE RUFEA	TOTAL
1714	185	315	126	838	159	312	1935
1715	77	353	76	647	170	422	1745
1716	112	260	69	671	141	213	1466
1717	73	308	95	733	153	392	1754
1718	126	367	76	790	133	232	1724
1719	110	339	101	793	190	375	1908
1720	130	332	90	819	132	269	1792
1721	138	284	99	815	202	314	1852
1722	98	397	106	823	142	223	1789
1723	146	240	113	770	222	332	1823
1724	143	327	113	790	160	250	1783
1725	117	343	153	944	250	312	2119
1726	127	312	123	763	96	214	1635
1727	59	249	61	585	101	211	1266
1728	95	168	96	648	98	192	1297
1729	101	164	82	506	88	141	1082
1730	113	224	124	699	129	225	1514
1731	120	221	121	727	104	267	1560
1732	143	177	90	504	111	170	1195
1733	135	174	112	643	113	191	1368
1734	90	158	78	428	50	142	946
1735	172	264	183	802	165	240	1826
1736	80	168	76	472	105	148	1049
1737	87	158	121	512	88	148	1114
1738	191	192	120	708	232	184	1627
1739	206	229	120	650	126	210	1541
1740	180	272	110	598	139	235	1534
1741	194	184	100	603	146	211	1438
1742	136	228	80	482	92	180	1198
1743	169	212	110	604	161	198	1454
1744	119	148	88	495	115	165	1130
1745	92	144	84	504	152	151	1127
1746	90	231	117	600	127	187	1352
1747	130	161	100	399	114	141	1045
1748	115	199	102	591	169	190	1366
1749	121	122	96	441	155	185	1120
1750	81	171	64	424	112	157	1009
1751	170	178	105	608	218	231	1510
1752	183	262	147	732	248	303	1875
1753	205	236	129	776	247	293	1886
1754	146	250	159	787	223	304	1869
1755	126	299	165	643	209	303	1745
1756	70	302	120	623	150	278	1543
1757	152	241	157	626	203	216	1595
1758	138	176	135	407	193	180	1229
1759	69	159	90	379	84	135	916
1760	144	196	93	489	193	184	1299
1761	121	213	110	495	105	224	1268
1762	48	181	99	387	90	163	968
1763	39	121	85	340	50	157	792
1764	91	186	102	417	105	202	1103
1765	100	174	88	423	120	164	1069
1766	90	95	72	326	116	151	850
1767	50	109	81	283	89	153	765
1768	100	145	84	482	157	196	1164
1769	50	116	82	375	84	142	849
1770	101	160	112	516	214	226	1329

1771	101	180	97	477	165	221	1241
1772	54	179	85	322	80	164	884
1773	60	121	78	385	119	183	946
1774	80	148	102	453	129	202	1114
1775	106	169	103	522	150	206	1256
1776	99	133	95	463	139	198	1127
1777	100	128	92	496	90	222	1128
1778	109	126	97	512	123	183	1150
1779	90	97	58	454	85	178	962
1780	86	92	58	412	92	145	885
1781	86	100	68	348	87	120	809
1782	100	117	54	351	74	125	821
1783	92	115	66	414	92	143	922
1784	60	93	58	269	30	116	626
1785	100	92	84	385	54	144	859
1786	114	139	87	508	128	162	1138
1787	104	154	60	539	81	150	1088
1788	75	116	42	361	67	86	747
1789	110	138	80	518	136	140	1122
1790	156	174	98	648	150	220	1446
1791	112	129	85	493	119	154	1092
1792	100	148	75	537	148	176	1184
1793	130	137	85	528	165	160	1205
1794	96	88	58	337	100	111	790
1795	80	100	52	404	130	131	897
1796	75	129	70	346	71	130	821
1797	74	167	88	485	90	170	1074
1798	85	144	90	463	130	141	1053
1799	100	175	102	561	160	195	1293
1800	101	119	90	378	100	140	928

Les dades d'Empresseguera inclouen les de LLívia i Malgovern

Blat rebut pel Capítol de Lleida. Terme de Lleida

any	quarteres rebudes	mitjana mòbil de tretze anys*
1714	1935	0
1715	1745	0
1716	1466	0
1717	1754	0
1718	1724	0
1719	1908	0
1720	1792	0
1721	1852	0
1722	1789	0
1723	1823	0
1724	1783	0
1725	2119	0
1726	1635	1794.23
1727	1266	1742.76
1728	1297	1708.3
1729	1082	1678.76
1730	1514	1660.3
1731	1560	1647.69
1732	1195	1592.84
1733	1368	1560.23
1734	946	1490.53
1735	1826	1493.38
1736	1049	1433.84
1737	1114	1382.38
1738	1627	1344.53
1739	1541	1337.3
1740	1534	1357.92
1741	1438	1368.76
1742	1198	1377.69
1743	1454	1373.07
1744	1130	1340
1745	1127	1334.76
1746	1352	1333.53
1747	1045	1341.15
1748	1366	1305.76
1749	1120	1311.23
1750	1009	1303.15
1751	1510	1294.15
1752	1875	1319.84
1753	1886	1346.92
1754	1869	1380.07
1755	1745	1422.15
1756	1543	1429
1757	1595	1464.76
1758	1229	1472.61
1759	916	1439.07
1760	1299	1458.61
1761	1268	1451.07
1762	968	1439.38
1763	792	1422.69

1764	1103	1391.39
1765	1069	1329.38
1766	850	1249.69
1767	765	1164.76
1768	1164	1120.07
1769	849	1066.69
1770	1329	1046.23
1771	1241	1047.15
1772	884	1044.69
1773	946	1017.53
1774	1114	1005.69
1775	1256	1027.84
1776	1127	1053.61
1777	1128	1055.53
1778	1150	1061.76
1779	962	1070.38
1780	885	1079.61
1781	809	1052.3
1782	821	1050.15
1783	922	1018.84
1784	626	971.53
1785	859	969.61
1786	1138	984.38
1787	1088	982.38
1788	747	943.23
1789	1122	942.84
1790	1446	967.3
1791	1092	962.84
1792	1184	979.92
1793	1205	1004.53
1794	790	1003.07
1795	897	1008.92
1796	821	1001.15
1797	1074	1035.61
1798	1053	1050.53
1799	1293	1062.46
1800	928	1050.15

* l'any observat i els dotze anteriors.

Apèndix 3-16
 Blat decimal rebut pel Capítol de Lleida de diversos termes, en quarteres.

Any	Bell-lloc	Bellvís	Benavent de Segrià	Les Borges Blanques	Castellots part reial	Juneda	Puiggròs	Sonadell
1715	31.25	129.00	42.58	134.25	61.00	182.50	44.50	147.25
1716	20.75	124.75	102.75	79.25	52.50	150.50	48.00	135.50
1717	67.00	179.75	111.50	224.72	71.79	256.58	65.25	145.27
1718	37.83	74.25	94.25	41.75	31.50	183.50	36.27	140.75
1719	12.75	29.41	94.25	45.50	20.91	89.25	27.00	114.00
1720	17.50	71.00	94.75	90.50	21.00	47.50	18.00	178.25
1721	6.50	11.16	94.75	14.75	6.08	22.50	7.00	142.50
1722	N	0.91	94.75	44.00	15.16	12.75	7.58	147.00
1723	160.25	221.75	252.00*	190.00	70.00	145.25	68.91	154.00
1724	N	N	121.00	N	N	N	N	135.75
1725	138.50	292.50	218.25	209.66	87.00	239.00	73.43	168.00
1726	36.75	280.25	147.00	267.89	69.47	305.75	87.75	139.25
1727	151.25	320.75	205.50*	139.79	51.85	167.50	44.25	104.00
1728	38.25	334.00	90.00	107.50	53.08	213.00	55.50	107.75
1729	181.50	331.00	-	205.25	83.25	288.00	63.75	-
1730	128.50	394.00	-	296.33	115.27	401.75	110.50	-
1731	10.25	49.50	-	66.93	25.31	193.25	19.00	-
1732	-	-	-	-	-	-	-	-
1733	-	-	-	-	-	-	-	-

* inclou Torre-serona.

N = Nil

Blat decimal rebut pel Capítol de Lleida de diversos termes, en quarteres.

Any	Suryer	Torres de Segre	Torre-serona	Vallfogona	Soses	Almenar, ...
1715	66.00	226.50	64.00	49.56	-	314.50
1716	47.25	136.00	111.00	63.25	-	354.00
1717	71.70	230.00	105.75	117.41	-	359.00
1718	59.75	160.50	155.50	19.75	-	366.75
1719	5.00	121.50	127.25	11.00	-	331.50
1720	34.00	290.75	164.50	79.00	-	482.00
1721	N	127.00	120.00	8.41	-	387.50
1722	1.12	141.25	206.25	1.06	-	315.25
1723	128.50	298.00	252.00**	5.00	-	602.25
1724	0.06	157.75	83.00	10.50	-	401.25
1725	56.50	242.50	99.00	204.00	-	897.75
1726	10.75	200.75	99.00	331.58	-	458.37
1727	137.50	316.00	205.50**	358.50	-	470.75
1728	25.75	121.50	22.00	302.25	-	445.00
1729	151.00	-	-	483.75	127.75	500.12
1730	130.91	-	-	578.50	98.00	683.00
1731	3.5	-	-	85.50	-	568.00
1732	-	-	-	463.75	117.00	389.37
1733	-	-	-	398.25	102.25	636.75

**Inclou Benavent de Segrià

Any	Vallfogona	Soses	Almenar, ...	Any	Soses	Almenar, ...
1734	384.50	85.75	488.25	1743	-	911.00
1735	389.25	138.50	694.25	1744	-	732.25
1736	166.50	76.00	376.75	1745	128.50	1070.00
1737	418.25	127.50	534.75	1746	110.50	1023.00
1738	272.75	131.75	670.50	1747	-	1305.41
1739	484.50	258.25	781.50	1748	-	344.75
1740	718.00	271.50	1086.50	1749	-	391.25
1741	188.29	95.25	632.50	1750	-	583.25
1742	-	-	497.50			

Apèndix 3-17

Delme i primícia de corders rebuts pel Capítol de Lleida

	Montagut	Vinatesa, As- tor i Cogullada	Grealó, Olo- mins i Moradilla	Raimat i Sucs
1762	118	38	100	130
1763	157	37	89	139
1764	182	42	72	170
1765	83	34	88	132
1766	122	44	93	172
1767	140	44	68	179
1768	131	48	105	169
1769	144	50	100	208
1770	90	33	106	113
1771	61	27	43	84
1772	138	34	101	100
1773	142	36	104	179
1774	87	49	46.5	163
1775	84	64	18	134
1776	156	68	53	165
1777	146	71	52	175
1778	120	69	55	194
1779	128	73	48	210
1780	144	73	51	184
1781	79	35	13	73
1782	83	22	64	144
1783	39	3	36	56
1784	105	24	64	139
1785	112	25	67	177
1786	41	12	71	135
1787	101	19	69	162
1788	127	53	111	226
1789	112	47	81	239
1790	145	53	64	180
1791	156	53	89	202
1792	132	55	75	193
1793	101	42	58	159
1794	134	62	61	196
1795	17	10	11	24
1796	197	56	94	244
1797	0	0	0	0
1798	123	60	40	124
1799	105	44	31	111
1800	141	46	37	134

	Gimenells	Torreribera	Almacelles	Vilanova d'Alpicat
1762	78	32	71	5
1763	59	10	96	0
1764	104	16	106	0
1765	44	12	93	0
1766	73	20	100	0
1767	105	8	114	5
1768	100	37	119	9
1769	67	14	86	6
1770	76	24	73	6
1771	26	10	74	6
1772	114	19	118	3
1773	192	12	104	21
1774	45	0	0	15
1775	70	1	0	9
1776	163	12	0	18
1777	209	19	0	15
1778	199	18	0	17
1779	200	15	0	0
1780	197	9	0	15
1781	108	5	0	11
1782	156	12	0	18
1783	113	8.5	0	8
1784	165	5.8	0	9
1785	83	19	0	11
1786	149	22	0	13
1787	148	15	0	12
1788	211	32	0	16
1789	222	19	0	15
1790	173	23	0	13
1791	170	22	0	16
1792	163	21	0	12
1793	144	14	0	11
1794	205	20	0	7
1795	0	0	0	7
1796	0	0	0	6
1797	0	0	0	0
1798	220	27	0	6
1799	84	11	0	2
1800	127	16	0	3

	Lleida	Total
1762	0	572
1763	0	587
1764	0	712
1765	29	515
1766	38	662
1767	0	663
1768	51	769
1769	17	692
1770	40	561
1771	6	337
1772	45	672
1773	43	833
1774	39	444.5
1775	27	407
1776	40	675
1777	43	750
1778	40	712
1779	0	674
1780	26	699
1781	33	357
1782	29	528
1783	8.5	272
1784	29.16	540.96
1785	33	527
1786	31	474
1787	13	539
1788	35	811
1789	28	763
1790	26	677
1791	30	738
1792	18	669
1793	0	529
1794	13	698
1795	14	83
1796	17	614
1797	0	0
1798	20	620
1799	12	400
1800	0	504

Apèndix 3. 18.

Bestiar cavallí i bestiar boví segons les "Respostes". 1716. Mostra de quaranta-vuit poblacions.

poble	bestiar cavallí (a)	bestiar boví (b)	ratio (a/b)	poble
1	6	17	.35	1
2	7	4	1.75	2
3	8	30	.26	3
4	11	16	.68	4
5	20	2	10	5
6	29	26	1.11	6
7	10	4	2.5	7
8	50	80	.62	8
9	6	10	.6	9
10	22	13	1.69	10
11	19	46	.41	11
12	2	14	.14	12
13	0	0	0	13
14	14	8	1.75	14
15	19	4	4.75	15
16	3	8	.37	16
17	6	3	2	17
18	0	0	0	18
19	17	20	.85	19
20	28	16	1.75	20
21	4	24	.16	21
22	2	18	.11	22
23	66	0	0	23
24	21	40	.52	24
25	124	0	0	25
26	14	10	1.39	26
27	12	11	1.09	27
28	10	10	1	28
29	3	16	.18	29
30	24	24	1	30
31	29	30	.96	31
32	118	24	4.91	32
33	16	2	8	33
34	4	24	.16	34
35	22	6	3.66	35
36	12	10	1.2	36
37	5	20	.25	37
38	8	8	1	38
39	25	11	2.27	39
40	0	0	0	40
41	83	26	3.19	41
42	21	38	.55	42
43	19	4	4.75	43
44	0	12	0	44
45	10	0	0	45
46	14	16	.87	46
47	9	0	0	47
48	26	4	6.5	48

Els pobles que no tenen cap tipus de bestiar són despoblats.

Enric VICEDO i RIUS

PRODUCCIÓ, PROPIETAT I RENDA
A LES TERRES DE LLEIDA (SEGLE XVIII)

Tesi Doctoral dirigida pel Dr. Josep FONTANA i LÁZARO

Ponent, Dr. Borja DE RIQUER

Departament d'Història Moderna i Contemporània
Facultat de Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona

Bellaterra, 1987

Volum 2

4. RÈGIM SENYORIAL, FORMES D'ACCÉS A LA TERRA I
DISTRIBUCIÓ DELS INGRESSOS

Hem tingut oportunitat de palesar que el resultat de les transformacions del sistema productiu de les terres de Lleida implicaren un augment notable de la producció, així com una diversificació dels cultius. Aquesta riquesa generada, en quin gran beneficià els productors - la pagesia - i les classes que es beneficiaven del treball d'altri - la classe feudal, que en general només es dedicava a consumir la part de l'excedent que s'apropiava, i la classe burgesa, que desenvolupà tota una sèrie de relacions comercials i mostrà un interès creixent en la terra com a força productiva -?

Per tal de conèixer el repartiment de la riquesa agrària és imprescindible l'anàlisi del règim senyorial vigent a les terres de Lleida durant el set-cents, esbrinant l'evolució de les rendes obtingudes per les classes feudals i observant si la resistència pagesa al règim senyorial fou capaç de reduir l'excedent extret pels senyors. Així mateix, serà convenient d'analitzar els mecanismes que aquests posaren en funcionament per tal d'evitar l'erosió de les seves rendes.

L'anàlisi de les formes d'accés a la terra contribuirà a comprendre com la pagesia es beneficià d'aquest procés d'expansió agrària. Es prestarà especial atenció als canvis en l'estructura de la propietat, observant si es fomentà la creació d'una pagesia benestant i en quin grau es potencià la petita i mitjana pagesia. L'estudi de les llicències de cultiu temporals i de la situació dels assalariats constituirà un apropament als sectors pagesos que tingueren una relació amb la tinença de la terra més fràgil. L'estudi dels salaris i de l'endeutament col·lectiu pagès permetrà de comprendre si el procés de creixement agrari significà una millora en les condicions de vida de la pagesia de les terres de Lleida.

4.1. EL RÈGIM SENYORIAL A LES TERRES DE LLEIDA

EL RÈGIM SENYORIAL COM A FACTOR BÀSIC EN L'EXTRACCIÓ DE L'EXCEDENT¹

L'estructuració del règim senyorial a les terres de Lleida

Les terres de Lleida, malgrat haver rebut a l'edat mitjana algunes de les seves poblacions cartes de poblament per a la repoblació², estan majoritàriament sotmeses a un règim senyorial que, a començaments del segle XVIII, conserva encara una estructura molt definida.

De fet, les cartes de poblament afectaren un reduït nombre de poblacions - Lleida, Agramunt, les Penelles i Verdú en són exemples -. Fins i tot aquestes poblacions que havien rebut terres i llibertats, varen estar sotmeses, en menor o major grau, a l'extracció de rendes senyorials³.

Gran part de les terres de Lleida estigueren sota el senyoratge⁴ de tres institucions: el Monestir de Poblet, el Gran Priorat de Catalunya i el Capítol de Canonges de Lleida⁵. Paral·lelament s'observa la presència d'altres institucions - o cases nobiliàries - algunes de les quals amb gran pes al conjunt de Catalunya o en zones concretes del Principat - la casa Medinaceli, el Bisbe de Vic, la Cartoixa de Scala Dei i el Monestir de Montserrat en són bons exemples⁶ -. Tanmateix es troben un seguit de senyors amb interessos molt modestos a les terres de Lleida i també en el conjunt de Catalunya - el Monestir de Vallbona de les Monges⁷ o el Baró de Maldà⁸ en són mostra -.

El quadre 4-1 recull les respostes a les preguntes vuit i nou de les "Preguntes Generals"⁹, que tracten sobre els drets senyorials que presta cada poble i sobre els beneficis que aquests proporcionen als preceptors. De fet la informació que generalment conté aquesta resposta és molt més àmplia, car inclou les parts de fruits que els comuns s'han imposat per tal de fer front al pagament dels deutes municipals. Excloem del quadre esmentat aquestes informacions, car són d'una natura diferent de la dels drets senyorials: quan no tenien un caràcter temporal era possible de suprimir-les si es tornava el preu pagat pels creditors, car són fruit d'una decisió del comú i no de la violència generada pel règim senyorial. L'estudi d'aquestes parts de fruits serà realitzat més endavant.

Quadre 4-1

DRETS SENYORIALS QUE PRESTAVEN ELS POBLES DE LA REGIÓ DE LLEIDA, SEGONS LES "RESPOSTES" DE 1716 [MOSTRA DE QUARANTA-VUIT POBLACIONS].*

---

1. Fontllonga(1,2).

Delme(1/11)de cereals(blat,espelta,ordi,civada i sègol),vi i oli.Marquès de Camarasa.

Primícia(1/34)de creals(blat,mestall i civada),vi i oli.Rector de Fontllonga.

2. Tiurana(1).

Delme + Primícia(4/36)de cereals(blat i mestall),vi,oli,llegums i cànem.

En les partides a que tenen dret el Comte de Robles i els rectors de Tiurana i Vilaplana,es fan tres parts iguals.En les que tenen dret el Comte i els rectors de Tiurana i Aguilar,es reparteix en les següents proporcions:4/9,3/9 i 2/9,respectivament.En aquelles que presten al Comte i al rector de Vilaplana,es parteix en dues parts iguals.

3. Artesa de Segres(1,4).

Delme + Primícia(4/34)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi,civada i mill),vi i cànem.Convent de Montserrat.L'Arxiprest d'Ager reb delme de 10 jornals.

Onzè.Marquesa d'Aguilar.Existeix des de fa segles.

Molí fariner de dues moles.Convent de Montserrat.

4.El Tossal,la Força i Torreblanca(1).Josep Mata.

Delme(1/11).Josep Mata.Es troba arrendat juntament amb les quísties,censos de gallina,heretat del senyor i un molí d'oli.El preu de l'arrendament és 300 lliures,de les quals 150 corresponen al delme.

Primícia(1/34).Rector del lloc.

Molí d'oli.Josep Mata.

5.Tudela de Segre(1,2,3,4).Josep Galceran de Pinós(ara Reial Segrest).

Delme(1/11)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi i civada),vi,oli i cànem.Josep Galceran.S'acostumen a arrendar juntament amb els delmes del Coll del Rat,heretat del senyor,censos i quísties en 5000 lliures.El rector cobra el delme de 30 jornals.

Primícia(1/34)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi i civada),vi,oli i cànem.Rector de Tudela.

Per quístia alguns particulars presten dues gallines i altres un almut de blat,que importa 30 lliures.

6.Baronia d'Oliola|Oliola,Claret,Malavella,la Canosa i alguns masos dispersos|. (1,2,4).Duc de Cardona,baró d'Oliola.

Delme(1/11)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi i civada),vi,oli i cànem.

El delme del Duc s'arrenda juntament amb la quístita per 300 lliures. El Duc reb delme de 300 quarteres de terra. Jacint Castellana d'Oliana de 55 i en dóna la vuitena part al Duc. Pau Tarragona de Claret el reb de 11 quarteres, Antoni Solà de 45, la carllania d'Olivella de 10 quarteres, però en dóna la meitat al rector d'Oliola. Aquesta carllania cobra el delme a la dotzena. El rector d'Oliola reb delme de 10 quarteres i el Beneficiat de Sant Joan Baptista d'Agramunt reb delme d'11.5 quarteres de terra a una quota de 3/37.

Primícia(1/34 o 1/36)de cereals(blat, espelta, mestall, ordi i civada), vi, oli i cànem. Rector del lloc. En els districtes que afecten al carlà d'Olivella i al Beneficiat, el rector cobra la primícia a la quota 1/36 i en la resta a 1/34.

La Quístita importa 46 lliurs. Duc de Cardona.

7. Canabona(1,2). Josep Alamany i de Manuel (ara Reial Segrest).

Delme(1/11)de cereals(espelta, mestall segalós, ordi i civada) i vi. Josep Alamany. El delme, l'onzè i les herbes de tot el terme s'arrenden per 110 lliures. El rector reb delme de les terres anomenades "cabalies"(1/5 del terme).

Primícia(1/34)de cereals(espelta, mestall seglós, ordi i civada), vi, cànem i llegums. Rector de Cabanabona.

Onzè de grans(espelta, mestall segalós, ordi i civada). Josep Alamany.

8. Biosca(1,2,3). Marquesa de Tamarit.

Delme(1/12) de cereals(blat, espelta, mestall, ordi i civada), vi i oli. Marquesa de Tamarit. Els anys que s'arrenda el delme es fa per 1000 lliures. En dit arrendament s'inclouen, també, l'hostal de la Ribera, l'heretat de la Marquesa, el forn, la quístita, el terç de les herbes i els censos (grans, diners, gallines i altres). L'import dels drets-sense comptar el delme-importen 470 lliures. El rector reb delme de diferents propietats (1/11 del terme).

Primícia(1/36)de cereals(blat, espelta, mestall, ordi i civada) i vi. Rector de Biosca.

Molí fariner de dues moles (destruït). Marquesa de Tamarit.

9. La Sentiu de Sió(1,2,3). Francesc Copons i de Grimau.

Delme(1/12)de cereals(blat, espelta, mestall, ordi i civada). Francesc Copons. Primícia(1/37)de cereals(blat, espelta, mestall, ordi i civada). Rector de la Sentiu.

Censos del senyor, 42 lliures. Fems de les pletes del bestiar, 25 lliures per al senyor. La terra inculta-que només serveis per pastura-proporciona 90 lliures al senyor.

10. Preixens(1,2). Marquesa d'Aguilar.

Delme(1/11)de cereals(forment,mestall-espeltós,segalós,civadós-,i ordi)
i vi.Marquesa d'Aguilar,rector de Preixens i Sant Sagriment.

Primícia(1/34)de cereals(blat,mestall i ordi),vi i cànem.Rector de Prei-
xens.

Molí fariner d'una mola.Marquesa d'Aguilar.

Quan s'arrende el delme amb les herbes i el molí fariner,el preu és 500
lliures.

11.Puigverd d'Agramunt(1,2).

Delme(1/11)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi,civada i sègol),vi i cànem.

El delme el reben Manuela del Entorn i sa Cirera i Francesc Sayol en la
següent proporció:1/3 i 1/4 parts,respectivament.El rector del lloc reb
mig delme o un quart de delme en algunes petites partides.

Primícia(1/34)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi,civada i sègol),vi i
cànem.Rector de Puigverd.

Onzè de cereals(blat,espelta , mestall , civada,sègol i ordi),vi i cànem.
Senyors.

Molí fariner d'una mola.Senyora.

12.Florejacs(1).Josep Ribera,militar(ara Reial Segrest).

Delme(1/12)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi,civada i mill),vi i oli.

Josep Ribera.El rector cobra una part molt petita del delme.Els delmes,
heretat i rendes del senyor estan arrendats per 500 lliures.

Primícia(1/37)de cereals(blat,espelta,mestll,ordi,civada i mill),vi i
oli .Rector de Florejacs.

Onzè de cereals(blat,espelta,mestall,ordi i civada)i vi.Josep Ribera.

Es presta des de fa molts anys.

La terra erma és del senyor.

13.Vallfogona i la Saida(1).

Delme(1/11)de cereals(blat i ordi).Capítol de Lleida.

Primícia(1/34)de cereals(blat i ordi).Capítol de Lleida.

Onzè de cereals(blat i ordi).Capítol de Lleida.

Els 600 jornals de terra erama s'arrenden,corresponent al Capítol la meitat.

Primícia del terme de la Saida.Canonge de Revert(per obtenir dit canonicat
de la Col.legiata de Santa Maria de Balaguer).

14.Bellcaire d'Urgell(1,2,3).Monestir de Poblet.

Delme(1/12)de cereals(blat,mestall i ordi)i oli.Monestir de Poblet.

Primícia(1/33)de cereals(blat,mestall i ordi)i oli.Rector de Bellcaire.

15.Penelles(1,2).Comanador de Barbens.

Delme(1/12)de cereals(blat,mestall i ordi)i oli.Comanador de Barbens.

Primícia(1/37)de cereals(blat i mestall)i oli.Es reparteix en parts iguals
entre el rector de les Penelles i el Capítol de Balaguer.

16.Torrefeta(1).

Delme(1/12)de cereals(mestall i espelta),vi i cànem.Correspon la meitat a

Maxi Vilallonga i l'altra meitat es reparteix entre el Bisbe d'Urgell (2/8), el Capítol (2/8), el Capítol de Guisona (1/8), Josep d'Eri (1.5/8) i el Cornet d'Igualada (1.5/8).

Primícia (1/37) de cereals (espelta i mestall) i vi. Bisbe d'Urgell.

Com a mínim un molí fariner d'una mola és de propietat senyorial.

17. El Portell (2,3). Bisbe de Solsona.

Delme + Primícia (3/25) de cereals (mestall, ordi i espelta). Delme + Primícia (3/33) de vi. Aquestes prestacions es distribueixen de la següent forma: 2/3 corresponen al delme, el qual es divideix entre el Bisbe de Solsona (2/3) i el carlà (1/3); i 1/3 correspon a la primícia, rebuda pel rector d'el Portell.

18. Benavent de Lleida (1,2). Marquès de Benavent.

Delme (1/11) de cereals (blat, mestall, ordi, civada i arròs), llegums, vi i cànem. Capítol de Lleida.

Primícia (1/34) de cereals (blat, mestall, ordi, civada i arròs), vi i cànem. Rector de Benavent.

Terratge: 1/9 al senyor. Cens: 4 quartans de blat per jornal sembrat. El terratge i els censos produeixen, conjuntament, al senyor 30 quarteres de blat per any.

Molí fariner de dues moles al terme annex d'Alandi. Marquès de Benavent.

19. Tèrmens (1,2,3,4). Comanador de Tèrmens.

Delme (1/12) de blat, mestall i ordi; (1/10) d'arròs, mill, mongetes, vi i cànem. Comanador de Tèrmens.

Primícia (1/37) de blat, mestall i ordi; (1/31) d'arròs, mill, mongetes, vi i cànem. Rector de Tèrmens.

Quinzè de blat, mestall i ordi. Comanador de Tèrmens.

La meitat del producte de les herbes és del Comanador.

Molí de tres moles—dues de farina i una d'arròs—. Comanador de Tèrmens.

20. La Fuliola (1,2).

Delme (1/12) de cereals (blat, mestall i ordi), vi i cànem. El delme es reparteix entre el Monestir de Poblet (2/3) i el rector de Ribelles i el monestir de Santes Creus (1/3 entre els dos).

Primícia (1/37) de cereals (blat, mestall i ordi) i vi. Rector de la Fuliola (3/4) i rector de Ribelles (1/4).

21. Les Olugues (1).

Delme (1/12) de cereals (blat, espelta, mestall, ordi, civada i sègol), llegums, vi, oli i cànem. Es reparteix entre el Capítol de Tortosa (1/2) i Francesc Vega (1/2).

Primícia (1/48) de cereals (blat, espelta, mestall, ordi, civada i sègol), llegums, vi, oli i cànem. Rector de les Olugues.

Molí fariner d'una mola. Senyor.

22.El Poal(2,3).

Delme(1/10).Anton Desvalls(ara Reial Segrest).

Primícia(1/31).Rector d'el Poal.

Quinzè.Anton Desvalls(ara Reial Segrest).

23.Anglesola(1,4).

Delme(1/14)de tots els grans;(1/10)d'oli.El Comte de Peralada reb delme de 850 jornals,el Convent de la Trinitat d' Anglesola el reb de 20 jornals,el rector del lloc reb delme de 45 jornals i el Prior de Sant Pere de Paganell cobra delme de 50 jornals.

Primícia(1/43)de tots els grans.El rector d'Anglesola la perceb de 850 jornals i el Comte la perceb de 45 jornals.

24.Vilagrassa(1).

Delme(1/10)de cereals(blat,espelta,mestall segalós,ordi,sègol i mill),vi, oli i cànem.

Primícia(1/40)de cereals(blat,espelta,mestall segalós,sègol)i vi.Rectors de Vilagrassa,de Tàrrega,d'Altet i al Monestir de Santes Creus.

Un molí del senyor.

Nota:La informació sobre prestacions proporcionals a la producció és molt confosa.És possible que hi hagi alguna altra prestació d'aquest tipus a més del delme.Les respostes manifesten:"tiene diezmos 4 sin la primicia:el primero de 10 una para el lugar que cobrar sus acrehedores. Otro de 11 una que toca al señor y otro de 12 una-Otro de 16 que toca al duque de Sessa y a la Comunidad de Belpuche-no saven si por iguales partes".El primer d'aquests "diezmos" és una part de fruit imposada pel comú i,per tant,no té el caràcter de prestació senyorial.Sobre la resta hom pot dir que podrien tenir caràcter senyorial i cap dels tres coincideix amb la taxa que es manifesta per al delme en l'imprés.

25.Tàrrega(2,3).Vila reial.

Delme(1/11)de cereals,cànem i olives.El delme de cereals correspon la meitat a la Comunitat de l'Església de Valls i l'altra meitat als acreedors de la concòrdia de Tàrrega.El de cànem a la vila.El d'olives,la meitat a la vila i l'altra meitat a la Comunitat de l'Església de la vila.De fet els delmes rebuts per la vila o pels acreedors no són prestacions senyorials, sinó parts de fruits per pagar deutes o destinar-lo a altres necessitats del comú.

Primícia(1/45)de cereals,vi i cànem.Rector de Tàrrega.

26.El Talladell(1,2,3).Comanador de Granyena.

Delme(1/10)de cereals(blat,espelta,mestall i ordi),vi i cànem.Correspon al Comanador de Granyena(1/3) i al comte de Robles,carià(2/3).

Primícia(1/40)de cereals(blat,espelta,mestall i ordi),vi i cànem.Rector d'El Talladell.

27. Granyanella(1,2,3).

Delme(1/12)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi,civada i sègol),llegums,vi i oli.Es reparteix de la següent forma:Monestir de Poblet(2/4),Manuel Torres de Torà,batlle del castell de Cervera(1/4) i Bisbe de Vic(1/4). Primícia(1/37)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi,civada i sègol),llegums,vi i oli.Rector de Granyanella.

28.Freixenet de Segarra(1).

Delme + Primícia(3/27 o 1/30)de cereals(blat,espelta,mestall i ordi)i vi. La meitat del terme paga a una quota,i l'altra meitat a l'altra.El delme el perceb el Col.legi de la Companyia de Jesús de Barcelona,menys en 16 jornals on el reb el rector de Freixenet.Aquest reb tota la primícia.

29.Sidamon(1,2).Comanador Espluga Calba.

Delme(1/12)de cereals(blat,ordi i sègol)i vi.La meitat correspon al Comanador i l'altra meitat a Francesc Gras de Barbens.

Primícia(1/37)de cereals(blat,mestall i ordi)i vi.Rector de Fondarella.

Onzè de cereals(blat,ordi i sègol)i vi.Comanador d'Espluga Calba.

Vint-i-quatrè de cereals(blat,mestall i ordi) i vi.Francesc Gras de Barbens|Pot ésser una part de fruit venuda pel comú|.

Forn de pa.Comanador.

30.Mollerussa(1,2,3).Companyia de Jesús de Barcelona.

Delme(1/10)de cereals(blat,mestall i ordi),vi i oli.Col.legi de la Companyia de Jesús de Barcelona.

Primícia(1/37)de cereals(blat,mestall i ordi)vi i oli.Rector de Mollerussa.

Onzè.Companyia de Jesús.

Molí d'oli d'una mola.Companyia de Jesús.

31.Preixana(1,2).Monestir de Vallbona de les Monges.

Delme(1/13)de cereals(blat,mestall,espelta,ordi),vi i oli.Monestir de Vallbona,menys en 1/4 del terme que es reparteix per igual entre Monestir de Vallbona i Monestir de Poblet.El Comte de Centelles és el carlà i reb una tretzena part del delme rebut pel Monestir de Vallbona en les terres en què és delmador exclusiu.

Primícia(1/40)de cereals(mestall,espelta i ordi),vi i oli.Rector de Preixana i,en part del terme,el Monestir de Vallbona.

Dotzè de cereals(blat,mestall,espelta i ordi),vi i oli.Joan Alòs i de Rius.

Es desconeix si és un dret senyorial o una càrrega creada pel comú per obtenir un crèdit.

32. Verdú(2,3).

Delme(1/12)dels cereals;(1/10)de vi;(1/11)d'oli i (?)de cànem.Monestir de Poblet,però de 50 jornals la meitat a Poblet i l'altra meitat al Bisbe de Vic.El delme de cànem és de Poblet i del Vicari de Verdú.

Primícia(1337)dels cereals;(1/31)de vi;(1/34)d'oli i (?)de cànem.La primícia de cereals(menys la civada) i de vi és del Bisbe de Vic.La de civada,oli i cànem és del Vicari de Verdú.

Es paguen 121 lliures al Monestir de Poblet per censos,censals i altres drets dominicals.

33.Montoliu de Segarra(2,3).Monestir de Santes Creus.

Delme(1/12)de cereals(blat,espelta,mestall espeltós i civada) i vi.Monestir de Santes Creus.

Primícia(1/29)de cereals(blat,espelta,mestall espeltós i civada).Rector de Montoliu.

34.Miralcamp(1,2,3).Comte de Peralada.

Delme(1/11)del cereals i vi.Comte de Peralada.

Primícia(1/34)de cereals(blat,mestall i ordi),vi i oli.Rector de Miralcamp.

Onzè dels cereals i vi.Comte de Peralada.Existeix des de fa segles.

Censos al rector del Monestir de Vallbona (blat i ordi).

El senyor té prohibit tallar llenya al bosc de mates.

Un forn del senyor.

Molí d'oli d'una premsa.Comte de Peralada.

35.Sonadell(1,2,3,4).Gran Priorat de Catalunya.

Delme(1/11)de cereals(blat i ordi),llegums,vi i cànem.Capítol de Lleida.

Primícia(1/34)de cereals(blat i ordi),llegums i vi.Rector de Sonadell.

Censos al Gran Priorat:4 lliures.

El Gran Priorat reb 1/3 de l'import de l'arrendament de les herbes.

36.Puigverd de Lleida(1,2,3).Monestir d'Scala Dei.

Delme(1/11)de cereals(blat i ordi),vi i oli.Scala Dei.

Primícia(1/34)de cereals(blat i ordi),vi i oli.Scala Dei.

Dotzè de cereals(blat i ordi) i vi.Scala Dei.

1/6 part del valor de les herbes és percebuda per Scala Dei.

Censos a Scala Dei,1lliura 2 sous 6 diners.

Obligació immemorial de mantenir i reparar l'església i abadia.

37.Puiggrós(1,2).Francesc Cubells.

Delme(1/11)de cereals(blat,mestall i ordi) i vi.Capítol de Lleida.

Primícia(1/40)de cereals(blat,mestall)i oli.Rector de Puiggrós,el qual paga al Capítol de Lleida el "trahut".

Vuitè i dotzè de tots els cereals.Francesc Cubells.

Molí d'oli d'una premsa.Francesc Cubells.

38. Rocafort de Vallbona(1).

Delme(1/12)de cereals(blat,espelta,mestall),llegums,vi,oli i cànem.Mo-
nastir de Vallbona de les Monges,menys una petita part de terra que
correspon al Bisbe de Vic.

Primícia(1/37)de cereals(blat,espelta,mestall),llegums,vi,oli i cànem.
Rector de Rocafort.

39. Nalec(1,2).

Delme (1/12)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi),llegums,vi i cànem.
Bisbe de Vic

Primícia(1/37)de cereals(blat,espelta i mestall),llegums,vi i cànem.
Rector de Nalec.

40. Emprius de Ciutadilla a Verdú(1).

Delme(1/12)de cereals(blat i ordi);(1/10)de vi i (1/11) d'oli.Mones-
tir de Poblet.

Primícia(1/37)de cereals(blat i ordi);(1/31)de vi i (1/34)d'oli.Bisbe
de Vic.

41. Guimerà(2,3). Duc d'Ixar i Marquès d'Ozani. Comtes de Sallent i de Masrals.

Delme(3/40).Els dos senyors se'l reparteixen per igual.

Primícia(1/40).Rector de Guimerà.

Hi ha partides que presten vuitè al senyor.

Hi ha tres molins fariner i un d'oli, propietat dels senyors d'aquesta
vila.

Els foms són senyorials.

Censos al senyor,120 quarteres de blat.

42. Soses(1,2,3,4). Capítol de Lleida.

Delme(1/10)de cereals(blat,ordi,civada),faves,llegums,vi,oli i cànem.
Capítol de Lleida.

Primícia(1/30) de cereals(blat,ordi i civada),faves,llegums,vi,oli i cà-
nem.Rector de Soses.

Quístia al Capítol de Lleida,50 lliures.

Dret d'aigua al Capítol de Lleida,10lliures 10sous.

Les herbes són del Capítol de Lleida.

43. Suryer(1,2,3). Capítol de Lleida.

Delme(1/11)de cereals(blat,ordi),vi,oli i cànem.Capítol de Lleida.

Primícia(1/31)de cereals(blat,ordi),vi,oli i cànem.Rector de Suryer,el
qual en dóna 1/4 al rector de Torres de Segre.

Quístia al Capítol de Lleida,47lliures 3 sous.

Les terres ermes són del senyor.

44. Albagés(1).

Delme(2/11)de cereals(mestall,ordi),oli i cànem.Correspon al Capítol de Lleida(2/3)i al Monestir de Poblet(1/3).

Primícia(1/34)de cereals(mestall,ordi),oli i cànem.Monestir de Poblet. La terra erma és del Monestir de Poblet,i en ella pasturen els seus ramats.

45. La Fullea(1,2,3).

Delme(1/12)de cereals(espelta,mestall,civada,ordi),vi i oli.Monestir de Poblet.A una tercera part del terme es paga el delme a 1/6.

Primícia(1/33)de cereals(espelta,mestall,civada i ordi),vi i oli.Rector d'Espluga Calba.

Censos a Poblet,12 lliures.

46. El Soleràs(1,2,3).Monestir de Poblet.

Delme(1/12) de cereals(blat,mestall,ordi i civada),vi,oli i cànem.Capítol de Lleida,però en dóna 1/3 a Poblet.

Primícia(1/33)de cereals(blat,mestall,civada,ordi),vi i cànem.Rector de Granyena.

Dotzè de creals(blat,mestall , civada i ordi),vi i oli.Monestir de Poblet .

Una part dels beneficis del bosc i erm és de Poblet.

47. Cervià de les Garrigues(1,2,3).

Delme(1/6)de cereals(blat,espelta,ordi,civada i sègol)i vi;(1/10)d'oli i cànem.Josep Galceran,Baró d'Albi.

Primícia(1/37)de cereals(blat,espelta,ordi,civada i sègol)i vi;(1/31) de cànem.Rector de Cervià.

El poble fa un cafís de blat anual a les rectories d'Albi i Cervià,en conjunt.

48. El Vilosell(1,2).Monestir de Poblet.

Delme(2/13)de cereals(blat,mestall,espelta,civada , ordi) ,vi,oli i cànem.Monestir de Poblet(3/4) i Bisbe de Tarragona(1/4).S'indica que la quota no és la mateixa en tots els fruits.

Primícia(1/40)de cereals(blat,espelta,mestall,ordi i civada),vi,oli i cànem.Rector d'El Vilosell.

El Bisbe de Tarragona i el Monestir de Poblet es parteixen un dotzè dels grans produïts a 12 jornals de terra.

Censos a Poblet,3 lliures.

---

* Després del nom del poble, i entre parèntesi, s'indiquen les fonts: 1, "Respostes" simplificades; 2, "Respostes" extenses; 3, "Reparos", i 4, documentació vinculada a les "Respostes".

Per completar la visió sobre les rendes senyorials, s'ha fet l'anàlisi -un capbreu per poble, de la segona meitat del XVIII-, de les rendes que el Gran Priorat de Catalunya rebia a les poblacions de la zona estudiada. Aquestes són: Sidamón, Sonadell, Rosselló, Torrefarrera, Torrelameu, Vilanova de la Barca, el Palau d'Anglesola, Torres de Segre i Corbins al Segrià, Barbens i Belianes a l'Urgell, i Tèrmens i les Penelles a la Noguera¹⁰. Tanmateix, s'intentarà de completar la visió amb informacions referents al Capítol de Lleida,¹¹ malgrat que els capbreus d'aquesta institució es troben, en aquests moments, sense localitzar.

Les càrregues proporcionals a la producció agrària

L'anàlisi dels drets senyorials a partir de les esmentades respostes, permet d'establir, per a les terres de Lleida, les següents conclusions:

1. Totes les poblacions paguen delme i primícia. En algunes poblacions es paguen a més al senyor parts de fruits de tipus tasques, agraris i altres¹².

2. Els delmes són gaudits, sovint, per més d'un perceptor, la qual cosa és resultat de divisions en el cobrament dels delmes, gestades al llarg dels segles. El cas de la Baronia d'Ollola és una situació límit¹³: els delmes es troben repartits entre set perceptors. En ocasions, alguna part del delme va a parar al rector, però es tracta de parts generalment molt petites.¹⁴

3. La quota del delme és, a la gran majoria dels pobles, l'onzena o la dotzena part de la producció, tal i com es pot veure al quadre 4-2. Paguen delme tots els productes.¹⁵

Algunes poblacions estan sotmeses a quotes diferents segons els productes. En termes generals es pot dir que les quotes són inferiors pel que fa als cereals i superiors pel que fa a l'oli i al vi, destacant les quotes d'aquests darrer producte, que són superiors a les dels altres. Per exemple, Verdú paga el delme dels grans a la dotzena, el de l'oli a l'onzena i el del vi a la desena.

4. Les primícies són rebudes pels rectors de les poblacions, i en els casos en què aquestes poblacions no tenen rectoria - car són sufragànies d'altres rectories - o bé correspon

Quadre 4-2

Quota del delme*

<u>Quota</u>	<u>Nombre de pobles</u>
1/5.5	1
1/10	4
1/11	15
1/12	15
1/12.5	1
1/13	2

* mostra de quaranta-vuit pobles

Quadre 4-3

Quota de la primícia*

<u>Quota</u>	<u>Nombre de pobles</u>
1/25	1
1/29	1
1/30	1
1/31	2
1/33	3
1/34	13
1/36	1
1/37	10
1/40	5
1/45	1
1/48	1

* mostra de quaranta-vuit pobles

Quadre 4-4

Quota de les parts de fruits senyorials*

<u>Quota</u>	<u>Nombre de pobles</u>
1/8	2**
1/9	1***
1/11	7
1/12	3
1/15	2

* mostra de quaranta-vuit pobles. ** a Guimerà només paguen aquesta part de fruits algunes partides. *** s'especifica que es tracta d'un terratge.

el seu cobrament a un monestir o institució eclesiàstica, les primícies són rebudes pels perceptors a qui correspon, els quals pagaran un sacerdot per realitzar la tasca que li és pròpia.

5. Les quotes més freqüents de les primícies representen la trenta-quatre i trenta-setena part de la producció. En ocasions, l'oli no en paga - quadre 4-3 -.

6. Només s'han trobat quinze poblacions que paguen, a més del delme i la primícia, una part de fruits al senyor - quadre 4-4 -.

L'onzè és la part de fruits més freqüent, coneguda com a tasca. L'extracció d'excedent en les poblacions que pagaven parts de fruits havia de significar pels veïns unes dificultats majors per millorar les seves condicions de vida i per superar la situació d'endeutament a què estaven sotmeses, tal i com es veurà més endavant.

7. Gran part dels delmes pagats per les poblacions estudiades anaven a mans de senyors que no residien a les terres de Lleida. Caldrà estudiar, també, la residència dels arrendataris dels drets senyorials per acabar de conèixer amb exactitud la distribució dels capitals procedents d'aquests drets.

Pel que fa als delmes, primícies i parts de fruits dels pobles del Priorat, es poden definir uns trets característics. Només es disposa de la informació sobre la quota del delme de vuit poblacions; de les altres cinc es troba que, als capbreus, no es citen delmes ni primícies a Sonadell, Rosselló, Torrefarrera i Torres de Segre - dels quals rebia el delme el Capítol de Lleida, com es veurà més endavant -, i en el cas de Vilanova de la Barca, no es diu la quota - llevat del safrà -.

El delme dels cereals a Tèrmens, Sidamon, Barbens, el Palau d'Anglesola, Belianes i les Penelles, és a la dotzena i a Torrelameu i Corbins és a una quota lleugerament superior a l'onzena - $3/34$ -. El delme de la verema se situa cap a la desena o onzena - 10è a Tèrmens i el Palau, 11è a Barbens, $3/34$ a Torrelameu i Corbins i 14è a Belianes -. El delme d'anyells i llana es paga, principalment, a l'onzena i dotzena. Pel que fa a la resta de productes - vegeu quadre 4-5 -, les quotes són molt semblants a les esmentades. Observi's com les quotes coincideixen amb les que hem trobat a partir de les "Respostes" de 1716 - on dominava el delme a l'onzena i dotzena -. Tanmateix cal destacar que el delme del

Quadre 4-5

Drets senyorials corresponents al Gran Priorat de Catalunya referits a les conandes de les terres de Lleida, segons els capbreus*

1. Barbens, capbreu de 1782:

Delme de foment, ordi, civada, sègol, espelta, mixtura i tot tipus de filasses, 1/12. Es delma en garba però en presència del comanador o representant.

Delme del vi, 1/11. Delme i primícia de safrà i olives, 1/8. El pagès pot delmar el safrà en flor o en bri.

Delme d'anyells i llana, 1/11. Delme de pollastres, 1 per casa si hi ha llocada. Delme de nodrissos: cavall o euca, 1 sous; mules o matxos, 8 diners i ruc o ruca, 4 diners.

Primícia de grans i filasses, 1/37.

Primícia de vi, anyells i llana, 1/34.

Les herbes són de la universitat de Barbens.

Jova de sembrar: els qui tenen parell de bestiar, aporten el parell i dos homes, els qui no tenen parell, aporten un home. La jova dura un dia a l'any i el senyor dona menjar als homes i bestiar.

Jova de batuda: idèntiques condicions a la jova de sembrar.

Jova de tragi: les cases que tenen parell de bestiar han de portar vult mitjeres de gra des de les Penelles a Barbens o des de Barbens a Belianes. El senyor dona menjar al bestiar i un sopar als homes.

Han de portar la verema al cup o trull i el senyor dona aliment al bestiar.

Han de treballar en el castells del senyor.

El comanador pot vendre durant un mes a l'any el vi a Barbens. En aquest mes els veïns només poden vendre vi a l'engròs (a cantes).

El comú i veïns paguen diversos censos al senyor i aquest reb un 50è del preu de les alienacions i té dret de fadiga, i firma.

2. Belianes, capbreu de 1782:

Delme de foment, ordi, sègol, espelta, civada, corders, llanes i de tot tipus de filasses, 1/12. Del delme de corders i llanes, 1/3 al Paborde del mes d'octubre de la Seu de Tarragona. Es delma en gra, amb presència.

Delme d'olives, vi i safrà, 1/14.

Hi ha terres que paguen quart i setena en garba, amb presència del comanador o representant.

Delme de pollastres, 1 per casa si té llocada, del qual 1/3 és per al paborde.

Les herbes corresponen: 2/3 a la universitat i 1/3 al comanador i paborde (que es reparteix, respectivament, en la següent proporció 2/3 i 1/3). Les herbes del vedat del comú són de la universitat.

Només tres o quatre cases fan batuda.

El comú i veïns paguen diversos censos al senyor i aquest reb un terç del valor de les alienacions i té dret de fadiga, i firma.

3. Corbins, capbreu de 1744:

El delme és del comanador, excepció feta de les quadres del carlà.

Delme de blat, ordi, civada, arròs i altres grans, 3/34.

Delme del cànem, safrà i vi, 3/34. No paga delme la canemixa.

Delme de llana i anyells, no es cita la quota.

Delme de vedells, 2.5 sous. Delme de pollins (eques o rucs), 8 diners.

Primícia de grans, cànem, safrà i vi, 1/34.

Les herbes de Corbins i cases de Corbins són del comú de Corbins. Quan s'arrenden, 1/3 al comanador.

Els veïns que tenen parell de mules fan jova de parell i dediquen un animal a fer jova de càrrega; si tenen bous i ruc, han de fer jova de càrrega amb el ruc; si només tenen ruc, han de fer jova de càrrega amb el ruc i si tan solament tenen una mula, han de fer jova de càrrega amb la mula. El comanador dóna allotjament a homes i animals. Els habitants que viuen a la zona del carlà no fan jova al comanador.

El veïns de Corbins estan obligats a participar en obres del comanador, de la manera que ho fan els vassalls d'aquest senyor.

Els sots i les mitjanes estan al servei dels habitants de Corbins, excepció feta del raudó -herba sebatera- d'aquestes terres que és del comanador.

Tots els habitants de la comanda de Corbins han de moldre al molí fariner del senyor i al molí d'oli de dit comanador, però aquest darrer està destruït des de 1640. El forn de pa és del senyor: els veïns paguen un de cada 25 pans.

El comú i veïns paguen diversos censos al comanador i aquest reb un cinquanté del valor de les alienacions menys de les terres del carlà. El comanador té dret de firma i fadiga.

4. El Palau d'Anglesola, capbreu de 1741:

Delme de forment, ordi, civada, sègol, espelta i altres grans, 1/12. El mill i els llegums, no en paguen. S'ha de delmar amb llicència del senyor.

Delme del safrà, 1/12. Es delma en flor a casa del senyor.

Delme de la verema, 1/10.

Delme de llana: el bestiar que es ton en dit terme, 1/12; el que no es ton en el terme, segons concòrdia.

Delme de nodrissos: cavall, 1 sous; mula, 8 diners i ruc, 6 diners.

Delme de pollastres, 1 per casa si té llocada.

Les herbes són del comú, pagant-se 1/3 al comanador si s'arrenden. En cas contrari, 22 lliures.

Les cases que tenen mules o altre animal de càrrega han de fer jova o tragi com a màxim de dos animals i un dia a l'any. El comanador dóna aliment a homes i bèsties que participen en dit tragi.

Quistia al comanador: 60 lliures anuals, pagada per habitants i terratinents foranis.

El comú i veïns paguen diversos censos al comanador i aquest reb un terç del valor de les alienacions té dret de firma i fadiga.

5. Les Penelles, capbreu de 1782:

Delme de tots els fruits, 1/12. Es paga en gra.

Delme d'anyells i llana, 1/12.

Delme de pollastre, 1 per casa si té llocada.

Delme de nodrissos: 1 sous o 1 pollastre per cap de nodris de qualsevol espècie.

Les herbes són de la universitat de les Penelles.

Cada casa ha de fer tragi una vegada a l'any: ha de portar una carga de grans de les Penelles a Barbens. El comanador dóna aliment a homes i bèsties.

La universitat paga anualment per penes: 10 sesters de forment, 14 d'ordi i 10 de civada. Cada sester val 3 quartans.

Quistia al senyor: 59.5 sous anuals.

El comú i veïns paguen diversos censos al comanador i aquest reb un cinquanté del valor de les alienacions. Té dret de firma i fadiga.

6. Rosselló, capbreu de 1790:

Els veïns de Rosselló han de moldre, si funciona, en el molí d'oli del comanador. Actualment està destruït.

El comú i veïns paguen diversos censos al comanador i aquest reb un cinquanté del valor de les alienacions. Té dret de firma i fadiga.

7. Sidamon, capbreu de 1775-76:

Delme de forment, ordi, civada i mixtura, 1/12.

Delme de safrà, cànen, lli, virya i altres fruits (menys les olives, els llegums i les ametlles que no en paguen), no consta la quota.

Delme d'anyells, llana i cabrits, 1/11. Delme dels farratges que es venen a Sidamon.

Delme de pollastres, 1 per casa si té llocada. Delme de porcs, 1/11. Delme de pollins cavallins, 1 sou per pollí; de pollins mulatins, 8 diners per cap.

Les herbes són del comú.

Tots els caps de casa fan serveis de jova: qui fa jova no fa tragi. Quasevol terratinent, a més a més dels caps de casa, fa jova o tragi. La jova o tragi és d'un dia a l'any. Qui té poques peces de terra fa jova amb un animal i quin en té més en fa en funció de les peces de terra. Presta joves també l'ajuntament per terres que té.

El comanador posseeix un forn de coure pa. Els veïns han de portar la llenya i pagar un pa de cada 25 parells a l'arrendatari. Són obligats a coure-hi el pa.

Els veïns paguen diversos censos al comanador, i 40 lliures anuals de quístia.

8. Sonadell, capbreu de 1773:

Quan s'arrenden les herbes, 1/3 al comanador.

La universitat de Sonadell ha de portar materials i mà d'obra per a les obres del castell de Sonadell mentre durin. Tots els veïns en són obligats a aquestes tasques i la despesa corre a càrrec del comú del poble. El comanador donarà aliment als manobres.

Es presten joves -parell de bestiar i un treballador-. Si el comanador no les exigeix en forma de treball, s'han de pagar a raó de tres sous i mig per jova.

El comú i els veïns paguen diversos censos al comanador i aquest reb un cinquanté del valor de les alienacions. Té dret de firma i fadiga.

9. Tèrmens, capbreu de 1776-77:

Delme de forment, ordi, espelta, sègol i tota mena de mixtura, 1/12. Delme de mill, daxa, panís, verema, cànen, lli, alls, cebes, arròs i totes les llegums, 1/10.

Delme de safrà en bri, 1/10. Delme d'olives, 1/10.

Delme d'anyells, llana i cabrits, 1/10. Delme de pollastres, 1 per casa si hi ha llocada. Delme de porcells, 1 per truja que ha criat.

No es paga delme de bestiar gros ni de les llavors de cànen i lli.

Quinzé dels grans majors -forment, ordi, espelta, sègol i mixtura- un cop tret el delme.

Les herbes les percep el comanador, corresponen la meitat a la vila. Les herbes del vedat són totes del senyor. El senyor percep part dels bans.

No es presten joves, ni batudes ni tragins. Han de treballar, de forma remunerada, a l'obra del castell. Han d'ajudar a l'obra de la peixera i sèquia del molí.

El comú i els veïns presten diversos censos al comanador i aquest reb un cinquanté del valor de les alienacions. Té dret de firma i fadiga.

10. Torrefarrera, capbreu de 1766:

Les herbes són de la universitat de Torrefarrera.

Presten tragi, que consisteix en que cada casa ha de portar una carga fins el castell de Gardeny (Lleida) o a una llegua de distància. El comanador dona dinar i aliment pel bestiar. Només tres cases fan jova de sembrar en la qual participa un home i bestiar. No es fa jova de batuda. Farnateix han d'ajudar a les obres de Gardeny.

Han de moldre al molí d'oli del senyor, sent el dret de moltura 1/17. Farnateix els veïns de Torrefarrera, Rosselló i Alcanyisset han de moldre al molí fariner del senyor comanador, pagant 4 almuts per cafís molt de grans i 3 sous per quartera d'arròs molt.

El comú i els veïns presten censos i terratges al comanador, rebent aquest, també, la cinquantesena part del valor de les alienacions. Té dret de firma i fadiga.

11. Torrelameu, capbreu de 1765-66:

Delme del comanador, excepció feta del de les quadres del carlà.

Delme de blat, ordí, civada, arròs i altres grans, 3/34. Delme del safrà, cànem i verema, 3/34. La canemulxa no paga delme.

Delme de llana i anyells, no es cita la quota. Delme de pollins -d'euca i somera-, 8 diners; de vedells, dos sous i mig.

Primícia de grans, safrà, cànem i verema, 1/34.

Les herbes són del comú, però quan s'arrenden, 1/3 al comanador.

Els veïns que tenen parell de mules fan jova de parell i dediquen un animal a fer jova de càrrega; si tenen bous i ruc, han de fer jova de càrrega amb el ruc; si només tenen ruc, han de fer jova de càrrega amb el ruc i si tan solament tenen una mulla, han de fer jova de càrrega amb la mulla. El comanador dona aliment a homes i animals.

Han de contribuir a realitzar les obres del comanador a l'estil dels vassalls del Gran Priorat.

Els sots i les mitjanes estan al servei dels habitants de Torrelameu, però el comanador es queda amb el raudó d'aquestes terres. El comanador controla la caça, però els habitants poden caçar lliurement per a ells mateixos.

El comú i els veïns paguen censos al comanador i aquest reb el cinquanté de les alienacions referents a les terres que no són del carlà. Té dret de firma i fadiga.

12. Torres de Segre, capbreu de 1767:

Paguen sisè (1/6.5) de tots els fruits de l'horta -blat, ordí, civada, faves, llegums, lli, cànem, mill, panís, da-xes i de tots els altres grans i fruits (menys ametlles i nous) -. El sisè del cànem i lli es paga en garba. No en paguen de les llavors de cànem i lli. Paguen també sisè les olives i la verema. Cal llicència per venemar i treure la verema de les finques. No paguen sisè el Saladar i el Sot, pertanyents a l'horta. Tampoc en paga la terra de secà.

Paguen vuitè o novè algunes zones, drets que afecten els cereals.

Les herbes de Torres de Segre i de la Vall d'en Cort corresponen al comanador -1/3- i al comú de Torres de Segre -2/3-.

El comanador reb 1/3 dels bans.

Han de treballar en les obres del castell, en fer les valls de la vila i en netejar la sèquia. En el darrer

cas el comanador paga el salari -part en diner, part en aliment--.

Els veïns de Torres han de moldre en el molí fariner del senyor, pagant 6 almuts per cafis en concepte de dret de moltura. Així mateix han de moldre al molí d'oli del senyor, pagant 16 diners per cada 84 almuts. La remolta és del senyor.

El comanador reb el dret de lleuda de la sal -1/2 almut de sal per carga--.

Els veïns poden caçar lliurement.

El comanador reb 65 lliures anuals de quistia.

El senyor gaudeix del dret de vendre vi durant un mes.

13. Villanova de la Barca, capbreu de 1772-73:

El delme és del comanador, excepció feta del de les quadres del carlà.

Delme de forment, ordi i civada i altres del secà, del qual 1/4 és del carlà.

En una part de l'horta reb el comanador delme i primícia, en la resta el delme, del qual en dona, en aquest darrer cas, 1/4 al carlà.

Delme de safrà, 1/13 del secà. Ha de donar 1/4 al carlà.

Delmer sencer de llana i anyells del bestiar que no va a la muntanya i mig delme dels anyells que van a la muntanya.

Reb 1/4 de la primícia d'anyells i llana i cereals del secà, cedit pel capellà del lloc.

Delme de vedells, 2.5 sous i delme de pollins -tant d'euques com someres-, 8 diners.

El comanador reb la primícia de les quadres en què el carlà reb el delme.

Dret de passatge dels ramats pel terme.

Paguen els veïns trenta fanques i 50 sous jaquesos al comanador, corresponen 1/4 al carlà.

1/3 de les herbes corresponen al comanador, el qual ha de donar al carlà 1/4 d'aquesta part.

Els veïns paguen sis lliures anuals al comanador en concepte de parellades -que són les trenta fanques ja citades-, cultius, pemades, seixanta set i mitja bèsties de jova, fomi i un sot.

El comú i els veïns paguen diversos censos al comanador. No es cita al capbreu l'existència de lluismes i altres drets. Res fa pensar que el comanador no conservi el lluisme, i els drets de firma i fadiga.

*En tots els capbreus es fa consta que el Gran Priorat, a través dels comanador, exerceix senyoriu jurisdic-
cional, alt i baix, mer i mixt imperi.

vi tendeix a ser a una quota major que la dels cereals, aspecte que ja es veia a les "Respostes" d'alguns pobles.

A Sidamon, el Comanador rep el delme dels farratges que es venen, excepció feta de l'utilitzat per als bestiar dels veïns. A Tèrmens, el bestiar gros i les llavors de cànem i lli no paguen delme i a Sidamon no en paguen tampoc els llegums, les olives i les ametlles. La llavor de cànem i de lli no en paga a Torres de Segre. Al Palau d'Anglesola, no paguen delme ni el mill ni els llegums.

Sobre les primícies, les informacions d'aquests capbreus són poques, degut que el Priorat en rebia poques d'aquests pobles. Si bé a Torrelameu i Corbins la primícia era la trenta-quatre part per tot els productes, a Tèrmens els grans majors pagaven la trenta-sisena i el vi i la resta de productes ho feien a la trenta-unena part. A Barbens, grans i filasses en pagaven de cada trenta-set una, i el vi, els anyells i la llana de trenta-quatre una. Cal destacar que les quotes es troben entorn dels valors més freqüents trobats a les "Respostes" de 1716 - que eren la trenta-quatre i trenta-setena parts - i que el vi paga més que no pas els grans, almenys en dos de les quatre poblacions - la qual cosa ja s'observava en les "Respostes" d'alguns pobles.

Pel que fa a les parts de fruits rebudes pel Priorat, Tèrmens paga un 15è dels grans majors, a Belianes hi ha terres que paguen quart i setena, i a Torres de Segre es paga sisè - concretament, de cada 6.5 parts una - de tots els productes de l'horta. Com es pot veure, aquestes quotes són diferents de les que destaquen a les "Respostes", però cal observar que aquests tres exemples són molt puntuals i no fan desmerèixer que l'onzè - com s'ha vist per 1716 - sigui la quota més generalitzada.

Capítol a part es mereix el delme del bestiar rebut pel Priorat - exclòsos els anyells que es delmaven com els productes agrícoles a proporció de la producció -. El delme no representava una part proporcional de la producció - amb l'excepció del delme del bestiar porcí a Sidamon, que era a l'onzena -. Pel que fa als pollastres, se'n pagava un per casa sempre que aquesta tingués llocada.

Per cada pollí cavallí es pagava un sou, i per cada pollí mulatí vuit diners a Sidamon i Barbens i al Palau d'Anglesola

- i, en aquesta població, 6 diners per cada pollí de ruc -. A Torrelameu, Vilanova de la Barca i Corbins es pagaven vuit diners per cada nova euga o somera i dos sous i mig per cada nou vedell. A Barbens, quatre diners per cada cria de somera, mentre que a les Penelles es pagava un pollastre o un sou per cada cap de nudris. A Tèrmens, per cada porcella que criava s'havia de lliurar un porcell.

Pel que fa als drets percebuts pel Capítol de Lleida - exclosos els corders -, cal dir que cobrava el delme a l'onzena. El terme de Lleida estava exent de pagar primícia i qualsevol altre dret¹⁶. Els termes pròxims a la ciutat, dels quals el Capítol tenia la senyoria territorial - Grealó, Montagut... - pagaven delme i terratge. El delme a l'onzena i el terratge generalment significava un dotzè. En algunes poblacions o termes recollia, a més del delme, una part de fruit: per exemple, un llè a Montoliu de Lleida i al terme de Safareig - prop de Bellvis - i un 15è a Vallfogona¹⁷.

Pel que fa als corders, el Capítol cobrava delme i primícia als termes despoblats - Montagut, Raïmat, Sucs...-. El delme i la primícia representaven en conjunt una setzena o una dissetena part de la producció, corresponent a la primícia la quarta part. Com es pot comprovar, aquestes quotes eren molt baixes: al delme correspondria menys de la vintena part de la producció, i a la primícia menys de la seixantena part. Sense cap mena de dubte, el delme dels corders era el què significava una menor pressió, la qual cosa pot estar fonamentada en la necessitat de donar facilitats als ramaders d'una zona on mancaven fertilitzants¹⁸. Molt sovint, els corders delmats eren venuts novament als mateixos ramaders, la qual cosa pot significar un desig del Capítol de no desintegrar els ramats.

Canales ha estudiat els trets bàsics del delme i la primícia peninsulars¹⁹, observant que mentre al nord-oest i centre el delme se situa amb relativa uniformitat en la desena part de la producció, a Catalunya, País Valencià i Múrcia la variabilitat és gran, fins i tot en l'àmbit d'una mateixa parròquia. Aquest delme, en termes generals, beneficia poc els qui teòricament haurien de ser-ne els perceptors: els pàrrocs. Canales observa que el delme d'una parròquia es repartia, molt sovint, entre diver-